

სსიპ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ივოლა ბუხუიშვილი

**საოჯახო აღზრდის აქტუალური პრობლემები
და პირითაღი სტრატეგიები**

თბილისი

2012

წიგნი განკუთვნილია მშობლების, მასწავლებლების, სკოლის ფსიქოლოგების, განათლების სპეციალობის სტუდენტებისა და ბავშვთა აღზრდის პრობლემებით დაინტერესებული სამოგადოებრიობისათვის.

რედაქტორი:

პედაგოგიკის დოქტორი, განათლების
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
ოლეგ ალაფიძე

რედაქტორები:

ფსიქოლოგიის დოქტორი, სოხუმის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
პაბო კოპალაძე

პედაგოგიკის დოქტორი, განათლების
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
ზურაბ მუხომიძე

შესავალი

აღზრდა პედაგოგიკის მეცნიერების ერთ-ერთ უმთავრეს საყრდენ ცნებას წარმოადგენს. მისი გამოყენება და მასზე საუბარი მხოლოდ ადამიანთან მიმართებაში შეიძლება, რადგან სხვა ყველაფერი რაც კი სამყაროში ცოცხალი სახით არსებობს იზრდება, ვითარდება, იწვრთნება...

აღზრდა ადამიანს გამოყოფს დანარჩენი სამყაროსაგან, მათ შორის მასთან ყველაზე ახლო მყოფ არსებათაგან - მცენარეთაგან, ცხოველთაგან და ფრინველთაგან, უყალიბებს შეშენებით ძალებს, ღირებულებით მიმართებებს, აქცევს მას არა მარტო "ჰომო საპიენსად", არამედ უპირველესად მორალურ არსებად.

აღზრდა არ არის ერთჯერადი აქტი, იგი დროშია განფენილი და მთელი ცხოვრების მანძილზე გრძელდება (აღზრდა და თვითაღზრდა). აღზრდის პროცესის დროში განფენილობა პირდაპირ არის დაკავშირებული ასაკობრივი ფაზების ცვალებადობასთან და მის დინამიკასთან, რომელსაც თან ახლავს განვითარების დონეთა ცვალებადობაც. აღნიშნული საკითხების თავისებურებათა არსში ჩაწვდომას მეცნიერება დიდი ხანია ცდილობს. საუკუნეების მანძილზე ამგვარი მცდელობები სხვადასხვა ფორმითა და შინაარსით იჩენს თავს. განსაკუთრებული ყურადღება მას მიექცა იმ დროიდან, რაც აქტუალური განსჯის საგანი გახდა თემა - თუ რა როლის შესრულება შეუძლია ადამიანის პიროვნებად ქცევის საკითხში მეგვიდრეობით მიღებულ და გარემოს ზემოქმედებით შეძენილ მახასიათებლებს.

აღნიშნული საკითხი კიდევ უფრო საინტერესო გახდა მას შემდეგ, რაც მოწესრიგებული საზოგადოებრივ ყოფაში საყოველთაო წესად იქცა მოზარდთა მიზარება სხვადასხვა ტიპის სასწავლო-აღმზრდელობით დაწესებულებებში (ბაგა-ბალი, სკოლა, სკოლისგარეშე დაწესებულებები...).

ისტორიულად გამოცდილება აჩვენებს, რომ საუკუნეების სიღრმიდან წამოსული ტრადიციით ბავშვთა მასები, როგორც წესი ცხოვრობდა და ვითარდებოდა ისეთ სოციალურ გარემოში, სადაც მათ სწავლა-აღზრდაზე საგანგებოდ არავინ ფიქრობდა. ბავშვის ცხოვრება იმ ბუნებრივ კალაპოტში მიედინებოდა, რითაც მისი უახლოესი გარემო ცხოვრობდა, საქმიანობდა, ერთობოდა, ომობდა, თავს იცავდა, და, პირიქით - სხვას ართმევდა სარჩო-საზადებელს. ადამიანთა მოდგმის ისტორიაში ჯერ კიდევ ჩვენ წელთაღრიცხვამდე გაჩნდა პირველი სკოლები და სხვა მსგავსი სასწავლო დაწესებულებები, მაგრამ მათი ხედვრითი წილი და გავლენა მომავალი თაობის განვითარებაზე, ცხადია, მიზერული იყო. აღნიშნულმა საქმიანობამ განსაკუთრებული მასშტაბები სულ 3-4 საუ-

კუნიის წინ შეიძინა და სწორედ მას შემდეგ გახდა აქტუალური საკითხი, რომ ბავშვის განვითარებაში წამყვანი ფუნქცია არა მემკვიდრეობით თანშობილ მონაცემებსა და გარემოს სპონტანურ გავლენას აქვს, არამედ მიზანმიმართულ სწავლებასა და აღზრდას.

პედაგოგიკის მეცნიერებაში, მიუხედავად აღნიშნული თვალსაზრისის დიდი მომხიზვლელობისა, იგი ბოლომდე გაზიარებული არ არის, რადგან პიროვნების განვითარების პროცესის შეუქცევადობის უზრუნველყოფა ბოლომდე არც სწავლებას შეუძლია და არც აღზრდას. გამოკვლევებმა დაადასტურა, რომ აღზრდას სწავლა-სწავლებასთან ერთად (ამ უკანასკნელს ხშირად ტერმინ "განათლებით" ცვლიან) უდიდესი გავლენის მოხდენა შეუძლიათ იმ სამყაროზე, რომელსაც პიროვნების "ღირებულებებითი ორიენტაციების" სფერო ჰქვია. ესაა: მსოფლმხედველობა, ნებისყოფა, მოთხოვნილებები, ინტერესები, გემოვნება, ზნეობრივი პოზიციები, სხვა მათი მსგავსი მახასიათებლები.

ყოველივე ზემოაღნიშნული უყალიბდება მოზარდს მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ აღზრის პროცესი ხორციელდება სწორად, დადებითი შინაარსის მქონე მეთოდებით, სიყვარულით დატვირთული ურთიერთობებით და ა. შ.

არ უნდა გვეგონოს, რომ თითქმის მემკვიდრეობაში არის რაღაც ისეთი მახასიათებლები, რომელიც ყოველ მოზარდს აიძულებს აუცილებლად დადებითი ღირებულებებისაკენ წავიდეს და საზოგადოებისათვის სამყარო პიროვნებად იქცეს. ფაქტია, რომ ყოველ ნორმალურ ინდივიდში, რომელსაც ჩვენ, საზოგადოდ, ბავშვს ვეძახით, არის პოტენციალები, შესაძლებლობები და მათი დადებითი ან უარყოფითი მიმართულებით წასვლა სწორედ იმაზეა დამოკიდებული თუ რამდენად შეძლებენ უფროსები დროის, გარემოს და, საერთოდ, ეპოქალური გამოწვევების მიხედვით მოაწყონ საგანმანათლებლო თუ სააღმზრდელო სივრცე.

ცოცხალ ორგანიზმს, მათ შორის ბავშვს აქვს ფუნქციების, აქტივობის მაღალი შინაგანი მოთხოვნილება. ამიტომ მას არ შეუძლია გაჩერდეს და რაღაც ცხოვრებისეულ მიმართულებებს არ გაჰყვეს. თუ აღნიშნულ, აქტივობისაკენ მიმართულ სწრაფვას ბედის ანაზრად მივატოვებთ, ბავშვი, ზუნებრივია, ყოველ ჯერზე იმ მიმართულებას აირჩევს, რომელიც მას ამწუთიერად მოსწონს და სიამოვნებასაც ანიჭებს. ბავშვისათვის იმის განცდა, რომ დღეს ზვალინდელი დღისათვის, სამომავლო ცხოვრებისათვის უნდა ემზადოს, არ არსებობს. ის ამწუთიერი ყოფით ცხოვრობს და კმაყოფილებასაც განიცდის. მოწესრიგებული საზოგადოებრივი ყოფა, უფროსები, ვისთვისაც სულ ერთი არაა ბავშვის ბედი, ამ უკანასკნელს როგორც წესი, გარკვეული დავალებების, მითითებების მიცემით სხვა მიმართულებაზე გადართავენ. მისგან ითხოვენ შეწყვიტოს კომპიუტერთან თამაში, მოაშვალოს გაკვეთილი, წავიდეს მასწავლებელთან და ა. შ. ეს ყველაფერი ხშირად ბავშვისათვის არასასიამოვნო განცდებს იწვევს, თუმცა გადის გარკვეული დრო და ნელ-ნელა პროცესები ლაგდება. ეს ნიშნავს, რომ სააღმზრდელო ზემოქმედებამ თავისი გააკეთა და უარყოფითი ფაქტორების ზემოქმედებით გამოწვეული სწრაფვები თანდათანობით გაანეიტრალა. სამწუხაროდ, ყოველთვის ასე არ

ხდება, მაგრამ ეს მაინც გამონაკლისია და სხვაგვარად რომ ყოფილიყო, საზოგადოებრივ პროგრესს, უბრალოდ ადგილი არ ექნებოდა.

პედაგოგ-მკვლევარებმა დიდი ხანია დაადგინეს, რომ აღზრდის პროცესს, საზოგადოოდ ორი ძირითადი მხარე აქვს. კერძოდ, იგი აუცილებლად გულისხმობს ~~აღზრდელს~~ სწავლებელს და აღსაზრდელს ურთიერთშემხვედრ აქტივობას. ეს უკანასკნელი, ანუ აქტივობები თავისი შინაარსით ერთნაირი არ არის, მაგრამ, როგორი საოცარიც არ უნდა იყოს, პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის მეცნიერებას მათი აღმნიშვნელი ტერმინები დღემდე არ გააჩნიათ. ნათქვამი რომ უფრო გასაგები იყოს, საილუსტრაციოდ თუ შესადარებლად სწავლებისა და სწავლის ცნებების გაანალიზებაც იკმარებდა. კერძოდ, განათლების მიღების, ცოდნის შეძენის პროცესშიც საქმე ხომ ისევ და ისევ მასწავლებლისა და მოსწავლის აქტივობასთან გვაქვს, მაგრამ იმას რასაც პირველი ანუ მასწავლებელი აკეთებს სწავლება ჰქვია, ხოლო მოსწავლის მოქმედებებს სწავლის ცნებით აღვნიშნავთ. აღზრდის პროცესში კი, როგორც უკვე ითქვა ამგვარი რამ არ ხდება. იგივე შეიძლება ითქვას სიტუაციაზე, რომელიც დაკავშირებულია საოჯახო აღზრდის საკითხებთან. აქაც ოჯახის უფროსი წევრები, მათ მიერ ჩამოყალიბებული ურთიერთობები და ქცევის წესები არის ის ფაქტორები, რომელიც სააღზრდელ ზემოქმედებას ახდენს მოზარდზე, ეს უკანასკნელი კი ზოგჯერ ბუნებრივად, ზოგჯერ ძალდატანებით, ჩართულია აღნიშნულ პროცესებში და განიცდის კიდევ სათანადო ზემოქმედებას. ოჯახის სააღზრდელ ზემოქმედება რომ ინდივიდუალური შინაარსით დაიტვიკროს, სასურველი იქნებოდა მის თითოეულ წევრს და ყველას ერთად კარგად ჰქონდეს გაცნობიერებული მის წინაშე მდგარი ამოცანის სირთულე. კერძოდ, ოჯახმა უნდა იცოდეს რა ტიპის აქტივობები განახორციელოს, რა სახის კლიმატი უნდა შეექმნას საიმისოდ, რომ აღსაზრდელში (შვილი, შვილები) სწორედ ის აქტივობები, განცდები, გრძნობები გამოიწვიოს და სათანადოდ წარმართოს, რომელიც ადეკვატური იქნებოდა აღზრდის მიზნების, დროის, სივრცის, გარემოს, საზოგადოებრივი მოთხოვნილებებისა...

ამოცანათა ეს ჩამონათვალი აჩვენებს, რომ საქმე რთულ ფენომენტთან გვაქვს. იდეალურ შემთხვევაში ოჯახმა კიდევაც რომ მოახეროს ამგვარი ჰარმონიზმის მიღწევა, მას უპირველეს ყოვლისა იმის ცოდნა ესაჭიროება, თუ რა ფორმისა თუ შინაარსის აქტივობების გამოწვევა საჭირო მოზარდში, რათა იგი აღზრდის ამოცანების შესაბამისად განვითარდეს.

მკითხველი უთუოდ შენიშნავს, რომ ჩვენ აქ განსაკუთრებულ აქცენტს სწორედ აქტივობების როლსა და მნიშვნელობაზე ვაკეთებთ. ამის მიზეზი კი ის გარემოებაა, რომ მეცნიერულმა და პრაქტიკულმა გამოცდილებამ დიდი ხანია დაასაბუთა, რომ ყოველგვარი განვითარება, წინსვლა, აღზრდელობითი პროცესის პროგრესი და სხვა, მხოლოდ აქტივობების გამოწვევა-უზრუნველყოფის გზითაა შესაძლებელი. პასიურ ცოდნას, რჩევას, დარიგებას, თუნდაც ფართო მასშტაბის ინფორმაციის მიწოდებას, თუ კი მას სათანადო აქტივობა არ მოსდევს, სააღზრდელ ეფექტი არ გააჩნია. ტყუილად როდი

ამბობენ, რომ ცოდნას, მიუხედავად მისი მნიშვნელობისა, ზნეობრიობაში პირდაპირი გადასასვლელი გზა არ აქვს. ეს უკანასკნელი მხოლოდ ცოდნა-გამოცდილების შესატყვისის აქტივობების, უნარ-ჩვევებისა და ქცევის მოდელების ათვისება-გავარჯიშების გზით შეიძინება.

პრაქტიკული გამოცდილების ანალიზი, სპეციალური სამეცნიერო გამოკვლევები და საზოგადოებრივი მოვლენების თავისებურებებზე დაკვირვება ადასტურებს, რომ აღზრდის პროცესი მრავალვექტორიანი, მრავალფაქტორიანი მოვლენაა. მასში თავ-თავისი კუთვნილი ადგილი უჭირავს გარემოს, საინფორმაციო საშუალებებს, ცხოვრების წესს, ეკონომიკურ ურთიერთობებს, იდეურ-პოლიტიკურ მოვლენებს, რელიგიას და რაღა თქმა უნდა, ოჯახსა და სკოლას.

ყველა ეს მოვლენა თუ ფაქტორი, ბოლო ორის გამოკლებით მაინც, ე. წ. "შემთხვევითი ფაქტორების" როლში გამოდის და თანაბარმნიშვნელოვან როლს არ ასრულებს ბავშვის აღზრდა-ჩამოყალიბებაში. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ ოჯახი ბავშვის ბუნებრივი ყოფის სასიცოცხლო სივრცეა და ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები იქ მეტ-ნაკლები სისავსით იყრის თავს, თუმცა ოჯახს გარეთაც ბევრი რამ ხდება ისეთი, რომელიც არანაკლებ ზეგავლენას ახდენს ბავშვზე. რაც შეეხება სკოლას აქ მდგომარეობა სულ სხვა რაკურსით წარმოჩინდება.

სკოლა, როგორც ცნობილია, საგანგებოდ ორგანიზებული, მიზანმიმართული, საგანმანათლებლო და სააღმზრდელო საქმიანობისათვის შექმნილი ინსტიტუციონალური სტრუქტურაა და პიროვნების აღზრდაში სწორედ მას უნდა ეკუთვნოდეს წამყვანი ფუნქცია. ეს, თითქოს, სავსებით ნათელი დებულება შეგვაძლავს, ალბათ, არც კი უნდა იჩვენდეს, მაგრამ რეალურ ცხოვრებაში, სადღეისოდ, სიტუაცია საკმაოდ შეცვლილია. უკანასკნელი პერიოდის აღზრდის სისტემის მარეგულირებელ სასკოლო დოკუმენტაციაში, სამწუხაროდ, აღზრდის ცნება, გარკვეულწილად, აღარ ჩანს, უფრო მეტიც, თუ ჩვენ ადრე ვამბობდით, რომ სკოლა ეს არის სასწავლო-აღმზრდელობითი დაწესებულება, ახლა ეს სტრუქტურა მხოლოდ საგანმანათლებლო დაწესებულებად იწოდება. ეს დროის ნიშანია. ლიბერალური საზოგადოებრივი აზროვნება ამრეზით და კრიტიკულად უყურებს იმ ფაქტს, რომ ვიღაცას, უფროსსა და ჰკვიანს, როგორადაც ჩვენ მასწავლებლის პროფესიის მატარებელ პიროვნებას მოვიაზრებთ, ჰქონდეს იმის უფლება, რომ მასზე უმცროსი მიზანმიმართულად აღზარდოს, ჩამოუყალიბოს მისთვის მისაღები მსოფლმხედველობა, ზნეობრივი ნორმები, მიმართულებები, გემოვნება და სხვა მსგავსი მახასიათებლები.

სამწუხაროდ, საზოგადოებრივი აზროვნების ამ წესის მიმდევრებს ხშირად ავიწყდებათ, რომ ბავშვი იმთავითვე არ იზადება მორალურ არსებად, მას, როგორც ადამიანის ნაშიერს მოჰყვება განვების მიერ ბოძებული და წინაპართა გენით ნაანდერძევი მხოლოდ შესაძლებლობები, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის. თუ ამ ფენომენებს ხელი არ შეეწყო, სათანადო გარემოში არ მოხვდა და მიზანმიმართულ წვრთნა-აღზრდას არ

დაექვემდებარა, ადამიანი, უცხოვდება საკუთარი არსისაგან, იწყებს უკუსვლას და კარგავს ყველაფერ იმას, რაც განგების ნებით მასში ჩადებული იყო, როგორც პოტენციალი, როგორც შესაძლებლობა.

როდესაც აღნიშნულ საკითხზე ვსაუბრობთ, ჩვენ ანგარიში უნდა გავუწიოთ იმ გარემოებას, რომ "ადამიანის არსებობა წინ უსწრებს მის არსს" (ყან პოლ სარტრი). რას ნიშნავს ეს? უპირველესად იმას, რომ ადამიანი იბადება როგორც რეალური, კონკრეტული არსება, ცხოვრობს ამ ფორმით და თუ მასზე ზრუნვას სათანადო სახე ექნება, ნელ-ნელა გამჟღავნდება კიდევ მისი როგორც ინდივიდის ქვეშაირი არსი - გახდება კეთილი, ღირსეული პიროვნება, მონაწილეობას მიიღებს საზოგადოებრივ პროგრესში და ა. შ. სულ სხვა ვითარებასთან გვექნება საქმე იმ შემთხვევაში, თუ კი სააღმზრდელო ზემოქმედება სწორი გზით არ მიდის, ან კიდევ საერთოდ უარს ვიტყვით მასზე. რაკი ადამიანის არსი მოძრაობაში მჟღავნდება, იგი ან წინ უნდა მიდიოდეს, ან სახეცვლილი ფორმით რჩებოდეს, ან უფრო უარესად - რეგრესირდებოდეს კიდევ. საბედნიეროდ, ცხოვრებას არ უყვარს სიცარიელე და რაკი რეალობამ გარკვეული ფილოსოფიური-დეოლოგიური სენტენციების გავლენით სკოლას სააღმზრდელო სული გამოაცალა, მისი ადგილი გაცილებით უფრო გაფართოებულ მასშტაბში ოჯახურმა აღზრდამ დაიკავა.

ოჯახი, როგორც უკვე აღინიშნა, ისტორიულად აღზრდის ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტი და ფაქტორია. ამ საქმეში მას მხარს უმაგრებს და ეხმარება მისთვის ხელმისაწვდომი საშუალებები: ტრადიციები, უფროს-უმცროსობის წესი, შრომითი ჩვევები, თვითმომსახურება და საერთოდ თვითაღზრდის საკმაოდ ფართო არსენალი. ამრიგად, იკვეთება პიროვნების ფორმირების ისეთი ცენტრალური ბლოკი, როგორიცაა, ოჯახის როლი აღზრდის ძირითადი ტენდენციების ჩამოყალიბებაში. სწორედ ესაა ჩვენი მონოგრაფიული გამოკვლევის ძირითადი მიზანი, მასში შემავალ მრავალ სხვა საკითხთან ერთად.

უწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II ქადაგებებში ხშირადაა ხაზგასმული ის მომენტი, რომ ბავშვების აღზრდაში დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრება მშობლებს, ეკლესიასა და სკოლას, რომლებმაც თავიანთ საქმიანობაში ახალი თაობის სიყვარულით აღზრდაზე უნდა იზრუნონ. აქ შემთხვევით არ არის ხაზგასმული მშობლების როლი, მათი ფუნქცია, რომელიც სიყვარულით დატვირთულ მზრუნველობას გულისხმობს. სწორედ ამის საფუძველზე უნდა იქნას აგებული სააღმზრდელო ღონისძიებები. შვილებზე ზემოქმედება თითქოსდა ჩვეულებრივი მოვლენაა, მაგრამ სამწუხაროდ, რეალური სიტუაცია ხშირად სხვაგვარია. ოჯახებში ხშირია კონფლიქტები, დავა, კამათი, მოუწესრიგებელია ყოფა, დაკარგულია ურთიერთპატივისცემა მის წევრებს შორის, რაც, ბუნებრივია, უარყოფით გავლენას ახდენს მოზარდების სოციალიზაციის მთლიან პროცესზე.

საზოგადოების განვითარების პრაქტიკაზე დაკვირვება და სპეციალურად ორგანიზებული გამოკვლევები აჩვენებს, რომ ოჯახი თავისი ბუნებით რთული სოციალური

ერთეულია, რომელშიც დაკრისტალეზებული სახით აისახება თანამედროვეობის ეკონომიკური, პოლიტიკური და სხვა მათი მსგავსი პროცესები. დაკვირვება იმასაც აჩვენებს, რომ საზოგადოების დაზარალებული გარდაქმნა-განვითარების პირობებში ოჯახების საკმაოდ დიდი ნაწილი ვერ ახერხებს მოერგოს ახალ სიტუაციებს, ან კიდევ ადეკვატურად უპასუხოს დროის მიერ მოტანილ გამოწვევებს. ასეთ პირობებში, როგორც წესი, ოჯახში ყალიბდება მძიმე სოციალური კლიმატი, რომელიც ყველაზე მეტად ვნებს მოზარდი თაობის აღზრდა-ჩამოყალიბების ისედაც რთულ პროცესს. აღნიშნული გარემოება პედაგოგიკისა და პედაგოგიური ფსიქოლოგიის სფეროში დასაქმებულ ადამიანებს, ასევე განათლების სისტემის მესვეურთ აყენებს რთული, მაგრამ გადაუდებელი ამოცანების წინაშე. კერძოდ, საჭიროა დამუშავდეს ოჯახებთან განათლების სისტემის ურთიერთობის ახალი, ადეკვატური და დროში მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მყოფი მეთოდები, ტექნოლოგიები, კეთილსამიერო და არაკეთილსამიერო ოჯახების გამოვლენის ფორმები, გაირკვეს ოჯახების რღვევის მიზეზები და ბავშვთა აღზრდის პროცესზე მისი ნეგატიური გავლენის შეკავების ფორმალური თუ შინაარსობრივი პარამეტრები და ა. შ.

დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ოჯახში მშობელი, თვით შედარებით სტაბილურ გარემოშიც კი ძალიან ხშირად დგება უამრავი სხვადასხვა პრობლემის წინაშე. მათ შორის ერთ-ერთი უმთავრესია საკუთარ შვილთან თუ შვილებთან ურთიერთობის საკითხი. მშობელს ხშირად ვერ გაურკვევია სად დაუშვა შეცდომა, რა შეეშალა შვილთან ურთიერთობაში და რა გზა-საშუალებებით შეიძლება მისი გამოსწორება. ასეთ დროს გონიერი მშობელი სპეციალისტებთან მოთხოვრებას იწყებს, ითვალისწინებს მათ რჩევა-დარიგებებს. სამწუხაროდ, ასეთი სპეციალისტების ან კიდევ სპეციალური სამსახურის პოვნა ჩვენში არც თუ იოლია. იყო დრო, როდესაც ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიკის მეცნიერებათა სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში ფუნქციონირებდა "მშობელთა პედაგოგიზაციის კაბინეტი", სადაც ჯერ კანტიკუნტად, მერე კი თამამად და სულ უფრო მეტა რაოდენობით მოდიოდნენ მშობლები და ლეზულობდნენ რჩევა-დარიგებებს მათთვის საჭირობო საკითხების ირგვლივ.

სწორედ აღნიშნულ კაბინეტში დაგროვილი გამოცდილების, პედაგოგიკისა და განათლების ფსიქოლოგიის თანამედროვე მიღწევების გათვალისწინებით შეიქმნა წინამდებარე მონოგრაფიული გამოკვლევა. ბუნებრივია, მასში ასახული და ბოლომდე საფუძვლიანად გარკვეული ვერ იქნება ყველა ის საკითხი, რომელიც საოჯახო აღზრდის მრავალწახნაგოვან პრობლემასთანაა დაკავშირებული. ალბათ, ვერც გარკვეული შეცდომებისაგან ვიქნებით დაზღვეული, რადგან უკანასკნელ ხანს ამ ტიპის პრობლემები-სადაც მკვლევარ-მეცნიერთა ყურადღება მინელდა, საკუთრივ კვლევითი დაწესებულებებიც გაუქმდა, ხოლო საკითხის ირგვლივ მომუშავე სპეციალისტები მიმოიფანტნენ. შესაბამისად გაძნელდა კვალიფიციური კონსულტაციების მიღებაც.

ავტორი მადლიერების გზრნობით მიიღებს ყველა საკმიან და ობიექტურ შენიშვნას, რომელიც წამოწყებული სამუშაოს შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით იქნება გამოთქმული.

**თავი I. ოჯახი, როგორც საზოგადოებაში სოციალური,
სტრუქტურული ერთეული და მისი როლი
გაყვანის აღზრდაში**

§1. ოჯახის წარმოშობის ისტორიის საკითხისათვის

კაცობრიობის მთელი ისტორია, გარკვეული აზრით ოჯახებისა და ოჯახური ცხოვრების ისტორიადაც შეიძლება იქნეს წარმოდგენილი. ამას ადასტურებს, როგორც რელიგიურ-ბიბლიური სწავლებანი, ასევე საზოგადოების განვითარებაზე მატერიალური შეხედულებების ანალიზიც.

ოჯახური ცხოვრების წესის შესწავლას სათავე XIX საუკუნეში დაედო, როდესაც სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიდა ზ. ზახოფენის, ლ. მორგანის, მ. კოვალევსკისა და მათი თანამოაზრეების მიერ სხვადასხვა წლებში გამოცემული ნაშრომები.

უმთავრესი, რაც გამოკვლევებიდან გახდა ცნობილი და საყოველთაოდ გასაზიარებული, ის იყო, რომ გაირკვა - ოჯახი პირველყოფილი საზოგადოებრივი ყოფის განვითარების შედეგად აღმოცენებული მოვლენაა, იგი მრავალმხრივი, მრავალფარიანტულია და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ოჯახის ტიპი განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს საზოგადოების შემდგომი ევოლუციის ძირითად მიმართულებებზე.

კაცობრიობის ისტორიაზე დაკვირვება იმასაც აჩვენებს, რომ ოჯახი თავისი ბუნებით მყარი სტრუქტურული ბუნებისაა და ხშირად იგი საუკუნეების მანძილზე ცვალებადობას არ განიცდის, განსაკუთრებით განვითარების შედარებით დაბალ დონეზე მყოფ კულტურებში (პოლიგამიური ოჯახი), ასევე გვიანდელი ეპოქების ღრმად რელიგიურ, აზიურ-აღმოსავლურ ყოფაში და მის გამომხატველ კულტურულ გარემოში (მრავალცოლიანობის ფენომენი რელიგიური დოგმატით განმტკიცებული).

ამ მხრივ სრულიად საპირისპირო ოჯახურ ტიპს გვთავაზობს უკიდურესი ლიბერალიზმის ფესვებზე აღმოცენებული ე. წ. დასავლური ყაიდის კულტურა, სადაც ამ ბოლო დროს გასაოცარი მისწრაფება იგრძნობა ერთსქესიანი ინდივიდების დაქორწინებისა და შესაბამისი ყაიდის ოჯახის შექმნისაკენ. ამ მიმართულებით სიტუაცია იმდენად შორს წავიდა, რომ 2012 წლისათვის რომის პაპმა საგანგებო განჩინება გამოსცა, სადაც განმარტებულია, რომ ოჯახი ეს არის განსხვავებული სქესის მქონე ადამიანების ქორწინებით (სამოქალაქო და საეკლესიო რეგისტრაციის პირობებში) შექმნილი გაერთიანება, სადაც შეთანხმებული მიზნები, ამოცანები, აქტივობები და საქმიანობის გარკვეული წესები ზორციელდება. სიტუაციის დელიკატურობა იმაშია, რომ პაპის ამგვარ განჩინებას საკმაოდ სერიოზული წინააღმდეგობა შეეხდა მილანში პაპის ვიზიტის დროს (2012 წლის გაზაფხული) საკმაოდ მოზრდილი საპროტესტო დემონსტრაცია გაიმართა, რომელიც ფართოდ გააშუქა საინფორმაციო სააგენტოებმა. დემონსტრაციის ერთ-ერთი მონაწილე სრულიად სერიოზულად ამტკიცებდა, რომ "მე მაქვს სახლ-კარი, მყავს კატა,

რომელიც ძალიან მემვირფასება და ვის აქვს უფლება მითხრას, თითქოს ოჯახი არ გამაჩნიაო”.

მკითხველს ვთხოვ მომიტევოს, - ჩვენ ეს ამბავი უბრალოდ, თავშესაქცევად არ მოგვითანია. პრობლემა ისაა, რომ თანამედროვე ზედმეტად "ცივილიზებული" საზოგადოებრივი აზროვნება სულ უფრო დაჟინებით მიისწრაფვის ამ, ან კიდევ ამასთან მიახლოებული აზროვნებისაკენ, ირღვევა მორალური ნორმები, ელემენტარული უთანხმოების გამო ინგრევა ოჯახები, ცხოვრების წესად იქცა წარსულისადმი აგებული დამოკიდებულება, გაბატონდა ნებისმიერი ფორმით სიმდიდრის ძიების კულტი და სხვა მსგავსი მოვლენები, რამაც ოჯახის შესახებ ტრადიციული წარმოდგენები სერიოზულად შეარყია.

სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ ეს პრობლემები სადღაც, ცხრა მთას იქეთ კი არ მიდის, არამედ ჩვენი ცხოვრების ყოველდღიურობადაც იქცა. ამის ნათელი დადასტურება ჩვენი ტელევიზორც, დღევანდელი საინფორმაციო ტექნოლოგიებით დატვირთული მოზარდების ქცევა ზოგიერთი მათგანის საუბრების მოსმენის, მათი ქცევის მოდელზე დაკვირვება და ა. შ.

მართალია, ასეთი და მსგავსი მოვლენები სულ უფრო მეტი გვხვდება ჩვენს ცხოვრებაში, მაგრამ სახედონიეროდ ოჯახის ტრადიციული კულტი თავისი გამძლეობის გამო, ჯერ კიდევ ინარჩუნებს თავის მომხიზელელობას და შესაბამისად არც მისი საღმრდელო ფუნქციაა დაკარგული.

სიტყვა "ოჯახი", როგორც ამას ქართველ ლინგვისტთა გამოკვლევები ადასტურებს ჩვენში თურქული ენიდანაა შემოსული. ადრეულ სტადიაზე "ოჯახის" ნაცვლად იხმარებოდა "სახლი" და "კომლი", საგულისხმოა, რომ აღნიშნულ ცნებებს დღემდე არ დაუკარგავთ თავისი მნიშვნელობა და ისინი კვლავაც გამოიყენება პრაქტიკულ მეტყველებაში.

ჩვენ უკვე ავღნიშნეთ, რომ ოჯახი პირველყოფილი საზოგადოების პირმშოა. იგი შუა პალეოლითის დროიდან მოდის და დაკავშირებულია ქორწინების, როგორც სოციალური ინსტიტუტის წარმოშობასთან.

წყვილადმა სქესობრივმა და სოციალურ-ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა შეცვალა მანამდე არსებული ჯგუფობრივი ურთიერთობები. ეს მოხდა უკვე გვიანი ნეოლითის ხანაში, როდესაც დაიწყო გვაროვნული ურთიერთობების, გვაროვნული კავშირების დაშლა და ასპარეზზე გამოვიდა კერძო საკუთრება. ეს იყო ე. წ. მონოგამური ოჯახი, რომლის წევრებმაც გარკვეული სიმდიდრე დააგროვეს, და უკვე დღის წესრიგში დადგა ამ უკანასკნელის პირდაპირი მემკვიდრისათვის გადაცემის საკითხი. აქედან მოყოლებული ოჯახმა ძალიან ბევრი თვისობრივი ნიშანი შეიძინა ან დაკარგა. თავდაპირველად აშკარად გამოიკვეთა მამაკაცის წამყვანი როლი და ქალის საოჯახო გარემოში ჩაკეტვის ტენდენცია. მოგვიანებით საუკუნეების მანძილზე და განსაკუთრებით უკანასკნელ ხანს ასეთი შეხედულებების არეალი შეიკვეცა, რადგან გაძლიერდა ქალის საზოგადოებრივ-სოციალური ფუნქცია. ამან, როგორც პარადოქსალურადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს,

მოიტანა ახალი ტიპის ოჯახი, სადაც იკლო შობადობამ და, რაც მთავარია, ყურადღება მოაკლდა მოზარდ თაობას. მიუხედავად ყოველივე ამისა, ოჯახმა მაინც შეინარჩუნა ბავშვის სოციალური დაკვალიანების, მისთვის სწორი ღირებულებითი ორიენტაციების მიმცემი ინსტიტუტის ფუნქცია, რადგან გარკვეულ ასაკამდე ბავშვი სწორედ ოჯახში იზრდება, იწვრთნება და ყალიბდება. სწორედ აქ იღებს იგი პირველ ცხოვრებისეულ გაკვეთილებს, სწავლობს ავისა და კარგის გარჩევას, ასევე გარემოში ორიენტირებას. ითვისებს მისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ ინფორმაციას და ა. შ.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ოჯახის მრავალრიცხოვან სოციალურ ფუნქციათა შორის ბავშვზე, მომავალ თაობაზე ზრუნვა ერთ-ერთი უმთავრესი და უპირველესია. ა. გერცენის ერთი ფრთიანი გამოთქმის არ იყოს, ნამდვილი ოჯახი სწორედ ბავშვის დაბადებიდან და მასზე ზრუნვიდან იწყება.

ალუწერელია ის სიხარული, რაც ბავშვის დაბადებას მოაქვს. შეუდარებელია ის, რასაც შვილის სიყვარული ჰქვია. მაგრამ სიხარულსა და სიყვარულზე მაღლა დგას მშობლების (ახლობლების, პედაგოგების და მთელი საზოგადოების) პასუხისმგებლობის გრძნობა მოზარდის მიმართ.

შეუმჩნევლად გაირბენენ დღეები, თვეები, წლები. ასევე შეუმჩნევლად მატულობს ჩვენი - უფროსების შიში, წუბილი, დარდი... ვფიქრობთ მათ ხასიათზე, მიდრეკილებებზე, ლტოლვებზე, მათ მომავალზე და ეს ხომ ზუნებრივია! განა არსებობს მშობელი ან აღმზრდელი, ამ ყოველდღიური ზრუნვა-რუდუნების (ფიქრებისა და განცდების) გარეშე?

მამას უნდა მის ვაჟს ისეთი თვისებები ჰქონდეს, რაც მას თავად მიაჩნია იდეალურად. დედასაც თავის იდეალი აქვს, თუმცა არც ბებია-ბაბუები და ახლობლებიც უნდა დაგვაფიქვდეს, და ბოლოს, მასწავლებელი!

რა ქნას "მრავალი ბატონის მსახურმა", ან კიდევ "ცხრა ძიძის" გაზრდილმა ბავშვმა, რა გზას დაადგეს? მისგან თითქოს ყველა ერთს მოითხოვს: "მოიქცეს კარგად!" მაგრამ ბავშვი გრძნობს: ეს მაგიური სიტყვა "კარგი" ყველას სხვადასხვაგვარად ესმის: ის რაც "კარგია" დედისთვის, თურმე "ცუდი" ყოფილა ბებუისთვის; ყოველ დილით უკიჟინებენ: "არ იცრუო!" მაგრამ რა გამოვიდა? ზოგჯერ სიმართლე რომ თქვა, ზოგიერთი მის გარშემომყოფი ადამიანი გაუნაწყენდება; ხშირად ჰკუთას არიგებენ: "თუ ამხანაგი ცუდად მოგექცა (თანაგუგუფელი ბაღის, თანაკლასელი და ა. შ.) უფროსებს დროულად შეატყობინე!" დავუშვათ ასეც მოიქცა.

მაგალითად, თანატოლებმა მეზობლის ეზოში მსხალი მოიპარეს, რომელიც თვითონაც შშენიერად მიირთვა, ხოლო ერთი საათის შემდეგ კეთილსინდისიერად შეასრულა უფროსების მოთხოვნა და ამხანაგების საქციელის შესახებ მასწავლებელს უამბო. მასწავლებელმა, მართალია, საქციელი მოუწონა, მაგრამ, სამაგიეროდ, ამხანაგებმა გაკიცხეს და "ენატანია" შეარქვეს.

ასეთი შემთხვევები, ვინ იცის, რამდენი ხდება, რამდენჯერ მეორდება და მოზარდის სულიც თანდათანობით მიიმდება, წინააღმდეგობებში იხლართება და, რაც მთავარია, ეს ყველაფერი ბოლოს ბავშვის ცხოვრებაში მისი ხასიათის თანამდევ ფაქტორად იქცევა.

ანალოგიურ პროცესებს შედარებით ადრეულ სტადიაზე ოჯახურ გარემოშიც ვხვდებით. ოჯახი დინამიური სისტემაა, იგი გარკვეული მიმართულებით, გარკვეული მიზან-ამოცანებითა და მისი შესატყვისი ხერხების მოშველიებით ცხოვრობს. ამგვარ მრავალფეროვნებაში თავისი წვლილი შეაქვს ოჯახური კავშირის ყოველ წევრს. სწორედ ამის საფუძველზე ყალიბდება ყოველი კონკრეტული ოჯახისთვის დამახასიათებელი განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური კლიმატი, რომელიც ხელს უწყობს ან, პირიქით, ხელს უშლის მისი ყოველი წევრის, განსაკუთრებით მოზარდების, აღზრდა-განვითარებას და ჯანმრთელობას. აქედან გამომდინარე, ოჯახში ბავშვის აღზრდის თავისებურებანი უნდა განვიხილოთ როგორც ყველა ოჯახური ურთიერთობის შედეგი. როგორც წესი, ოჯახური კავშირის რომელიმე წევრის რაიმე პრობლემა გარკვეულ გავლენას ახდენს მთლიან სისტემაზე და აქედან კი გაშუალებულია მის ყოველ წევრზე. ერთ-ერთი მკვლევარი მეცნიერი ამბობდა: "...ინდივიდის განვითარება განპირობებულია ყველა სხვა ინდივიდის განვითარებით, რომელთანაც მას უშუალო ან არაპირდაპირი კავშირი აქვს". ამდენად იმისათვის, რომ აღზრდა ოჯახში იყოს სწორი, ჰარმონიული, პასუხობდეს აღზრდისადმი ფსიქოლოგიურ მოთხოვნებს, აუცილებელია ყურადღება გავამახვილოთ არა მხოლოდ მშობლისა და ბავშვის ურთიერთობაზე, ან მხოლოდ ბავშვზე, არამედ მთლიანად ოჯახურ ურთიერთობებზე.

აქედან თხრობის ლოგიკა განვითარდება ორი ხაზით: პირველი მათგანი დაეთმობა რთული ოჯახური ურთიერთობების ანალიზს და მათ გავლენას ბავშვის განვითარებაზე. მეორე, კი - დარღვეულ ან დამახინჯებულ ურთიერთობათა სისტემის დამლევას ჯანსაღ დამოკიდებულებათა აღდგენისადმი მიმართულ ინდივიდუალურ, ოჯახურ და ჯგუფურ მუშაობას.

როგორი არ უნდა იყოს ოჯახური ურთიერთობა? ვინ არის პასუხისმგებელი რთული ოჯახური დამოკიდებულებების შექმნაში? რა უნდა იცოდნენ მშობლებმა იმისათვის, რომ დაამყარონ ჰარმონიული ურთიერთობა? როგორც პირობა ბავშვის ნორმალური ემოციონალური და ინტელექტუალური განვითარებისათვის. მსგავს კითხვებს უნდა გაეცეს პასუხი მანამ, სანამ ბავშვისა და მშობლის ურთიერთობაზე გადავიდოდეთ.

ყოველ ოჯახში რთული და მრავალგვაროვანი ურთიერთობანი მყარდება. ეს გასაგებია. მაგრამ არსებობს ისეთი ოჯახები, რომლის წევრთა შორის დამყარებული მაზინჯი ურთიერთობები არასასურველ ცვლილებებს იწვევს ბავშვის ხასიათში, რადგან იგი პირდაპირ თუ არაპირდაპირ აღმოჩნდება ხოლმე ჩართული ამ ურთიერთობებში. მკვლევარებმა ასეთ ოჯახებში ურთიერთობის რამოდენიმე უარყოფითი ფორმა გამოავლინეს. მათ შორის: "მოწინააღმდეგეები", "ვითომ თანამშრომლები", "იზოლირებულები".

მონაწილეობები - ოჯახის ორი ან მეტი წევრი იბრძვის სახლში ლიდერის როლისათვის. ჩვეულებრივ ქმარი პრეტენზიას აცხადებს ოჯახში თავის როლზე არსებული ტრადიციის მიხედვით. ცოლი, სხვადასხვა მიზეზების გამო, არ აღიარებს მას როგორც ხელმძღვანელს, ეჭვის ქვეშ აყენებს მის შესაძლებლობებს. ცდილობს თვით დაიმკვიდროს ლიდერობა ოჯახური ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში. უკეთეს შემთხვევაში მხარეები ინაწილებენ მოვალეობებს და კონფლიქტი ამით იწურება. მაგრამ არის შემთხვევები, როცა ბრძოლა მეუღლეებს შორის მრავალი წლის განმავლობაში გრძელდება, რაც საფუძვლს იძლევა ვიფიქროთ, რომ წინააღმდეგობა ამ შემთხვევაში მხოლოდ საბაზია. უთანხმოების ნამდვილი მიზეზია მეუღლეთა უცმაყოფილება თვით ქორწინებით, ერთობლივი ცხოვრებით. ლიდერობისათვის ბრძოლა კი მოხერხებული საბაზია, ურთიერთუცმაყოფილების გამოხატვის შესაბამისი ფორმაა.

თუკი ასეთი წყვილი მშობლებთან ერთად ცხოვრობს, მდგომარეობა უფრო დაძაბული ხდება. წინააღმდეგობის მრავალი ხაზი შეიძლება წარმოიქმნას. მაგალითად, ოჯახის უფროს და უმცროს ქალს შორის, უფროს და უმცროს მამაკაცს შორის, აქაც ხშირად ხანგრძლივი კონფლიქტი მხოლოდ შედეგია. მიზეზი კი ეჭვიანობაა, როცა ოჯახში ახალი წევრი შემოდის შვილი ან ქალიშვილი სიყვარულის და ყურადღების თავის წილს ითხოვს. ასეთ სიტუაციაში ბევრი მშობელი ეჭვიანობს. ვაჟი ან ქალიშვილი ისე არ ექცევა მას როგორც ქორწინებამდე.

კვაზი თანამშრომლობა. კონფლიქტი ოჯახის წევრებს შორის არ ჩანს, მაგრამ იგი პოტენციურად არსებობს და საკმარისია ოჯახის რომელიმე წევრის ჩვეული სტატუსის დროებითი შეცვლა (ახალი სამუშაო, პენსიაზე გასვლა, ავადმყოფობა), რომ ოჯახის წევრის ან წევრთა დამოკიდებულებაც იცვლება. ურთიერთობა კონფლიქტურ ხასიათს იღებს. მიზეზი გასაგებია. ოჯახის წევრის სტატუსის შეცვლა სხვა წევრთა მოვალეობის, შრომის წილის ზრდას იწვევს. ისინი იძულებული არიან უარი თქვან ბევრ უპირატესობაზე ან ჩვევაზე.

ობოლიერებულება. ასეთ მდგომარეობაში უფრო ხშირად აღმოჩნდებიან ოჯახის ხანში შესული წევრები. არავის აინტერესებს მათი აზრი. მათ იშვიათად მიმართავენ დახმარებისთვის. მათ არსებობას თითქოსდა ვერ ამჩნევენ. მაგრამ მსგავსი ურთიერთობა შეიძლება დამყარდეს აგრეთვე ცოლ-ქმარს ან უმცროს და უფროს ოჯახის წევრებს შორის, რომლებიც ერთ ჰერცევმ ცხოვრობენ. ურთიერთობას მათ შორის ცივი, ფორმალური ხასიათი აქვს. თითოეულ მათგანს ინტერესებისა და ურთიერთობების საკუთარი წრე გააჩნიათ, რასაც მათ ურთიერთიზოლაციამდე მიყვავართ.¹

ბავშვები, რომლებიც ასეთ ოჯახში იზრდებიან, აუცილებლად ერთვებიან უფროსთა კონფლიქტში. მათ ინტერესებს ყურადღებას ვერავინ აქცევს. ჩვეულებრივ უფროსებს ვერც კი წარმოუდგენიათ, თუ რა ზიანი შეუძლიათ მოუტანონ ბავშვებს

¹ ბუნიოვი მ., ბავშვის მშობლიური სიყვარული სჭირდება, თბ., 1987, გვ. 36 (თარგმანი).

ურთიერთშორის არანორმალური დამოკიდებულებით, რადგან ყველა უფროსი ცდილობს ცნობიერად თუ არაცნობიერად გამოიყენოს ბავშვი საკუთარი პრობლემების გადასაწყვეტად, თავისადმი გამოსადეგი ფუნქციით. ასეთ დამოკიდებულებებს აღზრდის უკიდურეს ვარიანტამდე მიჰყავს უფროსი, რასაც თავის მხრივ ბავშვის ხასიათის დეფორმაციამდე მიყვავართ.²

შეიძლება გამოიყოს აღზრდის რამოდენიმე უკიდურესი სტილი. მათ შორის, პირველს შეიძლება პირობითად დავარქვათ **კონკია** - როცა მშობელი არ ექცევა ბავშვს საკმაოდ თბილად, ხშირად კი გულგრილ და მტრულ დამოკიდებულებასაც კი იჩენს. მას ნორმაზე მაღალ მოთხოვნილებებს უყენებს. დაჩაგრული, გაუბედავი ბავშვი, რომელიც ცემის ან დამცირების მუდმივი მუქარის ქვეშ იმყოფება, ჩვეულებრივ იზრდება გაუბედავ და მშიშარ ადამიანად, რომელსაც არ შეუძლია საკუთარი თავის დაცვა. იგი მწვავედ განიცდის მისდამი მტრულ დამოკიდებულებას. ასეთი ბავშვები მიუღებელი სინამდვილის კომპენსირებას წარმოსახვითი მოვლენებით ახდენენ. ცხოვრებისადმი აქტიური დამოკიდებულების ნაცვლად, ფანტაზიათა სამყაროში გადადიან.

"ოჯახის კერაში" - მშობლები ყოველ სურვილს, ყოველ კაპრიზს უსრულებენ. ოჯახის მთელი ცხოვრება დაკავაშირებულია მის მოთხოვნილებებთან. ასეთი ბავშვი თავნება და ჯიუტი იზრდება. მისთვის არ არსებობს შეზღუდვები. ასეთ აღზრდას შედეგად მოყვება ეგოისტი პიროვნების ჩამოყალიბება. იგი არ ცნობს მოვალეობებს, არ შეუძლია გადაიხედოს თავისი სიამოვნების მიღმა. მას მტკიცე მომხმარებლობითი დამოკიდებულებები შეუმუშავდა გარშემომყოფთა მიმართ.

ჰიპერმეურვეობა - აღზრდის განსაკუთრებული სახე, რომლის დროსაც ბავშვს დამოუკიდებლობას ართმევენ, ახშობენ მის ინიციატივას, საშუალებას არ აძლევენ საკუთარი შესაძლებლობები განივითაროს. ასეთი ბავშვი იზრდება გაუბედავი და უნებისყოფი, ძნელად ეგუება ახალ გარემოებებს, მიჩნეულია, რომ მის მაგივრად თავის საქმეს სხვა გადაწყვეტს. ბავშვი საკუთარ ნებაზეა მიშვებული, მას არავინ უწევს კონტროლს, არავინ აყალიბებს მასში სოციალური ცხოვრების უნარ-ჩვევებს, არ ასწავლიან გაერკვეს, რა არის "კარგი" და რა არის "ცუდი".

ჰიპერთბეკა. ეს არის არასწორი აღზრდის კიდევ ერთი ფორმა, ამ შემთხვევაში ბავშვებს მეტისმეტად ლოიარულად ექცევიან. არ აძლევენ საშუალებას ელემენტარული დამოუკიდებლობა გამოამჟღავნონ, მოიქცნენ პასუხისმგებლობით. ოჯახის უფროსი წევრები ისეთ გარემოებას უქმნიან, რომ ბავშვი ამ იზოლაციით მოწყვეტილია პროზაულ ცხოვრებას.

ასეთი ბავშვები არა იშვიათად იზრდებიან ჭირვეულები, პრეტენზიულები, თვითდარწმუნებულები. საბოლოოდ ყალიბდებიან ინფანტიურ პიროვნებად. მეცნიერები ასეთ ადამიანებს ეძახიან კონფორმისტებს. ასეთ ადამიანებს დიდობაში შეიმ-

² ბუნიოვი მ., ბავშვს მშობლიური სიყვარული სჭირდება, თბ., 1987, გვ. 37 (თარგმანი).

ლება ჩამოუყალიბდეთ მიდრეკილება ალკოჰოლის, ნარკომანიისა და სხვა არასასურველი ქცევის ფორმებისადმი. განსაკუთრებით გამოიკვეთა ეს მამაკაცებში. ხშირია საყვედური იმაზე, რომ დღევანდელი მამაკაცები პასიურები, ცხოვრებისეული საკითხების გადაწყვეტაში მეტად უსუსურები არიან, ნაკლებად იღებენ საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობას, ეს საყვედური კი ნამდვილად მის ოჯახს ეკუთვნის, სწორედ არაკეთილსამიქედობა არის ბავშვის სოციალურ-ფსიქოლოგიური დამახინჯების საფუძველი.

ჰიპოთეზა ჩვენს დროში გვხვდება იშვიათად, ვიდრე ადრე, მას მივყავართ უსაქმურობის ბულიგნობის, სოციალური ურთიერთობის ჩვევის უნართა ჩამოყალიბების შენელებისაკენ. თუმცა არ უნდა დავივიწყოთ, რომ დარღვეული ქცევის ამ ფორმებისაკენ აღზრდის სხვა სახეებსაც მივყევართ. აქ აღზრდის ტიპსა და დარღვეული ქცევის ფორმებს შორის პირდაპირი პროპორცია არ არის.

აღზრდის სახეებიც შეიძლება იცვლებოდეს. დღეს ჰიპეროპეკა, ხვალ ჰიპოოპეკა, ზეგ კიდევ სხვა.

სამწუხაროდ, ჰიპეროპეკის ვითარებაში დედისერთა ბავშვთა დიდი ნაწილია, მით უფრო, რომ დღეს დედისერთა ბავშვი ოჯახში არ წარმოადგენს გამოწვევის, პირიქით ცივილიზებულ ქვეყნებში იგი უკვე მასიური გახდა. ზოგიერთ ოჯახში, სადაც იყო ერთადერთი განუზიარებული ბავშვი და წლების შემდეგ იზადებოდა კიდევ ერთი, უფროს შვილს უჩნდებოდა განცდების მთელი კომპლექსი, რომელიც ავსტრიელმა ექიმმა და ფსიქოლოგმა ადლურმა ჯერ კიდევ 1908-12 წლებში აღწერა დეტრონაციის სახელწოდებით. ერთადერთი ბავშვი ხდება ერთ-ერთ ბავშვად ოჯახში, ეს ცხადია ერთის მხრივ დადებითად მოქმედებს მასზე, ათავისუფლებს ეგოიზმისაგან, მაგრამ თავდაპირველად იგი მტკივნეულად განიცდის მშობლების მიერ უმცროსის მიმართ გამოჩენილ განსაკუთრებულ მზრუნველობას.

ამერიკელები თვლიან, რომ თუ მშობელს უნდა მათი შვილი გაიზარდოს ფიზიკურად ძლიერი, ფსიქოლოგიურად მყარად ჩამოყალიბებული პიროვნება, მათ არ უნდა მოსწყვიტონ იგი ცხოვრების სიმწელებებს, პროზაულ ცხოვრებას, ამიტომ მიაჩნიათ, რომ როგორი უზრუნველყოფილი ოჯახის შვილებიც არ უნდა იყვნენ, 10-12 წლის ასაკში მოზარდი უნდა შეეჩვიოს შრომას და გამოიმუშაოს ელემენტარული, თუნდაც დღეში ერთი ნაყინის ფული.

ინფანტილობის პრობლემა, რომელიც დღეს ჩვენთან მეტად აქტიურია და დიდი ყურადღება ეთმობა რადიოს, პრესის, ტელევიზიის, ლიტერატურის მიერ, იქ აშშ-ში და ზოგიერთი სხვა ქვეყნებშიც ეს პრობლემა პრინციპში არ დგას. ადრეული ასაკიდანვე ბავშვების შრომაში ჩაბმა უზუშავებთ მათ, შრომით და საერთოდ პრაქტიკულ ჩვევებს, დამოუკიდებლობას, მათი ფსიქიკა თანდათან სტაბილური ხდება. მართალია, ამერიკული აღზრდის მეთისმეტ პრაქტიციზმს აქვს თავისი უარყოფითი მხარეც, მაგრამ

ჩვენი აღზრდის სისტემაში მისი ნორმით გათვალისწინება დიდ სარგებლობას მოუტანს მომავალი თაობების აღზრდას.

ამერიკელი ბავშვები ჩვენებთან, შედარებით თავისუფლები და დამოუკიდებლები არიან, ქცევის ფორმების შერჩევისას, მეგობრების შერჩევისას და ასე შემდეგ.³

ჩვენთან კი, ზოგიერთი მშობელი მზადაა იზრუნოს შვილზე თუნდაც მანამ, სანამ თვითონ შვილები არ გაველენ პენსიაზე. ცხადია მშობლებს სამწუხაროდ, განსაკუთრებულად ქართულ ოჯახებს, ეს შვილისადმი ზრმა სიყვარულით მოსდით, მაგრამ მათ ყოველთვის უნდა ახსოვდეთ, რომ მეტისმეტი მზრუნველობა ბავშვებზე უარყოფითად მოქმედებს, ისინი ყალიბდებიან უნებისყოფი, ჭირვეული, მუდამ სხვაზე დამოკიდებულ არსებად. აღნიშნული ბავშვები კი თავისუფლად შეიძლება გახდეს ასოციალური ქცევის მიზეზი.

მოზარდის ასოციალური ქცევის განვითარებას ხელს უწყობს, აგრეთვე, ისეთი ოჯახებიც, რომელშიც, პირუკუ დესპოტური რეჟიმია გამეფებული, არაინფორმალური, რომ ასეთი მოზარდები დიდობაში თვითონაც იგივეს იმეორებენ რასაც მისი მშობლები აკეთებდნენ, შეიძლება უფრო მძლავრ ფორმაშიც კი.

თანამედროვეობის კინორეჟისორი ინგმარ ბერმანი, თითქმის, ყოველ ფილმში ასე თუ ისე ეხება საკუთარი თუ სხვათა ბავშვობის პრობლემას, ერთერთ ინტერვიუში იგი ამბობდა: " ჩემმა ბავშვობამ მოდელირება გაუკეთა ჩემს წარმოსახვებს, წარმოდგენებს".

1983 წელს. ბერგმანმა გადაიღო ფილმი "ფანი და ალექსანდრე" რომელშიც იგი კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა თავის ბავშვობას. სიუჟეტი ასეთი:

...ერთ პატარა შვედურ ქალაქში ცხოვრობს ეკდალის ოჯახი. მამა თეატრის მფლობელია, მას ჰყავს 2 შვილი - ფანი და ალექსანდრე. ოჯახი ბედნიერი და უზრუნველყოფილია. მაგრამ აი ერთ დღეს გარდაეცვლება მამა, დედა მალე მეორედ თხოვდება, ოჯახში შემოდის მამინაცვალის საოცრად მშრალი და მკაცრი მღვდელი, რომელმაც იქ დაამკვიდრა ცივი სულიერი ატმოსფერო, ჯარისკაცული დისციპლინა. 10 წლის ალექსანდრე და მისი და ვერ ეგუებიან ახალ გარემოს და მიდიან ოცნებებით ფანტაზიის სამყაროში. ისინი თამაშობენ, წარმოსახავენ, სჯერათ რომ ჯადოსნური ფანარი მათ დაუბრუნებთ წინანდელ ბედნიერებას თავიანთ წარმოსახვებსა და წარმოდგენებში ისინი ისე ღრმად შედიან, რომ უკვე ვერ არჩევენ რეალურსა და ფანტაზიურს, ყოველივე ამას მღვდელი მამინაცვალის აფასებს როგორც სამარცხვინო ტყუილს და ბავშვებს მკაცრად სჯის. საბოლოოდ ეს ბავშვები ფსიქიატრთან მოხვდნენ.

აღნიშნული ფილმი, ისე როგორც სხვა ფილმები, ბერგმანმა მიუძღვნა საკუთარ მძიმე ბავშვობას, მიუხედავ მძიმე და რთული ბავშვობის რეჟისორი მაინც არ მოტყდა, გაუძლო, გადაიტანა და შესანიშნავი პიროვნება ჩამოყალიბდა. თუმცა ცხოვრებაში

³ Буйанов М., Ребёнок из неблагополучной семьи, М., 1991, ст. 45-46.

არაიშვიათია, რომ დიდობაში თვითონაც იგივეს იმეორებენ, რასაც მისი მშობლები აკეთებდნენ, შეიძლება უფრო მძაფრ ფორმამაც კი.

მსგავსი დამოკიდებულებაა „პრობლემინგი“. კარგად უზრუნველყოფილ ოჯახში, რომლის წევრებსაც მაღალი თანამდებობა უკავიათ და რომლებიც თავიანთ კარიერას დიდ ყურადღებას უთმობენ, ხოლო ბავშვთა აღზრდას საკმაო ყურადღება არ ექცევა. ასეთი მშობლები ბავშვთა ზედს ხევენ გადააბარებენ. მათი ყურადღება კი საჩუქრების ყიდვით ამოიწურება. მშობლიური ალერსის, მზრუნველობის მაგივრად ბავშვები ემოციათა სუროგატს იღებენ.

დამოუკიდებლობათა მსგავსი სტილის უკან იმალება ოჯახური ურთიერთობის არაჯანსაღი სურათი. მაშინაც კი როცა ბავშვს კარგად ექცევიან, მაგალითად, როცა ის აღიარებულია „კერპად“, მისდამი ასეთი დამოკიდებულება შეიძლება მოგვევლინოს როგორც იმ წინააღმდეგობათა შედეგი, რომელიც ოჯახის წევრებს შორის არსებობს. ყველა უფროსთაგანი ცდილობს დაიმკვიდროს ლიდერის პოზიცია ბავშვისადმი თავისი კეთილგანწყობის დემონსტრირების გზით. ამასთან, ბავშვის მზრუნველობაში მიღებული წვლილი გამოიყენება ერთგვარ კოზირად უფროსთა „თამაშისას“.

შეიძლება ბავშვი მოგვევლინოს შემაკავშირებელ ცენტრად კვაზითანამშრომლობით ოჯახში. ოჯახის ყველა წევრი დაინტერესებულია ერთიანობის შენარჩუნებით, თუმცა ნამდვილი თანამშრომლობა არ არსებობს და ბავშვით საერთო აღტაცება გადაქცეულია ოჯახური ერთიანობის სიმბოლოდ.

მდგომარეობა უფრო რთულდება, როცა ბავშვი იქცევა ოჯახის რომელიმე წევრის პირად კერპად. „დედიკოს შვილი“, „აი, მამის გაზრდილი რა გამოდის“, „ზეზის გავლენა“, - ასეთი საყვედურები არც თუ ისე იშვიათია ოჯახში. მისი ყველა წევრი ცდილობს ოჯახურ ურთიერთობის დაუცმაყოფილებლობა ბავშვისადმი განსაკუთრებული ყურადღებით დაფაროს. ბავშვისთვის ძნელია რამოდენიმე უფროსს შორის განაწილება, განსაკუთრებით როცა გრძნობს, რომ ყველასთან სხვადასხვანაირად უნდა მოიქცეს.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ დამოკიდებულებებისა თუ ურთიერთობების სტილური მრავალგვარობა რაზედაც აქაა საუბარი ძალიან მნიშვნელოვანი გარემოებაა მოზარდზე ზემოქმედებისა და მისი სწორად აღზრდის თვალსაზრისით.

§2. ოჯახის სტრუქტურულ-როლური უნაქმონიერება და მისი ღარღვევა (ნორმატივი, სანქცია, კონვენცია, ნორმატივი, პათოლოგიური როლები)

დასავლეთ ევროპის ბევრი გამოჩენილი დემოგრაფი აღნიშნავს, რომ ოჯახური გარემოს ფორმირებისათვის გადამწყვეტია ზოგი ფაქტორი. მათ შორისაა, მცირე სოციალური ჯგუფი, რომელშიც გაერთიანებული არიან საცხოვრებლით, საერთო ბიუჯეტითა და ნათესაური კავშირებით. ასეთი ფორმულირება მიღებულია დასავლეთის დემოგ-

რაფების მიერ, მაგრამ, ვთქვათ, უნგრელები განმარტებისათვის მხოლოდ ნათესაურ კავშირს იღებენ. პროფ. პიპ-მასლოვი თვლის, რომ მარტო ეს სამი კომპონენტი საკმარისი არ არის ოჯახის განმარტებისათვის, თუ მის წევრებს შორის არ იქნება ურთიერთგაგება და ურთიერთდახმარება.

ბავშვი ოჯახს აღიქვამს როგორც ახლობელი ადამიანების ერთობლიობას. დედის, მამის, ბაბუების, ბებუების, მამიდების, დიდების, დებისა და ძმების სახით.

ოჯახი, როგორც სისტემა, ერთი მხრივ, მოიაზრება ფიზიკურ სტრუქტურად, რომელიც წარმოდგენილია კონკრეტული წევრებისაგან. მეორე მხრივ, ეს არის ოჯახის წევრებს შორის ურთიერთობის ისეთი სტრუქტურა, სადაც ოჯახის წევრი წარმოგვიდგება გარკვეულ როლში. ურთიერთობა ოჯახში ეს არის როლებს შორის ურთიერთობა. რა არის როლი? ოჯახურ ურთიერთობაში ყოველ როლს ქცევის ის ნორმა შეესაბამება, რაც მოსალოდნელია იმ ადამიანისაგან, რომელსაც ამ ოჯახურ ურთიერთობებში განსაზღვრული პოზიცია უჭირავს. როლის ცნებაში, ასევე, შედის სურვილი და მიზანი, გრძნობა, განწყობები და ღირებულებები, რომლებიც მიეწერება იმ პიროვნებას, რომელსაც ურთიერთობის ოჯახურ სისტემაში განსაზღვრული პოზიცია უჭირავს. ეს ეხება ძირითად ოჯახურ როლებსაც. მაგ.: თუ ვსაუბრობთ დედაზე, ჩვენ წარმოგვიდგება იმ მოლოდინების გარკვეული ჩამონათვალი, რომელიც მნიშვნელოვანია დედის როლის რეალიზებისათვის. ამიტომ არის, რომ დედას აფასებენ იმის მიხედვით, თუ როგორ ასრულებს თავის რეალურ ფუნქციას.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი მომენტებისა, როლის განმარტებაში შედის, აგრეთვე, მისთვის დამახასიათებელი ნორმები და სანქციები.

ნორმები - ეს არის დადგენილი წესები, რომლებიც უნდა იტვირთოს შესაბამისმა როლმა, თუ ეს ნორმები არ სრულდება, მაშინ ოჯახი აღნიშნული როლის შემსრულებელს სანქციებს აკისრებს.

სანქცია - ეს არის რეაქცია შესრულებულ ან შეუსრულებელ როლებზე. იგი დადებითია, როცა ამ როლის შემსრულებელი პიროვნება თავის მოვალეობას პირნათლად ასრულებს. დადებითი სანქციები ოჯახში გამოიხატება წახალისების სხვადასხვა ფორმით. ნეგატიური სანქცია გამოიყენება მაშინ, როდესაც არ სრულდება გასაზღვრული როლის ნორმატივი. ეს შეიძლება იყოს დასჯა, განკიცხვა, რაიმეს აკრძალვა და ა. შ.

დადებითი და უარყოფითი სანქციების გარდა, კიდევ არის გარეგანი და შინაგანი სანქციები, რომლებიც ადამიანს უწნდება თავისი განვითარების გარკვეულ ეტაპზე.

სინდისის ქნეჯა - ეს არის შინაგანი სანქციის სისტემა. ასაკთან ერთად გარეგანი სანქცია თანდათან გადადის შინაგანში.

როლის შემსრულებელმა უნდა იცოდეს, თუ რა მოსალოდნელი სანქციები და ნორმატივებია როლის შესრულებლობის შემთხვევაში. ზოგადად, როლი შეიძლება დავეყთო 2 სახედ:

1. კონვეციონალური როლი - პირობადებულია მოლაპარაკებების შედეგად. ეს ის როლია, რომელიც განისაზღვრება ამ როლის მატარებლის უფლებით, მორალითა და ტრადიციით. მაგ., დედის, მამის, ქმრის, შვილის და ა. შ. როლები. ამ როლების შემსრულებელი ადამიანის საქმიანობა განსაზღვრული და დაცულია კანონის მიერ. ასეთი როლების მხარდაჭერა ხდება აგრეთვე მორალით, კანონით, ტრადიციითა და რელიგიით. კონვეციონალურ როლებში შედის, აგრეთვე, ყველაზე საზოგადო მოთხოვნები, რომლებიც არ არის დამოკიდებული ყოველი კონკრეტული პიროვნების თვისებებზე, მიდრეკილებებსა და უნარებზე. ისინი იმდენია, რამდენი ოჯახიცაა. თავის მხრივ, პიროვნებათაშორისი როლები იყოფა, აგრეთვე პიროვნებათაშორის ოჯახურ როლებად. ისინი კონკრეტული ოჯახისთვის მეტად სპეციფიკური და თავისებურნი არიან. ისინი, ასევე, დამოკიდებული არიან კონკრეტული ადამიანის თვისებებზე, მიდრეკილებებსა და უნარებზე. ამასთან, მოწოდებული არიან ადეკვატურად და ეფექტურად შეასრულონ ძირითადი ოჯახური ფუნქციები.⁴
2. ნორმატიული ოჯახური (პიროვნებათაშორისი) როლები - უპირველესად დამახასიათებელია ფუნქციონალური ოჯახებისათვის.
3. პათოლოგიური პიროვნებათაშორისი როლი - დისფუნქციონალური ოჯახებისთვისაა დამახასიათებელი.

ნორმატიული როლები ხელს უწყობენ, ოჯახის, როგორც სისტემის განვითარებასა და ზრდას. პათოლოგიური როლები ხელს უშლიან ოჯახის განვითარებას, აბრკოლებენ მას; რიგიდულ როლებს შეუძლიათ გარემოებათა მიუხედავად, სიმყარე, შეინარჩუნონ.

ყოველ ოჯახში თითოეული როლი ივსება ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიური შინაარსით. ერთსა და იმავე როლს სხვადასხვა ადამიანი სხვადასხვაგვარად ასრულებს. ზოგჯერ როლები იცვლება, მათზე გავლენის მოხდენა შეუძლია სხვადასხვა გარემოებას.

ოჯახში შექმნილმა როლმა ან როლურმა სისტემამ უნდა უზრუნველყოს განსაზღვრული მოთხოვნები იდმენად, რამდენადაც ისინი განკუთვნილნი არიან სისტემის შესანარჩუნებლად.

რა მოთხოვნები წაყენება ოჯახს?

➤ ოჯახში როლმა ან როლების ერთობლიობამ უნდა შექმნას მთლიანი სისტემა. ურთიერთსაწინააღმდეგო როლების აღმოცენებისას იქმნება სერიოზული სიძნელეები როლის შესრულებისას, სიძნელეებია მაშინაც როდესაც ოჯახის წევრი, რომელსაც უბდება ორი როლის შესრულება, ვერ შეასრულებს მათ, რადგან ისინი ზოგჯერ წინააღმდეგობაში მოდიან. ასე, მაგ.: დედა, მამაც არის და დედაც. როლებს შორის წინააღმდეგობას არა მარტო კრიზისამდე, არამედ

⁴ ბუხულიშვილი ი., გაგნიძე მ., ოჯახის სტრუქტურულ-როლური ფუნქციონირება და მისი დარღვევები. ჟ. "საზრისი" №24, თბ., 2008, გვ. 141.

მოშლამდეც კი მიჰყავს ოჯახი. ოჯახში იქმნება დარღვევათა გარკვეული წრე. თუ აღმოცენდა ნევროზი, ხდება ოჯახური ფუნქციების არეგ-დარეგა.

- როლმა, რომელსაც ასრულებს ინდივიდი, უნდა უზრუნველყოს მისი ძირითადი მოთხოვნები ოჯახში. ეს მოთხოვნები არის პატივისცემა, აღიარება, სიმპათია და ა. შ. ქმრობა ეს არა მარტო მოვალეობაა, არამედ უფლებაც. მოვალეობის შესრულებისას მას მოთხოვნების დაკმაყოფილების უფლებაც აქვს. მოთხოვნების იგნორირება ხელს უწყობს ფუნქციის დარღვევას, რასაც ოჯახი მიჰყავს დისფუნქციონალამდე.
- როლი, რომელსაც ადამიანი ასრულებს ოჯახში, უნდა შეესაბამებოდეს მის უნარ-შესაძლებლობებს, ე. ი. ნებისმიერი ოჯახური როლი გულისხმობს, რომ მისი მატარებელი უნდა ფლობდეს ამ როლის შესაბამის უნარ-შესაძლებლობებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მას ექმნება სიმძნელები. ადამიანს, რომელსაც არ შესწევს უნარი შეასრულოს მასზე დაკისრებული როლის ფუნქციები, უჩნდება დისკომფორტი, აპათია, საკუთარ თავში დაურწმუნებლობა და სხვ. ეს ასეა, თუ ბავშვს იმაზე მეტი მოთხოვნა წაუყენეს, ვიდრე მას შეუძლია. ვთქვათ, ბავშვმა მთელი ძალები მოიკრიბა და ეს დავალება ძნელად, მაგრამ, მაინც შეასრულა იმ დამატულობის გამო. მშობლების დაბრუნების შემდეგ შეიძლება მას, მაგალითად, ენაბლობა დაეწყოს და ა. შ.
- თუ ადამიანს ვაკისრებთ იმ როლს, რაც მის შესაძლებლობებს აღემატება, შეიძლება შედეგად მივიღოთ როგორც ოჯახური, ასევე პიროვნული სერიოზული დარღვევები. ოჯახური დარღვევები იწვევენ კოალიციის აღმოცენებას. ნებისმიერი ვერტიკალური კოალიცია - დისფუნქციონალურია. ქცევის ეს სტერეოტიპები გადაეცემა თაობიდან თაობას. როგორც, მაგ.: დედა ამახინჯებდა ქალიშვილს, ასევე იგივეს გაიმეორებს ქალიშვილი თავის ოჯახშიც, ამან შეიძლება მიგვიყვანოს ოჯახურ პათოლოგიამდე.
- ოჯახური როლების სისტემა, რომელსაც ასრულებს ინდივიდი, ისეთი უნდა იყოს, რომ არა მარტო მის მოთხოვნებს აკმაყოფილებდეს, არამედ ოჯახის დანარჩენი წევრების მოთხოვნებსაც უნდა ითვალისწინებდეს. ასე, მაგ.: თუ ოჯახის ერთ-ერთ წევრის დასვენების უზრუნველყოფა ოჯახის სხვა წევრის დამატულობის ხარჯზე ხდება, მაშინ, ცხადია, ასეთი როლური სტრუქტურა სერიოზულად ამახინჯებს ოჯახურ ფუნქციას.

ოჯახთან მომუშავე სოციალური მუშაკის ან ფსიქოლოგის ამოცანაა - ოჯახში პათოლოგიური როლების გამოვლენა, დიაგნოსტიკა და იმ მნიშვნელობის განსაზღვრა, რასაც ეს როლები ასრულებენ ოჯახის შემადგენლობაში.⁵

⁵ ბუხულეიშვილი ი., გაგნიძე მ., ოჯახის სტრუქტურულ-როლური ფუნქციონირება და მისი დარღვევები. ჟ. "საზრისი" №24, თბ., 2008, გვ. 142.

გამოკვლევები ადასტურებს, რომ ოჯახის სტრუქტურულ-როლურ ფუნქციებს შორის ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება პათოლოგიური როლების დახასიათებას. მათ შორის:

1. ოჯახის ერთ-ერთ წევრს შეუძლია ისეთი პიროვნებათაშორისი როლის შესრულება, რომელიც მისთვის შესაძლებელია ტრავმატული გამოდგეს, მაგრამ ოჯახის სხვა წევრისათვის ფსიქოლოგიურად სასარგებლო აღმოჩნდეს;
2. ოჯახის რომელიმე წევრი პირდაპირ ან ირიბად ხელს უწყობს, ანდა აიძულებს ოჯახის სხვა წევრს თავის თავზე აიღოს პათოლოგიური როლი, რაც შეიძლება სხვებისთვის იყოს ტრავმატული, ხოლო მისთვის სასარგებლო. მაგ.: ასეთია, ოჯახის ავადმყოფი წევრი;
3. გვაქვს ორივე ტიპის როლის შერწყმა, - ამ დროს ოჯახის ერთი წევრი ასრულებს პათოლოგიურ როლს, რომელიც მასვე აყენებს ტრამვას, ხოლო მეორე წევრი ასრულებს როლს სხვების ტრამვირებისათვის;
4. ოჯახში, სადაც ძალადობა შეინიშნება, ასევე, რეალიზდება ორი პათოლოგიური როლი - მოძალადისა და მსხვერპლის როლები.

პათოლოგიური როლი - ეს არის იმის ნათელი დადასტურება, რომ ინდივიდის დარღვევა განპირობებულია მთელი ოჯახის აღრევით. პათოლოგიური როლები ხშირ შემთხვევაში ოჯახურ ძალადობას იწვევს.

ფსიქოლოგების განმარტებით, ოჯახური ძალადობა არის განმეორებადი ციკლი ფიზიკური, ფსიქოლოგიური, სექსუალური ან ეკონომიკური შეურაცხყოფებისა, რომელთაც ოჯახის ერთი წევრი ახორციელებს მეორეზე მასზე კონტოლისა და ზეგავლენის მოპოვების მიზნით. როგორც გამოკვლევები გვიჩვენებს, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლნი, ძირითადად, ქალები და ბავშვები არიან.

ოჯახური ძალადობა მხოლოდ ერთი ოჯახის ტრაგედია არ არის, ის სტიქიურ უბედურებას მოგვაგონებს. ისე, რომ, ოჯახური ძალადობა სოციალური მოვლენაა.

ჩვენთან ოჯახების ორი მესამედი კონფლიქტურ სტრუქტურებად შეიძლება ჩაითვალოს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ ოჯახებში პათოლოგიური როლები დომინირებს. ვირჯინია სატირი (ცნობილი ამერიკელი ფსიქო-თერაპევტი) აღნიშნავდა: ყველაზე სავალალო ის არის, რომ ასეთ პრობლემურ ოჯახებში ყველაზე მეტად ბავშვები იჩაგრებიან. არადა, პატარები გამუდმებით საჭიროებენ მშობლების სიყვარულსა და მხარდაჭერას. სანაცვლოდ კი უფროსებისგან უყურადღებობას და გაღიზიანებას იღებენ. ამის გამო თანაგრძნობას გარეთ, ქუჩაში ეძებენ, ქუჩაში კი რა აღარ ხდება!

„ქუჩის ბავშვები“ დღეისათვის მიუსაფარ, მათხოვარ და, საერთოდ, „ქუჩის ბავშვთა“ პრობლემა ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე და აქტუალურია.

ვინ არიან „ქუჩის ბავშვები“ და არსებობდა თუ არა ადრე მსგავსი მოვლენა საქართველოში? მათხოვარი ბავშვების კატეგორია ამ 20-25 წლის წინ ჯერ კიდევ არ იყო. მათი მცირე რაოდენობა მხოლოდ დიდ ქალაქებში - სადგურებსა და ქუჩის გადასასვლელებში თუ გვხვდებოდა. ისინი, ძირითადად, ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა რესპუბლიკების ქალაქებიდან იყვნენ ჩამოსულები.

ჩვენთან ბავშვთა მათხოვრობის პრობლემა, ფაქტობრივად, არ არსებობდა. ცნობილია, რომ ასეთი მოვლენები დიდი კატასტროფების, ომებისა და, საერთოდ, საზოგადოებაში მომხდარი მნიშვნელოვანი ცვლილებების თანამდევია.

რამდენი ბავშვია ქუჩაში გასული და რა მდგომარეობაა დღეს საქართველოში? ვინ არიან ეს ბავშვები და რატომ აღმოჩნდნენ ისინი ქუჩაში? რატომ, რომ მათი რაოდენობა წინა წლებთან შედარებით საგრძნობლად გამრავლდა?

ამ წლის განმავლობაში საქართველოში დატრიალებული ცნობილი მოვლენების გამო გაიზარდა მიგრაცია - უმუშევართა დიდი არმია დაიძრა თბილისისაკენ, ამას დაემატა იძულებით გადაადგილებულ ოჯახთა მნიშვნელოვანი რაოდენობა. ამდენად, დღეისათვის მათხოვარი ბავშვების ზრდის ფაქტორს გარკვეულწილად, განაპირობებს სხვადასხვა ქალაქიდან და რაიონიდან ჩამოსული ბავშვები.

„ქუჩის ბავშვთა“ უმრავლესობას, არ გაიკვირვოთ, ჰყავს მშობლები და აქვს სახლი, მათი ოჯახები აღზრდის მხრივ, უზრალოდ არაკეთილსამედია; ბევრ ბავშვს მიაჩნია, რომ ქუჩაში გასვლით შეცვლის თავსაც და ზოგჯერ ოჯახსაც (მაგალითად, „ქუჩის ბიზნესში“ ჩართვით და სხვ.). ასეთ ოჯახებში აღზრდის პროცესი შეფერხებულია, ისინი ვერ ახერხებენ ბავშვებზე ზრუნვას. ასეთ მშობელთა უმეტესობას ამის არც ძალა და არც ნებისყოფა არ აქვს, ან კიდევ, ბევრ მათგანს მხედველობიდან რჩება, რომ მათ შვილებს, ელემენტარულად ხანდახან თავზე ხელის გადასმა, მოფერება და წახალისება სჭირდება.⁶

ვიმეორებთ, დღევანდელ მშობელთა უმრავლესობა ვერ ახერხებს შვილებზე ზრუნვას. დღეს, ამ მხრივ, აღზრდის კრიზისია. ასეთ ბავშვებს სჭირდებათ რეაბილიტაცია, მიუსაფარი ბავშვების პრობლემა, მეტწილად, გამოწვეულია ოჯახური მიზეზებით, მათ იქ აკლიათ სითბო, მზრუნველობა, სიყვარული და ისინიც გარბიან სახლებიდან.

აი, რატომ გადის ქუჩაში ბავშვთა ის კატეგორია, რომელსაც მშობლები ჰყავს!

ამას გარდა, ბავშვს სჭირდება საკვები, ჩასაცმელი, ყოველდღიური მოვლა-პატრონობა და ა. შ. მათი უმრავლესობა კი, ელემენტარულად, მშვიერია, არ აქვს საკვები

⁶ ბუხუღიშვილი ი., „ქუჩის ბავშვები“, ე. „საზრისი“ №18, თბ., 2005, გვ. 78.

და უყურადღებოდა მიტოვებული. ამიტომაც ისინი გადიან ქუჩაში, მათხოვრობენ და ასე იკმაყოფილებენ კვების მოთხოვნილებას, ხოლო ქუჩაში გასვლას კი მრავალი არასასიამოვნო რამ მოჰყვება. ზაფხუი სცილდება სკოლას, ცხადია, მას არა აქვს სწავლის საშუალება, თანდათან ვიწროვდება მისი გონებრივი ჰორიზონტი, მძიმდება აღზრდის პრობლემა და ა. შ.

და კიდევ დღეს გაჩნდა ბიზნესისის ახალი სახე - „ქუჩის ბავშვები“. იგი კრიმინო-გენური ხასიათისაა. არიან ადამიანები, ზოგჯერ სამართალდამცავი ორგანოების წარმომადგენლებიც, რომლებიც ორგანიზებას უკეთებენ ქუჩაში გასულ ბავშვებს. აშინებენ, აშანტაჟებენ მათ და იყენებენ კანონსაწინააღმდეგო ბიზნესში.

ბავშვთა ასეთი კატეგორიაა წარკო გამსაღებლები, მეძაგები და სხვ. ისინი მკურნალობის სერიოზულ კურსს საჭიროებენ. მათთან აღმზრდელობითი მუშაობა მართლაც რთულია.

ეს მარტო სახელმწიფო სტრუქტურებს არ ევალება, რეიდების დროს რომ აჰყავთ მოზარდები. სამწუხაროდ, საზოგადოებრიობა ხშირად დღუშს, რატომღაც არ ეგმობთ საჯაროდ მათხოვრობას. ამ საქმეში აუცილებლად უნდა ჩაერთოს საზოგადოებრიობის თითოეული წევრი. საზოგადოებრიობა აუცილებლად უნდა გააქტიურდეს. მისი არც ერთი წევრისათვის „სულერთი“ არ უნდა იყოს ეს პრობლემა.

საზოგადოებრიობის აზრის შექმნა არის ამ უკეთურობის აღმოფხვრის ერთ-ერთი მძლავრი ბერკეტი, საერთოდ, სახელმწიფო ორგანოები, საჯარო სამსახურები, საზოგადოებრიობა მთლიანად მოზარდთა ოჯახებთან ერთად უნდა აგებდნენ პასუხს.⁷

ვინ არიან უზედამხედველო, მიუსაფარი და მათხოვარი ბავშვები? ზოგიერთის აზრით, ეს არის ქუჩყიანი, ცუდად ჩაცმული ბავშვი, რომელიც ღამეს ათენებს სადღაც ვაგონებში, ქუჩის გადასასვლელებსა და სადარბაზოებში. სამწუხაროდ, ამ ბოლო ხანებში ასეთ ფაქტებს უფრო და უფრო ხშირად ვხვდებით.

მოდიტ, დავუსვათ ჩვენს თავს კითხვა - რა გრძნობა გვეუფლება, როცა ამ ბავშვებს ვხედავთ? როგორც ჩანს, გრძნობა, რომელიც ჩვენ გვეუფლება, მრავალგვარია. ეს არის როგორც შეცოდების, ასევე გაბრაზების გრძნობები. ეს არის მწუხარება იმის გამო, რომ ამ ბავშვის ბავშვობა ასეთ მძიმე პირობებში მიმდინარეობს. მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩნდება კიდევ სხვა გრძნობებიც. ასე, მაგალითად, ჩვენ ვხედავთ, რომ ადამიანები ხშირად მშვიდად და გულგრილად ჩაუვლიან ხოლმე გვერდს ასეთ ბავშვებს, ცდილობენ მეტროპოლიტენის ან სხვა საზოგადოებრივ ტრანსპორტში არ მოხვდნენ მათ გვერდით და სხვა მხარეს გადადიან იმის გამო, რომ, როგორც მოზრდილ „ბომჟებს“, ასევე ამ ბავშვებსაც, არასასურველი სუნი უდით. მაშასადამე, ჩვენ ვხედავთ, რომ იქმნება მეტად სერიოზული სოციალურ-ფსიქოლოგიური პრობლემა, პრობლემა ასეთ ბავშვთა მიმართ საზოგადოების ტოლერანტობის ამოწურვისა.

⁷ www.google.com. „ქუჩის ბავშვები“ საქართველოში.

როდესაც ბავშვთა ამ კონტინენტზე ვსაუბრობთ, ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალურ-ფსიქოლოგიური პრობლემა სწორედ ტოლერანტობის, პირადი პასუხის-მგებლობის უქონლობაა.

მეორე პრობლემა: უკანასკნელ პერიოდში ისეთ ბავშვთა რაოდენობა, რომლებიც ეკუთვნიან უზედამხედველო და, საერთოდ, „ქუჩის ბავშვთა“ კატეგორიას, მკვეთრად გაიზარდა. გვაქვს მათი აღრიცხვის გარკვეული სტატისტიკური მონაცემებიც, მაგრამ ძალიან ბევრი ბავშვი მასში არ არის მოხვედრილი. ფაქტობრივად, ეს იმ ბავშვთა სტატისტიკაა, რომლებიც შესაბამისი სამსახურებისა და სპეციალისტების ხელში მოხვდნენ, ეს ციფრი კი მუდმივად იზრდება.

მაშ, „ქუჩის ბავშვთა“ რაოდენობა სულ უფრო მკვეთრად იზრდება! იბადება კითხვა: არის თუ არა საკმარისი ის მეთოდები და ხერხები, რომლებსაც იყენებენ აღნიშნული პრობლემის დაძლევისათვის? ის, რომ დღეს ნამდვილად არ არსებობს სათანადოდ მოქმედი ტექნოლოგიები და ამ პრობლემის სახელმწიფო გადაწყვეტის ქმედითი მექანიზმები, ამას მოწმობს ფაქტები: ბავშვები, რომლებიც გარკვეულ პერიოდში ხვდებიან სხვადასხვა საზედამხედველო ორგანოებში, მათი დიდი ნაწილი ისევ უბრუნდება ქუჩას.⁸

ისმება კითხვა: რა ვქნათ? ვფიქრობთ, ეს არის უმთავრესი კითხვა, რომელიც დგას დღის წესრიგში. როგორმე უნდა შევძლოთ ყველამ ერთად და გაერთიანებული სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ძალებით მივუდგეთ ამ პრობლემას.

ცხადია, ამის მოგვარება დამოკიდებულია აგრეთვე ჩვენს პროფესიონალურ შესაძლებლობებსა და მოქალაქეობრივ პოზიციაზე. კითხვაზე - „რა ვქნათ?“ პასუხი პროფესიონალი პედაგოგებისა და ფსიქოლოგების პოზიციებიდან შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: საჭიროა ყურადღებით შევისწავლოთ ეს მოვლენები. მათი სოციალურ-ფსიქოლოგიური და პედაგოგიური ბუნება. ავხსნათ იგი, გამოვავლინოთ ამ მოვლენის რედუქციის მექანიზმები, პოტენციური „ქუჩის ბავშვების“ ფენომენი.

ჩვენ ვთვლით, რომ უნდა შევისწავლოთ არა მარტო ის მექანიზმები, რომლებსაც აქამდე მიჰყავთ ეს ბავშვები, არამედ ის მექანიზმებიც, რომლებსაც შეუძლიათ ამ პროცესების შეჩერება. დიახ, ბავშვების ერთ ნაწილს, განსაკუთრებით გარდამავალ ასაკში, რაღაც მომენტში უზრუნველყოფს სურვილი, გამოიხურონ თავიანთი სახლის კარები და წავიდნენ ოჯახებიდან. მათთვის ეს არის თავისუფლების, ოჯახზე დამოკიდებულებებისაგან თავდახსნის, სკოლაში შექმნილი რთული სიტუაციიდან გარიდების და ა. შ. გზა. ფაქტობრივად, ასეთი სურვილები მოზარდების თითქმის უმეტეს ნაწილს უზრუნველდება. ეს ასაკობრივი ფაქტორია, მაგრამ ყველა ბავშვი არ ხდება „ძნელი“ და არ გადის ქუჩაში.⁹

⁸ www.google.com. „ქუჩის ბავშვები“ საქართველოში.

⁹ ბუხულეიშვილი ი., „ქუჩის ბავშვები“, ე. „საზრისი“ №18, თბ., 2005, გვ. 79.

ვფიქრობთ, ამ პროცესების შეჩერების მექანიზმების შესწავლა მეტად მნიშვნელოვანი პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური პრობლემაა. ასეთი მოვლენების შესწავლისას გამოყენებული უნდა იქნეს ტრადიციული მიდგომებიც და უახლესი მიღწევებიც. უპირველესად, შესწავლილ უნდა იქნეს ამ სიტუაციაში ჩავარდნილი ბავშვის პიროვნება, ის ოჯახები, საიდანაც გამოვიდნენ ეს ბავშვები, აგრეთვე, ცხოვრების ის მიმომსახივარი, რომლის გამო ბავშვი სახლიდან წავიდა.

მასასადავო, პასუხი კითხვაზე: რა გავაკეთოთ და როგორ მივალწიოთ წარმატებას უზედამხედველობისა და „ქუჩის ბავშვის“ პრობლემის გადაწყვეტისას? შეიძლება მოინახოს. მეცნიერი-სოციოლოგები ასეთ ვარიანტს გვთავაზობენ:

- პირველი - უნდა გვექონდეს ნათელი მიზანი, ვიცოდეთ რისი მიღწევაც გვინდა;
- მეორე - საჭიროა მაღალი პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური პოტენციალი და შესატყვისი კადრების რეზერვი, რომელსაც შეუძლია ამ პრობლემის მეტნაკლებად გადაწყვეტა;
- მესამე - გვექონდეს ფინანსირება.

ვფიქრობთ, ამ სამი ფაქტორის გაერთიანება დღევანდელი ცხოვრების ამ მეტად მწვავე პრობლემას ნაწილობრივ მაინც შეაშუბუქებს.

საკანონმდებლო თვალსაზრისით, ამ მხრივ ბერკეტები და მექანიზმები არსებობს. აქ დავძენთ: მშობლებმაც უნდა აგონ პასუხი. მაგ.: მშობელს, რომელიც აიძულებს ბავშვს გავიდეს სახლიდან, ანდა უბიძგებს იმათხოვროს, პროსტიტუციაში ჩაებას და ა. შ., კანონის გათვალისწინებით, მშობლის უფლება უნდა ჩამოერთვას. სამწუხაროდ, ჯერ-ჯერობით ასეთი რამ პრაქტიკულად არ განხორციელებულა.¹⁰

ბავშვთა უფლებების კანონში საუბარია მშობელთა პასუხისმგებლობაზე. მაშ, პატივი ვცეთ კანონებსაც, ბოლომდე დავიცვათ ისინი.

ცხადია, იმ ოჯახებში, სადაც ძალადობა არის გაბატონებული ბავშვები მუდმივად სტრესის ქვეშ იმყოფებიან, რაც შეიძლება გამოვლინდეს დათრგუნული ფსიქიკით, ასევე ჰიპერაგრესიულობითა და, უბრალოდ, აგრესიულობით. მაგრამ, ყველაზე სამწუხარო და დამაფიქრებელი ის არის, რომ ძალადობა ძალადობასვე წარმოშობს. ამას მოწმობს ამ ბოლო წლებში ჩვენთან მოზარდებს შორის გახშირებული მწვავე კონფლიქტები, არაერთი შემთხვევა, რომ ეს კონფლიქტები ტრაგედიებით დასრულებულა, საგრძნობლად იმატა დანაშაულის რიცხვმა მოზარდებში.

დასკვნა: ოჯახური ძალადობის, აგრესიულობის მრავალი მიზეზი არსებობს. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გახლავთ ეკონომიკური სიდუხჭირე და უმუშევრობაც, რაც თავისთავად ოჯახში მამაკაცთა ფუნქციების შესრულებას აფერხებს და შესაბამისად ოჯახურ ურთიერთობებს ძაბავს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ზოგჯერ დედა, დედაც

¹⁰ ბუბულიშვილი ი., „ქუჩის ბავშვები“, ჟ. „საზრისი“ №18, თბ., 2005, გვ. 80.

არის და მამაც, ე. ი. ოჯახის ერთი წევრი ორ ფუნქციას ასრულებს, რასაც, როგორც წესი, მივყავართ ოჯახის დისფუნქციამდე.

§4. არაპათოლსაიმელო ოჯახები (მარტოხალა ღელაბი, მერაული ოჯახები)

ცნობილი ამერიკელი ფსიქოლოგი ვირჯინია სატირი, რომელიც ოჯახის ფსიქოლოგიისა და თერაპიის ფუძემდებლად ითვლება, უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ოჯახს, როგორც "პიროვნების კონგლომერატს". მომავალი მეუღლეები უნდა შეეცადონ ადრე გაიგონ ერთმანეთს თვისებები და მოძებნონ საშუალებები და ხერხები, რათა ამ განსხვავებებში, ოჯახის საწინააღმდეგოდ კი არა, არამედ, უფრო სასარგებლოდ, იმუშაოს, - წერდა იგი.

ვ. სატირი მუშაობდა ე. წ. "განსაკუთრებულ ოჯახებზე". ამ განსაკუთრებულ ოჯახებში იგი გულისხმობდა იმ ოჯახებს, სადაც მშობლები არასოდეს არ ყოფილან ქორწინებაში, ან რაღაც მიზეზის გამო გაყრილან, ან კიდევ გარდაიცვალნენ - აღარ ძალუძთ ბავშვზე ზრუნვა. სამწუხაროდ, დღეს გამრავლდა ისეთი ოჯახები, სადაც ბავშვებს მხოლოდ ერთ მშობელი ზრდის, უფრო ხშირად დედა. ოჯახი, რომელშიც მხოლოდ ერთი მშობელია, არასრული ოჯახია.¹¹

არასრული ოჯახის სახე (ფორმა) ესაა ერთ-ერთი მეუღლის მიერ მიტოვებული ოჯახი. როგორ მიმდინარეობს ბავშვის პიროვნებად ჩამოყალიბება "გაყრილ" ოჯახში, რა გავლენას ახდენს ეს ფაქტორი მის ხასიათზე? ოჯახის დარღვევას ყველა ბავშვი განსაკუთრებულად განიცდის. გაყრა, რომელსაც ზოგჯერ ორივე მხარე გაგებით ეკიდება, ბავშვებისათვის მაინც ტრაგედიია, იგი მათში იწვევს ძლიერ განცდებს, აპათიას და ა. შ.¹²

განსაკუთრებული სიძნელე ექმნება იმ მშობელს, რომელთანაც ბავშვი რჩება საცხოვრებლად. გაყრას, უმეტეს შემთხვევაში, წინ უსწრებს გარკვეული პერიოდების (ზოგჯერ თვეების და წლების) განმავლობაში მშობელთა ჩხუბი, დავა, უსიამოვნება, რისი დაფარვაც ძნელია ბავშვისაგან, იგი მოწმეა უმეტესად ყველა იმ უსიამოვნებისა, რაც ასეთ ვითარებას თან სდევს. გარდა ამისა, როცა მშობლები დაკავებული არიან ერთმანეთთან დავითა და ჩხუბით, ისინი ბავშვსაც ასევე ექცევიან.

ბავშვი ოჯახიდან მამის წასვლას განიცდის ისე, თითქოს იგი მან უარყო, ეს გრძნობა მას მრავალი წელი შეიძლება თან გაჰყვეს.

გაყრის შემდეგ, ზოგიერთი მამა გარკვეული პერიოდის განმავლობაში რეგულარულად "სტუმრობს" შვილს, ყველა შემთხვევაში ბავშვს ეს ძალიან აღელვებს. თუ მამა დიდ ყურადღებას ავლენს ბავშვის მიმართ, მაშინ მშობლების გაყრა მას უფრო მეტად

¹¹ Virginia Satir. www.Satirotta.wa.com

¹² ბუბულიშვილი ი., ბავშვის აღზრდა არასრულ (ერთ-ერთი მეუღლის მიერ მიტოვებულ) ოჯახში, ე. "საზრისი", №24, თბ., 2008, გვ. 57.

ტანჯავს, ის ამ შემთხვევაში უნდობლად განწყობა დედის მიმართ. თუ მამა მას ცივად და მშვიდად ექცევა, მაშინ ბავშვს უჩნდება კითხვა - რატომ უნდა შეხედდეს იგი ამ კაცს?

ცხადია, ძნელია ოჯახიდან წასული მამაკაცისათვის შვილის აღზრდაზე ზრუნვა. თუ მას არ შეუძლია თავის ყოფილ ოჯახზე დადებითი ზეგავლენის მოხდენა, მაშინ უფრო სასურველია ისეთი კონტაქტი ჰქონდეს მასთან, თუმცა, მიტოვებული ბავშვის მატერიალური უზრუნველყოფა ძველებურად უნდა გაგრძელდეს - ეს უფრო სამართლიანი იქნება.

გაყრის შემდეგ დედები ხშირად მაღალანაზღაურებად სამსახურს ეძებენ. ამის გამო, ადრინდელთან შედარებით, მათ ძალიან ცოტა დრო რჩებათ ბავშვებთან ურთიერთობისათვის, ბავშვები კი თავს დედისგან მიტოვებულად თვლიან.

როდესაც მამა გაყრის შემდეგ ბავშვის სანახავად თანდათან ამცირებს ვიზიტებს, ბავშვი ამას ძალიან განიცდის და თავს აქაც მიტოვებულად თვლის.

დგება პრობლემა - შეძლებს კი მარტოხელა მშობელი შეუქმნას შვილს ან შვილებს პიროვნებად ჩამოყალიბებისათვის სათანადო პირობები? (ვირჯინია სატირი).¹³

არასრული ოჯახის პრობლემა ისიცაა, რომ ბავშვებს უჭირთ სრული წარმოდგენის შექმნა მამაკაცისა და ქალის ურთიერთობებზე. ხშირია შემთხვევები, როცა მარტოხელა დედა ცუდ წარმოდგენას უქმნის ბავშვებს მამაზე. ქალი, რომელიც ზრდის შვილებს, უნდა შეეცადოს რომ არ იფიქრონ, "ყველა კაცი ცუდია". ბიჭს, რომელსაც სულ მამის ძაგება ესმის, უარყოფითი განწყობა ექმნება საერთოდ მამაკაცებზე.

რა ხდება ასეთ ოჯახებში?

არასრულ ოჯახში განსაკუთრებით ბიჭები, სერიოზულ პრობლემას ხედეზიან. ისინი მამის მიმართ განსაკუთრებული მგრძნობიარობით გამოირჩევიან. ცნობილ ნევროპათოლოგ ა. ზახაროვის აზრით, "ნევროზით დაავადებულმა ყოველმა მეზუთე ბავშვმა თავის ცხოვრებაში გადაიტანა მამასთან დაშორება, მეტწილად მკვეთრად გამოხატული ნევროზი ბავშვს ამის შემდეგ აღმოაჩნდა. დედის ზედმეტი ალერსი ან მუდმივად მინიშნება იმაზე, რომ საზოგადოებაში მთავარი ქალია და რომ მამაკაცები უსულგულონი არიან, რომ არ უნდათ გაუფთხილდნენ უსუსურ დედას, იძულებულს ხდის მათ უარი თქვან დამოუკიდებელ ცხოვრებაზე. საბოლოოდ, ბევრი ვაჟი დედის ასეთი გავლენის ქვეშ, რჩება თავის დედასთან და წარმოდგენაც არა აქვს თავის სექსუალურ მისწრაფებებზე, ან კიდევ, უპირისპირდება დედის მოთხოვნებს, სახლიდან გარბის იმ გრძნობით, რომ ყველა ქალი მტერია. ასეთები, ან ცუდად ექცევიან ქალებს, ან, პირიქით, ემონებინან მათ და ამდენად ხშირად იფუჭებენ, საერთოდ, დარჩენილ ცხოვრებას.

¹³ Virginia Satir. www.Satirottawg.com

არასრულ ოჯახში გოგონას, ასევე შეიძლება შეექმნას დამახინჯებული წარმოდგენები ქალებისა და მამაკაცების ურთიერთობაზე, ზოგჯერ მისი საკუთარი სქესის მიმართაც კი.¹⁴

უმეტესად მშობლები, გაყრის შემდეგ, ქმნიან ახალ ოჯახებს, ასეთი ტიპის ოჯახებს ე. წ. "შერეულ ოჯახებს" უწოდებენ.

თვით ფაქტი, რომ ოჯახი შერეულია, არ არის დაბრკოლება იმისა, რომ მან ნორმალურად იარსებოს. რაც ხდება ოჯახში, პირველ ყოვლისა, დამოკიდებულია ადამიანებს შორის ურთიერთობებზე.

ბავშვებიანი ქალი, რომელიც მეორედ თხოვდება, ხშირად შვილებს როგორც საკუთრებას ისე ეპყრობა. ეს მის ახალ ქმარს პრობლემებს უქმნის. ქალი კი დარწმუნებულია, რომ, უბრალოდ, ქმარი არ უნდა შეაწუხოს შვილების გამო და, ამდენად, არ რთავს მას ბავშვების აღზრდის პროცესში.

ასეთი ქმრები, ანუ მამინაცვლები სხვა პრობლემებსაც ხვდებიან. ქალი იმასაც განიცდის, თუ მამინაცვალმა გამოავლინა "თავისი მტკიცე ხელი", ღედა ამას ძალიან მტკივნეულად ღებულობს და იწყება მეუღლეებს შორის უსიამოვნებები.

ასეა თუ ისე, შერეულ ოჯახებში იშვიათი არაა მამინაცვალთან თუ დედინაცვალთან მოზარდის კონფლიქტები. ახალი მშობლის შემოსვლა ოჯახში შეიძლება სხვა გარემოებებითაც გართულდეს. ასე, მაგ.: ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მშობლები და ბავშვები უკვე შეჩვეულნი არიან ერთმანეთთან, თითქმის ყველა ოჯახში დამკვიდრებულია ლოკალური ტრადიციები, წეს-ჩვეულებანი. შემოსულმა წევრმა უნდა მიიღოს და გაითავისოს ისინი, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი ვერ შეძლებს ახალი ოჯახის წევრებთან და, საერთოდ, ოჯახთან შეგუება-შეთვისებას.¹⁵

ყველა შერეული ოჯახი გარკვეულწილად ერთმანეთს ჰგავს. შეიძლება ასეთი ოჯახების 3 ტიპი გამოვყოთ:

1. შვილებიანი ქალი მიჰყვება ცოლად უშვილო მამაკაცს, რომელსაც არა ჰყავს შვილები;
2. ორივეს - კაცს და ქალს - ჰყავს შვილები წინა ქორწინებიდან.
3. შვილიანი მამაკაცი ქორწინდება ქალზე, რომელსაც არ ჰყავს შვილი.

პირველ შემთხვევაში შერეული ოჯახი შედგება ცოლის, მისი შვილებისა და ქმრისაგან.

მეორე შემთხვევაში ჩვენს არეალში ქმარი, ქმრის შვილები; ცოლი, მისი და ყოფილი ქმრის შვილები.

მესამე შემთხვევაში - ქმარი, ქმრის შვილები და ცოლი.

¹⁴ ბუბულუიშვილი ი., ბავშვის აღზრდა არასრულ (ერთ-ერთი მეუღლის მიერ მიტოვებულ) ოჯახში, ე. "საზრისი", №24, თბ., 2008, გვ. 58.

¹⁵ ყოლბაია მ., სკოლის ფსიქოლოგია, თბ., 2007, გვ. 286.

მართალია, ამ ადამიანებს ზოგჯერ არ უხდებათ ერთ ჭერქვეშ ცხოვრება, მაგრამ ისინი ამა თუ იმ ხარისხით მონაწილეობენ ერთმანეთის ცხოვრებაში. ყველა მათგანს ამ ურთიერთობაში უნდა ჰქონდეს თავისი ადგილი. შერეული ოჯახი მაშინ არის სრულყოფილი და ბედნიერი, როცა ოჯახის თითოეული წევრი ფუნქციურად მნიშვნელოვანია. ბევრი ადამიანი ცდილობს იცხოვროს ისე, თითქმის ისინი, ვისთანაც ადრე იყვნენ კავშირში, არ არსებობენ. ამავე დროს, ყველა ეს ადამიანი ამა თუ იმ კუთხით გავლენას ახდენს ახალი ოჯახის ცხოვრებაზე. პრობლემა იქმნება მაშინ, როცა ყოფილი მეუღლეები ჩხუბობენ, ან თვლიან ერთმანეთს მტრებად და ვერ ნახულობენ პირობებს მოლაპარაკებისათვის.¹⁶

წარმოდგინეთ, როგორ უნდა იყოს ბავშვის ცხოვრება, როცა ყველა უფროსი მისგან თავისას მოითხოვს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა უფროსებს არ ესმით მისი მდგომარეობის სირთულე, ან როდესაც მშობლები არ ევოლუციონერებიან ერთმანეთს, ან კიდევ მშობლები არ ფარავენ თავიანთ არაკეთილსასურველ დამოკიდებულებას ბავშვის წინაშე კი.

მსგავსი პრობლემები ხშირად ჩნდება გაყრილ მშობლებს შორის, რომლებიც მტრებად თვლიან ერთმანეთს და ბავშვს იყენებენ ლანძღვის მიმტან-მომტანად.

ზოგჯერ, ასეთი რამ შეიძლება ჩვეულებრივ ოჯახებშიც ხდება ცოლ-ქმარს შორის, თუ ისინი არ არიან გულწრფელი ერთმანეთის მიმართ, მშობლები, ფაქტობრივად, ბავშვში ხედავენ პრობლემის გადაჭრის საშუალებას, რაც უდავოა, რომ ბავშვს არ ძალუძს და ხშირად ყოველივე ამაზე რეაგირებს ავადმყოფური უცნაური გამოვლინებებით. ბავშვებისათვის მეტად სასარგებლოა, როცა გარშემო მყოფი უფროსები ერთმანეთის მიმართ გულწრფელი არიან და პასუხს აგებენ იმაზე, რასაც გრძნობენ და ფიქრობენ. იყო გახსნილი - არ ნიშნავს, რომ აუცილებლად უნდა გიყვარდეს ეს ადამიანი. ცხადია, ყოფილ მეუღლეთაგან არ უნდა მოველოდეთ, რომ ძველებურად უყვარდეთ ერთმანეთი, მაგრამ მათ ბავშვს თავს არ უნდა მოახვიონ თავიანთი პრობლემების გადაწყვეტა.

ყველაზე მნიშვნელოვანი კითხვა, რომელიც შეიძლება ასეთ ოჯახში გაჩნდეს, არის, თუ როგორ გავლენას ახდენს ოჯახის ასეთი არაკეთილსაიმედო გარემო ბავშვის პიროვნების ჩამოყალიბებაზე.

სამწუხაროდ, ცნობილი ფაქტია, რომ მოზარდთა დანაშაულის ერთ-ერთი ხელშემწყობი პირობა სწორედ მშობლების გაყრა და იმის გამო, რომ გაყრილ მშობლეთა პროცენტი მეტად მაღალია, ხოლო გაყრილ მოქალაქეთა მხოლოდ მცირედი ნაწილი უბრუნდება ერთმანეთს, ასეთი მშობლების ბავშვის სწორი აღზრდა, შეიძლება ითქვას, დღეს ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემად იქცა.

¹⁶ ბუხულეიშვილი ი., ბავშვის აღზრდა არასრულ (ერთ-ერთი მეუღლის მიერ მიტოვებულ) ოჯახში, ჟ. "საზრისი", №24, თბ., 2008, გვ. 59.

აუცილებელია გავითვალისწინოთ, რომ მშობლები ერთმანეთს შორდებიან მაშინ, როცა ბავშვისათვის ყველაზე უფრო მტკივნეულია ნებისმიერი უსიამოვნება, მით უფრო ოჯახური. ის ამ პერიოდში განსაკუთრებულ მშობლიურ სითბოს, ყურადღებასა და სულიერ სიმშვიდეს საჭიროებს. მართალია, ოჯახური მთლიანობა ბავშვის სწორად აღზრდის პირობაა, მაგრამ, ზოგჯერ, თვით ბავშვების ინტერესებისათვის, ზოგი მშობლების ერთად ყოფნა მიზანშეუწონელია. პედაგოგიურ პრაქტიკაში ამის მაგალითებიც არის, თუმცა, ასეთი ოჯახები არც ისე ბევრია.

“დედა-მამის გაცილება, - წერდა დიდი რუსი პედაგოგი ს. მაკარენკო, - უფრო დიდ სულიერ ტრავმას აყენებს ბავშვებს, ვიდრე ობლობა”. მართლაც, რა ძნელია, როცა დედაც გაყავს, მამაც და მაინც მშობლიურ ალერსს დანატრებული ხარ. მოზარდის გონება ვერა და ვერ ეგუება იმ აზრს, რომ მამამ ან დედამ მიატოვა, ამის გამო ხშირად იგი გულწათხრობილი და გაბოროტებულია, ადვილად ადგება დანაშაულის გზას და ა. შ.

“როცა ჩემი მშობლები ერთმანეთს გასცილდნენ, მე მამას მიმაკუთვნეს, უმცროსი და - დედას. ამჯამად დედასაც და მამასაც თავ-თავიანთი ოჯახები აქვთ შექმნილი. მამა ჩემზე არ ზრუნავს და საშინლად განვიცდი. მშობელმა მამამ გულქვაობითა და უყურადღებობით თავი შემაძულა. მისგან სულ მცირე სითბო არასოდეს მღირსებია. არ მინდა ცუდ გზას დავადგე, არადა, სულ სხვისგან მოწყალების მიღებაც აღარ შემიძლია!”.

ამ ყმაწვილს ბედად ირგვლივ აღმოუჩნდნენ ადამიანები, რომლებმაც დახმარების თბილი ხელი გაუწოდეს, გზაზე დააყენეს და იგი დღეს ნორმალურად გრძნობს თავს. მაგრამ მამა? ოჯახი? ხომ შეიძლებოდა ყმაწვილს დანაშაული ჩაედინა?

მასთან საუბარში ბევრი რამ გაირკვა: რაც თავი ახსოვს, რაც მის ყმაწვილურ მეხსიერებას შემორჩა, ეს არის მხოლოდ და მხოლოდ ჩხუბი, აყალ-მაყალი, შიში, ცრემლები. პატარაობისას ოჯახში ერთ-ერთი ჩხუბის დროს თვალში მინის ნამსხვრევი მოხვედრია, ახლა ჩვემთან საუბრისას ერთადერთი საღი თვალი ცრემლით ევსება და ამის შემხედვარე ადამიანს გამოუთქმელი სევდა გიპყრობს.

- დედაჩემს რომ გაეყარა, მამამ მეორე ცოლი შეირთო, - თხრობას განაგრძობს ბადრი, - მალე ისიც მიატოვა და მესამე მოიყვანა. დედინაცვალი ხშირად მაზეზლებდა, მამა მცემდა, ბოლოს იძულებული გახვდი დედასთან გადაესულიყავი.
- მამამ არ მოგაკითხა?
- უთქვამს ჯანდაბამდე გზა ჰქონიაო. დედაჩემი ახლო რაიონში ცხოვრობს, ხანდახან მაკითხავს, მაგრამ... - სათქმელი არ დაამთავრა და თვალიდან ცრემლი გადმოუგორდა.

სამწუხაროდ, მწარე ბავშვობის ასეთი ხვედრი სდევს გაყრილ მშობელთა, დანგრეული ოჯახების შვილებს, და თუ ვინმემ იქვე, კეთილი ხელი არ მიაწოდა, მოზარდები ადვილად დაადგებიან ხოლმე გამრუდებულ გზას.

- ბავშვი 10 წლის იყო, როცა დედა გათხოვდა შორეულ რაიონში, მამამ მეორე ცოლი შეირთო. დედინაცვალს და გოგონას შორის კონფლიქტური ურთიერ-

თობა. მამა ან ნეიტრალურ პოზიციას იკერს, ან ცოლის მხარეზე, რაც გოგონას ძალიან აღიზიანებს. მამა იშვიათად ერევა ბავშვის აღზრდის საქმეში. გოგონა 11 წლიდან სახლიდან გადის. ჯერ ნათესავებს ფარებს თავს, შემდეგ საერთოდ ტოვებს ქალაქს. იგი ეჩვევა მანანალობას. ამასობაში ხდება ვიღაც ბიჭის, გარკვეული პერიოდი მასთან არის, შემდეგ მამა აბრუნებს სახლში. იქ იგივე მეორდება, დედინაცვალი ისევ ძველებურად ლანძღავს, შეურაცხყოფას აყენებს. გოგონა კვლავ გარბის სახლიდან და ასე უსასრულოდ. ოჯახში მას არავინ და არაფერი იზიდავს, იგი გრძნობს, რომ არავის სჭირდება და არც არავის აგონდება. საღ წავიდეს არ იცის.

შორს ვართ იმ აზრისაგან, თითქოს მხოლოდ დედ-მამის გაყრა იყოს მცირე-წლოვანთა დანაშაულის მიზეზი. ერთი რამ კი ცხადია, რომ, უემეტესად, ბავშვთა დანაშაულის მიზეზი არაკეთილსამედო ოჯახური გარემოა.

ასეთი მოზარდების "კვლავ აღზრდაში", როცა მათი ცუდი ქცევის ძირითადი წყარო ოჯახია, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება, ამ გარემოს გაკანსაღებას.

რა შეიძლება გაკეთდეს არასრული თუ ახლის ბავშვის დასახმარებლად?

- ბავშვს ყველა შემთხვევაში, სიმართლე უნდა ვუთხრათ როგორი მწარეც არ უნდა იყოს მისთვის ამის გაგება;
- უნდა ვესაუბროთ მარტივად და დავამშვიდოთ, რომ ასეთი რამ მარტო მის თავს არ არის და რომ ბევრი სხვა ოჯახშიც ხდება და ა. შ.;
- სანამ მამა ოჯახიდან საბოლოოდ წავიდოდეს, ბავშვი უნდა მომზადდეს ფსიქოლოგიურად. ამისთვის სასურველია იგი გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ფსიქოლოგთან ვატაროთ;
- დედამ უნდა შეძლოს შეუქმნას შვილებს მათ გარშემო მყოფი ადამიანების, განსაკუთრებით მამაკაცების მიმართ, დადებითი, კეთილი განწყობა;
- ხშირად უნდა ესაუბროს მათ მამის პიროვნებაზე, ხაზი გაუსვას მის დადებით მხარეებსა თუ წარმატებებს, შთააგონოს ბავშვს, რომ გაყრის, ოჯახის დანგრევის მიზეზი არ შეიძლება იყოს მხოლოდ ერთი მხარე, რომ ამაში, სამწუხაროდ, ორივეს მიუძღვის გარკვეული წვლილი.

რა შეიძლება გააკეთოს სკოლამ, მასწავლებელმა ასეთი ოჯახის შვილებისათვის?

საჭიროა:

- სკოლის ფსიქოლოგის მიერ ასეთი ოჯახისათვის ფსიქოთერაპიული დახმარების შეთავაზება, თანამშრომლობა ბავშვის მშობლებთან.

დასძინა:

- სწორედ ასეთ მოზარდებს უნდა უმეგობრო დღეიდან, დაეხმარო საზოგადოებასა და ცხოვრებაში საკუთარი ადგილის პოვნაში;
- ნუ აჩქარდები, იყავი ტაქტიანი, იფიქრე იმაზე, რომ მოზარდთან პირველმა შეხვედრამ, პირველმა საუბარმა უკვალოდ არ ჩაიაროს;

- დაუკვირდი და შეისწავლე მოზარდის ოჯახური სამყარო, მათი მშობლების ცხოვრების სტილი, თავისებურებები, სცადე, შეუმჩნევლად არ დაგვრჩეს ოჯახური ტრავმით გამოწვეული პატარა ბზარიც კი.

§5. დენისტიკური ანალიზი

საოჯახო აღზრდის უმნიშვნელოვანეს პრობლემას თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს დენისტიკური ანალიზი - ბავშვის დაბრუნება ბიოლოგიურ ოჯახში.

მიტოვებული და მიგდებული ბავშვების მომრავლეებაში საკმაოდ დიდი წვლილი მიუძღვით დედებს, რომლებიც ოფიციალურად დაქორწინებულები არ არიან და შვილებს აჩენენ. ბევრ მათგანს მშობლების და საზოგადოებრიობის მხრიდან გაკიცხვის მოლოდინში „შიში“ დაუფლებია და საიდუმლოს დაფარვის ან მდგომარეობიდან თავის დაღწევის გზად ბავშვთა სახლები მიაჩნია.

არადა... „უდედოდ გაზრდა შვილისა ვინა თქვა?“

საინტერესოა, რა არის მიზეზი თანდაყოლილი თვისებების, დედური სიყვარულის ინსტინქტის დაქვეითებისა? ქალისათვის, რომელიც ცხრა თვე მუცლით ატარებს შვილს და შემდეგ ტოვებს, მრავალ სხვადასხვა მიზეზთან ერთად, ალბათ, ერთ-ერთი არსებითია თვითონ ბავშვის დედის თავის დროზე არასრულფასოვან, არაკეთილსაიმედო ოჯახში, დამახინჯებულ გარემოში აღზრდა.¹⁷

ამ შემთხვევაში, აღზრდისათვის უმნიშვნელოვანი ფაქტორია მშობლიური ალერსი. ტრადიციად, როცა ბავშვს მშობლები ცოცხალი ჰყავს და მაინც აკლია მათთან ურთიერთობა, ემოციების სიუხვე და, რაც მთავარია, „დედის რძე“, „დედობრივი სითბო“, ამაში დედასთან ერთად მამაც არის დამნაშავე, მაგრამ ძირითადად მაინც დედა არის მთავარი, ვინაიდან სწორედ ქალს აქვს თანდაყოლილი ე. წ. დედობრივობა, აქვე დავძენთ: ცდება ზოგიერთი ქალი, როცა ფიქრობს, რომ მამაკაცს შვილები დააკავებს და ოჯახს ვერ დაანგრევს.

მიტოვებული ბავშვების მშობლებმა უნდა იცოდნენ, რომ ყმაწვილს დაბადებიდანვე, დაახლოებით - 7 წლამდე რა საუკეთესო პირობებიც არ უნდა შეუქმნა, მისთვის ყველაზე აუცილებელია მშობლიური სითბო და ალერსი. წინააღმდეგ შემთხვევაში განვითარდება დეპრევაცია. ბავშვთა სახლებში შეიძლება კარგი პირობებიც იყოს, მაგრამ ნამდვილი მშობლიური ალერსის, განსაკუთრებული დედობრივი ზრუნვის დეფიციტის გამო ძნელდება შემდგომში ბავშვის პიროვნების სრულყოფილი ფორმირება.

რა კეთდება ჩვენთან ამ მიმართულებით? რამდენიმე წელია განათლების სამინისტრო ახორციელებს პროექტს „სკოლა და ოჯახი“. იგი ითვალისწინებს ბავშვთა

¹⁷ ბუბულეიშვილი ი., ხორავა ი., დენისტიკური ანალიზი - ბავშვის დაბრუნება ბიოლოგიურ ოჯახში, ქ. „საზრისი“ №23, თბ., 208, გვ. 60-61.

დეინსტიტუციონალიზაციას, ანუ სახელმწიფოს მზრუნველობის ქვეშ მყოფი ბავშვების მაქსიმალურად დაბრუნებას ოჯახში დეინსტიტუციონალიზაცია აბსოლუტურად მართებული პოლიტიკაა. ბავშვი უნდა იზრდებოდეს ოჯახში. განათლების სამინისტრო, სახელმწიფო სტრუქტურების ხელშეწყობით, იღვწის ბავშვი დააბრუნოს ბიოლოგიურ ოჯახში.

რა სურათია დღეს ბავშვთა სახლებში? აღსაზრდელთა რამდენი პროცენტი შეიძლება დაექვემდებაროს ოჯახში დაბრუნებას, რამდენი შვილობილად აყვანას, რამდენი - გაშვილებას? ამ მხრივ ვითარება ბოლომდე გარკვეული არ არის.

ბავშვთა სახლებში 5 ათასამდე აღსაზრდელი სოციალურად ობოლია. ბევრი სკოლა-ინტერნეტი გადაკეთდა ბავშვთა სახლად.

იქ ცდილობენ ბავშვებს შეუქმნან ნორმალური პირობები. ერთ დროს ქუჩაში მცხოვრები, შიმშილით და სიცოცხით შეწუხებული არასრულწლოვანები ასეთ ორგანიზაციებში დღეს, შეიძლება ითქვას, კარგად გრძნობენ თავს, რადგან აღარც დედები აგზავნიან სამათხოვროდ, აღარც მამინაცვლები სცემენ უმიზეზოდ და აღარც ლუკმა ენატრებათ. მაგრამ, გასაოცარია, რომ დედების მონატრება მაინც გამძაფრებული აქვთ. ისეთი მშობლების ბავშვებისათვისაც კი, რომლებმაც შვილები მათხოვრებად აქციეს, „ცუდი დედა“ არ არსებობს, ისე შეუცვლელი და მუდამ სანატრელია. ბავშვთა სახლის ერთ-ერთი თანამშრომელი შეწუხებული გვიამბობდა: „ძალიან მაწუხებს და მიკვირს დედების დამოკიდებულება ამ ბავშვებისადმი. ასეთი რამ, არც რომელიმე წიგნში წამიკითხავს და არც ფილმში მინახავს. ჩვენი ბავშვების დედების უმრავლესობას მეგობარი მამაკაცი ჰყავს. ბევრია შემთხვევა, როცა დედა ამ კაცის შესანახად საკუთარ შვილს აგზავნის სამათხოვროდ. იყო შემთხვევები, როცა პატარა ბავშვებს გვპარავდნენ, ჩუმად მიჰყავდათ შინ, რათა ისევ გაეშვათ სამათხოვროდ; ანდა, გვეუბნებოდნენ, რომ შინ მიჰყავდათ, ჩვენ არ გვექონდა უფლება დედისთვის შვილი არ გაგვეტანებინა, როცა მივაკითხავდით ბავშვს ოჯახში, ხშირად აღმოჩნდებოდა, რომ ისინი ისევ ქუჩაში იყვნენ გასულები და მათხოვრობდნენ.“¹⁸

ნებისმიერ საზოგადოებაში არიან ბავშვები, რომლებზეც მშობლებმა უარი თქვეს. აღსაზრდელებს ესმით გარემომოყოფთაგან მათი მშობლების ლანძღვა, რაზეც სერიოზულად ზრახდებიან. მართალია, მშობლებით არ ამაყობენ, არ ტრაზახობენ და არც ყოველ წუთს ახსენებენ, მაგრამ, უბრალოდ, უყვართ და ეს სიყვარული არავითარ კომენტარს არ საჭიროებს. მშობლებმა რომ იცოდნენ, როგორც ენატრებათ ისინი თავიანთ ბავშვებს, რომლებიც მათ ადვილად გაწირეს, ანდა სულაც დაივიწყეს, ალბათ, ასე არ მოიქცეოდნენ. ვინმემ ადვილად რომ შეურაცხყოს ბავშვის მშობლები, რომლებმაც დიდი ხანია უარი თქვეს მასზე, ბავშვს სახე ეცვლება, მზადაა ეცეს შეურაცხმყოფელს; ისინი არავის პატიობენ თავიანთი მშობლის აუგად ხსენებას. პარადოქსია: საზოგადოება,

¹⁸ ბუხლეიშვილი ი., ხორავა ი., დეინსტიტუციონალიზაცია - ბავშვის დაბრუნება ბიოლოგიურ ოჯახში, ჟ. „საზრისი“ №23, თბ., 208, გვ. 62.

მეუფერებელი საქციელისთვის ახდენს მოზრდილი ადამიანების იზოლირებას, ართმევს მათ მშობლის უფლებას, მაგრამ რჩებიან მათი შვილები - ერთადერთი ამ ქვეყანაზე - რომლებიც ინარჩუნებენ ამ უღირსი ადამიანებისადმი ერთგულებას.¹⁹

ინგლისელი მეცნიერი ქ. ბოულბი ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს მუშაობდა დედებთან არასრულფასოვანი კონტაქტის პირობებში მცხოვრები ბავშვების განვითარების პრობლემებზე. იგი ინტენსიურად სწავლობდა ბავშვთა სახლებსა და თავშესაფრებში მცხოვრები ბავშვების განვითარებას. ამ პრობლემებზე მან მრავალი პუბლიკაცია გამოაქვეყნა.

ბოულბი ხაზს უსვამდა, რომ ბავშვის ხასიათის სწორად ჩამოყალიბებისათვის, მისი ჰარმონიული განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დედებთან კონტაქტს, დედას ვერავინ შეცვლის, თუნდაც ყველაზე უკეთესი საბავშვო დაწესებულება.

დედასთან ძალდატანებით დაშორებული ბავშვის ქცევაში ბოულბი გამოჰყოფს ერთმანეთის გამყოფ ფაზებს: პროტესტის ფაზას, სასოწარკვეთის ფაზას, ძალაუფლებურად შემრიგებლობის ფაზას. დიახ, ბავშვის ხასიათის ჰარმონიული განვითარებისათვის აუცილებელია დედობრივი ზრუნვა.

აი, ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალიდან ზოგიერთი ამონარიდიც:

➤ დედა მინც დედაა და ყველაფერს ეპატებო.

➤ პატარა ვიყავი, მაგრამ კარგად მახსოვს, რომ მშობლები ჩხუბობდნენ და ამის გამო, ერთ დღეს დედა სახლიდან გაიქცა. მამამ ეძება, მაგრამ ვერსად იპოვა და ბოლოს თვითონაც წავიდა. მე და ჩემი ძმა ზებხასთან დავრჩით. იგი გვზრდიდა, როგორც შეძლო, ბოლოს დაავადმყოფდა და წყნეთის ბავშვთა სახლში მიგვანარა. მას შემდეგ იქ ვიზრდებოდით. თავიდან გავიჭირდა, მაგრამ შემდეგ ბედს შევეგუეთ, რა გვექნა?

ბები ავკალაში ცხოვრობს, მას ჩვენთან უჭირდა სიარული, ამიტომ დიღმის ბავშვთა სახლში გადმოგვიყვანა, ჩვენ აქ კარგად ვგრძნობთ თავს, თბილად გვეცეცვიან, გვეფერებიან, კარგად შეგვეგუეთ აღმზრდელებსაც.

როდესაც ამ პატარას გამოსაცდელად ვკითხეთ დედ-მამა თუ გენატრებათ-თქო, მან ასე გვიპასუხა: - არა. მე და ჩემი ძმა ბავშვთა სახლში რომ ვიზრდებით, მათი ბრალია. ყველაფერში ისინი არიან დამნაშავენი, ასე ბედის ანაბარად არ უნდა დავეტოვებინეთ. თავის დროზე რატომ არ დაფიქრდნენ, რომ ბავშვებს მოვლა-პატრონობა დასჭირდებოდა?

- შენს სანახავად რომ მოვიდნენ, როგორ შეხვდები?

¹⁹ ბუინოვი მ., ბავშვის მშობლიური სიყვარული სჭირდება, თბ., 1987, გვ. 28.

- დედა მაინც დედაა და ყვლაფერს ვაპატიებ, რაც არ უნდა იყოს. ჩემს მშობლებს მაგრად ჩავეხუტებოდი და ვკითხავდი, უჩვენოდ როგორ ცხოვრობდნენ აქამდე?

ჩემი ოცნებაა, მალე გავიზარდო, საკუთარი ოჯახი შექმნა და ხედნიერად ვიცხოვრო ჩემს შვილებთან ერთად, რომლებსაც არასოდეს არ ჩავახარებ ზავშვთა სახლში.

თ. ფ., 8 წლის: ადრე თბილისში ვცხოვრობდით, ნინოშვილის ქუჩაზე. მამა ადრე გარდამეცვალა. დედა მალე გათხოვდა, ვიღაც კაცს გაჰყვა ქუთაისში, მე კი აქ მომიყვანა. პირველ წელს დედას საერთოდ არ ვუნახივარ, მახათ-კვირას სულ კარებთან ვიდევქი და დედას ველოდი, მაგრამ ამაოდ. მერე თანდათან მივეჩვიე აქაურობას, მაგრამ უდღეობა მაინც მაწუხებდა. იგი სამ-ოთხ თვეში ერთხელ მოდის ხოლმე, ტკბილეული მოაქვს, მეფერება, როცა მიდის, მე ოთახში ვიმალები და ჩუმად ვტირი ხოლმე. ამხანაგებმა, რომ არ დამინახონ. დედა მპირდება, მალე წაგიყვანო, მაგრამ ჯერჯერობით მეოთხე წელია აქ ვარ...

ჩემი ოცნებაა დედა ჯანმრთელი და კარგად მყავდეს, რომ ხანდახან მაინც მნახოს, მომეფეროს და ერთ დღეს იქნებ აქედან წამიყვანოს კიდეც.

გ. ლ., 14 წლის: 8 წელია რაც ზავშვთა სახლში ვარ. ჩემი ოჯახი კახეთში ცხოვრობს. ორი და მყავს. აქ ჩემი მოყვანა დედამ გადაწყვიტა, რადგან ძალიან გვიჭირდა, ხშირად მშვიერები ვიყავით. თავიდან დედაზე ძალიან გავნაწყენდი, რადგან დებს დამაცილა და აქ მომიყვანა, მაგრამ დროთა განმავლობაში წყენამ გამიარა. აქ კარგად გვაქმევენ, გვაცემევენ, ვერთობით კიდეც. მაგრამ მაინც ჩემს სახლში დედასთან და დებთან ერთად მინდა ვიცხოვრო. დარწმუნებული ვარ, ის დღეც დადგება. ალბათ, ღმერთი დამეხმარება, რაკი ამის ძალიან დიდი სურვილი მაქვს.

მ. ჩ., 11 წლის: „ვცხოვრობთ ზესტაფონის რაიონში, სოფელ სატავარაში. აქ 2 წლის წინ მომიყვანეს, მამის გარდაცვალების შემდეგ. დედა გალოთდა, ყოველდღე სვამდა, მე და ჩემს დას ხშირად გვცემდა, ცუდად ვცხოვრობდით, საკმელს და ჩასაცმელს მეზობლები გვაწვდიდნენ ხოლმე.

ერთ დღეს ჩემი და ჩვენმა შორეულმა ნათესავმა წაიყვანა თავის სახლში. დავრჩი მარტო, დედასთან ერთად, მაგრამ მან სახლში ვიღაც ლოთი კაცი მოიყვანა, ისინი ხშირად თვრებოდნენ და შემდეგ ერთმანეთს სცემდნენ, მე სულ უპატრონოდ ვიყავი მიგდებული.

ტელევიზორით მოვისმინე ამ საბავშვო სახლის შესახებ, ვიფიქრე, საკმელი მექნება და მშვიდად მაინც ვიცხოვრებ-მეთქი, ღამე სახლიდან გამოვიპარე და აქ ჩამოვედი. დედას ერთხელაც არ მოუკითხავს. აქ ერთი ჩვენებური ქალი მუშაობს, ხანდახან მისგან ვიგებ ჩემი ოჯახის ამბებს. დეიდა ნატო მამშვიდებს, რომ დედა მალე გამოსწორდება, ლოთობას თავს დაანებებს და გინახულებსო. მეც მგონია, რომ დედას გავახსენდები და ჩამოვა ჩემს სანახავად. ყოველ ღამე ვლოცულობ, რომ დედამ სმას თავი დაანებოს და

ისევ ისეთი გახდეს, როგორიც ადრე ბავშვობაში მახსოვს. დედა მაინც ამ ქვეყნად ყველას მირჩევნია.

კარგია, რომ განათლების სამინისტროსა და იუნისეფს შორის არსებობს შეთანხმება, თანამშრომლობის ეფექტური ფორმები. ამათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დენისტიტუციონალიზაციის პროგრამა, რომელიც მიზნად ისახავს ბავშვის ბიოლოგიურ ოჯახში დაბრუნებას.²⁰

აუცილებელია პროგრამის უწყვეტობა ამ მიმართულებით, უკვე გადადგმულია მნიშვნელოვანი ნაბიჯები, რეალობად იქცა ბავშვის ძირითადი უფლება - „აღიზარდოს ოჯახურ გარემოში“.

განათლების სამინისტროში ამ პრობლემებით დაკავებულია რამდენიმე ათეული ე. წ. სოციალური მუშაკი. 2001 წლიდან 700-ზე მეტი ბავშვის დენისტიტუციონალიზაცია განხორციელდა. აქედან, ოჯახებში შვილობა - 200-ზე მეტ შემთხვევაში. შვილობილს მიმღებ ოჯახში შეუძლია იცხოვროს 18 წლამდე. ეს პროცესი დღემდე გრძელდება.

დღეს სოციალურ მუშაკებს აქვთ ერთი უპირველესი ამოცანა - ქუჩაში დარჩენილი ბავშვის მშობლის მოძებნა. ისინი დადიან და ეძებენ მათ. სამწუხაროდ, მათი ბავშვების უმრავლესობა, ისევ ქუჩაში ბრუნდება.

მიზეზი მრავალგვარია - ამ ოჯახების უმეტესი ნაწილი უმძიმეს ეკონომიკურ კრიზისს განიცდის. ამასთან, ამ ოჯახების ზნეობრივი დონე მეტად დაბალია. და, საერთოდ, ასეთ ოჯახებში მძიმე ფსიქიკური კლიმატია ბავშვის აღზრდის მხრივ. საჭიროა ამ ოჯახებთან როგორც პრევენციული მუშაობა, ასევე ეკონომიკური დახმარებაც.

დ. გ., 14 წლის: 8 წლის ასაკში დედა გარდაეცვალა, მამამ სხვა ცოლი მოიყვანა. ბავშვი დედინაცვალს ვერაფრით ვერ შეეგუა, ამიტომ სულ სახლიდან გაქცევაზე ეჭირა თვალი. ერთ დღესაც გახრახებულია გამოიხურა კარი და შინ აღარ დაბრუნებულა, მომკითხავეც დიდად არავინ ჰყავდა. მას შემდეგ სად არ მოხვდა, ახლა თბილისში, გლდანის დასახლებაში, ერთ-ერთი სახლის სარდაფში ცხოვრობს, მის სამ მეგობართან ერთად; ხან წვრილმან ქურდობას ეწეოდნენ, ხან მზიდავებად მუშაობდნენ, ხან ჰქონდათ პურის ფული, ხან - არა, ერთი პერიოდი წებოს ყნოსვითაც „ერთობდნენ“ თავს.

ბიჭმა ერთი გოგონა გაიცნო, ისიც მასავით ოჯახიდან იყო წამოსული, ბაზრობებზე დადიოდა და მოვაჭრე ქალებს ეხმარებოდა. ისინიც ხან ფულს, ხან კი პროდუქტებს აძლევდნენ ხოლმე. გოგონა ბიჭებს დაუმეგობრდა. ლუკმას უყოფდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ერთ დღეს გოგონა გაუჩინარდა. შემდეგ ერთი თვის თავზე გამოცხადდა ბიჭებთან. ჩაცმულ-დახურული, გამოპრანჭული, შამპანურებით ხელში. ბიჭს თვალები გაუფართოვდა და გაოცებულმა პირდაპირ ჰკითხა: „კი მაგრამ, სად გამდიდრდი ასე

²⁰ ბუხულეიშვილი ი., ხორავა ი., დენისტიტუციონალიზაცია - ბავშვის დაბრუნება ბიოლოგიურ ოჯახში, ჟ. „საზრისი“ №23, თბ., 2008, გვ. 60-61.

უცებ?" გოგონა ცდილობდა აეხსნა, რომ ახალ საქმიანობას მოჰყიდა ხელი. მართალია, ცოტა რთულია, მაგრამ უფრო მეტი ანაზღაურება აქვს და თანაც ახლო მეგობრებიც შეიძინა. ბიჭი მიხვდა, რაშიც იყო საქმე, სილა გააწნა გოგონას და დაუყვირა, აქ აღარ დაგინახო. ეს იყო მისი პირველი და უიღბლო სიყვარული. ახლა იგი ერთ-ერთ არასამთავრობო ორგანიზაციაშია შეკედლებული, მალე 16 წლის გახდება, სად წავიდეს, შემდეგ რა გააკეთოს არ იცის, სახლი არ აქვს.

ევროპულ ქვეყნებში არის სამთავრობო კომისიები, რომლებიც ასეთი კატეგორიის ბავშვებზე ზრუნავენ. ჩვენთან ჯერჯერობით ასეთი ადგილობრივი კომისიები არ არის, ამიტომ საკრებულოებმა და ადგილობრივმა გამგეობებმა უნდა იზრუნონ მათზე, უნდა იცოდნენ რა ხდება მათ ზონაში. არის შემთხვევები, როცა მშობლები, ვიდრე შვილები ბავშვთა სახლებში ან სხვა ორგანიზაციებში არიან თავშეფარებულები, ბინებს უყიდიან მათ. ასეთი ვითარებისას განსაკუთრებული ჩარევაა საჭირო.

თავად ბავშვი კარგად უნდა იქნეს შესწავლილი, დადგინდეს მისი წარსული, სამომავლო პერსპექტივები და ა. შ.

იუნისეფის ახალი სამოქმედო პროგრამა მომავალ 5 წლის განმავლობაში უნდა შესრულდეს. ამ ხუთწლიანი პროგრამის ძირითადი მიზანია დაეხმაროს საქართველოს მთავრობას, შეცვალოს ბავშვის სოციალური მდგომარეობა. ამ პროგრამის ერთ-ერთი პრიორიტეტული საკითხია, ასევე, სიღატაკის დაძლევა, ისიც, რომ ოჯახს შეუქმნას შესაბამისი პირობები ბავშვის აღსაზრდელად.

რა კეთდება საამისოდ ჩვენთან? წლების წინ უკვე გადაიდგა გარკვეული ნაბიჯები: ქ. თბილისში, ნუცუბიძის პლატოზე არის ბავშვთა სპეციალური ორგანიზაცია. აქ ბავშვი შეიძლება დარჩეს 18 წლამდე. მათ იციან, რომ ჰყავთ დედა და მამა. ბეთანიაში უკვე რამდენიმე წელია ეკონომიკურად გაჭირვებულ მშობლებს ეხმარებიან, აძლევენ ცხოვრების საშუალებას. მათ მისცეს მიწა, საცხოვრებელი ფართი, პირველი დაფინანსება, ისინი ეწევიან ფერმერულ საქმიანობას. კეთდება წამახალისებელი ნაბიჯები, მაგრამ რამდენად ეფექტურია ეს? ხვალინდელი დღე გვიჩვენებს.

ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაცია ძნელი დასამძლეია. სახელმწიფოს, ცხადია, შეუძლია კოორდინირება გაუწიოს ასეთ ოჯახებს, მათ სერიოზული დახმარება ჰქონდეთ. ჩვენს ქვეყანაში ჯერჯერობით ბავშვთა დაცვის პრობლემა კვლავ აქტუალურია. ჩვენთან უამრავი ბავშვია, რომელიც სიღატაკესა და გაჭირვებაში ცხოვრობს. ბუნებრივია ამგვარი ვითარება ძალიან ბევრ პრობლემასა და სიმძნელეს წარმოშობს. მაგრამ, სამწუხაროდ, ყველაფერი ამით არ მთავრდება. მოზარდის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ასოციალური ქცევის ბევრი სხვა დეტერმინანტიც ამოტივტივდება ხოლმე.

§6. ასომიალური ქიმიის ლაბორატორიები ზოგარდის განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული ყურადღებას იმსახურებს ე. წ. არაცნობიერი ფსიქოლოგიური დეტერმინანტები. ფსიქოლოგიური ანალიზის თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს ისეთი დანაშაული, როგორიცაა სპონტანურად, დაუფიქრებლად ჩადენილი ქმედებები, ისინი ხდება თითქმის სპონტანურად, მოუფიქრებლად, ქცევის არაცნობიერი რეგულატორების ხარჯზე. რას წარმოადგენენ ეს რეგულატორები? როგორია მათი ბუნება, მათი ფორმირებისა და ფუნქციონირების მექანიზმი? აი, საკითხთა წრე, რომელსაც ფსიქოლოგიურმა მეცნიერებამ უნდა გასცეს პასუხი.²¹

კრიმინალური მოტივაციის თაობაზე ერთ-ერთ კვლევაში დანაშაულებრივი ქცევის არაცნობიერი მოტივაციას ეთმობა საკმაოდ სერიოზული ყურადღება, მასში მოცემულია მოტივთა კლასიფიკაციის ვარიანტი.

ასეთი მოტივები შემდეგია:

- პირველ კატეგორიას წარმოგვიჩენენ მსჯავრდებულები, რომლებსაც ახასიათებთ საკუთარი პიროვნების მაღალი შეფასების დონე, არამყარი, არასტაბილური განწყობილება.

ამდენად, არაცნობიერ დეტერმინანტებად გვევლინება თვითონ პიროვნების ფსიქოლოგიური სტრუქტურა. ამავე კატეგორიას ეკუთვნიან ის პირები, რომლებიც გაუცნობიერებლად გაურბიან სოციალურ კონტროლს, როგორც წესი, მათი უმრავლესობა პარაზიტულ ცხოვრებას ეწევა.

- მეორე კატეგორიის არაცნობიერული მოტივები ატარებენ კომპენსატორულ და ჰიპერკომპენსატორულ ხასიათს, რაც, პირველ ყოვლისა, პიროვნების არასრულფასოვნების კომპლექსის არაადეკვატურობასთან, უარყოფით მხარეთა განვითარებასთან არის დაკავშირებული.
- არაცნობიერი მოტივების მესამე კატეგორია დაკავშირებულია ზავშვობაში დაფიქსირებული იმპერტინენის მექანიზმიდან გამომდინარე ტრავმატულ გამოცდილებასთან. ადრეულ ასაკში დამცირება თავის კვალს ტოვებს ზავშვის პიროვნების ემოციურ სტრუქტურაში, რომელიც შემდგომ გარკვეულ სიტუაციებში ქცევის შესაბამისი ფორმით ვლინდება.
- დანაშაულებრივი ქცევის არაცნობიერი მოტივაციის მეოთხე კატეგორიას წარმოადგენენ პიროვნების სხვადასხვა პათოლოგიური თავისებურებანი. ამ შემთხვევაში სუბიექტში აღმოცენდება მისწრაფება ისეთი ქცევის ჩადენისა, რომელსაც თვითონაც თვლის მიუღებლად, დაუშვებლად.

²¹ Ваиильев В., Юридическая психология (подросток и предступление), Питер "Санкт-Петербург", 1997, ст. 437.

კრიმინალოგიასა და ფსიქოლოგიაში დანაშაულებრივი ქცევის არაცნობიერი მოტივაციის შესწავლისას, პირველ ყოვლისა, ყურდობიან კვლევებს არაცნობიერი ფსიქიკურის თაობაზე, რაც ტრადიციულად, სათავეს იღებს ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის დამაარსებლის დ. უზნაძის განწყობის თეორიიდან. აღსანიშნავია, ცხადია, სხვების ნაშრომებიც.

ფსიქოლოგთა შრომებში პირველხარისხოვანი ყურადღება, ამ მხრივ, ენიჭება არაცნობიერი ფსიქიკურის მოქმედების შინაარსის გახსნას, რომელიც ცხადია, არ დაიყვანება მხოლოდ კრიმინალურ მოტივაციაზე. მეორე მხრივ, განსაკუთრებული სიფაქიზით ხდება გენეზისის, არაცნობიერი რეგულატორების პრობლემის კვლევა. ასევე, მათი როლისა და ადგილის გამოვლენა.

ზოგი მეცნიერის აზრით, დანაშაულებრივი ქცევის გაუცნობიერებელი მოტივაციის ასახსნელად შეიძლება მივმართოთ ქვეცნობიერში არსებულ იმ არაცნობიერ მექანიზმებს, რომლებიც წარმოქმნიან გარკვეული ფსიქოტრავმატული გარემოებების გამო, ცნობიერებიდან განდევნის გზით და შემდეგ მკლავდებიან დანაშაულებრივ ქმედებებში, აგრესიის, დამცირების თუ სხვა სახით. ამით, ამ გარემოების გამო, ისინი თავის არასრულფასოვნების ერთგვარ კომპენსაციას ახდენენ. ასეთი მექანიზმები შეიძლება აღმოცენდეს ცნობიერების გვერდის ავლით, გარშემომყოფ ადამიანთა ანტი-სოციალური ქცევის მიზამვის, შთაგონების, იმიტაციის გავლენით, რაც დამახასიათებელია ზევშოვის ასაკისათვის. ამგვარი გზით აღნიშნულ ასაკში ჩამოყალიბებული ქცევის ფიქსირებული განწყობა არაიშვიათად თავს იჩენს დიდობაშიც.²²

ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ჯერ კიდევ ადრეულ ზევშოვაში ჩამოყალიბებულ ადამიანის ქცევის საკმაოდ მდგრად, არაცნობიერ რეგულატორებთან - განწყობებთან.

როგორც აღვნიშნეთ, ამ მეტად საინტერესო ფსიქოლოგიური მექანიზმის, რომელიც გვევლინება ადამიანის ქცევის გაუცნობიერებელ რეგულატორად, შესწავლას საფუძველი ედება ქართული ფსიქოლოგიის სკოლის დამაარსებლის დ. უზნაძის შრომებში. დ. უზნაძემ არა მარტო შეისწავლა ამ მექანიზმის მოქმედება, არამედ მოგვცა მისი ფორმირების პირობებიც.

მარტივად და უზრალო ექსპერიმენტის დემონსტრირებამ საშუალება მისცა მას გაეკეთებინა მეტად მნიშვნელოვანი დასკვნა იმის თაობაზე, რომ ფიქსირებული განწყობა მოქმედებს როგორც გაუცნობიერებელი მექანიზმი, ამასთან, მისი ფორმირება ასევე გაუცნობიერებელი პროცესია.

ამ შრომითა ავტორები ხსნიან განწყობის მექანიზმის ჩამოყალიბების სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორებს, რომელთა სახით, ერთი მხრივ, გარეგანი პირობები წარმოადგენილია უახლოესი გარემოთი, სიტუაციით და ა. შ. მეორე მხრივ, გვაქვს ინდივიდის მოთხოვნილება, რომელიც დანაშაულებრივი ქცევის დასაწყის სტადიაზე არ

²² Кудрявцев В., Криминальная мотивация, М., 1986, ст. 174.

ატარებს ასოციალურ ხასიათს. ასოციალური განწყობის ფორმირების პროცესი მრავალგზისი განმეორების ხარჯზე ხდება.

უკონტროლო ცნობიერება, რომელიც გვევლინება ფიქსირებული განწყობის წარმოქმნის ნიშნად, ასევე, ნარკომანიის, ალკოჰოლიზმის, ხულიგნობისადმი განწყობა თავდაპირველად იწყებს ჩამოყალიბებას არაფორმალურ მოზარდთა ჯგუფებში პრესტიჟის, აღიარების, თვითდამტკიცების მოთხოვნილების გავლენით და მხოლოდ შემდგომი განმეორებისას ხდება მათი განმტკიცება, რასაც მიეყვარათ მოტივაციის შეცვლისავე, კერძოდ კი ალკოჰოლიზმის, ნარკომანობისა და ასოციალურ გამოვლენათა, ავადმყოფურ მოთხოვნილებათა ჩამოყალიბებამდე.

აღნიშნული კვლევები გვიჩვენებს, თუ როგორ ყალიბდება ასოციალური განწყობები უშუალოდ გარდამავალ ასაკში. ეს არ გამორიცხავს დანაშაულებრივი ქცევის გენეზისის განვითარებას უფრო ადრეულ ეტაპზე. იგი განსაკუთრებულად ვლინდება ე. წ. „ცინიკოსების“ პიროვნების კვლევისას, რომლებიც უკვე 13-14 წლის ასაკში ახდენენ მეტად მყარად ჩამოყალიბებული ასოციალური განწყობისა და ავადმყოფურ მოთხოვნილებათა დემონსტრირებას.

ადრეული პერიოდის და თანაც საკმაოდ მტკიცე ასოციალურ განწყობათა ბუნების ასახსნელად აუცილებელია ვიცოდეთ როგორ მიმდინარეობს მათი ფორმირების პროცესი შედარებით ადრეულ ეტაპზე. კერძოდ, სკოლამდელ ასაკში, როცა არაგნობიერი ქცევის რეგულატორები აღმოცენდებიან სოციალიზაციის არაგნობიერივე მექანიზმების ხარჯზე. ასეთებია: შთაგონება, მიმზამველობა, გარშემო მყოფი უფროსების იდენტიფიკაცია, რომელთაც აქვთ ბავშვებზე ზემოქმედების მეტად შთამაგონებელი ძალა.

ოჯახთან, მშობლებთან ემოციური, თბილი ურთიერთობის დარღვევამ, ნორმალური კონტაქტის უქონლობამ შეიძლება იმოქმედოს ბავშვის ფსიქიკაზე და მომავალში, აქედან გამომდინარე, ჩამოყალიბდეს აგრესიული ქცევა. როგორც შენიშნავდა ერთ-ერთი მკვლევარი, - „დამნაშავენი ყალიბდებიან არა იმ ბავშვებიდან, რომლებიც ნაკლებად ისჯებოდნენ, არამედ, იმათგან, რომლებიც მშობლების სიყვარულის დეფიციტს განიცდიდნენ, მრავალ ექსპერიმენტული კვლევა ადამიანებსა თუ ცხოველებზე გვიდასტურებს, რომ დასჯა აგრესიულობას კი არ ასუსტებს, არამედ, პირიქით, აძლიერებს მას.

კრიმინოლოგთა და სამართალდამცველ სხვა კატეგორიის მუშაკთათვის ცნობილია, რომ სასტიკი ძალადობით დანაშაულის ჩამდენ პირთა უმეტესობა ბავშვობაში დამცირებულად, გარიყულად გრძნობდა თავს. უფროსების მხრიდან მუდმივად განიცდიდნენ უარყოფით ზეწოლას.²³

²³ Ваенльев В., Юридическая психология (подросток и преступление), Питер "Санкт-Петербург", 1997, ст. 438.

ნადემი ბავშვების უმეტესი ნაწილი შინ არ ბრუნდება. ისინი იმალეზიან სახლების სახურავებზე, სარდაფებსა თუ სათავსოებში. არაიშვიათია შემთხვევები, როცა მათ ქუჩის კრიმინალური გარემო აგროვებს, იკრებს თავის გარშემო.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ ყალიბდება ასოციალური მოზარდის პიროვნების ფსიქოლოგიური მექანიზმები, მოგვყავს 14 წლის გ. ა.-ს დახასიათება. რომელმაც ჩაიდინა მრავალი საშიში დანაშაული. მოზარდის პიროვნების კლინიკურ-ფსიქოლოგიური შესწავლის შესაძლებლობის ფარგლებში. სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის ჩატარებისას, ფაქტობრივად, უნდა ტარდებოდეს ყველა მსჯავრდებული მოზარდის ასეთი ანალიზურ-ფსიქოლოგიური ანალიზი.

მოზარდის დახასიათება. გ. ა. ბავშვობიდანვე გამოირჩეოდა კარგი ჰყუითა და წარმატებული სწავლით. მას ჰქონდა საკუთარი და სხვისი ქცევის ობიექტურად შეფასების უნარი, ერკვეოდა ადამიანებში. გულწრფელად ნანობს შემდგომ ცუდ წარსულს, თუმცა უჭირს საკუთარი ქცევის მოტივების ახსნა; აცხადებს, რომ ისინი ჩაიდინა, მეტისმეტად მაღალი ემოციური მდგომარეობის, თავშეუკავებელი ხასიათის გამო. არა აქვს იმედი, რომ გადალახავს საკუთარ სისასტიკეს, თვლის, რომ ეს მას მამისგან აქვს.

ჩვეულებრივ ცხოვრებისეულ სიტუაციებში მოზარდი ერთგვარად წყნარი და მშვიდი ადამიანის შთაბეჭდილებას ტოვებს, მაგრამ დაფიქსირებულია სიტუაციები, რომლებშიც იგი წარმოუდგენელ სისასტიკეს ავლენდა.

ოჯახური აღზრდის რეტროსპექტული შესწავლისას აღმოჩნდა, რომ გ. ა. ბავშვობაში იზრდებოდა მეტად მკაცრ და ცინიკური ტიპის მამასთან, რომელიც სისასტიკესა და უღმობლობას იჩენდა მის გარშემო მყოფ ახლო ადამიანთა მიმართ. ამის გამო, მას ჰქონდა ხშირი კონფლიქტები. გ. ა.-ს აჩვენდა უღმობლობას და ადამიანებზე "ზემოდან ყურებას". 7 წლიდან გ. ა. დედასთან ერთად უმაჟოდ ცხოვრობდა.

ფაქტობრივად, ისე გამოდის, თითქოს გ. ა. მისი ნებისა და განზრახვის გარეშე, გარკვეულ სიტუაციებში უნებლიეთ ავლენდა სისასტიკეს, აგრესიულობას, თუმცა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მსგავსი ქცევის თვისებები გ. ა.-მ მემკვიდრეობით, გენეტიკური გზით მიიღო მამისაგან.²⁴

რა მექანიზმები იჩენს თავს ამ შემთხვევაში, რასთან გვაქვს საქმე? აქ საუბარია არაცნობიერი ქცევის რეგულატორის, ფიქსირებული განწყობის მოქმედებებზე, რომელთა ფორმირება ადრეულ ბავშვობაში ხდებოდა მამის შთაგონებული ძალის მეშვეობით, მამისადმი მიბაძვისა და იდენტიფიკაციის გზით. ადრეულ ბავშვობაში ჩამოყალიბებული ფიქსირებული განწყობა ხასიათდება ავტომატიზმით, ცალკეულ შემთხვევებში, ცნობიერებასთან შესაძლო კონფლიქტით. იგი გამოირჩევა სიმტკიცით და მდგრადობით, რაც აიხსნება დინამიური სტერეოტიპის მეშვეობით ადრე და საკმაოდ მტკიცედ ჩამოყალიბებული ღრმა ფიზიოლოგიური მექანიზმებით.

²⁴ Ваенлов В., Юридическая психология (подросток и предступление), Питер "Санкт-Петербург", 1997, стр. 441.

ადრეულ ასაკში ფიქსირებულ განწყობათა შეცვლა, გარდაქმნა მეტად რთულია, ნაკლებად ექვემდებარება აღზრდისა და თვითაღზრდის ტრადიციულ მეთოდებს. როგორც ჩანს, აქ საჭიროა უფრო სხვა მიდგომა, არაცნობიერი ქცევის რეგულატორებზე შთამაგონებელი აღზრდელობითი მეთოდების სხვა არსენალი.

დღეისათვის შთაგონებისადმი, როგორც აღზრდელობითი ზემოქმედებისადმი ინტერესი რომელიც ეხმარება უარყოფით განწყობათა ეფექტურ შეცვლას, უპირველეს ყოვლისა, ვლინდება პრევენციულ მეცნიერებასა და პრაქტიკაში, კერძოდ, პრევენციულ სფეროში, განსაკუთრებით მსჯავრდებულებთან მუშაობისას.

ამ მიმართულებით დღეისათვის პედაგოგიურ და ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში ჯერჯერობით თითქმის არაფერი არ არის გაკეთებული.

შთაგონების, როგორც მეთოდის, აღზრდისა და თვითაღზრდის, ხელახალი აღზრდის პრაქტიკაში დანერგვა, მთელ რიგ სიმძნელებთან არის დაკავშირებული, როგორც საერთო თეორიული, ასევე პრაქტიკულ-მეთოდოლოგიური ხასიათის თვალსაზრისით. ამ მხრივ, მეტად სერიოზულ თეორიულ დამუშავებას მოითხოვს ისეთი ნაკლებ შესწავლილი საკითხი, როგორიცაა არაცნობიერი ქცევის რეგულატორები და ფსიქოლოგიური მექანიზმები. ასევე, უნდა შეიქმნას და აპრობირებულ იქნეს შთაგონებითი პროგრამის სპეციალური მეთოდიკა. ამის გარდა, პენიტენციურ სისტემაში შთაგონების მეთოდთა დანერგვის მომხრეები გარკვეულ ეჭვსა და წინააღმდეგობას აწყდებიან იურისპრუდენციის წარმომადგენელთა მხრივ, რომლებიც კატეგორიულად ეწინააღმდეგებიან ადამიანის ქცევაზე ნებისმიერ მანიპულირებას ცნობიერების მიღმა. უნდა ითქვას, რომ შთაგონების მეთოდთა გარდა, ძნელად მოიაზრება არაცნობიერი ქცევის რეგულაციის ისეთი წყარო, როგორიცაა ადრეულ ასაკში მყარად ჩამოყალიბებული ფიქსირებული განწყობის გარდაქმნის ეფექტური გზები და შესაძლებლობები.

ასოციალური ქცევის განწყობის ნეიტრალიზაციისა და ბლოკირების პრობლემა - ეს ერთ-ერთი პრობლემაა, რომელიც უახლოეს მომავალში მოითხოვს მეტად სერიოზულ დამუშავებას არა მარტო ფსიქოლოგიისა და პედაგოგიკის, არამედ, იურისპრუდენციის მხრივაც.

თავი II. მშობლებისა და მშობლის პრინციპების პრობლემები

(აქვე „მშობალთა წართვის“ პროგრამის „PARENT EFFECTIVENESS TRAINING“
PET პრაქტიკული გადამადრწობის ანალიზი)

§1. მშობლის ჩვეულებრივი აღზრდა

როცა ადამიანები მშობლები ხდებიან, რაღაც უჩვეულო და სამუხარო ემართებათ. ისინი იღებენ და თამაშობენ მშობლის როლს და ავიწყდებათ, რომ პიროვნებები არიან. მშობლობის წმინდა საუფლოში შესვლისას, ფიქრობენ, რომ „მშობლის“ მანტია უნდა ჩაიცვან. ისინი მოწადინებით ცდილობენ განსაკუთრებულად მოქცევას, რადგან ფიქრობენ, რომ სწორედ ასე უნდა იქცეოდეს მშობელი.

სამუხაროდ, მშობლების მიერ იმის დავიწყება მოჰყვება ხოლმე, რომ ისინი ისევ ადამიანები არიან თავიანთი ადამიანური სისუსტეებით, პიროვნებები პიროვნული შეზღუდულობებით, რეალური ადამიანები რეალური გრძნობებით. ივიწყებენ რა საკუთარ ადამიანურ არსს, მშობლად გახდომისას ხშირად ადამიანები წვეტენ ადამიანად ყოფნას. როგორც არ უნდა იყოს მათი განცდები სხვადასხვა ცხოვრებისეულ მომენტებში, ისინი ვეღარ გრძნობენ თავის თავად ყოფნის თავისუფლებას. რაკი მშობლები გახდნენ, მათ თითქოს ევალებათ იყვნენ უფრო უკეთესები, ვიდრე უბრალოდ ადამიანები, აღნიშნავენ ამერიკელი კოლეგები.²⁵

პასუხისმგებლობის ეს საშინელი ტვირთი თითქოს გამოწვევას უცხადებს მშობლად ქცეულ ადამიანებს. მათ ჰგონიათ, რომ უნდა ჰქონდეთ მყარი გრძნობები, ყოველთვის უყვარდეთ საკუთარი შვილები, იყვნენ უპირობოდ დამთმობები და მომთმენები, უარი თქვან საკუთარ ეგოისტურ სურვილებზე და მსხვერპლად შეეწირონ შვილებს, იყვნენ ყოველთვის მართლები და ამ ყველაფერთან ერთად, არ გაიმეორონ მათი მშობლების მიერ დაშვებული შეცდომები.

ეს მისწრაფებები, ზუნებრივობისა და კეთილშობილების მიუხედავად, ჩვეულებრივ, მეტად ეფექტიანის ნაცვლად ნაკლებად ეფექტიანს ხდის მშობელს. საკუთარი ადამიანური არსის დავიწყება მშობლად გახდომის პირველი სერიოზული შეცდომაა. ეფექტიანი მშობელი საკუთარ თავს ადამიანად, რეალურ ადამიანად ყოფნის უფლებას აძლევს. შვილები მშობლებში რეალურობის და ადამიანურობის ამ თვისებას ძალიან აფასებენ. ისინი ხშირად ამბობენ: „დედაჩემი ყალბი არ არის“ ან „დედაჩემი ძალიან კარგი ადამიანია“. მოზარდობისას ბავშვები ხანდახან აღნიშნავენ: „ჩემი მშობლები ჩემთვის მეტობრები უფრო არიან, ვიდრე მშობლები. ძალიან კარგი ადამიანები არიან. მათ სხვებივით ბევრი ნაკლი აქვთ, მაგრამ ისეთები მიყვარან, როგორებიც არიან“.

²⁵ Thomas Gordon, *Parent Effectiveness Training*, Three Rivers Press, №9, 2000 (ინგლ. ენაზე).

რაზე მეტყველებენ ეს სიტყვები? სავსებით ნათელია, რომ ზავშეებს სურთ მშობლებში ადამიანები დაინახონ და არა ღმერთები. ისინი ხალისით ეკონტაქტებიან მშობლებს, როგორც ადამიანებს და არა როგორც რაღაც მათთვის შეუფერებელი როლის მქონე მსახიობებს.

როგორ უნდა მოიქცნენ მშობლები რომ შვილების თვალში პიროვნებები იყვნენ? როგორ უნდა შეინარჩუნონ მათ მშობლობაში რეალურობის თვისება? ამ თავში გვინდა მშობლებს ვაჩვენოთ, რომ ეფექტიანი მშობლობისათვის არ არის აუცილებელი ადამიანურ არსზე უარის თქმა. საკუთარი თავი შვილების მიმართ როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ემოციების მქონე პიროვნებად უნდა მიიღოთ. ეფექტიანი მშობლისათვის სულაც არ არის აუცილებელი თანამიმდევრულობა და სიმტკიცე. თქვენ არ უნდა მოაჩვენოთ შვილს თავი შემწყნარებლურად და მოსიყვარულედ, თუკი სინამდვილეში საწინააღმდეგოს გრძნობთ. ასევე არ არის აუცილებელი ყველა შვილის მიმართ ერთნაირი ხარისხის შემწყნარებლობისა და სიყვარულის გამოქვადება. და ბოლოს, სულაც არ არის აუცილებელი, რომ თქვენ და თქვენი მეუღლე ერთიანი ფრონტით მოქმედებდეთ შვილებთან ურთიერთობაში. მთავარია, ისწავლოთ იმის გარკვევა, თუ რას გრძნობთ. ჩვენ აღმოვაჩინეთ, რომ ზოგიერთი დიაგრამა ეხმარება მშობლებს საკუთარ გრძნობების გარკვევაში და იმის გაგებაში, თუ რატომ აქვთ მათ სხვადასხვა სიტუაციებში სხვადასხვაგვარი გრძნობები.

§2. გეოგრაფიის მისაღები და მიუღებელი „ქმევის ზანჯრის“ გაშვოში ხაზი (მიღების, აღიარების კონსენსი)

მშობლები ადამიანები არიან, რომლებსაც დროდადრო შვილების მიმართ ორგვარი დამოკიდებულება უჩნდებათ – მიღებისა და მიუღებლობის. „ნამდვილი-ადამიანი“ მშობლისათვის ზოგჯერ მისაღებია შვილის ქცევა, ზოგჯერ მიუღებელი.

ზავშვის ქცევა მისი მოქმედება საუბარია. ის არ მოიცავს თქვენეულ შეფასებას. მაგალითად, თუ ზავში ტანსაცმელს იატაკზე ტოვებს, ეს ქცევაა. მაგრამ ზავშის „ფეთხუზად“ მონათვლა ამ ქცევის შეფასებაა.

თქვენი შვილის ნებისმიერი ქცევა – ყველაფერი, რაც მან შეიძლება გააკეთოს, ან თქვას – შეიძლება წარმოვადგინოთ ოთხკუთხედით, ან როგორც მას უწოდებენ „ქცევის ფანჯრით“.

თქვენი შვილის ყველა შესაძლო ქცევა

სავსებით ნათელია, რომ ზავშის ზოგიერთი ქცევა თქვენთვის მისაღებია, ზოგიერთი – არა. ჩვენ ეს ზღვარი შეგვიძლია წარმოვადგინოთ ოთხკუთხედის

გაყოფით მისაღებ და მიუღებელ არედ. ამასთან, მისაღები ქცევები ფანჯრის ზედა ნაწილში იქნება, მიუღებელი კი – ქვედა ნაწილში.

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

თუ მშაბთ დილას თქვენი შვილი ტელევიზორს უყურებს, თქვენ კი საშუალება გეძლევათ საოჯახო საქმეები გააკეთოთ, ეს შეიძლება მისაღები ქცევა იყოს. თუ ის მეტისმეტად აუწევს ტელევიზორს ხმას და თქვენს გაღიზიანებას გამოიწვევს, მისი ქცევა მიუღებელი იქნება.

ნათელია, რომ ოთხკუთხედში სადემარკაციო ხაზს სხვადასხვა მშობლისათვის სხვადასხვა ადგილი ექნება. ზოგიერთი დედა მიუღებლად შვილის რამოდენიმე ქცევას მიიჩნევს და, შესაბამისად, გაცილებით ხშირად იჩენს შვილის მიმართ სითბოს და შემწყნარებლობას.

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

მშობელი, რომელიც შედარებით „მიმღებლით“ ხასიათდება

ზოგიერთი დედა შვილის ქცევათა უმრავლესობას მიუღებლად მიიჩნევს და, შესაბამისად, გაცილებით ~~შეუთავსებლად~~ იჩენს შვილის მიმართ სითბოს და შემწყნარებლობას.

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

მშობელი, რომელიც შედარებით "მიუღებლობით" ხასიათდება

მშობლის მიმღეობა ნაწილობრივ მის პიროვნულ თვისებებზეა დამოკიდებული. ზოგიერთ მშობელს, უბრალოდ, თავიანთი ბუნებიდან გამომდინარე აქვს შვილებ-

თან მიმართებაში მიმლეობის უნარი. ამგვარი, საკმაოდ მრავალრიცხოვანი მშობლები, ჩვეულებრივ, ზოგადად ადამიანების მიმართაც მიმლეობით ხასიათდებიან. მიმლეობა მათი პიროვნული თვისებაა – შინაგანი დაცულობის, თავდაჯერებულობის, მოთმინების მაღალი ხარისხის, საკუთარი თავის სიყვარულის, იმ ფაქტისა, რომ საკუთარი "მე"-ს შესახებ მათი გრძნობები არ არის გარე სამყაროზე დამოკიდებული და ბევრი სხვა პიროვნული თვისებურებების მაჩვენებელი. ასეთ ადამიანებს ყველანი შევხვედრდით; მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება არ ვიცით მათი ამგვარობის მიზეზები, მათ, როგორც „მიმღებ ადამიანებს“ პატივს ვცემთ. მათ გვერდით თავს კარგად ვგრძნობთ – გულახდილად შეგვიძლია საუბარი, დამშვიდება, საკუთარ "მე"-დ ყოფნა.

მშობლების მეორე ნაწილს იმავე ხარისხით ახასიათებთ სხვა ადამიანების მიუღებლობა. ისინი სხვა ადამიანების ქცევაში მათთვის მიუღებლის პოვნას როგორღაც ყოველთვის ახერხებენ. როცა შეილება მათ ურთიერთობას აკვირდები, გაოცებული რჩები იმით, თუ რატომ არის შენთვის მისაღები ბევრი ქცევა მათთვის მიუღებელი და შენთვის ფიქრობ: „ღმერთო ჩემო, თავი დაანებეთ ბავშვებს – ისინი ხომ არავის უშლიან ხელს!“

ხშირად ასეთ ადამიანებს ძალიან მკაცრი და შეუვალი წარმოდგენები აქვთ იმის შესახებ, თუ როგორ „უნდა“ იქცეოდნენ სხვები, როგორი ქცევაა „კარგი“ და „ცუდი“ - და ეს წარმოდგენები ეხება, არა მხოლოდ ბავშვებს, არამედ ზოგადად ადამიანებს. ამ ადამიანების გვერდით თავს მუდამ უხერხულად გრძნობ, რადგან ექვები გჭამს, მისაღები იქნები თუ არა მათთვის.

ამას წინათ სუპერმარკეტში დედას და ორ ვაჟიშვილს ვაკვირდებოდი. ჩემი აზრით, ბიჭები კარგად იქცეოდნენ. არც ხმაურობდნენ და არც არავის უშლიდნენ ხელს. მიუხედავად ამისა, ბიჭების დედა გაუთავებლად ახსენებდა მათ რა უნდა გაეკეთებინათ და რა არა: „ჩემთან ერთად იყავით“, „თავი დაანებეთ ურიკას“, „გაიწვეით თუ არა? ხელს უშლით!“ „გაინებრით!“ „ნუ ეხებით საქმელს“, „თავი დაანებე შენს ძმას“. მოგეცნებოდათ, რომ ბავშვებს რაც არ უნდა გაეკეთებინათ, დედას მაინც არაფერი მოეწონებოდა.

თუმცა მისაღების და მიუღებლის გამყოფ ხაზზე ნაწილობრივ მხოლოდ მშობლის შინაგანი ბუნება ახდენს გავლენას, მიღებადობის ხარისხს ბავშვი განსაზღვრავს. ძალიან მწელია მიმლეობის გრძნობის გამოჩენა ზოგიერთი ბავშვის მიმართ. ეს ეხება ზედმეტად აგრესიულ და აქტიურ ან გარკვეული, ვიდაცისათვის აუტანელი, თვისებების მქონე ბავშვებს. სავარაუდოა, რომ ბევრი მშობლისათვის გაცილებით მწელი იქნება სუსტი ჯანმრთელობის მქონე, დაძინებისას ჭირვეული ან უმიზეზოდ მტირალა ბავშვის შეყვარება (მიღება).

ბევრ წიგნში და სტატიაში მხარდაჭერილი იდება, რომ მშობლისათვის ყველა შეილი ერთნაირად მისაღები უნდა იყოს, არამარტო მცდარია, არამედ საზიანოც,

რადგან ზევრ მშობელს უჩენს დანამაულის გრძნობას მაშინ, როცა ისინი ხედებიან, რომ სხვადასხვა ხარისხით იღებენ შეილებს. უმრავლესობა ეთანხმება იმ აზრს, რომ მოზრდილებს ერთმანეთის მიმართ განსხვავებული მიმღეობა ახასიათებთ. რატომ არ შეიძლება ეს განსხვავებულობა ზავშეების მიმართაც გამოვლინდეს?

ის ფაქტი, რომ მშობლის მიერ ამა თუ იმ შეილის მიმღეობაზე გავლენას ახდენს თავად ეს ზავშეი, ასე შეიძლება გამოისახოს:

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

მშობელი და A ზავშეი

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

მშობელი და B ზავშეი

ზოგიერთი მშობელი ქალიშვილების მიმართ უფრო შემწყნარებელია, ვიდრე ვაჟიშვილების მიმართ, ზოგი – პირიქით. ზოგისთვის ძნელია მეტისმეტად ცელქი ზავშეის გამართლება. ზოგისთვის უფრო ძნელია აქტიურად ცნობისმოყვარე, ზევრი რამის დამოუკიდებლად მოკირკიტე შეილის ქცევების მიღება, ვიდრე პასიურის, და დამოკიდებულის. პირადად ჩემთვის ზევრს ზავშეს ჰქონდა ისეთი ხიბლი და მიმზიდველობა, რომ მზად ვიყავი მათი ნებისმიერი საქციელი გამემაართლებინა. მეორეს მხრივ, სამწუხაროდ, იყვნენ ისეთებიც, რომელთა მხოლოდ გვერდით ყოფნაც კი, საქციელთა უმრავლესობის მიუღებლობაზე რომ აღარაფერი ვთქვა, არასასიამოვნო იყო ჩემთვის.

მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ მისაღებისა და მიუღებლის გამყოფი ხაზი უძრავი არ არის, ზევით და ქვევით მოძრაობს. მასზე ზევრი ფაქტორი ახდენს გავლენას მშობლის განწყობის და იმ სიტუაციის ჩათვლით, რომელშიც მშობელი და შეილი იმყოფებიან.

თუ მშობელი გარკვეულ მომენტში ენერგიით სავსე, ჯანმრთელი და საკუთარი თავით კმაყოფილია, მისთვის შეილის საქციელთა უმრავლესობა მისაღები იქნება. შეილის მხოლოდ ზოგიერთ ცალკეულ საქციელს შეუძლია მისი გაღიზიანება, როცა ის კარგ ხასიათზეა.

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

კარგ განწყობაზე მყოფი მშობელი

თუ მშობელი უბილობის გამო საშინლად დადლილია, თავი სტკივა ან საკუთარ თავზეა გაზრახებული, მას შეილის საქციელთა უმრავლესობა აღიზიანებს.

ეს წინააღმდეგობა ასე შეიძლება გამოვსახოთ:

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

ცუდ განწყობაზე მყოფი მშობელი

მშობლის მიმღეობა ასევე დამოკიდებულია კონკრეტულ სიტუაციაზე. ყველა მშობელი აღიარებს, რომ ჩვეულებრივ ისინი უფრო ძნელად ამართლებენ შვილების ქცევას მეგობრებთან სტუმრად ყოფნისას, ვიდრე ოჯახურ სიტუაციაში. რა გასაოცრად იცვლება მშობლების მიერ შვილების საქციელის შემწყნარებლობის ხარისხი, როცა ოჯახს ბებია და პაპა სტუმრობენ!

ხშირად ბავშვი გაოცებულია იმის გამო, რომ მშობელი ბრაზდება სტუმრად სადილის დროს მის მანერებზე, როცა იგივე მანერები მშობლისათვის მისაღებია სახლში ყოფნისას.

ასეთი არათანმიმდევრულობა ასე შეიძლება გამოისახოს:

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

მისაღები ქცევები
მიუღებელი ქცევები

სუფრის მანერები სტუმრად

სუფრის მანერები ოჯახში

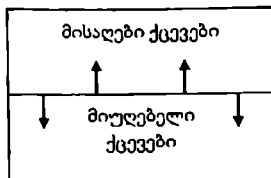
მიღება-მიუღებლობის სურათს ოჯახში კიდევ უფრო ართულებს ორივე მშობლის არსებობა. დავიწყოთ იმით, რომ ხშირად, როგორც წესი, ერთი მშობელი უფრო მეტად ხასიათდება მიმღეობით, ვიდრე მეორე.

ჯეკი, ხუთი წლის ჯანმგარი აქტიური ბიჭი, ფეხბურთის ბურთით ძმასთან ერთად სასადილო ოთახში თამაშს იწყებს. დედა ბრაზდება, ასეთი საქციელი მისთვის მიუღებელია, რადგან შიშობს, რომ ჯეკი ოთახში რაიმეს გატეხს. მამისათვის არამარტო მისაღებია შვილების ასეთი საქციელი, არამედ ამაყადაც აცხადებს: „შეხედე ჯეკს, მისგან კარგი მოთამაშე დადგება. ნახე, რა გადაცემა იყო!“

მეტიც, თითოეული მშობლისათვის სადემარკაციო ხაზი ადგილს იცვლის დროის, სიტუაციისა და განწყობის შესაბამისად. ამრიგად, დედა და მამა არ შეიძლება ყოველთვის ერთნაირად აღიქვამდნენ მოცემულ მომენტში შვილის ქცევას.

ამრიგად, ეჭვგარეშეა, რომ მშობლები არათანმიმდევრულები იქნებიან. სხვა-ნაირად როგორ შეიძლება, როცა მათი გრძნობები ყოველდღიურად და იმავე დროს სიტუაციის მიხედვით იცვლება თითოეული შვილის მიმართ? შედეგად, თითოეული მშობლისათვის მისაღები და მიუღებელი ქცევის გამყოფი ხაზი ქცევის ფანჯარაში ბუდამ მოძრაობს:

სუფრის მანერები სტუმრად

თუ მშობლები ცდილობენ თანმიმდევრულები იყვნენ, ისინი კარგავენ ბუნებრიობას. ტრადიციული ჯგულის სწავლება, რომ მშობლებს რაღაც არ უნდა დაუჯდეთ თანმიმდევრულები უნდა იყვნენ ყველა შვილთან ურთიერთობაში, არ ითვალისწინებს იმ ფაქტს, რომ ბავშვებიც განსხვავდებიან, დედაც და მამაც განსხვავებული ადამიანები არიან და სიტუაციებიც განსხვავებულია. მეტიც, ამ რჩევას სავალალო შედეგი აქვს, რადგან მშობლებს აიბულებს უცვლელი გრძნობების მქონე პერსონაჟის როლი ითამაშონ.

§3. აუთიზმის არ არის მშობლებმა „ტაქტიკური“ შრომით შექმნილი

მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ თანმიმდევრულობის რჩევამ ბევრი მშობელი აიბულა ეფიქრა, თითქოს ისინი ყოველთვის ერთიანნი უნდა ყოფილიყვნენ თავიანთ გრძნობებში და შვილებთან მიმართებაში მშობელთა ერთგვარი გაერთიანებული ფრონტით ემოქმედათ. ეს აბსურდული და, მიუხედავად ამისა, ერთ-ერთი ყველაზე დამკვიდრებული აზრია ბავშვთა აღზრდაში. ამ ტრადიციული წარმოდგენის შესაბამისად, მშობლები ერთმანეთს ყოველთვის მხარს უნდა უჭერდნენ, რათა ბავშვმა იფიქროს, თითქოს ისინი ზუსტად ერთნაირად აფასებენ მის ამა თუ იმ ქცევას.

მეტიც, ამ აბსოლუტურად უსამართლო სტრატეგიას – ორი ერთის წინააღმდეგ – შედეგად მოაქვს ერთ-ერთი მშობლის „არაბუნებრივი“ ქცევა.

თექვსმეტი წლის ქალიშვილის ოთახის მდგომარეობა არ შეესაბამება დედის სისუფთავის სტანდარტებს. ქალიშვილის სისუფთავის ჩვევები მიუღებელია დედი-

სათვის (მიუღებელი არე). გოგოს მამა კი ფიქრობს, რომ ოთახი საკმაოდ სუფთა და მოწესრიგებულია. ქცევა მისთვის მისაღები ქცევის ფარგლებშია. დედა აიბულებს მამას მასავით იფიქროს ოთახის მდგომარეობის შესახებ, რათა ერთიანი ფრონტი შექმნან ქალიშვილის წინააღმდეგ (და ამრიგად, მეტი გავლენა იქონიონ ქალიშვილზე). თუ მამა დათმობს, ის უღალატებს საკუთარ ბუნებრივ გრძნობებს.

მამისათვის მიუღებელია ხმაური, რომელიც მისი ექვსი წლის ბიჭის ვიდუო თამაშებით გართობას მოჰყვა. დედას სულაც არ უშლის ხელს ხმაური. ის გახარებულიც კი არის იმით, რომ პატარა დამოუკიდებლად თამაშობს და მთელი დღე, როგორც სჩვევია ხოლმე, მას არ ჰკიდია კისერზე. „გააკეთე რამე, რომ არ იხმაუროს!“ ითხოვს მამა. თუ დედა დანებდება თხოვნას, ის უღალატებს საკუთარ ბუნებრივ გრძნობებს.

არაგულწრფელი მიმღეობა. არ არსებობს მშობელი, რომლისთვისაც შვილის ყველა ქცევა მისაღებია. მშობლისათვის შვილის ზოგიერთი ქცევა ყოველთვის „მიუღებელ არეში“ იქნება. მე შევხვედრივარ მშობლებს, რომელთა „მისაღები ხაზი“ ჩვენი ოთხკუთხედის თითქმის ძირს უახლოვდებოდა, მაგრამ არასდროს შევხვედრივარ „უპირობოდ მიმღებ“ მშობელს. ზოგიერთი მშობლისათვის შვილის ქცევათა უმრავლესობა თითქოს მისაღებია, მაგრამ ისინი მხოლოდ და მხოლოდ კარგი მშობლის როლს თამაშობენ. ამრიგად, მათი მიმღეობა არაგულწრფელია. გარეგნულად ისინი ისე იქცევიან, თითქოს იღებენ ქცევას, მაგრამ შინაგანად ეწინააღმდეგებიან მას.

მიმღეობა
არაგულწრფელი მიმღეობა
მიუღებლობა

დავუშვათ, დედა გაღიზიანებულია იმის გამო, რომ მისი ხუთი წლის გოგონა ძალიან გვიან წეება დასაძინებლად. დედას თავისი გეგმები აქვს – ვთქვათ, უნდა ახალი წიგნის წაკითხვა. შვილთან განაშაწიას, მას, რა თქმა უნდა, ეს საქმიანობა ურჩევნია. მაგრამ, მეორეს მხრივ, ის წუხს იმის გამო, რომ ბავშვს ძილი არ ეყოფა და მეორე დღეს გაღიზიანებული იქნება ან გამოუბინებლობის გამო დასუსტებული ადვილად გაცივდება. ამის მიუხედავად, ცდილობს რა მისდიოს „დამთმობის“ როლს, დედას არ სურს ბავშვის ძალდატანება იმის შიშით, რომ თანმიმდევრულობის პრინციპი არ დაირღვეს. ჩვენს წინაშე „არაგულწრფელი მიმღეობის“ ნათელი მაგალითია. დედა ისე იქცევა, თითქოს ადვილად ეგუება შვილის გვიან დაძინებას, მაგრამ სინამდვილეში სრულიად საწინააღმდეგოს განიცდის; ის შეიძლება საკმაოდ

გალიზიანებულია ან გაბრაზებული, ყოველ შემთხვევაში, იმედგაცრუებული მაინც, რადგან ვერ იკმაყოფილებს საკუთარ მოთხოვნილებებს.

როგორ მოქმედებს ბავშვზე მშობლის არაგულწრფელი მიმდგომად? ყველამ ვიცით, რომ ბავშვები ძალიან კარგად გრძნობენ მშობლის განწყობას. მათ საკუთარი მშობლების ნამდვილი გრძნობების გამოცნობის თითქმის არაბუნებრივი უნარი აქვთ, რადგან მშობლები „უსიტყვო შეტყობინებებს“ – ერთგვარ სიგნალებს უგზავნიან შვილებს, რომლებსაც ეს უკანასკნელნი გააზრებულად ან გაუაზრებლად გრძნობენ. შინაგანად გალიზიანებული ან გაბრაზებული მშობელი აუცილებლად გასცემს საკუთარ თავს შეუმჩნეველი სიგნალებით – შუბლის შეკუმხვით, წარბის აწევით, ხმის განსაკუთრებული ტონით, გარკვეული პოზით, სახის კუნთების დაძაბვით. მცირეწლოვანებიც კი ადვილად უღებენ ალღოს ამ სიგნალებს, მათ გამოცდილებით იციან, რომ სინამდვილეში ამ დროს დედას არ მოსწონს მათი საქციელი. ამრიგად, კონკრეტულ სიტუაციაში ბავშვმა იცის, რომ მის საქციელს არ ამართლებენ, არ მოსწონთ, ის გრძნობს, რომ მშობელი არაბუნებრივია.

რა ხდება, როცა დედისათვის მიუღებელია შვილის საქციელი, თუმცა მისი ქცევა ბავშვს საწინააღმდეგოს ეუბნება? ბავშვი ქცევის ამგვარ შეტყობინებასაც იღებს და იზნევა. ის ერთგვარ „შერეულ შეტყობინებას“ ანუ ურთიერთსაწინააღმდეგო სიგნალებს იღებს – დედის ქცევა, რომელიც ეუბნება, რომ არაფერია თუ გვიანობამდე არ დაიძინებს და ასევე, უსიტყვო სიგნალი, რომელიც ამცნობს, რომ სინამდვილეში დედას სრულიად არ მოსწონს მისი გვიან დაძინება. ბავშვი ჩიხშია. მას დაძინება არ უნდა, მაგრამ არც ის უნდა, რომ არ უყვარდეთ (მიუღებელი იყოს). დედა თითქმის ამართლებს მის გვიან დაძინებას, მაგრამ ეს შუბლის შეკუმხვნა რაღა? ახლა როგორ უნდა მოიქცეს?

ბავშვის ასეთ ჩიხში მომწყვდევემ, შეიძლება, სერიოზული ზიანი მიაყენოს მის ფსიქიკას. ყველას გამოგვიცდია ის უხერხულობა და სიმძიმე, როცა შერეული შეტყობინებების მიღების გამო, არ იცი როგორ მოიქცე. დავუშვათ, მეგობარს ეკითხებით, შეიძლება თუ არა მისი თანდასწრებით სიგარეტის მოწევა. ის გასაუხობთ, „რა თქმა უნდა“. მიუხედავად ამისა, როცა სიგარეტს უკიდვით, თვალები და სახე უსიტყვო სიგნალით გატყობინებთ მის უკმაყოფილებას. როგორ იქცევით? ან კიდევ ერთხელ ჰკითხავთ მეგობარს, „ნამდვილად იცი, რომ ხელს არ გიშლი?“ ან სიგარეტს განაწყენებული ჩააქრობთ, ან გააგრძელებთ მოწევას იმაზე ნერვიულობით, რომ მეგობარს არ მოსწონს თქვენი საქციელი.

ბავშვები იმავე დილემის წინაშე აღმოჩნდებიან ხოლმე, როცა არაგულწრფელ გამართლებას წააწყდებიან. ასეთ სიტუაციაში ყოფნა ხშირად უწევთ, შეიძლება მოეჩვენოთ, რომ აღარ უყვართ. ამას შედეგად მოჰყვება It can bring on frequent "testing" on the part of child, შფოთიანობის მძიმე ტვირთი, საკუთარი თავის რწმენის დაკარგვა და ა.შ.

შეიძლება იმგვარი დასკვნის გაკეთება, რომ ენატკბილი, „შემწყნარებელი“, არამომთხოვნი მშობელი, რომელიც ისე იქცევა, თითქოს შვილის ყველა საქციელს ამართლებს და იმავდროულად მიუღებლობის შენიღბულ სიგნალებს გზავნის, შვილებისათვის ყველაზე „ძნელი“ მშობელია.

არაგულწრფელ მიმღობას საშინი მავნე თანამდევი შედეგი აქვს და გრძელვადიან პერიოდში მას სერიოზული ზიანის მოტანა შეუძლია მშობლისა და შვილის ურთიერთობაში. „შერეულ შეტყობინებებს“ მიღებისას, ბავშვს მშობლის გულწრფელობისა და ბუნებრიობის შესახებ სერიოზული ეჭვები უჩნდება. გამოცდილებით ის იგებს, რომ ხშირად დედა ერთს ამბობს და მეორეს გრძნობს. დროთა განმავლობაში მისი ნდობა ეკარგება. ქვემოთ მოტანილია მოზარდების აღიარებები:

- „დედაჩემი ყალბია. ისე ტკბილად იქცევა, სინამდვილეში კი სულაც არ არის ასეთი“.
- „ვერ ვენდობი ჩემს მშობლებს, რადგან ვიცი, რომ არაფერი მოსწონთ, რასაც ვაკეთებ, მაშინაც კი, როცა ამას არ ამბობენ“.
- „მამა ისე იქცევა, თითქოს სულ არ ადარდებს როდის დავბრუნდები სახლში. მაგრამ თუ გვიან დავბრუნდი, მეორე დღეს გაბუტვით ვისკები“.
- „ჩემი მშობლები მკაცრები სულაც არ არიან. ბევრი რამის უფლებას მაძლევენ. მაგრამ მე ვამჩნევ, როცა რაღაც არ მოსწონთ“.
- „ყოველთვის, როცა სუფრასთან ცხვირში საყურით ვჯდები, დედას სახეზე ზიზღი ეხატება. თუმცა, არასდროს არაფერს ამბობს“.
- „დედაჩემი ყოველთვის ისეთი ტკბილია და ისე მიგებს, მაგრამ ვიცი, რომ მას როგორც პიროვნება არ მოეწონვარ. ჩემი მამა მეტად უყვარს, რადგან ის უფრო ჰგავს“.

როცა ბავშვებს ამგვარი განცდები აქვთ, დაბეჯითებით შეიძლება ვთქვათ, რომ მშობლები ვერ მალავენ თავიანთ ჭეშმარიტ გრძნობებს და დამოკიდებულებას, თუმცა შეიძლება, თავად ჰგონიან, რომ კარგად ინიღბებიან. ისეთ ახლო და ხანგრძლივ ურთიერთობაში, რაფორც მშობელი-შვილის ურთიერთობაა, მშობლის ნამდვილი გრძნობები ძნელად იმალება შვილისაგან.

ამრიგად, როცა მშობელი „შემწყნარებლობის“ მომხრეების გავლენით, საკუთარი ჭეშმარიტი დამოკიდებულების საწინააღმდეგოდ მოქცევას ცდილობს, არამართო შვილებთან ურთიერთობას აფუჭებს, არამედ სერიოზულ ფსიქოლოგიურ ზიანს აყენებს შვილებს. ამიტომაც გაცილებით უკეთესი იქნება, თუ ისინი ისწავლიან საკუთარ გრძნობებში გარკვევას და არ ეცდებიან მათ შენიღბვას.

შეიძლებათ მიიღოთ ბავშვი და არ მიიღოთ მისი ქცევა?

არ ვიცი სად ჩაეყარა ქვესათაურში მოცემულ იდეას საფუძველი, მაგრამ ის ფართოდ გავრცელდა და აღიარეს განსაკუთრებით იმ მშობლებმა, რომლებიც შემწყნარებლობის დამცველების გავლენას განიცდიან, მაგრამ ამავე დროს, საკუთარ

თავთან გულწრფელობის გამო ვერ მალავენ შვილის ზოგიერთი ქცევის მიუღებლობას. შეიძლება ითქვას, რომ ეს კიდევ ერთი მცდარი და საზიანო იდეაა – ის ხელს უშლის მშობლის გულწრფელობას. მიუხედავად იმისა, რომ ის ზოგჯერ მშობელს შვილების მიუღებლობის გამო დანაშაულის გრძნობას უმსუბუქებს, ხშირად მშობელი-შვილის ურთიერთობის დანგრევის მიზეზი ხდება.

ეს იდეა მშობლებს ავტორიტეტისა და ბალაუფლების გამოყენებით გარკვეული მათთვის მიუღებელი ქცევების პროფესიული აღკვეთის („ზღვრის დაწესების“) სანქციას აძლევს. მშობლებმა ის კონტროლის, აკრძალვის, შეზღუდვის, მოთხოვნის, უარის თქმის, საშუალებად გამოიყენეს და თან ისეთი ემპატიური ფორმით, რომ ბავშვს სჯეროდეს: მას კი არ უარყოფენ, არამედ მის ქცევას. სწორედ აქ არის დამალული ამ იდეის მცდარობა.

როგორ შეიძლება მიიღოთ შვილი იმისაგან დამოუკიდებლად, რასაც თქვენ გრძნობთ მისი საქციელოსა და ნათქვამის მიმართ? ვინ არის „ბავშვი“, თუ არა ქცევის მქონე, კონკრეტულ დროს კონკრეტულად მოქმედი ბავშვი? ის ქცევის მატარებელი ბავშვია, რომლის მიმართ მშობელს მიღების ან მიუღებლობის გრძნობა აქვს და არა რაღაც „ბავშვად“ წოდებული აბსტრაქცია.

დარწმუნებული ვარ, რომ სწორედ ასეთია ბავშვის თვალთახედვაც. თუ ის გრძნობს, რომ არ ამართლებთ ჭკუიანი ფეხსაცმელებით ტახტზე მის კოტირალს, ვეკვობ, ასეთი რთული დასკვნა გააკეთოს: მიუხედავად იმისა, რომ არ მოსწონთ მისი საქციელო, ამართლებენ მას, როგორც პიროვნებას. პირიქით, - ის აუცილებლად გრძნობს, რომ რაკი არ ამართლებთ იმას, რასაც ის როგორც ადამიანი აკეთებს, არ ამართლებთ თავად მასაც.

ბავშვის დარწმუნების მცდელობა, რომ მშობლისათვის თავად ის მისაღებია, მაგრამ მიუღებელია მისი ქცევა. - შესაძლებელიც რომ იყოს მშობლისათვის ამ ორის გაეალკვება – ისეთივე ძნელია, როგორც ბავშვის დარწმუნება იმაში, რომ მისი ფიზიკური დასჯა მშობელისათვის უფრო მტკივნეულია, ვიდრე თავად მისთვის.

გრძნობს თუ არა ბავშვი იმას, რომ ის როგორც პიროვნება მიუღებელია, დამოკიდებულია მისი მიუღებელი ქცევების რაოდენობაზე. თუ მშობლები შვილის ქცევების უმრავლესობას მიუღებლად მიიჩნევენ, გარდაუვლად ხელს უწყობენ ამ უკანასკნელებში იმ გრძნობის განვითარებას, რომ ისინი, როგორც პიროვნებები მიუღებლები არიან. პირიქით, თუკი მშობლისათვის მისაღებია შვილის საქციელთა უმრავლესობა, ზრდიან ამ უკანასკნელთ იმის რწმენით, რომ ისინი როგორც პიროვნებები მისაღებნი არიან.

საუკეთესო გზა ის არის, თუ საკუთარ თავს (და შვილსაც) გამოუტყდებით, რომ თქვენთვის ბავშვი, როგორც პიროვნება, მიუღებელია, როცა კონკრეტულ მომენტში კონკრეტულად იქცევა ან ამბობს. ამგვარად, ბავშვი ისწავლის თქვენს გულსა და გულწრფელ ადამიანად აღქმას, დააფასებს თქვენს ზუნებრიობას.

ასევე, თუ თქვენ ეუბნებით ბავშვს, „მომწონხარ, მაგრამ შეწყვიტე ამის კეთება“, ის ამას როგორც მშობლის დიქტატის გამოვლინებას ისე აღიქვამს. ბავშვები ვერ იტანენ მშობლების მხრიდან უარის თქმას, შეზღუდვას ან აკრძალვას, მიუხედავად იმისა, როგორი გამართლება ექნება ძალაუფლებისა და ავტორიტარიზმის გამოყენებას. „შეზღუდვების დაწესება“ შეიძლება მშობლების საწინააღმდეგოდ შემობრუნდეს წინააღმდეგობის, ამბოხის, ტყუილის და ზიზღის სახით. მითუმეტეს რომ არსებობს მიუღებელი ქცევის შეცვლის მიზნით ბავშვებზე გავლენის უფრო ეფექტიანი მეთოდები, ვიდრე მშობლის ძალაუფლების გამოყენება „შეზღუდვების დაწესების“ ან აკრძალვებისათვის.

§4. ვის აქვს პრობლემა – მშობლებს თუ შვილებს!

ბუნებრივი მშობლების ჩვენოვლი განსაზღვრება. ქცევის ფანჯარა მშობლებს ეხმარება თავიანთი ბუნებრივი გრძნობების და იმ პირობების გაგებაში, რომელთა გავლენით ეს გრძნობები განუწყვეტლივ იცვლება. ბუნებრივი მშობლები შვილების მიმართ განიცდიან როგორც მიმღეობას, ასევე მიუღებლობას; მათი დამოკიდებულება ერთი და იმავე სატყეილის მიმართ უცვლელი არ არის; ის დროდადრო იცვლება. მათ არ უნდა (და არც შეუძლიათ) დამალონ თავიანთი ნამდვილი გრძნობები; ისინი უნდა შეეგუონ იმ ფაქტს, რომ შესაძლებელია ერთი და იმავე ქცევას ერთი მშობელი ამართლებდეს, მეორე კი – არა; რომ თითოეულ მათგანს გარდაუვლად ექნება მიმღეობის სხვადასხვა ხარისხი თითოეული ბავშვის მიმართ.

მოკლედ რომ ვთქვათ, მშობლები ადამიანები არიან და არა ღმერთები. შესაბამისად, არ არის საჭირო, რომ ისინი ყოველთვის უპირობოდ და თანამიმდევრულად ამართლებდნენ. მითუმეტეს, არ სჭირდებათ მიმღეობის თამაში. მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვებს მიმღეობა ურჩევნიათ, ისინი კონსტრუქციულად გადაიტანენ მშობლების მხრიდან მიუღებლობას, თუკი ეს უკანასკნელნი თავიანთი ჭეშმარიტი გრძნობების შესახებ მკაფიო და გულწრფელ სიგნალებს გაუზიარებენ. ეს არა მარტო გაუადვილებს ბავშვებს მიუღებლობის გადატანას, არამედ დაეხმარება საკუთარ მშობელში ბუნებრივი, გულწრფელი ადამიანის დანახვაში, ისეთისა, ვისთან ურთიერთობაც ენდომება.

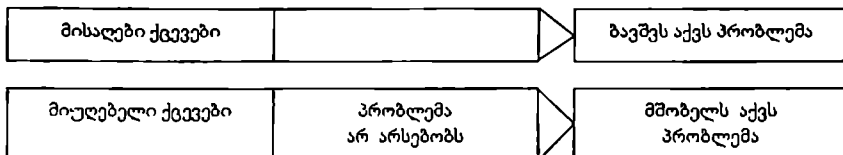
ვის აქვს პრობლემა?

PET მოდელის ძირითადი საფუძველია იმის განსაზღვრა თუ ვის აქვს პრობლემა. არ შეიძლება მისი მნიშვნელობის გადაჭარბება, რადგან უამრავ მშობელს ეშლება ერთი და იგივე რამ: ისინი პასუხისმგებლობას იღებენ იმ პრობლემებზე, რომლებიც მათ შვილებს აქვთ, იმის მაგივრად, რომ მიეხმარონ მათ თავად გადაჭრან საკუთარი პრობლემები. აი, რა გვიამბეს მშობლებმა:

„ყველაზე მთავარი, რაც PET პროგრამით ისწავლება, იმის განსაზღვრაა, თუ ვის აქვს პრობლემა. ეს უმნიშვნელოვანესი რამ იყო. გონება გამინათა იმის აღმოჩენამ, რომ ჩემს შვილებს აქვთ პრობლემები და არა მე, არადა რამდენი წელი ვატარე ეს პრობლემები“.

„რა დიდი შეგება იმის აღმოჩენა, რომ არა ხარ ვალდებული ყველას პრობლემა შენ ერთმა მოაგვარო“.

მშობლის მიერ პრობლემის მიკუთვნებულობის (problem ownership) პრინციპის გაგებას, შვილებთან დამოკიდებულების შეცვლაში ძირეული შედეგი მოსდევს. ეს პრინციპი წარმოდგენილია ქცევის ფანჯრის საშუალებით, რომელსაც „მისაღები“ და „მიუღებელი“ ქცევის დიფერენცირებისათვის ვიყენებდით. თუმცა, საჭირო ხდება მესამე არეს დამატება, როგორც ეს მარჯვენა არის ნაჩვენები:

დავიწყეთ მარჯვენა ოთხკუთხედის ქვედა ნაწილით. როგორც გვახსოვს, ეს მშობლისათვის მიუღებელი ქცევებია, რადგან ისინი ეწინააღმდეგება მშობლის უფლებებს ან ხელს უშლის მშობლის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. მაგალითად:

- შვილი ფეხს ითრევს, მშობელს კი ეჩქარება.
- შვილს დაავიწყდა დაერეკა, რომ სადილზე დააგვიანდებოდა.
- მოზარდი შვილი ისე ხმამაღლა უსმენს მუსიკას, რომ მშობლებს ერთმანეთის აღარ ესმით.

ეს ქცევები გვიჩვენებს, რომ მშობელს აქვს პრობლემა და ის უნდა ეცადოს იმ ქცევის შეცვლას, რომელიც პრობლემას უქმნის.

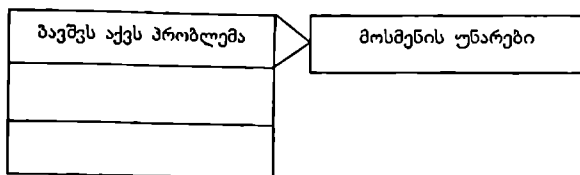
ქცევის ფანჯრის ზედა ნაწილში ნაჩვენებია ბავშვის ქცევები, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ბავშვს აქვს პრობლემა – მისი მოთხოვნილებები ვერ კმაყოფილდება, ის გულგატეხილი, იმედგაცრუებულია ან თავს უბედურად გრძნობს. მაგალითად:

- ბავშვი უარყო ერთ-ერთმა მეგობარმა.
- ბავშვი თვლის, რომ საშინაო დავალება მეტისმეტად რთულია.
- ბავშვი გაბრაზებულია თავის მასწავლებელზე.
- მოზარდი თავს უბედურად გრძნობს სიმსუქნის გამო.
- ეს ბავშვების ცხოვრებისეული პრობლემებია, რომლებიც მშობლების ცხოვრებისაგან დამოუკიდებლად არსებობს. ამ სიტუაციაში პრობლემა ბავშვს აქვს.

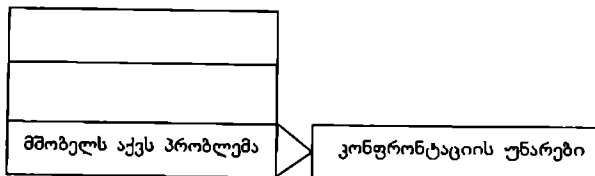
ფანჯრის შუა ნაწილი წარმოადგენს ბავშვის ქვევას, როდის მიზეზი არ არის არც ბავშვის და არც მშობლის პრობლემა. ეს მშობელი-შვილის ურთიერთობის ნათელი და სასიამოვნო პერიოდებია, როცა მშობლებსა და შვილებს უპრობლემო ურთიერთობა აქვთ, ერთად თამაშობენ, საუბრობენ, მუშაობენ ან გამოცდილებას უზიარებენ. ეს უპრობლემო არეა.

როცა ბავშვს პრობლემა აქვს, მშობელი მაშინვე ერთვება, მისი გადაჭრის პასუხისმგებლობას იღებს და თუ ვერ უშვლავდება თავს იდანაშაულებს. PET-ი მშობლებს შვილების დახმარების ალტერნატივას სთავაზობს: თუ ბავშვს პრობლემა აქვს, დააცადეთ თავად იპოვოს მისი მოგვარების გზა. მარტივად თუ ვიტყვი, ეს თვალსაზრისი შემდეგი ელემენტებისაგან შედგება:

1. ნებისმიერი ბავშვი გარდაუვლად წაწყდება ცხოვრებაში სხვადასხვა ფორმისა და შინაარსის პრობლემას.
2. ბავშვებს საკუთარი პრობლემების მოგვარების საუკეთესო გზის პოვნის დაუეჭრებელი და ხშირად გამოუყენებელი პოტენციალი აქვთ.
3. თუ მშობელი მზამზარეულ გადაწყვეტილებას სთავაზობს, შვილი მასზე დამოკიდებული გაიზრდება და პრობლემის გადაჭრის უნარებს ვერ განივითარებს. ყოველი ახალი პრობლემის წამოჭრისას, ის მშობელს მიმართავს დასახმარებლად.
4. როცა მშობლები კისრულობენ („ისაკუთრებენ“) შვილების პრობლემებს და შესაბამისად, კარგი გადაწყვეტილების მოძებნის პასუხისმგებლობას, ისინი არამარტო უმძიმეს ტვირთს კისრულობენ, არამედ, შეუძლებელ ამოცანასაც. არავის აქვს იმდენი სიბრძნე, რომ ყოველთვის შეძლოს სხვისი პრობლემების საუკეთესოდ მოგვარება.
5. როცა მშობელი შეურიგდება იმ აზრს, რომ შვილის პრობლემა მას არ ეკუთვნის, ის გაცილებით უკეთეს მდგომარეობაში აღმოჩნდება და შეძლებს დამხმარის, კატალიზატორის ან შუამავლის როლის შესრულებას, რათა შვილმა დამოუკიდებლად შეძლოს პრობლემის გადაჭრის რთული პროცესის გავლა.
6. რა თქმა უნდა, ბავშვებს სჭირდებათ დახმარება ზოგიერთი პრობლემის გადაჭრისას, მაგრამ როგორი პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, გარკვეული დროის შემდეგ ყველაზე ეფექტიანი დახმარება არადახმარებაა. უფრო ზუსტად თუ ვიტყვი, ეს ისეთი დახმარებაა, როცა საკუთარი გადაწყვეტილების მოძებნის და მიღების პასუხისმგებლობას ბავშვს ვუტოვებთ. PET-ი ამას „მოსმენის უნარებს“ უწოდებს.

როცა ბავშვის ქცევა მშობლისათვის პრობლემა ხდება (ქცევა, რომელიც ქცევის ფანჯრის ქვედა მესამედში იყო), უნდა გამოვიყენოთ სხვადასხვაგვარი უნარები. ეს უნარები ეფექტიანი უნდა იყოს ბავშვის მიუღებელი ქცევის გარკვეულად შეცვლაში. როცა ბავშვი ეწინააღმდეგება მშობლის პრივილეგიებს ან ხელს უშლის მშობელს მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაში, მშობელს აქვს პრობლემა და, შესაბამისად, უნდა გამოიყენოს უნარები, რომლებიც მას დაეხმარება. PET-ი ამას „კონფრონტაციის უნარებს“ უწოდებს.

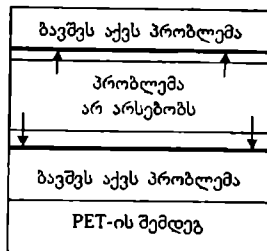

როცა მშობელს პრობლემა აქვს, რაღაც სიგნალით შვილს ეუბნება, „პრობლემა მაქვს და შენი დახმარება მჭირდება“ - სრულიად განსხვავებული იმ სიგნალისაგან, როცა ბავშვს აქვს პრობლემა და მშობელი სთავაზობს დახმარებას, „ეატყობ, პრობლემა გაქვს, გინდა დაგეხმარო?“

ჩვენ შეგვიძლია გრაფიკულად ვაჩვენოთ მშობელთა ეფექტიანობის წვრთნის მთელი არსი:

1. ის ასწავლის მშობლებს უნარებს, რომლებიც ეფექტიანად შეამცირებს ბავშვისეული პრობლემების რაოდენობას (დააპატარავებს ოთხკუთხედის ზედა მესამედ არეს).
2. ის ასწავლის მშობლებს აბსოლუტურად განსხვავებულ უნარებს, რომლებიც ეფექტიანად შეამცირებს შვილების მიზეზით გაჩენილი პრობლემების რიცხვს (დააპატარავებს ოთხკუთხედის ქვედა მესამედ არეს).

ბავშვს აქვს პრობლემა
პრობლემა არ არსებობს
ბავშვს აქვს პრობლემა
PET-მდე

მნიშვნელოვანია, რომ მშობლებს ყოველთვის შეუძლიათ ურთიერთობაში გაჩენილი ნებისმიერი სიტუაციის კლასიფიკაცია, რათა განსაზღვრონ როგორ მოიქცენენ – აქტიური მოსმენა აირჩიონ თუ კონფრონტაცია. ჩემი რჩევაა, მშობლებმა წესად გაიხადონ საკუთარი თავისათვის კითხვის დასმა: „ვის აქვს პრობლემა?“

უნარების ამ ორი კომპლექსის – აქტიური მოსმენისა და კონფრონტაციის – წარმატებული გამოყენება გაზრდის უპრობლემო არეს და, შესაბამისად, მშობელი-შვილის იმ პერიოდების ხანგრძლივობას, როცა არც ერთს არ ექნება პრობლემა, ორივე დაიკმაყოფილებს მოთხოვნილებებს და ერთად ცხოვრების და ურთიერთობის სიამოვნებას გაიზიარებენ.

მომდევნო სამ თავში ყურადღება გამახვილდება აქტიური მოსმენის უნარებზე – იმ უნარზე, რომელსაც მშობელი იყენებს, როცა ბავშვს აქვს პრობლემა. შემდეგ განვიხილავთ კონფრონტაციის უნარს, რომელიც მშობელს გამოადგება მაშინ, როცა თავად მას ექნება პრობლემა.

გ5. მშობელს დახმარება და სწავლება ესაჭიროება (ოლღოს კაჟლის გამოცდილებიდან)

მშობლებს ადანამაულებენ როგორც ახალგაზრდობის ყველა პრობლემის, ასევე იმ პრობლემებისათვისაც, რომლებსაც ეს უკანასკნელნი საზოგადოებას უჩენენ. მშობლებს ზრალს სდებენ: ფსიქიატრები (შემაშფოთებელი სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე) იმ ბავშვებისა და მოზარდების სწრაფად მზარდი რიცხვისათვის, რომლებსაც არამყარი ან დამახინჯებული ფსიქიკა აქვთ, რომლებიც ნარკოტიკების ან სუიციდის მსხვერპლნი ხდებიან; პოლიტიკური ლიდერები და სამართალდამცავები საზოგადოების მემოხზე წევრების, მკვლეელი მოზარდების, მოძალადე სტუდენტებისა და კრიმინალების აღზრდისათვის; მასწავლებლები და სკოლის ადმინისტრაცია მოსწავლეთა წარუმატებლობისა და უიმედო ყოფაქცევისათვის.

დ. უზნაძის ნაშრომში და მასში გამოთქმული მოსაზრებანი რამდენიმე ათეული წლის წინ იყო გამოქვეყნებული, მაგრამ მიუხედავად ამისა, გამოჩენილი მეცნიერის შეხედულებანი ოჯახური აღზრდის, ოჯახის პედაგოგიური როლის, აღზრდელთა

პედაგოგიური მომზადების, მშობელთა კონსულტაციებისთვის სპეციალური საკონსულტაციო საკითხების თაობაზე, დღესაც (აქტუალურად) თანადროულად ჟღერს. ამ საკითხებისადმი მიდგომა, რასაც დ. უზნაძე ასე დაბეჭდვით მოითხოვდა, დღესაც ერთადერთ სწორ გზად ითვლება.

კეთილი, მაგრამ ვინ ეხმარება მშობლებს? თუ გაკეთებულა რაიმე იმისათვის, რომ მშობლებისათვის უფრო ეფექტიანი აღზრდა გვესწავლებინა? სად შეუძლია მშობელს ისწავლოს რა შეეძალა და როგორ გამოასწოროს შეცდომა? მაგრამ როგორ? აქვს დღევანდელ ოჯახს ამისათვის, სათანადო მომზადება? შესწევს მას ძალა და ცოდნა იმ აღმზრდელობითი ამოცანების გადასაწყვეტად, რომელსაც მდგომარეობა ავალებს? ასეთი ხასიათის კითხვებს გამოჩენილი ქართველი ფსიქოლოგი დ. უზნაძე ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში სვამდა.

“უდავოა, რომ ადრე თუ გვიან, თითქმის, ყოველი მშობლის წინაშე დადგება საკითხი, როგორ უნდა მოექცეს იგი თავის შვილს ამა თუ იმ კონკრეტულ შემთხვევაში. მაშინ იგი, - აღნიშნავდა დ. უზნაძე, - დიდი მადლობით მიღება ყოველ ავტორიტეტულ რჩევას, რომელსაც მას მცოდნე პირი, თუ დაწესებულება მისცემდა.”²⁶

მამასადამე, მშობელთა პედაგოგიური განათლების დონის ამაღლების მიზნებისთვის, მშობელთა უნივერსიტეტისა და ლექტორიუმების გარდა, საგანგებო კონსულტაციების მოწყობაცაა აუცილებელი: უნდა არსებობდნენ სპეციალური პუნქტები, სადაც ყოველ მშობელს პედაგოგიური კონსულტაციის მიღების შესაძლებლობა ექნება ფართო მხარეებისთვის, განსაკუთრებით ეს კონსულტაციები იქნება ხელმისაწვდომი”.²⁷ სწორედ ასეთი საკითხებია განხილული ამერიკელი მკვლევარის ოლდოს ჰაქსლის პედაგოგიურ ექსპერიმენტში.

მშობლებს ადანაშაულებენ, მაგრამ არ ასწავლიან. ყოველწლიურად მილიონი დედა და მამა იღებს თავის თავზე ერთ-ერთ ყველაზე მძიმე ტვირთს: სრულ პასუხისმგებლობას სრულიად უმწეო ჩვილის ფიზიკურ და სულიერ ჯანმრთელობაზე, საზოგადოების სრულფასოვანი წევრის აღზრდაზე. რა არის ამაზე უფრო რთული და საპასუხისმგებლო საქმე? რამდენი მშობელი არის მზად ამისათვის?

აღნიშნულ პრობლემებთან დაკავშირებით ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან, კერძოდ, 1962 წელს, კალიფორნიის შტატ პასადენაში შეიქმნა მშობელთა წვრთნის პროგრამა, თავიდან მხოლოდ ის მშობლები მივიდნენ, რომელთაც შვილებთან უკვე სერიოზული პრობლემები ჰქონდათ. წლების განმავლობაში აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში მილიონ ნახევარზე მეტი მშობელი გადიოდა სწავლების კურსს,

²⁶ უზნაძე დ., *მშობელთა პედაგოგიური განათლების ორგანიზაცია*, ე. "კომუნისტური აღზრდისათვის", თბ., 1940, №7-8.

²⁷ უზნაძე დ., *მშობელთა პედაგოგიური კულტურის ამაღლებისათვის*, თბ., 2005, გვ. 425.

რომლის სახელწოდება იყო "მშობელთა ეფექტიანობის წერტან" ან უბრალოდ PET-ი.²⁸ პროგრამის ძირითადი მიზანი იყო მშობლებს გამოუმუშავებოდა ბავშვების აღზრდის ეფექტიანი უნარ-ჩვევები, ან უბრალოდ, ის ძალზე სპეციფიკური უნარი, რაც მშობელ-შვილის უშუალო ურთიერთობის შენარჩუნების საშუალებას იძლევა. აღნიშნულმა პროგრამამ, წლების განმავლობაში დაარწმუნა მშობლები, რომ გაუცხოება და ბზარი მშობლებსა და შვილებს შორის ოჯახში სულაც არ არის გარდაუვალი. პროგრამის ამუშავებამდე იყო მოსაზრება (ფსიქოლოგთა, პედაგოგთა, მშობელთა და ა. შ.), როგორც კვლევებიც აჩვენებდა, რომ მოზარდობა ოჯახებში აუცილებლად "ქარტეხილებისა" და "სტრესის" პერიოდი იყო.

PET-ის პროგრამითა და აგრეთვე სხვა მკვლევარ-პრაქტიკოსების მუშაობის გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ აღნიშნული მოსაზრება მცდარია, ანალოგიური მოსაზრებები ჩამოყალიბებულია, ჩვენი, ქართველი მკვლევარ-მეცნიერთა მიერ.

არსებულმა პროგრამამ დაამტკიცა, რომ გარკვეული წერტნის შედეგად ბევრი მშობელი გაცილებით უფრო ეფექტიანი აღმზრდელი ხდება. მათ შეუძლიათ იმ ძალზე სპეციფიკური უნარების სწავლა, რაც მშობელი-შვილის უშუალო ურთიერთობის შენარჩუნების საშუალებას იძლევა. ასევე შეუძლიათ მშობელი-შვილის კონფლიქტის გადაჭრის ახალი მეთოდის სწავლა, რომელიც ხელს უწყობს მათი ურთიერთობის განმტკიცებას და არა შესუსტებას.

ამ პროგრამამ დაარწმუნა საზოგადოება, რომ მშობლებსა და შვილებს შეიძლება ჰქონდეთ ორმხრივ სიყვარულსა და პატივისცემაზე დაფუძნებული თბილი და ინტიმური ურთიერთობები. მან ასევე დაგვარწმუნა, რომ გაუცხოება და ბზარი ოჯახში სულაც არ არის გარდაუვალი თუნდაც გარდამავალ ასაკში. ჰაქსლი წერს, - "პრაქტიკოს ფსიქოლოგს, მშობელთა უმრავლესობის მსგავსად, სჯეროდა, ამბოხის პერიოდი გარდატეხის ასაკში ჩვეული და გარდაუვალი მოვლენა იყო - მოზარდების დამოუკიდებლობის დამკვიდრებისა და მშობელთა წინააღმდეგ ამბოხის უნივერსალური სურვილის შედეგი. დარწმუნებული ვიყავი, რომ "როგორც კვლევები აჩვენებდა, მოზარდობა ოჯახებში აუცილებლად "ქარტეხილებისა და სტრესის" პერიოდი იყო.

მოზარდობა ტრადიციულად განიხილებოდა, როგორც "მშფოთვარე პერიოდი", რომელიც განწყობილების უკიდურესი ცვლილებებითა და რთული, არაპროგნოზირებადი ქცევით - "ქარიშხლითა" და "სტრესით" - ხასიათდება. ეს მოსაზრება XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისის რომანტიკოს მწერლებთანაც, მათ შორის გოეთესთანაც გვხვდება. მოზარდობის "ქარიშხლითა და სტრესით" თეორიას ინტენსიურად იცავდა ჯ. სტენლი ჰოლი. თანამედროვე ეპოქის პირველი ფსიქოლოგი, რომელიც დაწვრილებით წერდა მოზარდების განვითარებაზე (1904). ჰოლის შემდეგ ამ მოსაზრების ძირითადი დამცველები იყვნენ ფსიქოანალიზის თეორეტიკოსები, რომლებიც ფროიდის

²⁸ PET - კურსის პროგრამას ეწოდება "ოჯახის ეფექტურობის წერტან" (Femili Efectivenas Training - F.E.T).

ტრადიციის ფარგლებში მუშაობდნენ (მაგ., Blois, 1965; Freud, 1946-58)). ზოგი მათგანი ამტკიცებდა, რომ ასეთი ვნებათა ქარიშხალი მოზარდობის არა მხოლოდ ნორმალური ნაწილია, არამედ მისი არარსებობა განვითარების შეფერხებაზე მიუთითებს, ანა ფროიდი წერდა, რომ "ნორმალურობა მოზარდობის პერიოდში თავისთავად არანორმალურიაო" (1958).²⁹ PET პროგრამით მუშაობის გამოცდილებამ გვაჩვენა, რომ ვცდებოდით. ამ პროგრამით სწავლების შემდეგ მშობლები მათ ოჯახებში ამბობისა და უწესრიგობის არარსებობას გაოცებულები გვიდასტურებდნენ, - ამტკიცებს ჰაქსლი. მისი აზრით, მოზარდები მშობელთა წინააღმდეგ ამბობს არ აწყობენ. ისინი ამბობს მშობელთა უმრავლესობის მიერ გამოყენებული აღზრდის მხოლოდ გარკვეული დესტრუქციული მეთოდების წინააღმდეგ აწყობენ. მშობლების მიერ კონფლიქტების გადაჭრის ახალი მეთოდის შესწავლის შემდეგ, უსიამოვნებები და უთანხმოებები მათ ოჯახებში არა წესის, არამედ გამონაკლისის სახეს იღებს.

მუშაობისას ახლებურად წარმოჩინდა დასჯის როლი ბავშვთა აღზრდაში. ბევრმა მშობელმა დადასტურა, რომ შესაძლებელია დასჯა სრულებით გამოვრიცხოთ აღზრდის სისტემიდან – ვგულისხმობ ყველა სახის დასჯას და არა მარტო ფიზიკურს. შესაძლებელია ბავშვში აღზარდოთ პასუხისმგებლობის, თვითდისციპლინის და თანამშრომლობის გრძნობა ისეთი იარაღის გამოყენებლად, როგორიცაა შიში; მშობლებს შეუძლიათ ისწავლონ შვილებზე იმგვარი ზემოქმედება, რომ ისინი დასჯის ან რაიმე პრივილეგიის მოსპობის შიშით კი არ იქცეოდნენ კარგად, არამედ მშობლების ინტერესების პატივისცემით ადასტურებენ ისინი.

იტყვი, რომ ასე არ ხდება? შეიძლება. თავიდან არც ჩანდა, სანამ პირადად არ დავიწყე მშობლების სწავლება PET პროგრამით. ბევრი პროფესიონალის მსგავსად არც მე ვაფასებდი მშობლებს. მშობლებმა მასწავლეს, რომ შეუძლიათ შეიცვალონ, თუკი სწავლის საშუალებას მიცემთ. აღმოჩნდა, რომ დედებსა და მამებს შეუძლიათ ახლებური ცოდნისა და უნარების შეძენა. PET მშობლები, მცირე გამონაკლისის გარდა, მოწადინებით სწავლობდნენ ბავშვთა აღზრდისადმი ახალ მიდგომას, მაგრამ ისინი უნდა დარწმუნებულიყვნენ, რომ ახალი მეთოდი "იმუშავებს". მშობელთა უმრავლესობამ იცოდა ძველი მეთოდების არაეფექტურობა. დღევანდელი მშობლები ცვლილებებისათვის მზად არიან და PET პროგრამამ აჩვენა, რომ მათ შეუძლიათ შეცვალონ.

ამ პროგრამამ კიდევ ერთი შედეგი გვაჩვენა. დასაწყისში ერთ-ერთი მიზანი იყო მშობლებისათვის იმ უნარების ნაწილი გამოგვეშუავებინა, რომელსაც პროფესიონალი კონსულტანტები და თერაპევტები იყენებენ ბავშვთა ემოციური და ადაპტაციური პრობლემების დასაძლევად. შეიძლება უცნაურად და ზედმეტ თავდაჯერებულობადაც მოგეჩვენოთ ამგვარი მისწრაფება. ზოგიერთ მშობელს (და საკმაოდ ბევრ პროფესიონალს) შეიძლება ახსურდეს მოეჩვენოს, მაგრამ ვიცი, რომ იმ მშობლებსაც კი, რომლებსაც

²⁹ გერიგი, ზიმბარდო ფ., ფსიქოლოგია და ცხოვრება, თბ., 2000, გვ. 438.

ფსიქოლოგიის შესავალი კურსი არა აქვთ გავლილი, შესაძლებელია ვასწავლოთ უკვე გამოცდილი უნარები და ის, თუ როგორ და როდის გამოიყენონ ეს უნარები ეფექტიანად შვილების დასახმარებლად. ჰაქსლის აზრით, PET-ის განვითარებასთან ერთად უნდა გველიარებინა რეალობა, რომელიც თუმცა ხანდახან ხელსს ჩამოგვყარევენება ხოლმე, მაგრამ უფრო ხშირად აგვანთებდა: თანამედროვე მშობლები პრაქტიკულად აღზრდისა და ოჯახური პრობლემების გადაჭრის იმავე მეთოდებს იყენებენ, რომლებსაც იყენებდნენ მათი მშობლები, მათი ბებიები და პაპები, მათი დიდი ბებიები და პაპები. სხვა საზოგადოებრივი ინსტიტუტებისაგან განსხვავებით, მშობელი-შვილის ურთიერთობა არსებითად უცვლელი რჩება. მშობლები ორი ათასი წლის წინანდელ მეთოდებს იყენებენ!

საქმე იმაში არ არის, რომ კაცობრიობამ ახალი არაფერი ისწავლა ადამიანური ურთიერთობების შესახებ. პირიქით, ფსიქოლოგიამ, ასაკობრივმა ფსიქოლოგიამ და ქცევის შემსწავლელმა სხვა მეცნიერებებმა მრავალი ახალი კვლევა ჩაატარა ბავშვების, მშობლების, პიროვნებათაშორისი ურთიერთობების შესახებ, იმის შესახებ, თუ როგორ შევეწყოთ ხელი პიროვნების ნორმალურ განვითარებას, ერთმანეთისათვის ფსიქოლოგიურად ჯანსაღი კლიმატის შექმნას. უამრავი რამ არის ცნობილი ეფექტიანი პიროვნებათაშორისი ურთიერთობების, ადამიანურ ურთიერთობებში ძალის გავლენის, კონფლიქტის კონსტრუქციული გადაჭრის და ა. შ. შესახებ.

ჰაქსლის გამოცდილებით შექმნილ წიგნში განხილულია მრავალმხრივი საკითხები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა დავამყაროთ და შევინარჩუნოთ ნებისმიერ ვითარებაში ეფექტიანი სავესე ურთიერთობა ბავშვთან. მშობლებს შეუძლიათ ისწავლონ არა მარტო მეთოდები და უნარები, არამედ ისიც, თუ როდის, რატომ და რა მიზნით უნდა გამოიყენონ ისინი. მშობლები გაეცნობიან სრულ სისტემას – პრინციპებსაც და ტექნიკასაც. მშობლებმა უნდა იცოდნენ ყველაფერი, რაც ჩვენ ვიცით მშობელი-შვილის ეფექტიანი ურთიერთობების დამყარების შესახებ, დაწყებული ორ ადამიანს შორის ნებისმიერი ურთიერთობის საფუძვლების ცოდნიდან. მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება მათთვის გასაგები, თუ რატომ იყენებენ PET მეთოდებს და რა შედეგებს უნდა ელოდნენ. მშობლებს ექნებათ მანისი თავად იყვნენ ექსპერტები იმ გარდაუვალი პრობლემების გადაჭრისას, რომლებიც თან ახლავს მშობელი-შვილის ნებისმიერ ურთიერთობას.

ამ წიგნში მშობელი-შვილის ეფექტიანი ურთიერთობის სრული მოდელი დეტალურადაა აღწერილი და ხშირად ილუსტრირებული სიტუაციური პრაქტიკული მასალებით. მშობელთა უმრავლესობა PET-ს რეკომენდირად თვლის, რადგან ის სავსებით განსხვავდება ტრადიციულისაგან. მიუხედავად ამისა, PET-ი მიესადაგება ყველას: სკოლამდელებისა თუ მოზარდების მშობლებს, უნარშეზღუდული თუ "ნორმალური" შვილების მშობლებს.

PET-ი ყველასათვის გასაგებად არის დაწერილი და არა პროფესიული ჟარგონით. ზოგიერთი მშობელი დასაწყისში შეიძლება არ დაეთანხმოს ზოგიერთ მოსაზრებას, მაგრამ გაგებით უმრავლესობა გაიგებს.

მოგაქვს ამ პარაგრაფში ჩართული მშობელთა მოსაზრებანი კითხვა-პასუხის სახით:

კითხვა: არის თუ არა ეს ერთ-ერთი ლიბერალური მიდგომა ბავშვთა აღზრდაში?

პასუხი: ცალსახად არა. ლიბერალურ მშობლებს ისეთივე პრობლემები აქვთ როგორც ზედმეტად მკაცრ მშობლებს – თავკერძა, უმართავი, თანამშრომლობის უნარს მოკლებული, მშობლების ინტერესების მიმართ უყურადღებო შვილები.

კითხვა: შეუძლია ერთ მშობელს გამოიყენოს ეს ახალი მიდგომა, მაშინ, როცა მეორე ჯიუტად იყენებს ძველ მეთოდს?

პასუხი: დიახ და არა. თუ მხოლოდ ერთი მშობელი დაიწყებს ამ ახალი მეთოდის გამოყენებას, გარკვეულად გაუმჯობესდება ურთიერთობა ამ მშობელსა და ბავშვს შორის, მაგრამ შეიძლება გაუარესდეს ურთიერთობა მეორე მშობელსა და ბავშვს შორის. უმჯობესია, ორივე მშობელმა ისწავლოს ახალი მეთოდები. გარდა ამისა, როცა მშობლები ერთად სწავლობენ ამ ახალ მიდგომას, მეტად ეხმარებიან ერთმანეთს.

კითხვა: ხომ არ დაკარგავენ მშობლები შვილებზე გავლენას ამ ახალი მიდგომით? ხელს ხომ არ აიღებენ ისინი შვილების ცხოვრების ხელმძღვანელობისა და მიმართულების მიცემის პასუხისმგებლობაზე?

პასუხი: დასაწყისში შესაძლებელია მშობელს ასეთი შთაბეჭდილება შეექმნას. იგი წარმოადგენს მხოლოდ ნაბიჯ-ნაბიჯ სისტემას. ჯერ მოცემულია თუ როგორ უნდა დავებმართო ბავშვებს იპოვონ მათ წინაშე არსებული პრობლემების პასუხი. ამ სიტუაციაში ეფექტიანი მშობლის როლი განსხვავებულია – გაცილებით პასიური ან "არადირექტიული". შემდგომში მოცემულია თუ როგორ შეცვალოთ ბავშვის მიუღებელი ქცევა და როგორ ვიმოქმედოთ მათზე ისე, რომ ყურადღებებიანები გახდნენ ჩვენი მოთხოვნების მიმართ. ამ სიტუაციებში თქვენ ნახავთ სპეციფიკურ გზებს, თუ როგორ უნდა გახდეთ კიდევ უფრო მეტად პასუხისმგებელი მშობელი – მოიპოვოთ არსებულზე გაცილებით მეტი გავლენა. აღნიშნავენ PET-ის წარმომადგენლები.

გ6. ამონარიდი იმ გეგმაზეთა მოსაზრებებიან, რომლებმაც ბაიარუს PET-ის პროგრამაში „აქტიური მოსმენის“ მეთოდით სწავლება

პროგრამის მიზანია მშობლებმა ისწავლონ ადვილი მეთოდი თუ როგორ უნდა წახალისონ შვილები, იკისრონ მათ წინაშე არსებული პრობლემების გადაჭრის გზების ძიების პასუხისმგებლობა და გვაჩვენებს, თუ როგორ უნდა "ავამუშავოთ" ეს მეთოდი ოჯახებში.

მოგვაქვს ამონარიდი იმ მშობელთა საუბრებიდან, რომლებმაც გაიარეს აქტიური მოსმენის მეთოდით სწავლება.

- ▶ "ისეთი შეგება არ ფიქრობდ, რომ ყველა პასუხი უნდა გქონდეს შვილების პრობლემებზე".
- ▶ "PET-მა დამანახა, რომ ჩემს შვილებს საკუთარი პრობლემების გადაჭრის გაცილებით მეტი უნარი აქვთ, ვიდრე მეგონა".
- ▶ "მე გაოცებული ვიყავი აქტიური მოსმენის მეთოდის შედეგით. ზავები ხშირად საკუთარი პრობლემების გადაჭრის გაცილებით უკეთეს გზებს პოულობენ, ვიდრე მე ვთავაზობ".
- ▶ "მიეხვედი, რომ თავს ყოველთვის ძალიან უხერხულად ვგრძნობდი ღმერთის როლში – უნდა მცოდნოდა რა უნდა გაეკეთებინათ შვილებს, როცა პრობლემების წინაშე აღმოჩნდებოდნენ ხოლმე".
- ▶ "მე არანაირი გავლენა აღარ მაქვს ჩემს თითხმეტი წლის ვაჟზე".
- ▶ "ჩვენი დავებდით და ხელი ავიღეთ თემურზე".
- ▶ "ჯონი აღარ სადილობს ჩვენთან ერთად, თითქმის აღარაფერს გვეუბნება. მას უნდა სხვაგან, ჩვენგან შორს ჰქონდეს ოთახი".
- ▶ "დათო თითქმის არ არის სახლში. არასდროს მეუბნება სად მიდის ან რას აკეთებს. თუ შევეცდებით, მასსუბოხს, რომ ჩემი საქმე არ არის".

დღეს ათასობით მოზარდი უარს ამბობს მშობლების დახმარებაზე, რაც კარგიც არის, რადგან მოზარდები თავად ცდილობენ საკუთარი პრობლემების გამკლავებას.

- ▶ "დედაჩემს არ ესმის ჩემი ასაკის ზავების".
- ▶ "მეჯავრება სახლში მისვლა და ყოველ ღამე ლექციის მოსმენა".
- ▶ "მშობლებს არასოდეს არაფერს ვუყვები; რომ მოვუყვე, მაინც ვერ გაიგებენ".
- ▶ "მინდა მამაჩემმა თავი დამანებოს".
- ▶ "როგორც კი შევძლებ, სახლიდან წავალ – არ შემძლია ყველაფრის შესახებ მათი გამუდმებული ჩიჩინი".

"ჩემთვის ტრაგედიაა, რომ პოტენციურად ერთ-ერთი ყველაზე ინტიმური და სიხარულის მომტანი ურთიერთობა ცხოვრებაში ხშირად უსიამოვნებისა და ჩხუბის მიზეზი ხდება. რატომ ხდება ბევრი მოზარდი მშობელში "მტერს"? რატომ არის ამგვარი ბზარი მშობლებსა და შვილებს შორის? რატომ ომობენ მამები და შვილები ჩვენს საზოგადოებაში? და არა მარტო ჩვენს საზოგადოებაში. ეს ტრადიციულია და საუკუნეების მძლავრ იწყება" - დასძენს ამერიკელი მეცნიერ-მკვლევარი, აღნიშნული PET-ის პროგრამის ერთ-ერთი მეცნიერი მკვლევარი.

ამ ვითარებაში გამოყენებული მეთოდი არის ის საშუალება, რომელიც მშობლებს ოჯახში "ცეცხლისა" და "ომის" თავიდან აცილებაში ეხმარება და მშობლებსა და შვილებს ახლობელ და, არა ერთმანეთის წინააღმდეგ დაბანაკებულ ანტაგონისტებად აქცევს.

ჩვენი მეთოდების, როგორც ზედმეტად რევოლუციურის, წინააღმდეგ განწყობილ დედებს და მამებს, შეიძლება, PET-პროგრამა გავლილი მშობლების ისტორიიდან ამ ნაწყეტის წაითხვის შემდეგ, უფრო მეტად გაუჩნდეთ სწავლის მოტივაცია.

“თექვსმეტი წლის ასაკში ბილი ჩვენი უდიდესი პრობლემა იყო. ყველურივით იქცეოდა და პასუხისმგებლობის გრძნობა საერთოდ არ ჰქონდა. სკოლაში ყველაზე დაბალ ნიშნებს იღებდა. არასდროს მოდიოდა სახლში დათქმულ დროს და ან გატეხილ მაჯის საათს ან ბენზინის ცარიელ ავზს იმიზეზებდა. ჩვენ ვუთვალთვალავდით, ის გვატყუებდა. ჩვენ ფრთები შევუკვეცეთ: მართვის მოწმობა წავართვი, ჯიბის ფული შევუმცირეთ. ჩვენი საუბრები უაზრო ურთიერთბრალდებები იყო. ყველაფერი წყლის ნაცყა იყო. ერთი სერიოზული ჩხუბის შემდეგ ის სამზარეულოს იატაკზე დაწვა და საშინელი ყვირლით გვამცნო, რომ გაგიჟდებოდა. ამის შემდეგ დავიწყეთ სპეციალურ მეცადინეობებზე დასწრება. ცვლილება მაშინვე არ მომხდარა... ჩვენ არასდროს გვიგრძენია თავი ერთიან, თბილ და მოსიყვარულე, მზრუნველ ოჯახად. ეს ყველაფერი ჩვენი დამოკიდებულებისა და ფასეულობების ძირეული შეცვლის შემდეგ მოვიდა... ეს ახალი იდეა – იყო პიროვნება, მკაცრი, დამოუკიდებელი პიროვნება, რომელიც გამოხატავს საკუთარ ფასეულობებს, მაგრამ მათ სხვებს თავს არ ახვევს, უბრალოდ კარგი მოდელია – შემობრუნების წერტილი იყო. ჩვენ გაცილებით დიდი გავლენა მოვიპოვეთ... მეამბოხე და სიბრაზის შეტევების მქონე, სკოლაში წარუმატებელი ბიჭი, გულგახსნილ, მეგობრულ, მოსიყვარულე ადამიანად იქცა, რომელიც თავის მშობლებს “ორ საყვარელ ადამიანად” მოიხსენიებდა... ბოლოს და ბოლოს ის ოჯახში დაბრუნდა... ვერასდროს დავიჯერებდი, რომ შესაძლებელი იყო მასთან ასეთი ურთიერთობა მქონოდა, სიყვარულით, ნდობით და დამოუკიდებლობით სავსე. ის ჩვენსავით შინაგანად მოტივირებულია და ჩვენ, როგორც ოჯახი ისე ეცხოვრობთ და ვიზრდებით”.

მშობლები, რომლებმაც საკუთარი გრძნობების გამომჟღავნების ახალი (ჩვენეული) გზები ისწავლეს, ალბათ, ვერ გაზრდიან თექვსმეტი წლის ისეთ ვაჟს, ჩემს ოფისში მჯდარმა პირდაპირ და შეუვალი სახით რომ გამომიცხადა:

“ვალდებული არა ვარ რაიმე გავაკეთო სახლში. რატომ უნდა გავაკეთო? ჩემი მშობლების ვალია, ჩემზე ზრუნვა. მათ ეს ოფიციალურად მოეთხოვებათ. მე არ მითხოვია გაჩენა, ასე არ არის?”

როცა საკუთარ თავში დარწმუნებული ახალგაზრდა კაცის ნათქვამი მოვისმინე, ამის გაფიქრებლად შევძელი: “როგორ ადამიანებს ვზრდით, თუ შეილება უფლებას ვაძლევთ ისეთი დამოკიდებულებით გაიზარდონ, თითქოს მთელი სამყარო ვალშია მათთან, მიუხედავად იმისა, რომ თავად ისინი ერთბეწოს თუ გაიღებენ სამყაროსათვის? როგორ მოქალაქებს უზრდიან მშობლები სამყაროს? როგორ საზოგადოებას ააშენებენ ეს თავკერა არსებები?”

გამონაკლისის გარეშე, მშობლები შეიძლება უხეშად სამ ჯგუფად დავყოთ – “გამარჯებულები”, “დამარცხებულები” და “მერყეები”. პირველი ჯგუფის მშობლები

მკაცრად იცავენ და დამაჯერებლად ამართლებენ ბავშვთან ავტორიტეტისა და ძალაუფლების გამოყენებას. მათ სჯერათ აკრძალვების, შეზღუდვების, გარკვეული ქცევის მოთხოვნის, ბრძანებების გაცემის და შედეგად მორჩილების. ისინი იყენებენ დასჯის მუქარას ბავშვის დასამორჩილებლად და სისრულეში მოჰყავთ მუქარა, თუ ბავშვი არ ეპყება. მშობლისა და შვილის მოთხოვნების კონფლიქტს ისინი **“მშობელი იგებს”** და **“ბავშვი აგებს”** გზის შესაბამისად აგვარებენ. ჩვეულებრივ, მშობლები ასეთი სტერეოტიპული მოსაზრებით ამართლებენ თავიანთ **“გამარჯვებას”**: **“სწორედ ასე გამზარდეს ჩემმა მშობლებმა და ცული გამოვიდი თუ რა”**, **“ეს ბავშვის სასიკეთოდ კეთდება”**, **“ბავშვებს სჭირდებათ მშობლის ძალაუფლება”**, **“ან იმ გაურკვეველი მოსაზრებით, რომ “მშობლის ვალია გამოიყენოს საკუთარი ძალაუფლება შვილის სასიკეთოდ, რადგან იცის, რა არის კარგი და ცუდი”**.

მშობელთა მეორე ჯგუფი, გაცილებით მცირერიცხოვანი, ვიდრე **“გამარჯვებულები”**, შვილებს ზედმეტ თავისუფლებას აძლევს. ისინი შეგნებულად არიდებენ თავს შეზღუდვებს და ამაყად აცხადებენ, რომ ვერ ურიგდებიან ავტორიტარულ მეთოდებს. მშობლისა და შვილის მოთხოვნების კონფლიქტს, შესაბამისად, მეტწილად **“ბავშვი იგებს”** და **“მშობელი აგებს”**, რადგან ეს უკანასკნელი ფიქრობს, რომ ბავშვისათვის მტკიცეულია სურვილების იმედგაცრუება.

ყველაზე მრავალრიცხოვან ჯგუფში ერთიანდებიან ის მშობლები, რომლებიც შეუძლებლად მიიჩნევენ ცალსახად პირველი ან მეორე გზის დაცვას. შესაბამისად, **“კეთილგონიერი ნაზავის”** მიღების მცდელობაში ისინი მერყეობენ სიმკაცრესა და მიმტევებლობას, შეუვალობასა და სირბილეს, აკრძალვებსა და დათმობებს, გამარჯვებებსა და დამარცხებებს შორის. ერთმა დედამ ეს ასე გამოხატა:

“ვიდიოობ”, დავუთმო შვილებს მანამ, სანამ ისე ცუდად არ მოიქცევიან, რომ მოთმინების ძაფი მიწყდება. შემდეგ ვხვდები, რომ უნდა შევიცვალო და ვიყენებ ძალაუფლებას მანამ, სანამ საკუთარი სიმკაცრის ატანა შემიძლია”.

“მერყევთა ჯგუფის” სახელით, რომ თავადაც ვერ მიხვდნენ. ამ მშობლებს, ალბათ, ყველაზე უფრო მეტად ახასიათებთ დახნეულობა და საკუთარი თავის ურწმუნობა და როგორც მოგვიანებით ვნახავთ, ხშირად ყველაზე მეტი პრობლემები აქვთ შვილებთან ურთიერთობაში.

სამწუხაროდ, დღევანდელი მშობლების მთავარი დილემა ის არის, რომ ისინი გარდაუვალი ოჯახური კონფლიქტების გადაჭრის მხოლოდ ორ გზას აღიარებენ. ბავშვის აღზრდაში მხოლოდ ორ ალტერნატივას ხედავენ. ზოგი ირჩევს **“მე ვიგებ – შენ აგებ”**, ზოგი - **“შენ იგებ – მე ვაგებ”** მიდგომას, დანარჩენები კი, როგორც ჩანს, ვერ აკეთებენ არჩევანს ამ ორ გზას შორის, აღნიშნავენ მეცნიერ-მკვლევარები.

“უდანაკარგო მეთოდი”. ასეთ მეცადინეობებზე მშობლები გოაცებულები აღმოაჩენენ ხოლმე, რომ არსებობს **“გამარჯვება-დამარცხების”** ორი მეთოდის ალტერნატივა. ჩვენ მას კონფლიქტის მოგვარების **“უდანაკარგო”** (no lose) მეთოდს ვუწოდებთ და მისი

ეფექტიანი გამოყენების სწავლება PET-ის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მეთოდი დიდი ხანია არაოჯახური კონფლიქტების მოგვარებისას გამოიყენება, მხოლოდ რამდენიმე მშობელს თუ უფიქრია მისი გამოყენება ოჯახური კონფლიქტის გადაჭრისას.

ბევრი ცოლ-ქმარი კონფლიქტებს ერთობლივი განსჯით წყვეტს. ასევე იქცევიან ბიზნეს-პარტნიორები. პროფკავშირები და ხელმძღვანელობა ხელშეკრულებებს დებენ, რომლებიც ორივე მხარისათვის სავალდებულოა. გაყრის დროს საკუთრების გაყოფის საკითხები ხშირად ასევე ერთობლივი გადაწყვეტილებით გვარდება. ხშირად ბავშვებიც კი თავიანთ კონფლიქტებს ორმხრივი შეთანხმებით ან ორივე მხარისათვის მისაღები არაფორმალური მოლაპარაკებით ("თუ შენ ამას გააკეთებ, მე თანახმა ვიქნები ეს გავაკეთო") აგვარებენ. დღეს სულ უფრო და უფრო მეტი კორპორაცია ასწავლის საკუთარ თანამშრომლებს კონფლიქტების გადაჭრისას ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიღებას.

"უდანაკარგო მეთოდი" ეფექტიანი მშობლობის არც სასწაულმოქმედი და არც სწრაფი გზაა. ის მშობლებისაგან შეილებისადმი დამოკიდებულების საფუძვლიან შეცვლას მოითხოვს. მის შესასწავლად გარკვეული დროა საჭირო. პირველ რიგში მშობლებმა უნდა ისწავლონ არაშეფასებითი მოსმენა და საკუთარი გრძნობების გულახდილად გამოხატვა. ამის გამო უდანაკარგო მეთოდი წიგნის ბოლო თავებშია აღწერილი.

უნდა ითქვას, რომ "უდანაკარგო მეთოდის" პოზიცია ნაშრომში არ ასახავს მის რეალურ მნიშვნელობას ბავშვთა აღზრდის ჩვენეულ მიდგომაში. ფაქტობრივად, კონფლიქტების ეფექტიანი მართვის გზით ოჯახში წესრიგის დამყარების ეს ახალი მეთოდი მშობლების ეფექტიანობის გასაღებია. მშობლები, რომლებიც დროს არ ზოგავენ ამ მეთოდის, როგორც "გამარჯვება-დამარცხების" ორი მეთოდის ალტერნატივის გასაგებად და შემდეგ ოჯახში კეთილსინდისიერად გამოსაყენებლად, ჩვეულებრივ, მხოლოდინზე გაცილებით უხვად ჯილდოვდებიან. უფრო წარმატებულები ხდებიან როგორც მშობლები.

თავი III. ოჯახთან პედაგოგიური მუშაობის შინაარსი და თავისებურებები

(ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიის საფასიერო კვლევითი ინსტიტუტის „მშობელთა პედაგოგიის“ კაბინეტის არაქმნიელ მუშაობის გამოცდილებიდან)

წინამდებარე თავის შესავალში ჩვენ უკვე მივუთითეთ, რომ საქმე გვქონდა აშშ-ში მოქმედი ერთი კონკრეტული პროგრამის ე. წ. PET-ის ფარგლებში რეალიზებულ გამოცდილებასთან.

ახლა ქართული გამოცდილების ანალიზიც განვიხილოთ, რომელიც წლების წინ მშობელთა პედაგოგიზაციის კაბინეტის არსებობის რამდენიმე წლის განმავლობაში დაგროვდა და ერთ-ერთი თანამშრომელი აღნიშნული ნაშრომის ავტორიც გახლავთ.

ნაშრომის წინა თავებში ჩვენ მიერ მოტანილი მასალების ანალიზი ნათლად წარმოაჩენს იმ ტიპურ ნაკლოვანებებსა და შეცდომებს, რომელსაც უფროსები (მშობლები, ბებია-ბაბუები...) უშვებენ მოზარდებთან ურთიერთობის პროცესში. იმისათვის, რომ ამ ტიპის ნაკლოვანებები შემცირდეს ან კიდევ საბოლოოდ აღიკვეთოს საჭიროა გარკვეული მეთოდების მოშველიება და შესაბამისი სტრატეგიების შემუშავება. ნაშრომის ამ ნაწილში სწორედ ასეთი სტრატეგიები და მათი პრაქტიკული გამოყენების გზებია გაანალიზებული. საფუძვლად ამ სტრატეგიულ ხედვებს სოციალური სწავლების აქტიური მეთოდები უდევს. მის შინაარსში კი ფართოდ გამოიყენება ჯგუფური და ინდივიდუალური კონსულტაციები, საუბრები, საშინაო დავალებები, პრობლემური ამოცანების გადაჭრის ვარიანტები და ა. შ. შევებით თითოეულ მათგანს.

დღეისათვის მშობლებთან მუშაობის მრავალი ფორმა არსებობს: ინდივიდუალური, ჯგუფური, ფრონტალური. განვიხილოთ რამდენიმე ფორმა:

ინდივიდუალური მუშაობა

§1. „მშობელთა კონსულტაცია“

წინამდებარე თავის შესავალში ჩვენ უკვე მივუთითეთ, რომ საქმე გვქონდა აშშ-ში მოქმედი ერთი კონკრეტული პროგრამის ე. წ. PET ფარგლებში რეალიზებულ გამოცდილებასთან.

ახლა ქართული გამოცდილების ანალიზიც მოვახდინოთ და ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ლაბორატორიაში შევიხედოთ.

მშობელთა უმრავლესობას წარმოუდგენია, რომ ბავშვის აღზრდა ჩვეულებრივი, თავისთავადი პროცესია, რომ იგი არ საჭიროებს რაიმე სპეციალურ ცოდნას ან სწავლებას. ეს არასწორი შეხედულებაა, აღზრდა ისეთივე სპეციალიზებული საქმიანობაა, როგორც

მკურნალობა, სახლის აშენება, ფოლადის გამოდნობა და ა. შ. ბავშვის აღზრდა ძალზე რთული და საპასუხისმგებლო პროცესია. მასში ინტეგრირებულია ისეთი მეცნიერების მიღწევები, როგორიცაა: პედაგოგიკა, ფსიქოლოგია, მედიცინა და სხვა.

აღზრდა მრავალპირობიანი, რთული საქმეა, თავისებური სიძნელეები გვხვდება ბავშვის განვითარების ყველა ცალკეულ ეტაპზე. აღზრდის პროცესში მშობელი აუცილებლად შეხვდება დაბრკოლებას, წინააღმდეგობას მაშინაც კი, როცა სამაგალითო შვილი ჰყავს. ამ დაბრკოლებათა და წინააღმდეგობათა დასაძლევად მშობელი კარგად უნდა ერკვეოდეს არა მხოლოდ ბავშვის ხასიათის თავისებურებებში, არამედ კარგად უნდა იცოდეს საკუთარი თავი, საკუთარი შესაძლებლობები.

როგორი მშობლები ვართ?

ამის ცოდნას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მაშინაც, როცა ნამდვილად კარგი მშობლები ვართ (სხვებს გავუზიარებთ ჩვენს გამოცდილებას) და მაშინაც, როცა არც თუ ისე კარგები ვართ (ვეცდებით გამოვსწორდეთ).

ჩვენ, როგორც აღმზრდელები, ზეგავლენას ვახდენთ ბავშვის პიროვნებაზე, რაღაცას ვცვლით, ვასწორებთ. ამიტომ, უნდა შეგვეძლოს ჩვენი ქცევის, ემოციების მართვა და კონტროლი, მოვლენების ობიექტურად შეფასება და სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღება. ეს არაა იოლი საქმე.

სხვადასხვა საოჯახო რთული სიტუაციის შესწავლისა და გაანალიზების საფუძველზე გამოიკვეთა ის შინაარსი, რისი სწავლებაც აუცილებელია მშობლებისათვის. იგი მოიცავს არა მხოლოდ პედაგოგიურ და ფსიქოლოგიურ ცოდნას, არამედ გარკვეული პიროვნული თვისებებისა და უნარების ჩამოყალიბებას.

მშობელთა პედაგოგიზაციის განყოფილების თანამშრომლები მშობლებთან მუშაობის სხვადასხვა ფორმას იყენებენ - ფორნტალურს, ჯგუფურს და ინდივიდუალურს. ამჯერად ჩვენ ინდივიდუალურ კონსულტაციებზე შევჩერდებით. იგი განსაკუთრებით მიზანშეწონილია შემდეგ ვითარებებში:

- როდესაც მშობელს არ სურს საშკარაოზე გამოიტანოს თავისი ოჯახის აღმზრდელობითი პრობლემები, იგი არჩევს კონსულტანტთან "ერთი ერთზე" ინტიმური ხასიათის საუბარს, მშობელი კონსულტანტს არ უზიარებს თავის ვინაობას, ფრთხილობს "სახელი არ გაუტეხოს" შვილს ან სხვას არ დაანახოს საკუთარი "უბედურება". ერთ შემთხვევაში ეს სწორი პედაგოგიური მიზნებითაა გაპირობებული, მეორე შემთხვევაში კი შეიძლება დაკავშირებული იყოს მშობლის ამბიციურობასთან, ვითომდა პრესტიჟის შელახვასთან, რამეთუ ზევს "იოლ, გასაგებ საქმედ მაჩანდა აღზრდა".
- როდესაც მშობელი ვერ ერკვევა შექმნილი რთული სიტუაციის მიზეზებში, ბავშვის ქცევის მოტივებში და სურს მოძებნოს გამოსავალი. საკონსულტაციო კაბინეტში მეტი შესაძლებლობაა მშობლის და ბავშვის პიროვნებების ღრმა შესწავლისათვის, შექმნილი სიტუაციის გაანალიზებისათვის და კონკრეტული

რჩევის მიღებისათვის. ვრცელი და საფუძვლიანი ინფორმაცია კონსულტანტს შესაძლებლობას აძლევს სწორად წარმართოს ზემოქმედება, ადეკვატურად შეარჩიოს მეთოდები და ხერხები.

- მშობელს ჩამოყალიბებული აქვს მცდარი აღმზრდელობითი პოზიცია, ჩვევები და საჭიროებს სისტემატურ მუშაობას მათ შესაცვლელად.

ყველა ამ შემთხვევაში იგი მიმართავს კონსულტანტს, რადგან ინდივიდუალური მუშაობა მშობლებთან შეიძლება ჩაატაროს სკოლის ფსიქოლოგმა, კლასის ხელმძღვანელმა, სპეციალიზირმა საკონსულტაციო სამსახურმა. შევეცდებით დავახსიათოთ, როგორი უნდა იყოს კონსულტანტი, რა ცოდნას და უნარებს უნდა ფლობდეს იგი, როგორი უნდა იყოს მისი ქცევის სტრატეგია და ტექნიკა; როგორია ჩვენი თანამედროვე მშობელი, რა აწუხებს მას, როგორია თვახური აღზრდის ტიპური შედეგები; რა უნდა ვასწავლოთ მშობლებს, რა ცოდნითა და უნარებით უნდა შეავსარალო ისინი; როგორ მოვახერხოთ მათი პოზიციის შეცვლა.

ამ საკითხების გაანალიზებას ვეცდებით იმ მასალაზე დაყრდნობით, რომელიც დაგროვდა მშობელთა პედაგოგიზაციის კაბინეტში.

ჩვენთან ინდივიდუალური კონსულტაციისთვის მოდიოდა მშობელი, რომელსაც ფარ-ხმალი აქვს დაყრილი. ჰგონია, რომ აღარ ძალუძს შვილების შევლა, რცხვენია შვილების წარუმატებლობისა და მისი გამოაშკარავების ემინია. ამ დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ ვინ მისცემს რჩევას - რა ცოდნის, განათლებისა და კულტურის დონის, როგორი პიროვნული თვისებების ადამიანი. შეძლებს თუ არა იგი საკონსულტაციოდ მოსული მშობლის ნდობის მოპოვებას, გულახდილი საუბრისათვის განწყობას, მის დარწმუნებას, რომ სხვისი გაკირება, წუხილი და საზრუნავი შეიძლება გულთან მიიტანო.

კონსულტანტის და მშობლის საუბრის ამოსავალი წერტილი პოზიტიური უნდა იყოს, რათა შექმნას დაინტერესებული ვითარება, მხოლოდ შემდეგ შეიძლება კონკრეტული მითითებებისა და სასარგებლო წინადადებების შეთავაზება. ნაკლოვანებებზე საჭიროა გულლიად და პატიოსნად ლაპარაკი; მშობელი უნდა დარწმუნდეს, რომ საუბარი მის დახმარებას ისახავს მიზნად.

მშობელ-კონსულტანტის კონტაქტი რომ შედგეს, გარეგან მხარეებსაც აქვს მნიშვნელობა: კონსულტანტის ლაპარაკის, ღიმილის მანერა, ჟესტები, გამომეტყველება გარკვეულ ინფორმაციას აწვდის მომსვლელს, უქმნის საერთო შთაბეჭდილებას, რომელიც მისთვის ან მიმზიდველი აღმოჩნდება ან არა.

ერთი სიტყვით, კონსულტანტი უნდა პასუხობდეს მთელ რიგ მოთხოვნებს. ამათგან ჩვენ გამოვყოფთ რამდენიმეს:

1. კონსულტანტს უნდა შეეძლოს ერთდროულად ორი როლის შეთავსება: ერთდროულად იყოს საუბრის მონაწილე და წამყვანი. მშობელი არ უნდა გრძნობდეს, რომ მისი ქცევა სხვისი დაკვირვების ობიექტია; იგი უნდა აღიქვამდეს მოსაუბრეს, როგორც ადამიანს, რომელთანაც თავისუფლად შეიძლება ილაპარაკოს შვილის

აღზრდის სიძნელებზე. კონსულტანტი მოკლე რეპლიკებით, შეკითხვებით თუ მხარდამჭერი გამონათქვამებით სტიმულს აძლევს მშობელს მოიხმოს ახალი ფაქტები, "გაიხსნას" უფრო მეტად, ფულწრფელად მოყვეს ოჯახური მდგომარეობის შესახებ, გაანდოს მრჩეველს საიდუმლოებანი, რომელთა გაშვლას თავიდან არ ფიქრობდა. ზოგჯერ ხდება ხოლმე, რომ კონსულტანციისთვის მოსული შევებით ამოისუნთქავს, განიმუხტება, დაიცლება უსიამოვნო ემოციები-საგან კონსულტანტთან საუბრის შემდეგ (ჩვენს პრაქტიკაში იშვიათი არ ყოფილა შემთხვევა, რომ მშობელი ბინაზე ურევავს კონსულტანტს, უამბობს თავის მორიგ გაჭირვებაზე და საუბრის ბოლოს კმაყოფილი აღნიშნავს: "გულზე მომეშვა"). საკონსულტაციო კაბინეტში მოსულს ფსიქოლოგიური განტვირთვის შესაძლებლობა ეძლევა, რასაც თავისთავადი ღირებულებაც აქვს.

მშობელი ზოგჯერ ისეთ დროს მოდის რჩევისათვის, როცა სიტუაცია ძალიან არის გართულებული. მას სათქმელი ბევრი აქვს და ყველაფრის თქმა უნდა; ამ დროს კარგავს ლოგიკურ აზრს, პრობლემიდან გადაუხვევს და სიტუაციის შესახებ ნათელ სურათს ვერ ქმნის. ამ დროს კონსულტანტი - წამყვანის როლი იწვევს წინა პლანზე. იგი თავისი შეკითხვებით, მიმართვებით ცდილობს მოსაუბრე მიახრუნოს საკითხისაკენ, რომელიც შექმნილი ვითარების მიზეზების, მოტივების გაცნობიერებაში ეხმარება მშობელს და ზოგჯერ გამოსავალსაც აპოვნინებს.

2. კონსულტანტს უნდა შეეძლოს მომსვლელობის მიღება პოზიტიური დამოკიდებულებით. ეს ფსიქოთერაპიული კონტაქტის მთავარი პირობაა. მიუხედავად იმ მდგომარეობისა, რომელშიც აღმოჩნდა მშობელი, მრჩეველი პატივად იმ მდგომარეობას, ინტერესს იჩენს მისადმი, ყურადღებით, თანაგრძნობით უსმენს მას. ემფატური მოსმენა იწვევს კონსულტანტისადმი ნდობას, რომელიც წარმატებითი კონსულტაციის მნიშვნელოვანი ფაქტორია. ემფატური გაგება ნიშნავს იმას, რომ კონსულტანტი ზუსტად აღიქვამს იმ გრძნობებსა და აზრებს, რომლებიც მშობელს აქვს, რომლებიც მის სიტყვებშია და ქცევის უკან დგას. დაოსტატებული კონსულტანტი იმდენად ღრმად იჭრება სხვის პიროვნულ სამყაროში, რომ მას შეუძლია გააცნობიეროს ის აზრები, რომლებიც თვით მშობელს არ აქვს გაცნობიერებული. ასეთი გაგების უნარი მას ხელს უწყობს მშობლისა და ბავშვის ფსიქოლოგიური, პიროვნული თვისებების წვდომაში, ოჯახური სიტუაციის ობიექტურ აღქმასა და ადეკვატურ შეფასებაში.

ერთი სიტყვით, კონსულტანტს უნდა შეეძლოს ისეთი ვითარების შექმნა, რომელსაც სრული ინტიმურობისა და თვითგახსნის გამოწვევი ძალა ექნება. ასეთ პირობებში მშობელი თავისუფლად ამჟღავნებს საკუთარ დამოკიდებულებებს, განწყობებს, ემოციებს, იქმნება კონსულტანტისა და მშობლის თანამშრომლობის ხელსაყრელი ფონი ამ უკანასკნელის შეხედულებათა, პოზიციათა აქტიური ცნობიერი გარდაქმნისათვის.

3. კონსულტანტი თავისუფალია "ზრდენი დამრიგებლის" ნიღბისგან, მისი ურთიერთობა მშობელთან დიალოგური ხასიათისაა. იგი სრულიად გულწრფელია, "გამჭვირვალეა" საუბარში. ეს გარემოება ხელს უწყობს მშობელს თვითონაც ჩამოიშოროს ნიღბი.
4. ინდივიდუალური კონსულტაციის შედეგიანობა მნიშვნელოვანწილადაა განპირობებული კონსულტანტის ცოდნის დონითა და უნარ-ჩვევებით. კონსულტანტს მოეთხოვება, პიროვნების ფსიქოლოგიის, ურთიერთობათა მართვის მექანიზმების, ოჯახური აღზრდის ტიპური შეცდომების, აღზრდის კანონზომიერებების, ხერხების და ა. შ. ცოდნა. სრულყოფილი კონსულტაცია დამოკიდებულია მრჩეველის დიაგნოსტიკურ, კორექციულ თუ ზოგად მართვასთან დაკავშირებულ საქმიანობაზე მშობელზე და ბავშვზე ზემოქმედება მოითხოვს სიტუაციის მიხედვით ურთიერთობისა და მეთოდების ცვლას, აზროვნების მოქნილობას, ლოგიკური დარწმუნების უნარს, ორგანიზატორულ თვისებებს და სხვ.
5. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კონსულტანტის ფსიქიკური სტაბილურობისა და ემოციური კონტროლის მაჩვენებლებს. ემოციური გამძლეობა, საკუთარ თავზე ზეგავლენის უნარი გამოიხატება იმაში, თუ რამდენად შეძლებს მოთმენას, თავდაკერას, მიზანსწრაფვას კონსულტანტი. ხდება, რომ მშობელი აკიანურებს საუბარს, იმეორებს ერთსა და იმავეს, აშკარად არასწორ პოზიციაზე დგას და ა. შ. მრჩეველს უნდა ეყოს ძალა, რომ ზოლომდე შეინარჩუნოს სითბო, მოთმინება, ოპტიმიზმი, ენერგიულობა და კონსტრუქციული გზით წარმართოს საუბარი.
6. სხვა ადამიანის პიროვნული თავისებურებების, ოჯახური საიდუმლოებების ცოდნა ზრდის კონსულტანტის მორალურ პასუხისმგებლობას. იგი თავისუფალი უნდა იყოს ამორალური ტენდენციებისაგან. მნიშვნელოვანია მისი ალტურის-ტული ხასიათი და მსოფლმხედველობრივი პრინციპები, რომლებზეც დაყრდნობითაც იგი აგებს ურთიერთობებს მშობლებთან.

როგორია ჩვენი თანამედროვე მშობელი, ოჯახური აღზრდის რა პრობლემები იწევს წინ, რა შეცდომები გვხვდება მეტწილად ოჯახურ აღზრდაში?

§2. ოჯახური აღზრდის შედეგები

დღეს მშობლებს არ სცალიათ. როგორც წესი, მამა და დედა მთელი დღე სამსახურში არიან, შვილებს მხოლოდ საღამოთი ხედებიან. საღამოს დედებს ოჯახური საქმეები აქვთ მოსაგვარებელი. მამები, რომლებიც ქალებთან შედარებით გვიან შემოდიან სახლში, საღამოს გაზეთებით ხელში ტელევიზორთან ისვენებენ. ამას აღნიშნავენ თვითონ მშობლები, ამასვე აღნიშნავენ მათი შვილებიც. სოციოლოგების (ლ. გორდონი, ე. კლოპივი) კვლევის მონაცემებით მამა, დედა და ბავშვები სახლში ერთად არიან დაახლოებით 1,8

საათს (დღე-ღამიდან ძილის გამოკლებით). აღზრდას მშობლები ძირითადად ცალ-ცელკე ახორციელებენ. დედები ბავშვებზე კვირაში 8 საათსა და 40 წუთს ხარჯავენ, მამები - 6 საათსა და 30 წუთს. ამ დროის ნახევარზე ნაკლები მოდის საკუთრივ აღზრდაზე; ბავშვებთან ერთად სეირნობა, მათთან თამაში, ხმამაღლა კითხვა, გაკვეთილების შემოწმება, სკოლაში მისვლა.

საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე რომ ცხოვრების ტემპი გაიზარდა, ამის უარყოფა, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება. მაგრამ რომ გვეთქვას - ეს არის ძირითადი მიზეზი ოჯახური აღზრდის სიძნელეებისაო, არ იქნებოდა სწორი. ოჯახებზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მთავარია თავისუფალი დროის ორგანიზება და არა თვით დრო, მთავარია დიდებსა და პატარებს შორის ურთიერთობის ხარისხი და არა ურთიერთობის ხანგრძლივობა.

სპეციალური კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ სოციალურ-კულტურული აქტივობა (კინოში, თეატრში, მუზეუმებში სიარული, ჟურნალ-გაზეთების კითხვა, ტელევიზორის ყურება და ა.შ.) უფრო მაღალი აქვთ ბავშვებიანი ოჯახების წევრებს, ვიდრე მარტოსულ ადამიანებს (ა. ზდრავომისლოვი). რაც შეეხება ურთიერთობის ხარისხს, ჩვენი სპეციალური გამოკითხვები და მშობელთა პედაგოგიზაციის კაზინეტში დაგროვილი მასალის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ურთიერთობა მოზარდილებსა და აღსაზრდელებს შორის უნაკლო არაა, მშობელთა ერთი ნაწილი უთანხმოების შემთხვევაში არჩევს იბუღებას, სოციალურ დაწოლას აღსაზრდელებზე; მეორენი ყველგან და ყველგან მუშაობას უწევენ ბავშვს, ზღუდავენ მის დამოუკიდებლობას; მესამენი კი ანებიერებენ მას. ყველა ჩამოთვლილ შემთხვევაში ადგილი აქვს მშობლის გადაჭარბებულ "შზრუნველობას" შვილზე; დარღვეულია ბავშვის უფლება - პასუხი აგოს თავის "მე"-ზე, ურთიერთობის ასეთი სტილის შედეგად ოჯახში იზრდებიან "ნეიტრალური" და "ეგოცენტრული" პიროვნებანი. იშვიათი არ არის კონფლიქტი შვილებსა და მშობლებს შორის; ჩვენს მიერ კაზინეტში გამოკითხული 350 მშობლიდან 50% უკმაყოფილოა შვილის აკადემიური წარმატებით, 30% - შვილების ცუდი ქცევით სკოლაში, 22% აღშფოთებულია შვილების უხეშობითა და თავხედობით, 10% უკმაყოფილებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ შვილები მათ რჩევენს არ იღებენ, 16% აღნიშნავს, რომ მათი შვილები არაფერს აკეთებენ სახლში, 50%-ს განხეთქილება აქვს პრინციპული ცხოვრებისეული საკითხების გამო, 5%-ს უსიამოვნება მოსდის სხვადასხვა მიზეზით.

არის შემთხვევები, როდესაც მშობლები არ იცნობენ შვილების ინტერესებს, მათ მეგობრებს, არ იციან, სად ატარებენ თავისუფალ დროს მოზარდები, 41%-მა არ იცის, როგორ წიგნებს კითხულობენ შვილები, 48%-მა - რა ფილმებს უყურებენ, 67%-მა როგორი მუსიკა მოსწონთ. მოზარდებს ვკითხეთ, იციან თუ არა მათმა მშობლებმა, სად ატარებენ დროს, ვის ხელობან, რას აკეთებენ. მათი პასუხებიდან ასეთი სურათი გამოიკვეთა: ნორმალური მოზარდების მხოლოდ 10%-მა აღნიშნა, რომ მათ ოჯახებში არ იციან, სად

ატარებენ შვილები დროს, "მწელებიდან" ასე უპასუხა 16%-მა, სამართალდამრღვევებიდან - 40%-მა.

ძალიან ხშირად აღნიშნავენ, რომ ოჯახური აღზრდის სიძნელე ნაწილობრივ დაკავშირებულია იმასთან, თუ რამდენი შვილი იზრდება ოჯახში - ერთი თუ რამდენიმე. სპეციალური კვლევებით დადგენილია, რომ ერთშვილიან და მრავალშვილიან ოჯახებში აღზრდილი ბავშვები სოციალიზაციის დონეებში განსხვავება არ არის (მ. ტიშოვა). ისინი ერთნაირად ავლენენ მიდრეკილებას პროსოციალური ქცევებისადმი, კოოპერაციის უნარს, სხვა ადამიანების მოთხოვნილებათა გაგების უნარს, სოციალური ნორმების მიღებისა და დაცვის მოთხოვნილებას. განსხვავება აღინიშნება სხვა რამეში: დედისერთა ბავშვების მიერ სოციალური ნორმების დაცვა გაპირობებულია ძირითადად მათი ცოდნით, მრავალშვილიან ოჯახებში აღზრდილი ბავშვებისა კი თანატოლებთან ურთიერთობის ჩვეულებით, დედისერთებს შფოთვის დაბალი დონე აქვთ და სწავლაში წარმატებებს ქსრავყვან. მთლიანად სოციალიზაციის დონე ოჯახში ბავშვთა რაოდენობაზე კი არაა დამოკიდებული, არამედ მშობელთა ინდივიდუალობასა და პედაგოგიურ დახელოვნებაზე.

რადგან სპეციალური ცოდნა მშობელთა უმრავლესობას არ აქვს მიღებული და მხოლოდ საკუთარ თუ სხვათა გამოცდილებას ეყრდნობიან, აღზრდაზე მათ განსხვავებული შეხედულებები აქვთ: ერთნი მოითხოვენ, რომ ბავშვს "მტრულად უნდა მოეცე, რომ მოყვრად აღზარდო", მეორენი გადაჭარბებულად ლიბერალები არიან, თავისუფალი აღზრდის პრინციპებს მისდევენ. მშობლები სხვადასხვანაირად აფასებენ ბავშვის ერთსა და იმავე ქცევას და ზემოქმედების სხვადასხვა ფორმასაც მიმართავენ. ზოგიერთი მშობელი აშკარად აღიარებს, რომ მას აკლია პედაგოგიური ცოდნა, ზოგი კი თვლის, რომ აღზრდის წეს-კანონების ცოდნა მათ ზევს არაფერს შეეღის, რადგან უჭირთ ყოველდღიურ ცხოვრებაში მათი გამოყენება. ერთნი პესიმიტები არიან აღზრდის პროცესში, ძალიან ადრე და ადვილად იტყვიან - "არაფერი გამოდის", მეორენი დიდი მოთმინებით იზრდებიან ბავშვის გამოსწორებისათვის. მშობლები ხშირად მოითხოვენ შვილისგან იმას, რასაც თვითონ არ აკეთებენ, არ ითვალისწინებენ მათ ასაკობრივ თავისებურებებს, არათანმიმდევრულად ან ბავშვისათვის მიუღებელ ფორმად უყენებენ შვილს მოთხოვნებს. მშობლები არ ცდილობენ გაერკვნენ ბავშვის ქცევის მოტივებში, რითაც ხელს უწყობენ კონფლიქტური ურთიერთდამოკიდებულების ჩამოყალიბებას. მათსა და შვილებს შორის გაუცხოება, რასაც ზოგჯერ ქურის უარყოფითი გავლენისკენ მივყავართ.

კვლევის მასალების ანალიზი საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ: ოჯახში, ბავშვის პიროვნების ფორმირებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება უპირველესად ოჯახის ცხოვრების საერთო სტილს, ოჯახის წევრთა ურთიერთდამოკიდებულებას, მშობლების ქცევას და მათ ურთიერთობას ბავშვებთან.

მშობლების მიერ დამუშავებული ყველა ზემოწამოთვლილი შეცდომა ხელს უწყობს ოჯახში კონფლიქტებისა და რთული პედაგოგიური სიტუაციების წარმოქმნას.

რა სახისაა "ჩვილები", რომლებითაც მშობლები მოდიან ინდივიდუალურ კონსულტაციებზე?

ბავშვს უჭირს სწავლა, ჩამოუყალიბდა სწავლისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება, გაკვეთილებს პერიოდულად აცდენს, რამდენიმე თვეა არ დადის სკოლაში, კონფლიქტები აქვს, ჩხუბობს ამხანაგებთან. უცნაურობა სიტყვების ხმარება, სიგარეტის წევა, უსაქმურობა, სიცრუე, აღშრდებულებისადმი წინააღმდეგობის გაწევა, სახლიდან გაქცევა, გვიანობამდე გარეთ ყოფნა, ბულიზმობა, წერილმანი ქურდობა - აი, მათი ქცევა. ამას თავს ვერ ართმევენ მშობლები და ითხოვენ დახმარებას.

იყენენ მშობლები, რომლებსაც აყვანილი შვილები ყავდათ და ამასთან დაკავშირებული სიმძნელები ჰქონდათ. გვთხოვდნენ შეგვემოწმებინა ბავშვები, ხომ არ ჰქონდათ მათ სერიოზული ჩამორჩენა განვითარებაში. მოგვმართავდნენ მშობლები, რომელთა შვილების ქცევაში გადახრების მიზეზები ფსიქონევროლოგიური ხასიათის იყო, თუმცა ამის შესახებ მათ არაფერი იცოდნენ, ბევრი მშობელი უკმაყოფილოა სკოლით, მასწავლებლებით და ბავშვის გზიდან აცდენას მათ აზრალებს.

მშობლებთან ჩვენი მუშაობა ითვალისწინებდა, როგორც აღზრდასთან დაკავშირებული პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური ცოდნით მათ შეიარაღებას, ასევე მათ კონკრეტულ პრობლემებზე რჩევის მიცემას. განსაკუთრებით ხაზგასმულია რამდენიმე მომენტი:

1. ბავშვის თავისებურებებში, მისი ქცევის მიზეზებსა და მოტივებში გარკვევის აუცილებლობა. ყველა ადამიანის სამყარო ავტონომიურობით ხასიათდება და მასში შეღწევა არც ისე ადვილია. სხვა პიროვნების გაგება შესაძლებელია სხვადასხვა გზით, აქედან გამოვყოფთ ორ ძირითადს: პროეცირება და რეფლექსია. პროეცირების დროს ბავშვის პრობლემა გადმოგვაქვს ჩვენზე. წარმოვიდგენთ მის აზრებს, განცდებს. ამას შეიძლება ხელი შეუშალოს სტერეოტიპოზაციამ, როდესაც ყოველგვარ ქცევას გარკვეულ კატეგორიებში ვათავსებთ, მივაკუთვნებთ ბავშვებს "ზარმაცებს", "უპასუხისმგებლობებს" და ა. შ. კატეგორიებს ან აზროვნების მოუქნელობას, როდესაც გვიჭირს სხვის პოზიციაზე გადასვლა.

რაც შეეხება რეფლექსიას, უნდა აღინიშნოს, რომ განსჯა, მსჯელობა ძირითადად მიმართული უნდა იყოს პიროვნების ქცევის მოტივის გარკვევაზე. იგი წინ უნდა უსწრებდეს ადამიანის დახასიათებას, ქცევის შეფასებასა და საპასუხო რეაქციას.

2. ასაკობრივი განვითარების ცოდნის აუცილებლობა. განსაკუთრებით საყურადღებოა გარდამავალი ასაკი (10-12 წლიდან). როდესაც დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვამ, თვითდამკვირების, პრესტიჟის მოთხოვნილებებმა შეიძლება უზიბდოს მოზარდს ასოციალური მიზნებისა და საშუალებებისკენ. სწორედ ამითაა ხშირად გაპირობებული გარდამავალ ასაკში ჩხუბი, უდისციპლინობა, თამაშის წევა და სხვ. ამიტომაც საჭირო მოზარდის დასაქმება მისთვის საინტერესო საქმეებით, რომ იქ კპოვის რეალიზაცია ზემოხსენებულმა მოთხოვნილებებმა.

3. ბავშვთან მშობლის ურთიერთობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის პიროვნების ჩამოყალიბებაში. იგი განსაზღვრავს მოზარდის "მე"-ს კონცეფციას, საკუთარ თავზე წარმოდგენას. გარდა ამისა, მშობლის ზნეობრივ-სოციალური თვისებები მისაბამი ხდება შვილისათვის. ურთიერთობის ეს თუ ის სტილი განაპირობებს იმასაც, მიიღებს თუ არა შვილი მშობლისაგან ზემოქმედებას.
4. მშობლის მიერ საკუთარი თავის, როგორც აღზრდელის, გაცნობიერება. აღზრდელი მუდამ უნდა აანალიზებდეს თავის წარმატებებსა და მარცხს აღზრდის საქმეში, ხედავდეს მათ მიზეზებსა და შესატყვისად გეგმავდეს მომავალ ქვევებს დედის და მამის სტატუსი ხშირად არასწორად აქვთ გაცნობიერებული მშობლებს, ისინი ხაზს უსვამენ მხოლოდ საკუთარ უფლებებს, ზოგჯერ არასწორად გაგებულიცაა. "მე დედა ვარ, შემძლია გავლანძღო, ვეგმო, მას კი არა აქვს უფლება ენა შემომიბრუნოს", - გვესმოდა ხშირად კონსულტაციებზე მოსული მშობლებისაგან.

§3. კონსულტანტის რჩევები და „საშინაო ღაჟაღაჟაო“ მშობლებს

გარდა ამ ზოგადი ცოდნისა, მშობლებს ვასწავლიდით იმ კონკრეტულ ხერხებს, რომლებთანაც მათ უნდა გამოესწორებინათ შექმნილი ვითარება. ვაძლევდით ერთი შეხედვით მარტივ დავალებებს, რომლებიც ზოგჯერ ეუცხოებოდათ მშობლებს, მაგრამ რომელთა გარეშე ბავშვზე ზეგავლენა არ განხორციელდებოდა. ზოგიერთი მშობელი ფიქრობს, რომ არსებობს რაღაც განსაკუთრებული რეცეპტი, რომლის საშუალებით ბავშვი შეიძლება უცხად გარდაიქმნას. მათ ურჩევნიათ **„ქუა არეფო“** შვილს გაუთავებლად, ვიდრე ყოველდღიურად მოიფიქრონ, მოზომონ თავისი მოქმედება და ეძიონ მისი ახალი, უფრო ეფექტური ვარიანტები. ჩვენ პირველი რიგის ამოცანად ვთვლით იმას, რომ მშობელს გაეცნობიერებინა აღზრდის პროცესი, როგორც ყოველდღიური ზრუნვა ბავშვის ქცევის სწორ ორგანიზებაზე; დაუღალავი, მუდმივი მოძრაობა სულისა ამ მიმართულებით, ფხიზელი და დაუზარელი ფიქრი ბავშვზე, შვილი სულ მუდამ უნდა იყოს მშობლის მხედველობის (წარმოსახულ თუ რეალურ) არეში. ეს არ არის ადვილი. ამისათვის შეიძლება მოვიკლოთ საკუთარი სიამოვნება, გადავდოთ სხვა საქმე (მეგობართან შეხვედრა, მეზობელთან წარდის ან ჭადრაკის თამაში, საოჯახო საქმე და ა. შ.). სულ ცოტა დრო კმარა იმისათვის, რომ ჩაიხედო შვილის დღიურში, საშინაო-საშინაო საქმიანობისას ესაუბრო სკოლის ცხოვრების სიახლეებზე, მეგობრებზე, ნანახ კინოფილმზე და სხვ. მშობელი რომ გარკვეულიყო შვილთან საკუთარი ურთიერთობის რეალურ მდგომარეობაში, ზოგჯერ ვაძლევდით სპეციალურად შედგენილ კითხვარს: თვლით თუ არა, რომ თქვენსა და თქვენს შვილებს შორის არსებობს ურთიერთგაგება? ესაუბრებათ თუ არა თქვენი შვილი გულახდილად პირად საკითხებზე? გეკითხებათ რჩევას? აინტერესებს თუ არა თქვენს შვილს თქვენი სამუშაო? იცნობთ თუ არა თქვენი შვილის მეგობრებს? დადიან თუ არა ისინი თქვენს ოჯახში? მონაწილეობენ თუ არა თქვენი შვილები საოჯახო საქმეებში? გაცხთ თუ

არა მათთან საერთო ინტერესები და საქმეები? ამოწმებით თუ არა როგორ ამზადებენ გაკვეთილებს? მონაწილეობენ თუ არა ბავშვები საოჯახო დღესასწაულის მომზადებაში? საბავშვო დღესასწაულების დროს ბავშვებს ურჩევნიათ, რომ თქვენ მათთან იყოთ, თუ ამგონიბენ გაატარონ იგი უფროსების გარეშე? მსჯელობთ თუ არა მათთან ერთად წაკითხული წიგნის შესახებ? საუბრობთ თუ არა სატელევიზიო გადაცემებსა და ფილმებზე? დადიხართ თუ არა თეატრებში, მუზეუმებში, საგამოფენო დარბაზებში და კონცერტებზე? მონაწილეობთ თუ არა ბავშვებთან ერთად ტურისტულ ლაშქრობებში, სეირნობთ მათთან ერთად? არჩევდით თუ არა შვებულების გატარებას თქვენს შვილებთან ერთად?

როდესაც მშობელი გააცნობიერებს ბავშვის პიროვნების, ფორმირების სირთულეს და შინაგანად მოემზადება იმისთვის, რომ ტვირთი მან უნდა ზიდოს, ეს მისი ვალაა, იგი იწყებს ფიქრს, თუ როგორ აკეთოს ეს, როგორ შეეკიდოს აღზრდის ათას წერილმანს.

ჩვენ კონკრეტული მაგალითების მოტანით ვასწავლიდით მშობლებს შვილებთან თანამშრომლობას. პირველი ნაბიჯია მშვიდ ატმოსფეროში შვილთან მეგობრული საუბარი ჩადენილი საქციელის ავკარგზე, მის მოტივებზე, მოსალოდნელ შედეგებზე პირადად მისთვის, ოჯახისთვის, სხვებისათვის. მთავარია მოზღვმა აქ იმას მიაღწიოს, რომ შვილმა სწორად შეაფასოს საკუთარი საქციელი, სინანული აღუძრას მის გამო. ამის შემდეგ ძნელი არ არის გადაწყვეტილების მიღება. მოზრდილი და ბავშვი ერთად ეძებენ გამოსავალს, არჩევენ ვარიანტებს - "იქნებ ასე სჯობს", "იქნებ შენ უფრო მოიფიქრე, რატომ შესძლო ეს". ამით მშობელი ნდობას უცხადებს შვილს, რწმენას ავლენს მისი ძალუბისადმი, ბავშვიც გრძნობს მშობლის ძლიერ მონდომებას, მის გულწრფელ წუხილს და თვითონაც ცდილობს მონახოს გამოსავალი.

ბავშვს სინანულის გრძნობა გაუჩნდა, მან გადაწყვეტილება მიიღო ბეჯითად ისწავლოს, ჩხუბისაგან თავი შეიკავოს, მაგრამ შეძლებს კი ამის გაკეთებას მოზრდილთა დახმარების, თანადგომის გარეშე? მას ხომ ნებისყოფა ჯერ კიდევ სუსტი აქვს, სწავლაშიც ჩამორჩა. აქაც შეთანხმება საჭირო მოზრდილსა და მოზარდს შორის. როგორ შეახსენოს ერთმა მეორეს, როგორ ანიშნოს, გაამხნევოს - "შეზრდი", "დაიბალო მაგრამ ცოტა კიდევ და...", "მოერიე შენს თავს" და ა. შ. მშობელი შეუმჩნევლად, უმტკივნეულოდ აკონტროლებს შვილს მამინაც, როცა ამ უკანასკნელმა გადაწყვიტა საკუთარი ქცევა თვითონ მართოს.

ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე შვილიც ახსენებს დედას - "აჰო არაა დავაიყირებო", "ხომ თქვი - არაა დაგარტამო", "წუღარ მიმიჩინებ" და ა. შ.

მშობლებს ვურჩევდით, რომ პირველ რიგში თვითონ მოერიონ საკუთარ თავს, მიეჩიონ თვითკონტროლს, რთული სიტუაციების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ძალიან ხშირად თვითონ მშობელი, მის მიერ დაშვებული შეცდომა იყო შვილის მცდარ ქმედებათა საწყისი. დედა შფოთავს, ჯავრობს შვილის აკადემიური მოსწრების დაქვეითების გამო, ბავშვიც იწყებს წერვიულობას, სიმშვიდეს კარგავს და უფრო ვერ მეცადინობს; დედა ხრახოხს, ცხელ გულზე ლანძღავს, ამცირებს შვილს, - პასუხად იღებს მოზარდის აგრესიას

ან გაუცხოებას; დედა ყველაფერს უკრძალავს შვილს - სახლში ამხანაგის მოყვანას, გოგოსთან მეგობრობას, "სახლის არევას", როცა ის ჩხირკედელაობს, რაღაცას აკეთებს, კრის; ბავშვი ოჯახის გარეთ იღებს ორიენტაციას, იწყებს სივრცეს; დედა გაუთავებლად საყვედურობს, სულ "კკუას არიგებს", - ბავშვი იწყებს "ერთ ყურში შეშვებას და მეორიდან გამოშვებას" და ასე გრძელდება დაუსრულებლად.

ვასწავლიდით მშობლებს პირველი ნაბიჯის გადადგმას შვილისკენ, როდესაც მათ შორის დამატებული იყო ურთიერთობა. "მიწერე პატარა ბარათი, აგრძნობინე შენი გულისტკივილი მომხდარის გამო, გამოთქვი იმედი, რომ შვილი სწორად შეაფასებს დედისა და საკუთარ საქციელს, რომ დედას მხოლოდ შვილის სიყვარული ამოქმედებს, ზოგჯერ შეცდომებითაც, დაარწმუნე, რომ ყველაფერი გამოსწორდება..."

ვასწავლიდით, რომ დასჯა შეიძლება ფსიქოლოგიურადაც: შენი მოწყვნილობით, დღემლით აგრძნობინო, რომ გული გტკივა მისი საქციელის გამო, რომ არ არის საჭირო დაბალ ნიშნებზე ტრაგიკული რეაქცია, არ შეიძლება ერთბაშად რამდენიმე მოთხოვნა წაუყენო ბავშვს, საჭიროა ნაბიჯ-ნაბიჯ იარო წინ, ერთი (უფრო მარტივი) მოთხოვნიდან მეორისკენ (უფრო რთულისკენ), ემსგელობდით იმაზე, როგორ შეიძლება მოვიქცეთ, როცა მოზარდი "ორიანს" იღებს, სიგარეტის წვეს იწყებს, ცუდ წრეში მოხვდება, სახლიდან ნივთს წაიღებს და ა. შ.

ერთი საქმეა გარკვეული ცოდნის შეძენა, მეორეა - მისი გამოყენება შევამჩნიეთ, რომ მშობლები აქტიურად კიდებდნენ საქმეს ხელს, მაგრამ შემდეგ ძალა ელეოდათ. მათ მხარდასაქერად ჩვენ სხვადასხვა ხერხს მივმართავდით: ტელეფონით ურთიერთშეთანხმება, მშობელთა მიერ საშინაო დავალებების შესრულება, "სამახსოვროებით", "სასიგნალო ბარათებით" მათი მომარაგება, კონსულტაციებზე განმეორებითი მოწვევა, ბავშვთან მუშაობის მოდელის ჩვენება და სხვ. ინფორმაციას ვაწვდიდით, აგრეთვე, საოჯახო აღზრდის საკითხებზე არსებულ ლიტერატურაზე.

ქვემოთ მოგაქვს "სამახსოვროს" რამდენიმე ნიმუში:

დაღუპვებო!

- მოუფიქრებელი საუბარი ბავშვებთან!
- ერთბაშად რამდენიმე მოთხოვნა!
- ბავშვის ყოველგვარი სურვილის შესრულება!
- შვილის "ვაყვაცოების გამოცდა" სასმელით!
- ბავშვთან სიგარეტის მოწვეა!

შვილის აგრძნობინეთ:

- სითბო, გულწრფელობა;
- თქვენი გულის ტკივილი;
- რომ შეგიძლიათ მოთმენა;
- რომ მისთვის ყოველთვის მოიცლით;
- მის აზრს ანგარიშს უწევთ;

- მისი მეგობრების მოსვლა გსიაშოვნებთ;
- ენდობით, მაგრამ, გააკონტროლებთ.

ჩვენ წარმატებით გამოვცადეთ ე. წ. საშინაო დავალებების სისტემა, რომლის მიზანიც იყო: 1) როგორც თერაპიულ სეანსებზე მიღებული ინსტრუქციის კონტროლი და მხარდაჭერა, ასევე, 2) თავად სეანსთან დაუკავშირებელი, მაგრამ სასურველი ქცევის განვითარება ან არასასურველი ქცევის თუ შეხედულების თანდათანობით შეცვლა მშობლის თუ ბავშვის დამოუკიდებელი აქტივობის პირობებში.

პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ რჩევები ან დავალებები, რომლებიც ზოგადი, არასტრუქტურული სახით იყო გადაცემული ("კარგად უნდა მოიქცე"), არ გამოდგებოდა ქცევის შეცვლის საშუალებად, თუნდაც იმით, რომ აღამაინი ამ დროს ვერ ახერხებს განსაზოიციელებლი მოქმედების გამოყოფას საკუთარ ცნობიერებაში. აქედან გამომდინარე, გარდა აზრი მოქმედების დანაწევრებისა ისეთ მომენტებად, რომლებიც ადვილი წარმოსადგენი, აღსაწერი და შესასვსებელი იქნებოდა. პრობლემური ქცევის ობიექტივაციის მაღალ დონეს უნდა უზრუნველყო ინსტრუქციის კონტროლის ან თვითდაკვირვების, თვითკონტროლის ეფექტური ორგანიზება.

სხვადასხვა დროს ობიექტივაციის საგნად ვაქცევდით ისეთ ემოციებსა და ქცევებს, როგორიცაა შიში, ღელვა, ქურდობა და სხვ. მოვითხოვდით პასუხს კითხვებზე: რამდენჯერ გაგზარაზდი და რისთვის? რამდენჯერ შევძელი თავშეკავება და როგორ? რით გამაზარაზეს და რა ვუპასუხე? და ა. შ.

საშინაო დავალებას ვაძლევდით ბავშვსაც და მშობელსაც. ამ უკანასკნელს უნდა მოეხდინა ბავშვისა და საკუთარი ქცევების რეგისტრაცია. მათი შეფასება, ახსნა (მიზეზები). ერთი კვირის მანძილზე გაკეთებული ჩანაწერების გაცნობით კონსულტანტი აკეთებდა დასკვნებს მშობლის მიერ ამა თუ იმ ფაქტის შეფასების ადეკვატურობაზე, მისი თვით-შეფასების უნარზე და იმაზე, თუ რამდენად დაიხვეწა მისი აღმზრდელობითი საქმიანობა. ამგვარი რეგისტრირება ხელს უწყობს მშობლის თვითკონტროლის განვითარებას, საქმეში ღრმად ჩახედვის ჩვეულების ჩამოყალიბებას და კონფლიქტით გამოწვეული ფსიქოლოგიური დისკომფორტიდან გამოსვლას.

ზოგჯერ ერთმანეთს ვადარებთ შვილისა და მშობლის ჩანაწერებს. ერთი და იგივე ფაქტი მათ მიერ სხვადასხვანაირად იყო დანახული. ესაგლობდით ერთად ამ განსვლაზე, ვებრდით სწორ შეფასებას. ამავე დროს, ვახლოებდით მათ პოზიციებს და გარკვეულ შეთანხმებამდე მიგვყავდა ისინი.

ჩვენი დახმარების ძირითადი აზრი ის იყო, რომ ზიბგი მიგვეცა მშობელთა დამოუკიდებელი აზროვნებისათვის, გაგვეღიბებინა კონკრეტული აღმზრდელობითი ამოცანების შემოქმედებითად გადაწყვეტის ინტერესი და დაგვეწმუნებინა ისინი, რომ მათ ეს შეუძლიათ.

მშობლები ყველაზე პირველი და ყველაზე გავლენიანი მასწავლებლები არიან შვილებისათვის. ფართოდ გაშლილი პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური სამსახური, ჯგუფური

მუშაობის სხვადასხვა ფორმები - ოჯახური ფსიქოთერაპია, როლური პედაგოგიური თამაშები გამოიყენება მშობელთა ჯგუფებთან ან მთლიანად ოჯახთან და ა. შ. რაც უთუოდ დაეხმარება მათ საოჯახო აღზრდის ამოცანების ადეკვატურად გადაწყვეტაში.

სწორედ აღნიშნულ პრობლემებზე გვექნება დაწვრილებითი საუბარი ჩვენი წიგნის მომდევნო პარაგრაფში.

მშობლებთან ჯგუფური მუშაობა

(ოჯახებთან ჯგუფური მუშაობის სხვადასხვა თეორიებისა და პრაქტიკული გამოცდილების ანალიზი)

§4. მშობრ სოციალური ჯგუფის ცნება

მაგრამ მშობელთა პედაგოგიზაციის, მათთან მუშაობის ეფექტური გზებისა და საშუალებების ძიება კვლავ გრძელდება. მშობლებთან მუშაობის აღნიშნული ფორმებიდან შევჩერდებით მშობლებთან ჯგუფურ მუშაობაზე, რომელსაც თავის მხრივ ყოფენ ჯგუფურ (ერთი საერთო პრობლემების მქონე სხვადასხვა მშობელთა ჯგუფი) და ოჯახურ (დედა, მამა და ოჯახის სხვა წევრები) ფორმებად.

ვინაიდან ჩვენი მუშაობის ძირითადი ობიექტი მშობელთა ჯგუფები იყო, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, შრომაში ორიოდ სიტყვით შევცხოთ, თუ რა შინაარსს დებენ "მცირე სოციალური ჯგუფის" ცნებაში ყოფილი საბჭოური და უცხოეთის სოციალური ფსიქოლოგიისა და სოციოლოგიის მკვლევარები.

სოციალურ ფსიქოლოგიაში ცნება ჯგუფი ერთ-ერთი ყველაზე ფართო და მრავალნაირი მნიშვნელობის მქონეა. ამ ცნებით ახასიათებენ ადამიანთა ნებისმიერ ერთობლიობას, რომლებიც შეიძლება გამოყოფილი იქნას რაიმე ნიშნის საფუძველზე. ჯგუფები შეიძლება იყოს პირობითი და რეალური. პირობით ჯგუფში შემავალ ადამიანთა კატეგორიას შესაძლოა ერთმანეთთან არავითარი ურთიერთობა ჰქონდეთ, მაგრამ ისინი გაერთიანებულნი არიან ერთ ჯგუფში იმდენად, რამდენადაც მათ ახასიათებთ რაიმე ტიპიურ-ფსიქოლოგიური თავისებურება, განპირობებული მათი ასაკით, პროფესიით. კლასობრივი კუთვნილებითი ჯგუფია "უფროსკლასელები" - რომელშიც გაერთიანებულნი არიან ქალაქის თუ სოფლის სკოლის უფროსკლასელები, ბიჭები და გოგონები, მიუხედავად იმისა, იცნობენ თუ არა ერთმანეთს.

რეალურ ჯგუფში შემავალი ინდივიდები ერთმანეთთან მეტ-ნაკლებად ახლო კონტაქტში არიან. ასეთ ჯგუფებს წარმოადგენენ საკლასო ჯგუფები, მათი მშობლები, სპორტული გუნდი, მატარებლის ერთ კუპეში მყოფი მგზავრები, სამხედრო ქვედანაყოფი, საწარმოო ზრიგადა და ა.შ.

ფსიქოლოგიური კვლევები ძირითადად რეალურ ჯგუფებში მიმდინარეობს.

თანამედროვე მკვლევარები მცირე ჯგუფებს განიხილავენ, როგორც ადამიანთა ემოციონალურ-ფსიქოლოგიურ ერთობას,³⁰ მცირე სოციალური ჯგუფისათვის მნიშვნელოვანია ჯგუფის წევრებს შორის შეხვედრის სიხშირე, მიზნის ერთობა, მიზნის დასახვა, მასში შემაჯალ წევრთა რაოდენობა და ა. შ.

გ. ს. ანტიპინას განსაზღვრებით მცირე ჯგუფებად ითვლება მცირერიცხოვანი სოციალური ერთობა, რომლის წევრები გაერთიანებულნი არიან საქმიანობით და იმყოფებიან უშუალოდ პირად კონტაქტში, რომელიც თავის მხრივ ქმნის პირობას, რათა მათ შორის დამყარდეს როგორც ემოციური ურთიერთობა, ასევე შემუშავდეს ქცევის ჯგუფური ღირებულებები და ნორმები.

ჯგუფის საერთო ღირებულებები და ნორმები ზემოქმედებას ახდენს ჯგუფის თითოეული წევრის ცნობიერებაზე, ემოციებსა და ქცევებზე. ჯგუფში თითოეული ადამიანი ავლენს ოჯახში მისთვის დამახასიათებელ ურთიერთობებსა და განწყობებს, ამით ჯგუფის სხვა წევრებს საშუალება ეძლევათ გარედან შეხედონ საკუთარ თავს, გაიგონ თავისი ქცევისა და ურთიერთობის არაეფექტური ხასიათი და მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ შეითვისონ სრულფასოვანი ურთიერთობის ჩვევები, ემოციური რეაგირებისა და ქცევის უფრო ადექვატური ფორმები.

რამდენადაც ჯგუფს გააჩნია პიროვნების შინაგან სტრუქტურაზე ზემოქმედების ძალა, ამდენად ჯგუფური მოქმედების ეს კანონზომიერება შეგვიძლია გამოვიყენოთ ამა თუ იმ ჯგუფის წევრების არაადექვატური ურთიერთობების, განწყობების, ქცევის ფორმებისა და რეაქციების კორექციის მიზნით.

ჯგუფური მოქმედების აღნიშნულ კანონზომიერებაზე დაყრდნობით ავაგეთ ჩვენი მუშაობა ასოციალური ტენდენციების მქონე მოზარდთა მცირე ჯგუფების მშობლებთან. მშობელთა ჯგუფებთან მუშაობისას ვიყენებდით ჯგუფური მუშაობის ფორმას, რომელსაც გარკვეული უპირატესობები გააჩნია ფრონტალურ და ინდივიდუალურ ფორმებთან შედარებით. კერძოდ: მშობლებთან ფრონტალური მუშაობა ძირითადად ვერბალური ხასიათისა და ზემოქმედებას ახდენს მათ წარმოდგენებზე და დამოკიდებულებებზე სხვადასხვა სოციალური მოვლენისა თუ ობიექტის მიმართ. ამავე დროს ცნობილია, რომ გარკვეული ცოდნის მიწოდება, ცოდნა იმისა, რომ ბავშვის პიროვნებად ჩამოყალიბებისათვის სხვა ოჯახური ცხოვრების წესი და უფრო ეფექტური მეთოდები არსებობს, არ არის საკმარისი (თუმცა აუცილებელია) მშობელთა ქცევის, კერძოდ, მათი ბავშვებთან დამოკიდებულების ფორმების შეცვლისათვის: იმისათვის, რომ მშობლებმა თავისი - არსებული ურთიერთობის ფორმა შეცვალონ შეილებთან, გარდა ამისა თუ იმ სოციალური მოვლენისა თუ ობიექტის შესახებ გარკვეული ცოდნისა, აუცილებელია საკუთარი ქცევის კრიტიკული განსჯა-ანალიზი და მისაღებ ქცევაში ვარჯიში, რომლის შედარებით რეალურ გარანტიას იძლევა მშობელთა ჯგუფებთან მუშაობის შემდეგი მეთოდები:

³⁰ ი. ხარშილაძე, სოციალური ფსიქოლოგია, თბ. 2011 წ. გვ. 35-36.

ოჯახში არსებული პრობლემური სიტუაციების ანალიზი, პედაგოგიური თამაშები, რომელთა შესახებაც დაწვრილებით ქვემოთ გვექნება საუბარი.

როდესაც მშობელთა გარკვეულ ჯგუფში ერთი მშობელი ყვება თავისი ოჯახის პრობლემას და ჯგუფში მიმდინარეობს ამ პრობლემის ანალიზი, ამით მეორე მშობელს საშუალება ეძლევა გადაამოწმოს თავისი პედაგოგიური ტაქტი, შეადაროს და კრიტიკულად შეაფასოს თავისი დამოკიდებულება ოჯახის წევრებისადმი. კერძოდ, სწორია თუ არა მისი დამოკიდებულება შვილებისადმი - ამდენად სხვისი გამოცდილების გაზიარება ან უარყოფა ერთ-ერთი მეთოდია ადამიანის ქცევის შეცვლისა; გარდა ამისა, პედაგოგიური თამაშების ძირითადი მიზანია ამგვარ ქცევამი მათი ვარჯიში.

ამგვარად, ჯგუფური მუშაობის მეთოდი სიღრმისეული მეთოდია, რომელიც ზემოქმედებას ახდენს მშობელთა უნარ-ჩვევებზე, პიროვნების შინაგან სტრუქტურაზე.

მშობელთა ჯგუფებთან მუშაობის აღნიშნული ფორმა მიზანშეწონილია ძირითადად იმ შემთხვევებისათვის, როცა მშობელთა ჯგუფის ყველა წევრს ერთი და იგივე - ერთი საერთო პრობლემა აწუხებთ.

საერთო პრობლემების მქონე მშობელთა ჯგუფების ერთ-ერთი კერძო გამოვლენაა ასოციალური ტენდენციების მქონე მოზარდთა მცირე ჯგუფების მშობელთა ჯგუფები. ასეთ მოზარდთა ჯგუფებზე კომპლექსური პედაგოგიური ზემოქმედების დროს, ჯგუფის თითოეულ წევრზე განუწყვეტელი კონტროლისა და ზედამხედველობის გარდა, მშობელთა ჯგუფების თანამონაწილეობაც აუცილებელია, რამაც განსაზღვრა მშობელთა ასეთი კატეგორიის ჯგუფებთან ჩვენი მუშაობა.

მუშაობა ძირითადად ტარდებოდა ქ. თბილისის ერთ-ერთ საშუალო სკოლის VIII-IX კლასებში არსებულ ასოციალური ტენდენციების მქონე მიკრო ჯგუფების მშობელთა ჯგუფებთან, სულ მშობელთა ოთხ ჯგუფთან გვიხდებოდა მუშაობა

მშობელთა ჯგუფებთან მუშაობის დასაწყისში გვიანტიერესებდა პედაგოგიური მომზადების რა დონესთან გვექონდა საქმე, რა საკითხებზე და რა შინაარსით უნდა გვესაუბრა ჯგუფის წევრებთან; ამისათვის ჯგუფში შევითანეთ დღანაღდ ტენესის ტექსტი - "როგორი მშობელი ხართ?"³¹

აღნიშნული ტექსტიდან სანიმუშოდ მოვიტანთ ერთ-ერთ სიტუაციას:

1. თქვენი პატარა ზიქი სახლში მოვიდა ნაჩუხარი; ტანსაცმელზე მოხუცებული, მუხლებ-დამტვრეული. როგორ მოიქცევით თქვენ?
- ა) დაათვალიერებთ დალურჯებულ ადგილებს, დაბანთ მას, ცოტა თბილად მოექცევით.
- ბ) დაიწყებთ ნერვიულობას და მიიღებთ მტკიცე გადაწყვეტილებას - მეტი აღარ გაუშვათ ქუჩაში.
- გ) ძალიან ცოტაც და ისტერიკაში ჩავარდებით, დასჯით ზავშეგებს.

³¹ Семья и школа, №8, 1981.

მშობლებს ევალუბრდით ტექსტში არსებული სამი პასუხიდან შემოეხაზათ ის პასუხი, რომელიც მათ მიზანშეწონილად მიაჩნდათ აღნიშნულ სიტუაციაში მოქმედებისას.

მშობელთა ჯგუფებთან დონალდ ტენესის ტესტის და ჩვენს მიერ სპეციალურად შედგენილ კითხვარზე პასუხების საშუალებით გამოირკვა, რომ საოჯახო აღზრდაში არსებული პრობლემები, კონფლიქტები და რთული პედაგოგიური სიტუაციები არსებითად გამოწვეული იყო აღზრდაში მათ მიერ დაშვებული უხეში შეცდომებით: მათ (იშვიათი გამონაკლისის გარდა) არ იციან როგორ მოიქცენ, რა იღონონ შექმნილ რთულ სიტუაციაში, არა აქვთ ელემენტარული პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური ცოდნა, პედაგოგიური ტაქტი შვილებთან მიმართებაში და ა. შ.

არსებულმა მდგომარეობამ მშობელთა ჯგუფებთან მუშაობის შემდეგი ეტაპი განსაზღვრა, ჩვეუტარეთ ლექცია-საუბრები მათთვის სპეციალურად შედგენილი თემატიკის მიხედვით (ლექციები ტარდებოდა სკოლის დარბაზში, თვეში რამდენჯერმე):

- მშობელთა ტიპური შეცდომები;
- აღზრდის პედაგოგიური სტილი;
- გარდამავალი ასაკის თავისებურებები;
- ოჯახური ცხოვრების წესი და მოზარდთა მორალური ღირებულებანი, ზნეობის ანბანი ოჯახიდან იწყება;
- დასჯა-წახალისების მეთოდები;
- პედაგოგიური ზემოქმედების ხერხები;
- აღზრდა გარდამავალ ასაკში;
- მშობელთა და შვილებს შორის დამოკიდებულების ფორმები;
- ავტორიტარისტი მშობლის როლი ბავშვის პიროვნების ჩამოყალიბების საქმეში;
- ლიბერალური და დემოკრატი მშობლის როლი ბავშვის პიროვნებად ჩამოყალიბების საქმეში;
- ბებიებისა და ბაბუების როლი ბავშვის აღზრდაში.

მშობელთა ჯგუფებთან ლექცია-საუბრების ჩატარების შემდეგ, მას შემდეგ - რაც ვესაუბრეთ მშობელთა ტიპურ შეცდომებზე, გავაცნობიერებდით აღზრდაში გარდამავალი ასაკის ფსიქოლოგიურ თავისებურებებს, მათ ყურადღებას ვაჩერებდით დასჯის სახეებზე, მის შორეულ შედეგებზე, წახალისების უპირატესობაზე და სხვა, - შემდეგ გადავდიოდით მათთან მუშაობის მეორე ეტაპზე, რომელიც მიზნად ისახავდა მშობელთა ჯგუფების თითოეული წევრის მიერ რთული პედაგოგიური სიტუაციების სწორად განხილვასა და შეფასებას, თითოეულის საწესიების (ქცევის) მართებულად განსაჯას. ამ მიზნით ჯგუფს გასარჩევად ვთავაზობდით რთულ პედაგოგიურ სიტუაციას განსახილველად. მოკლედ, განვსაზღვრავდით თუ რა იგულისხმება რთული პედაგოგიური სიტუაციის ცნებაში.

რთულად, პედაგოგიური სიტუაცია სოციალური მოვლენაა, რომელიც გულისხმობს აღმზრდელსა და აღსაზრდელს შორის დაძაბულ სიტუაციას და, უმეტესად ხასიათდება კონფლიქტური გამოვლინებებით. იგი მოითხოვს აღმზრდელისაგან პედაგოგიურად სწორი გადაწყვეტილების მიღებას, რაც თავის მხრივ საჭიროებს კონფლიქტების წარმოშობის მიზეზების დადგენას და პედაგოგიური ზემოქმედების დროს მათ გათვალისწინებას.

ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ რთული პედაგოგიური სიტუაციები აღმზრდელსა და აღსაზრდელს შორის უცხად არ წარმოიშობა, მას თავისი განვითარების საფეხურები გააჩნია. რთული პედაგოგიური სიტუაციები თავისი განვითარების პირველ საფეხურზე, ფარული სახით გვევლინება, მაგრამ კარგ მშობელს არ გამოეპარება ის ადრეული გამოვლენის სიგნალები, რომლებიც გვამცნობს კონფლიქტებსა და პრობლემური სიტუაციების წარმოშობის შესაძლებლობებს. აღნიშნული სიგნალებია:

- ბავშვის ქცევის თანდათანობითი გაუარესება;
- სწავლისადმი გულგრილი დამოკიდებულება;
- ფარული საქმიანობით გატაცება;
- გაზვიადებული წარმოდგენა თავის თავზე;
- დაბნეულობა, უყურადღებობა, მოუწესრიგებლობა და სხვ.

თუ მშობელი თავის დროზე არ გაითვალისწინებს აღნიშნულ გამოვლინებებს ბავშვის ქცევაში და არ მიიღებს სათანადო ზომებს, ეს ხელს შეუწყობს ამ მოვლენის უფრო გაღრმავებას და საბოლოოდ რთული პედაგოგიური სიტუაციის აღმოცენებას ოჯახში. ამ ეტაპზე კონფლიქტებს სისტემური ხასიათი ეძლევა და აღსაზრდელს უყალიბდება:

- სწავლისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება;
- გაკვეთილებზე უმიზეზოდ სისტემური დაგვიანება-გაცდენა;
- სიცრუე;
- უსაქმურობა;
- სიგარეტის მოწევა;
- უცენზურო სიტყვებისა და ჭარბი ხმარება.

აღნიშნული რთული პედაგოგიური სიტუაციები მშობლებისაგან უკვე მოითხოვს არა მარტო დახვეწილ პედაგოგიური მეთოდების ფლობას, არამედ მათთან ხანგრძლივ და სისტემურ მუშაობასაც. სამწუხაროდ, მშობელთა უმეტესი ნაწილი, ასეთი შეილების ხელახალი აღზრდისა და მათი შემობრუნების საქმეში უფრო მეტ შეცდომებს უშვებენ, რის შედეგადაც ბავშვები თავისი „უზნეო“ განვითარების მე-3 საფეხურზე გადადიან და საბოლოოდ ვღებულობთ ურთულეს პედაგოგიურ სიტუაციებს, როცა უკვე ადგილი აქვს მართლწესრიგის დარღვევებს (წვრილმანი ქურდობა, ხულიგნობა, მავნელობა და სხვ.).

მშობელთა ჯგუფებს, ლექცია-საუბრების ჩატარების შემდეგ, გასარჩევად ვთავაზობდით შემდეგი სახის ამოცანებს რთულ პედაგოგიურ სიტუაციათა განსახილველად:

1. თქვენს შვილს უნებლიედ გაუვარდა ხელიდან და დაამსხვრია ოჯახურ რელიქვიად მიჩნეული ნივთი - ბროლის ვაზა. როგორ მოიქცევით?
2. თქვენი ფრიადოსანი შვილი ღებულობს 6-იანს, რომელიც საბოლოოდ მედლის ალბაზე მოქმედებს. როგორი იქნება თქვენი რეაქცია?
3. თქვენმა შვილმა ოჯახში მოიტანა ძვირფასი ნივთი, იგი თქვენი ოჯახის კუთვნილებას არ წარმოადგენს. როგორ მოიქცევით?
4. თქვენმა შვილმა დაგარწმუნათ, რომ წელსაც (უფროსი კლასელია) კარგად შეუდგა სწავლას - კარგი ნიშნები აქვს. თქვენი მოუცლელობის გამო მშობელთა კრებაზე აგზავნით თქვენს უახლოეს მეგობარს, რომელსაც მოაქვს ამბავი ბავშვის დაბალი აკადემიური მოსწრების შესახებ. როგორი იქნება თქვენი რეაქცია?
5. მიუხედავად იმისა, რომ თქვენ შვილს მრავალჯერ სთხოვეთ თანატოლებთან ტანსაცმლის გაცვლისათვის თავი აერიდებინა, იგი კვლავ გეურჩებათ და თავისას არ იშლის. როგორ მოიქცევით?
6. კლასის დამრიგებელი გიბარებთ სკოლაში და გიყვებათ ფაქტს თქვენი შვილის მიერ მისი ჩანთიდან ფულის ამოღების შესახებ. როგორი იქნება თქვენი რეაქცია?
7. გაიგეთ, რომ თქვენი მე-8 კლასელი ბიჭი ეწევა სიგარეტს. როგორ მოიქცევით?

მშობელთა ჯგუფებისათვის პრობლემური სიტუაციების მიწოდების, მათი განხილვა-ანალიზის ძირითადი მიზანი იყო ის, რომ თითოეულ მშობელს (ჯგუფის წევრს) კარგად გაეცნობიერებინა თავისი და სხვისი წვლილი ოჯახში შექმნილი კონფლიქტური სიტუაციის წარმოქმნაში, გაეგო ამ კონფლიქტის მნიშვნელობა ოჯახის თითოეული წევრისთვის და საკუთარ ქცევაში გამოესწორებინა ის ხარვეზები, რომელიც ხელს უწყობდა ოჯახში მწვავე სიტუაციების აღმოცენებას.

ჩვენ მიერ მიწოდებულ პრობლემურ სიტუაციებს ჯგუფის წევრები უკეთებდნენ ანალიზს, კრიტიკულად აფასებდნენ თითოეული ჯგუფის წევრის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებს, გვეკითხებოდნენ სწორი პოზიცია ეკავათ თუ არა ამა თუ იმ პრობლემის გადაწყვეტისას, და თუ არა, მაშინ როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ და ა. შ.

ამოცანის განხილვისას თავდაპირველად ყველა გამოთქვამდა თავის აზრს, თუ როგორ მოიქცეოდა ასეთ ვითარებაში, ასაბუთებდა თავის არჩევანს, თუ ვინმეს განსხვავებული აზრი ჰქონდა და სიტუაციის გადაწყვეტის სხვა გზას, საშუალებას გვთავაზობდა, ამას თავისი არგუმენტები მოჰყავდა.

მშობელთა ჯგუფის წევრები ისმენდნენ რა სხვების აზრს პრობლემური სიტუაციის შესახებ, თითოეულ მათგანს საშუალება ეძლეოდა გაეგო, სწორია თუ არა სიტუაციის მისეული გაგება, პრობლემის გადაწყვეტის გზები და საშუალებები.

გარდა ამისა, მშობელთა ჯგუფებთან პრობლემური სიტუაციების შეტანამ, მისმა განხილვა-ანალიზმა და ჯგუფის წევრების გარკვეული ამოცანის წინაშე დაყენებამ ისინი დაარწმუნა, რომ სხვა ოჯახებსაც იგივე პრობლემები აწუხებთ, რამაც მათ შორის ერთგვარი ფსიქოლოგიური კონტაქტი დაამყარა. ასეთი ახლობლური ურთიერთობა საფუძვლად დაედო მათ გულწრფელ და გულაბილ საუბრებს. ისინი ერთმანეთს უყვებოდნენ, რჩევას აძლევდნენ ამა თუ იმ პრობლემაზე საკუთარი გამოცდილებიდან. თავდაპირველად თუ ერიდებოდათ საკუთარი პრობლემების საშუალოზე გამოტანა, შემდეგში მათ მსჯელობის საგნად აქციეს არა მარტო ოჯახში არსებული არსებითი პრობლემები, არამედ ცალკეული კრიტიკული სიტუაციების მოყოლაც დაიწყეს.

მას შემდეგ რაც მშობელთა ჯგუფებში ზუნებრივად შეიქმნა ურთიერთგაგების ატმოსფერო და თითოეულმა ჯგუფის წევრმა საკუთარი პრობლემის მოყოლა თვითონვე დაიწყო, ჩვენ მიერ მიწოდებული პრობლემური სიტუაციების განხილვა-ანალიზიდან გადავედით უკვე ჯგუფის წევრების პრობლემების განხილვაზე, სადაც თითოეული მათგანი გვაცნობდა მის ოჯახში არსებულ ამა თუ იმ სიტუაციას.

ჩვენ ვცდილობდით სიტუაციის გარშემო კითხვებზე პირდაპირი პასუხი კი არ გავეცა, არამედ ჯგუფის წევრები აქტიურად ჩაგვეერთო მსჯელობაში, ყველას აზრი მოგვესმინა და სათანადო კომენტარებით მიგვეყვანა ისინი სიტუაციის მართებულ გადაწყვეტამდე. მოვითქვანთ ერთ-ერთი ასეთი სიტუაციის განხილვის მაგალითს:

"მარტოხელა დედა ვარ. მარტო მომიწია ქალ-ვაჟის გაზრდა. როცა ჩემი ქალიშვილი - ნანა მე-8 კლასში გადავიდა, მის კლასში სხვა სკოლიდან გადმოვიდა ერთი გოგონა - ნათია, რომელსაც დედა 2 წლის გარდაცვლილი ჰყავდა, მამა მეუღლის სიკვდილის შემდეგ მეორედ დაქორწინდა და შეეძინა ბავშვი. გოგონას ზრდიდა ბებიის, იგი ძალზე ნერვიული იყო. დაიწყო თუ არა ჩემს გოგონასთან მეგობრობა, ჩემსა და ჩემს შვილს შორის დაიწყო კონფლიქტი. ნათია უმიზეზოდ აცდენდა გაკვეთილებს, სისტემატიურად იგვიანებდა სკოლაში, თუ იშვიათად გამოჩნდებოდა ბოლო გაკვეთილებიდან მაინც იბარებოდა, ჩამორჩენილი იყო სწავლაში, ეწეოდა სიგარეტს და თავის ნებაზე, სადაც უნდოდა და როცა უნდოდა იქ დადიოდა, აბსოლუტურად ნულამდე იყო დასული, ხანდაზმული ბებიის კონტროლი და ზედამხედველობა. ახალმა გოგონამ ადვილად მოიქცია გავლენის ქვეშ ჩემი შვილი, რომელმაც დაიწყო სისტემატიური დაგვიანება სახლში; ტანსაცმლის გაცვლა-გამოცვლა თანატოლებთან და სხვისი ტანსაცმლით სიარული, ტელეფონზე უზომო და უსაქმური ლაპარაკი, აკადემიური მოსწრება თანდათან გაუარესდა, გახდა ძალიან ნერვიული. მე იძულებული გავხდი მკაცრი ზომები მიმეღო, რამაც საწინააღმდეგო შედეგი გამოიღო.

ჩემი შვილი, რომელიც აქამდე გამოირჩეოდა თავისი ზრდილობით და სიწყნარით, ნათიას სახელის ხსენებაზე უცებ დაიწყებდა ყვირილს, უხეშობას, ისტერიულ ტირილს

და მიკრძალავდა მასზე ხმის ამოღებას, მიმტკიცებდა, რომ ის ცოდოა, დედა არა ჰყავს, ნერვიულობს და იმიტომ ეწვეა სიგარეტს, ისე ძალიან კარგი გოგონააო. სკოლა, ოჯახი და თანატოლები (ზოგიერთი გამოწაკლისის გარდა) ცუდად ახასიათებდნენ ნათიას: ჩემი შვილი კი თავგამოდებით იცავს მას. მე ვგრძნობ როგორ მტაცებს ხელიდან ჩემს საკუთარ შვილს, ცხოვრების ზნას საკმაოდ აცდენილი ნათია. როგორ მოვიქცე?"

აღნიშნული სიტუაციის განხილვისას მშობელთა ჯგუფის წევრებმა გამოთქვეს შემდეგი მოსაზრებანი:

- ეტყობა ნანა გულისხმიერი და ემოციური გოგონაა;
- ნათია მართლაც საჭიროებს დახმარებას;
- შეიძლება ნანა ვერც გრძნობს თავის დანაშაულს და მასთან ყოფნით სურს დარდი შეუმსუბუქოს.
- ერთი მხრიდან სიტუაციის წარმოდგენით, ძალზე ძნელია შეაფასო სრული სიტუაცია - ვინ არის დამნაშავე; ვინ იცის, იქნებ არც ისე ცუდად იქცევა ნანა.
- არ ვიციტ ჩვენ, რას აკეთებს ნანა, მაგრამ ერთი რამ ფაქტია - დედასთან ძალიან დამაბული ურთიერთობა აქვს.

ჩვენი კომენტარი: მოდით შევეცადოთ ამ მოკლე ინფორმაციაში დავინახოთ ოჯახის სრული სურათი: მიკროკლიმატი; განხივილობით დედის მიერ აღზრდაში დაშვებული შეცდომები:

- როგორც ნანას დედა გვიამბობს, ბავშვი მე-8 კლასამდე ზრდილობიანი და წყნარი იყო, მაშ ასე უცებ რამ შეცვალა?
- მშობელი თვითონვე აღიარებს, რომ იბულებული გავხდით მკაცრი ზომები მიმეღო; ხომ არ გამორჩა მხედველობიდან ნანას დედას, რომ მშობლებისაგან სიმკაცრის გამოჩენასაც თავისი დრო და ზომიერება სჭირდება?
- ეტყობა დედა არ იყო ისე ახლოს შვილთან, რომ მას შესძლებოდა თავისი პირადი ცხოვრების გაჩენიდან მისთვის გულახდილად ეთქვა ყველაფერი.
- თუ ამას ოჯახში ვერ დაიკმაყოფილებს, რა თქმა უნდა, თანატოლებში დაიწყებს ისეთის მოძებნას, რომელსაც ყველაფერს ეტყვის და ემოციურად განიტვირთება.

ჩვენი კომენტარი: ზოგიერთი მშობელი შვილს მთელ ცხოვრებას უგეგმავს და თქვენ წარმოიდგინეთ, მეგობრებსაც თვითონ ურჩევს. ასეთი მშობელი ცდილობს ბავშვი მოარიდოს ყოველგვარ ცხოვრებისეულ დაბრკოლებას, რაც მისი აზრით, ცუდ ზეგავლენას მოახდენს მასზე; მაგრამ ცხოვრებას თავისი კანონები აქვს და მშობელს აღმზრდელობითი გეგმები ეფუძნება. სწორედ მაშინ იწყება გადაბრალება სკოლაზე, ამხანაგებზე.

- დიახ, ამით სურთ თავიდან აიცილონ ზრალდება იმის გამო, რომ ბავშვი ისეთი არ გამოვიდა, როგორადაც ზრდიდნენ;
- ბავშვები ხომ მოზრდილებივით ვერ იაზროვნებენ, ზოგი მშობელი შვილის სთხოვს ისევე მოიქცეს, როგორც უფროსები იქცევინ, მათ ავიწყდებათ, რომ უფროსები უფრო შორს იხედებიან და ისე იქცევიან, ხოლო ბავშვები დღევანდელი დღით ცხოვრობენ.

ჩვენი კომენტარი: იქნებოდა ნანა სულ ასეთი ზრდილობიანი და წყნარი, ნათია რომ არ გადასულიყო მის კლასში?

- ბავშვმა ყოველგვარ სიტუაციაში და ყველანაირ ადამიანთან ურთიერთობა უნდა მოახერხოს ისე, რომ თვითონ არ დაზიანდეს. კარგად აღზრდილი ბავშვი ამას ახერხებს.
- ძნელი სათქმელია.
- ნათია თუ არა, მაშინ სხვა გამოჩნდებოდა, ვინაიდან ნანა სუსტი ნებისყოფის გოგონა აღმოჩნდა, იგი როგორც ჩანს ადვილად ექცევა სხვისი გავლენის ქვეშ.
- რა თქმა უნდა, არა. ნანა ეტყობა იმპერატიულ გარემოში იზრდებოდა, სადაც მისი ყოველი ნაბიჯი კონტროლის ქვეშ იყო; მას უჭირდა ასეთ ოჯახში ცხოვრება, რამაც ლოგიკური შედეგი გამოიღო.

ჩვენი კომენტარი: ასეთ პირობებში ბავშვები მხოლოდ გარკვეულ ასაკამდე "ემორჩილებიან" უფროსებს, ფაქტიურად დროთა განმავლობაში მათში შინაგანად გრძნობა და ყალიბდება უარყოფითი დამოკიდებულება როგორც მშობლების მოთხოვნების სადმი, ასევე შემდგომში ყოველგვარი აღზრდელობითი ზემოქმედებისადმი. ისინი გარკვეულ დრომდე ცდილობენ მშობლები მოატყუონ, მოაჩვენონ მათ თავი დამჯერ და წყნარ ბავშვად, სინამდვილეში კი ცდილობენ გაეცნენ მათ მეურვეობას, მოიწყონ მშობლებისაგან საიდუმლო ცხოვრება. სისტემატიური დაწოლა და კონტროლი აიძულებს ბავშვებს მონახონ მშობლებთან ბრძოლის მოხერხებული გზები და საშუალებები და ბოლოს როგორც წესი, აუცილებლად დგება მომენტი, როცა მორჩილებას აშკარა პროტესტს უცხადებს. როგორ ფიქრობთ, რა ვერ გაითვალისწინა ნანას დედამ, რაში შეცდა იგი?

- ეტყობა ნანას დედამ არ იცის ამ ასაკისათვის დამახასიათებელი ფსიქოლოგიური თავისებურებანი, კერძოდ, რომ ბავშვს აუცილებლად სჭირდება და გარკვეული მოთხოვნილებაც აქვს თავისივე ტოლებთან ურთიერთობისა. ჩემი აზრით, ასეთი ჩაკეტილი არ უნდა ჰყოლოდა მე-8 კლასამდე.
- თუ ასე კატეგორიულად უშლიდა სხვებთან მეგობრობას, მაშინ თავისი ქალიშვილის მეგობარი თვითონ უნდა გამხდარიყო. ოჯახში უნდა შეექმნა თანამშრომლობის ატმოსფერო.

- ალბათ, ამან განაპირობა, რომ ნანა ასე მიენდო თავის კლასელს, რომელიც დედასავით მარტო ნოტაციებს კი არ უკითხავდა და ავტორიტარიზმით ზღუდავდა, არამედ მისი სულიერი მეგობარი გახდა.

ჩვენი კომენტარი: ვინაიდან გოგონასათვის ამ ასაკში ყველაზე მთავარი მნიშვნელობა შეიძინა მისმა სულიერმა - ემოციურმა განტვირთვამ, ამის ხარჯზე მისთვის ფასი დაეკარგა ყველაფერს, რაც კარგ ქცევასთან იყო დაკავშირებული.

- აბა, რა გასაკვირია, რომ დედას ეზრდოლა ასეთი მეგობრის ჩამოშორებისათვის?
- ყველას და ყველაფერს მართლა ხომ ვერ ჩამოაცილებ, გარშემო არც თუ ისე ცოტა უარყოფითი მაგალითის მიმცემი ზავშეხები.
- დედა გოგონასთან ძალიან ახლოს უნდა იყოს, რათა ზავშემა შეძლოს თავისი პირადი ცხოვრების გულახდილად მიტანა.
- გარდა ამისა, გოგონას დედისაგან იმის მოლოდინი უნდა ჰქონოდა, რომ იგი მას გაუგებდა და ჰკვიანურ რჩევა-დარიგებას მისცემდა, თუ ზავშეს არა აქვს ასეთის მოლოდინი, მაშინ ის აუცილებლად გარეთ დაიწყებს თავისი თანამგრძნობის მოძებნას.

ჩვენი კომენტარი: როგორც სჩანს, დედა თავის ქალიშვილს ისეთ ფორმებში აწვდიდა ცხოვრებისეულ ჰემმარიტეტებს, რომ მასში პროტესტი მწიფდებოდა. ყურადღება მისაქცევია ის ფაქტიც, რომ არ გამოუშუშავა შვილს ნებისყოფა, თვითკონტროლის უნარი, იგი ვერ ანსხვავებს ერთმანეთისაგან კარგს და ცუდს, პირველ ხარისხიდან და მეორეხარისხიდან საქმეებს. ამიტომაც, რომ გოგონას ამ ასაკისათვის დამახასიათებელი დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისაკენ სწრაფვა ვლინდება მხოლოდ მშობლის მიმართ პროტესტში.

- დედა წესიერებისაკენ მოუწოდებდა, ის კი ჯიბრზე უარესად იქცევა, რა უნდა ქნას დედამ ამ შემთხვევაში?
- ჩემი აზრით, დედამ დროებით თავი უნდა შეიკავოს ყოველგვარი შენიშვნებისაგან.
- აბა მიანდოს შვილი თავის ნებას?
- რატომ, ევადოს ჩუმად დაუკვირდეს და აკონტროლოს როგორც შვილის ქცევა, ასევე თავისი მოთხოვნები მის მიმართ, რათა ნანა უფრო მეტად არ გააღიზიანოს.
- იქნებ აჯობებდა ნათია (რომლის სახელის გაგონებაც არ უნდოდა) დაეპატიჟა სახლში. მისთვის არ ეგრძნობინებინა თავისი უარყოფითი დამოკიდებულება, ტკბილი მოპყრობით გამოეწვია გულახდილ ლაპარაკში, გაეგო ბოლოს და ბოლოს, რამ მიიზიდა, რით მოხიზლა ნათიამ თავისი შვილი.

- მართალია, ნათია მხოლოდ სიგარეტის მოწევით და ცუდი ყოფაქცევით არ მიიზიდავდა და არ გააგიჟებდა ასე ნანას.
- მართლაც, ხომ უნდა იცნობდე შვილის მეგობრებს, მათ ინტერესებს, რათა სწორი არჩევანი და პოზიცია დაიკავო მათ ურთიერთობაში ჩარევის დროს.
- ალბათ, გოგონასაც ვიღაცამ უნდა ჩაუტაროს მუშაობა, რათა ოჯახში არსებული კონფლიქტი მოგვარდეს.

ჩვენი კომენტარი: იმ დროს, როცა მშობელს შვილზე ეკარგება აღმზრდელობითი ზემოქმედების უნარი, ასეთ სიტუაციაში გარეშე პირებს მართლაც მეტად შეუძლიათ ბავშვზე ზეგავლენის მოხდენა; მაგრამ აქვე გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ გააჩნია ბავშვისთვის როგორი მნიშვნელობის მქონე გარეშე პირია. თუ მისთვის ავტორიტეტი არ იქნება, მაშინ არც აზრი ექნება სხვის ჩარევას, ხოლო ეს სხვა შეიძლება იყოს თანატოლი, მასწავლებელი, მეზობელი, ნათესავი, გამოჩენილი მოღვაწე და სხვ. გააჩნია ვინ არის მისთვის ავტორიტეტი.

- სულაც შეიძლება იგივე ნათიას დაუახლოვდეს ნანას დედა და მისგან იმოქმედოს.
- ვიღაცა იქნება, ვისაც უნდა გააგებინოს ნანას, რომ იგი ამჟამად მთლიანად შეპყრობილია დედასთან ბრძოლის განწყობით. იგი წარმოდგენილი ჰყავს მოწინააღმდეგეთა ბანაკის წევრად და ეს მას საშინლად უშლის ხელს იფიქროს, იზრუნოს თავის მომავალზე.
- უფრო შემყნარებულად მოეკიდოს დედას, რადგანაც მართო ზრდის შვილს და უნდა ღირსეული გაზარდოს. შეიძლება ბევრი რამე ეშლება შვილებთან ურთიერთობაში, მაგრამ მასზე ძვირფასი ხომ არავინა ჰყავს, როგორც შეუძლია, ისე ზრუნავს და ღელავს მასზე. შვილის ბასიათი კი დედასთან ჯიბრში ისეთი ყალიბდებოდა, როგორსაც არც ერთი დედა არ ინატრებდა.

სამწუხაროდ, ზემოთ აღწერილი რთული ოჯახური სიტუაცია არც ისე იშვიათად გვხვდება.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ასეთ პრობლემურ სიტუაციამდე შეიძლება მივიდნენ როგორც ავტორიტარისტი მშობლები და მათი შვილები, აგრეთვე ლიბერალი მშობლები და მათი შვილებიც. სავალალოა, რომ მშობლები, რომლებიც ზედმეტ მეურვეობას ან ავტორიტარობას იჩენენ შვილის მიმართ, არ იციან და, რაც მთავარია, არ თვლიან ამას თავის ნაკლად. შვილის კალაპოტიდან ამოვარდნას მიაწერენ ყველას და ყველაფერს გარდა, საკუთარი თავისა. სინამდვილეში კი ჰიპერკონტროლი, ისევე როგორც უკონტროლობა დიდ ზიანს აყენებს ბავშვის სრულყოფილ პიროვნებად ჩამოყალიბების დიდ საქმეს. ასეთ მშობლებს ვურჩევდით თვითკონტროლის საშუალებით შეისწავლონ და აღმოფხვრან საკუთარი ნაკლი, სანამ ბავშვი მოზარდობის ასაკში შევა. წინააღმდეგ

შემთხვევაში ბავშვის სოციალურ ტენდენციებს კი არ აღმოვფხვრით, პირიქით, უფრო მეტად შევუწყობთ ხელს მის განვითარებას და გაღრმავებას.

ამრიგად, პრობლემური სიტუაციების ამგვარი განხილვა-ანალიზი, მშობელთა ჯგუფის წევრებს ხელს უწყობს გაეცნოს სხვების პრობლემებს, შეადაროს საკუთარ პრობლემებს, ანალიზი გაუკეთოს განხილულ სიტუაციებს და მივიდეს ოპტიმალური აღმზრდელობითი გზებისა და საშუალებების მოძებნამდე. ისინი ჯგუფის წევრების პრობლემების საკუთარ პრობლემებთან შედარება-შეპირისპირებით უკეთესად აცნობიერებენ და ხედავენ ოჯახში დაშვებულ შეცდომებს.

მშობელთა ჯგუფებთან ჩვენს მიერ ჩატარებული მუშაობა - პრობლემური სიტუაციების განხილვა-ანალიზი, ითვალისწინებდა ისეთი ჯგუფის მრჩეველს ანუ კონსულტანტს, რომლებიც სპეციალურად მზადდებიან ამგვარ ჯგუფებთან სასურველი შედეგის მიღების თვალსაზრისით. მათ უნდა შესწავლეთ უნარი საკუთარი კომენტარებით მისცენ სწორი ორიენტაცია და ჯგუფის თითოეული წევრი მოიყვანონ არსებული პრობლემის მართებულ გადაწყვეტამდე.

§5. **ჯგუფური მრჩეველი**

მოკლედ შევხებით "ჯგუფური მრჩეველის" წარმოშობასა და განვითარების ისტორიას.

ტერმინი "ჯგუფური მრჩეველი" ამერიკული წარმოშობისაა და პირველად (თუმცა ამის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაა) იგი იხმარა დოქტორმა რიჩარდ ალბენმა (1931 წ.) თავის სტატიაში - "ჯგუფის ხელმძღვანელობის პროგრამა უფროს კლასებში", რომელიც გამოქვეყნდა ჟურნალ "ალზრდამი". აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ალენი ერთმანეთის სინონიმად იყენებდა ტერმინებს "პრობლემური კონფერენცია", "ჯგუფური მრჩეველი" და "ჯგუფის ხელმძღვანელობა".

ჯონსი, 1934 წელს "ხელმძღვანელობის პრინციპის" მეორე გამოცემაში ამბობს: - "ჯგუფური მრჩეველი", როგორც ტერმინი ხმარებაში შევიდა ძირითადად რიჩარდ ალენის შესანიშნავი შრომით. იგი თავისი შინაარსით, აგრძელებს ჯონსის, მოიცავს ხელმძღვანელობის ყველა ფორმას, რომელსაც ადგილი აქვს ჯგუფებში ან კლასში.

"ხელმძღვანელობის პრინციპების" მე-5 გამოცემაში - 1963 წელს ჯონსი რიჩარდ ალენის "ჯგუფურ მრჩეველზე" ამბობს - "ეს არის ჯგუფური რჩევის და ჯგუფში რჩევის კომბინირებული ტექნიკა, რომელსაც ალენი თვითონვე იყენებდა ქ. პროვიდენსის სახალხო სკოლებში და როდ აილენდში 25 წლის წინ. "ჯონსის აზრით, "ჯგუფური მრჩეველობის" მიზანი იყო მრჩეველს - კონსულტანტს საშუალება მიეცა ჯგუფის წევრებისათვის, ემსჯელათ როგორც პირად, ასევე სოციალურ ურთიერთკავშირებზე, ხოლო დისკუსიის საგანი იყო ჯგუფის წევრების საერთო პრობლემები. ჯგუფს საილუსტრაციოდ სთავაზობდნენ პრობლემურ სიტუაციას, რომლისთვისაც თითოეული ჯგუფის წევრს საკუთარი გამოცდილება უნდა შეედარებინა ამ კონკრეტული შემთხვევისათვის,

ხოლო კონსულტანტი ჯგუფს ორიენტაციას აძლევდა მიეგნოთ არსებული პრობლემის მთავარი წყაროსათვის. როგორც ჯონსი აღნიშნავდა, ალენის აზრით, მისი მეთოდი გაცილებით ეფექტური იყო მაშინ, როცა თითოეული პრობლემა, შემთხვევა თუ საკითხი საერთო იყო, ან ტიპიურ შემთხვევას წარმოადგენდა ჯგუფის თითოეული წევრისათვის.

ჯონსის მიხედვით ალენი კონსულტანტს ახასიათებდა, როგორც ისეთს, რომელიც არასდროს არ გამოხატავდა არც თანხმობას და არც უარყოფას ჯგუფის წევრების რომელიმე თვალსაზრისისა თუ დამოკიდებულების მიმართ, არასდროს არ ამბობდა თავის საკუთარ აზრს, მაგრამ საკუთარი კომენტარებით მიზანმიმართულად მიყავდა ისინი პრობლემის მართებულ გადაწყვეტამდე.

"ჯგუფის მრჩეველობა" - ამ ტერმინის შემოღებას საკმაოდ დიდ წინააღმდეგობას უწევდა. ტერმინის გამოყენების პირველი წინააღმდეგობის ცდა იყო გამოცემაში - "მოწოდების ხელმძღვანელობის პრინციპების გადახედვა" (რევიზია), რომელიც გამოქვეყნდა "მოწოდების ხელმძღვანელობის" რევიუსი და რომლის ავტორები იყვნენ დე სვეინიტი, ბრედსთუ, ხუხვალი და ჰეიესი (1929 წ.). ამ სტატიაში "ჯგუფის მრჩეველობა" გაიგივებულია ამა თუ იმ საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის მოცემასთან (ე. ი. იმის შესახებ, თუ რა უნდა გააკეთოს ჯგუფის წევრებმა).

"ხელმძღვანელობის" პრინციპების მე-5 გამოცემაში, ჯონსი წერდა - "ჯგუფის ხელმძღვანელობის მნიშვნელობას ყველა აღიარებს, მაგრამ ტერმინს 'ჯგუფის მრჩეველობა' ბევრი ხელმძღვანელი ორგანო უარყოფს. ზოგი ფიქრობს, რომ ჯგუფის მრჩეველობა ანომალიაა და 'ჯგუფის მრჩეველობაზე' ისეთივე სისულელეა ლაპარაკი, როგორც 'ჯგუფურ ტვირთზე'.

ალზრდის შესწავლის ნაციონალური საზოგადოების 37-ე ყოველწლიურ წიგნის I ნაწილში "ხელმძღვანელობა აღმზრდელობით დაწესებულებებში" ჯილბერტ რენი (1938 წ.) წერდა: მრჩეველობა არის პირადი საქმე, არ შეიძლება მისი შესრულება ჯგუფთან. ამიტომ "ჯგუფის მრჩეველობა" უაზროა, რჩევის მიცემა ყოველთვის პირადულია.

1942 წელს ბრუნერი, რომელიც საკმაოდ ავტორიტეტული ფიგურა იყო ხელმძღვანელობის საქმეში, წერდა: სიტყვა "მრჩეველობა" უკეთესია გამოვიყენოთ ცალკეულ პირებთან ინდივიდუალური მუშაობის დროს.

სლავსტინი (1964 წ.) ეწინააღმდეგებოდა ტერმინის "ჯგუფის მრჩეველობის" გამოყენებას. იგი აცხადებს, რომ მრჩეველობა ანუ რჩევის მიცემა უნდა მოხდეს ორი ადამიანის პირადი კონტაქტის დროს (პირად საუბარში). მისი აზრით, ადამიანის ფსიქიკის განვითარების სხვადასხვა დონეზე, ზემოქმედების განსხვავებული ფორმებია საჭირო. ჯგუფური რჩევა დაბალი სიღრმისა და ინტენსივობის ზემოქმედების ფორმაა, ამიტომ უნდა მიმდინარეობდეს უფრო დაბალ ფსიქიკურ დონეზე, "ჯგუფური ფსიქოთერაპია" - უფრო ღრმა და ინტენსიური ზემოქმედების ფორმაა და ამიტომ უნდა მიმდინარეობდეს უფრო განვითარებულ ფსიქიკურ დონეზე, ხოლო "ჯგუფის ხელმძღვანელობის" ფორმას მათ შორის შუალედური ადგილი უკავია. ამიტომ ზემოქმედების ტერმინებში რომ ველაპა-

რაკოთ, აღნიშნავს იგი, თავდაპირველად ჯგუფებთან უნდა მიმდინარეობდეს ჯგუფური მრჩეველობა", შემდეგ "ჯგუფის ხელმძღვანელობა" და ბოლოს "ჯგუფური ფსიქოთერაპია". სლავსონის აღნიშნულ კონცეფციას ჯგუფის მრჩეველობისა და მისი ადგილის შესახებ ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავს, ასე მაგალითად, **გოლდმანს** (1952 წ.) მიაჩნია, რომ ჯგუფის ხელმძღვანელობა ნაკლებ ინტენსიურ ადგილს იჭერს ალზრდის პროცესში, ხოლო ჯგუფის მრჩეველობას შუალედური ადგილი უჭირავს; მისი აზრით, ფსიქოთერაპია წარმოადგენს ყველაზე ღრმა ზემოქმედების საშუალებას.

ლოფტონსაც (1956 წ.) ასევე ერევა ეს ტერმინოლოგია და ბოლოს ასკვნის, რომ თუმცა 9 წელი გავიდა, რაც ამ ტექსტის პირველი გამოცემა დაიწერა, ამ ტერმინის მნიშვნელობაზე არეულობა და უთანხმოება ჯერ კიდევ არსებობს.

ასევე, გაუქირდათ ამერიკელი ხელმძღვანელობითი ასოციაციის შეკრებაზე 1966 წელს ვაშინგტონში ჯგუფის ხელმძღვანელობის განსხვავება ჯგუფის მრჩეველობისაგან. იყო ამ ტერმინის გართულების ცდებიც, მაგალითად, ფრეხლენმა შემოიტანა "მრავალი რჩევის" ცნება, რომელიც ძირითადად ემთხვევა "ჯგუფური მრჩეველობის" ცნებას, მაგრამ როგორც **ელენ დრაივერი** (1958 წ.) განმარტავს "მრავალი მრჩეველობა" მოიცავს ინდივიდუალურ მრჩეველობასაც.

უახლოესი გამოკვლევების მიხედვით "ჯგუფური მრჩეველობა" ამჟღავნებს ტერმინებს "ჯგუფის ხელმძღვანელობა", "მრავალი მრჩეველობა", "ჯგუფური თერაპია", ფსიქოდრამა და სოციოდრამა" (**გაზდა, დენჰანი, მიდლზი**, 1967 წ.), და განსაზღვრეს "ჯგუფური მრჩეველობის" ცნება: ჯგუფური მრჩეველობა არის დინამიკური - ინტერპერსონალური პროცესი, რომელიც ეყრდნობა ცნობიერ აზროვნებასა და ქცევას, და რომელიც მოიცავს მთელ რიგ თერაპიულ ფუნქციებს: ნებართვა, ორიენტაცია სინამდვილეზე, ურთიერთობა, ზრუნვა, გაგება, მიღება და მხარდაჭერა. ამავე დროს მითითებულია, რომ თერაპიული ფუნქციები საზრდოს ღებულობენ პატარა ჯგუფებში, სადაც განიხილება პერსონალური საკითხები, ჯგუფის წევრები აუცილებლად ნორმალური ფსიქიკის ადამიანები არიან, რომელთა პრობლემები არ არის იმდენად გადაგვარებული, რომ საჭიროებდეს ექსტენსიურ ინდივიდუალურ ურთიერთგაზიარებას. ჯგუფის მრჩეველებს - კონსულტანტებს შეუძლიათ გამოიყენონ ჯგუფის წევრთა ურთიერთზემოქმედება, რათა გააძლიერონ გაგება და მიღება ზოგიერთი ღირებულებისა, რათა ასწავლონ და გადააჩვიონ ზოგიერთი დამოკიდებულება და ქცევა (**გაზდა** და სხვ., 1967 წ.)

ბრემერმა და **შოსტრომმა** ჯგუფური მრჩეველობა ჯგუფური თერაპიისაგან იმით განასხვავა, რომ მრჩეველობა აღწერილია როგორც აღმზრდელობითი, დამხმარე, სიტუაციური, პრობლემათა გადამწყვეტი, შეგნებული საშუალება. ზაზგასმულია, - ამბობენ ისინი, - რომ მრჩეველობის დროს ზემოქმედება ხანმოკლეა. საქმე გვაქვს ნორმალური ფსიქიკის მქონე ადამიანებთან. ხოლო ფსიქოთერაპია დახასიათებულია, როგორც დამხმარე (განსაკუთრებული მნიშვნელობით), აღდგენითი, ღრმა ანალიზური, სწავლობს

შეუცნობელს, ეხება ნევრასტენიკებს ან სხვა მძიმე ემოციურ პრობლემებთან გვაქვს საქმე და ხანგრძლივია.

კორსინი (1957 წ.) შემდეგნაირად განსაზღვრავს ფსიქოთერაპიას: "ეს არის მეთოდებისა და თეორიების კონგლომერატი, რომელთაც სხვადასხვა საწყისი გააჩნიათ წარსულში, მათ საფუძვლად უდევს სოციალური მოთხოვნები და ამიტომ სხვადასხვა სფეროში სხვადასხვანაირად განვითარდა". მორენი ეთანხმება კორსინს, რომ ჯგუფურ ფსიქოთერაპიას საწყისი აქვს მედიცინაში, სოციოლოგიაში და რელიგიაში.

ტერმინი "ჯგუფური თერაპია" შემოღებულ იქნა 1981 წელს ჯ. მორენოს მიერ. ტერმინი "ჯგუფური ფსიქოთერაპია" მან შემოიღო 1932 წელს. საერთოდ ჯგუფურ თერაპიას და ჯგუფურ ფსიქოთერაპიის სინონიმური მნიშვნელობით იყენებენ. ტერმინი ჯგუფური თერაპია გახდა ჯგუფური ფსიქოთერაპიის შემოკლებული სახელწოდება საუბრის დროს.

"ჯგუფური თერაპია" მორენოს მიერ შემოღებულ იქნა დაახლოებით იმავე დროს, როცა ალენმა შემოიღო ტერმინი "ჯგუფური მრჩეველობა". მაგრამ ალენის "ჯგუფური მრჩეველობის" შინაარსი უფრო უახლოვდებოდა ჯგუფურ აღზრდა-განათლებას, ვიდრე მორენოს მიერ მოცემული შინაარსი ჯგუფური თერაპიისა და ფსიქოთერაპიისათვის.

სპეციალურ ლიტერატურაში ჯგუფური ფსიქოთერაპია აღწერილია უფრო ადრე, ვიდრე ჯგუფური მრჩეველობა. ამიტომ ჯგუფური ფსიქოთერაპია აღიარებულია როგორც ჯგუფური მრჩეველობის რაციონალურ საწყისად. შესაძლებელია, მართლაც ჯგუფური ფსიქოთერაპია არის ყველაზე მნიშვნელოვანი მეთოდი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ჯგუფური მრჩეველობის წარმოშობასა და განვითარებას.

ფილადელფიის "ქორწინების საბჭოს" ისტორიის გადახედვისას გესკილმა და მადმა აღნიშნეს, რომ "ქორწინების საბჭოს" სააგენტოს საწყისებში 1932 წლიდან შედიოდა ჯგუფური მრჩეველობა და ოჯახური აღზრდა. მათი აზრით, ჯგუფური მრჩეველობა ეს არის დინამიკური ურთიერთკავშირი მრჩეველისა და ჯგუფის წევრებთან და მოიცავს ისეთი საკითხების წამოჭრას და განხილვას, რომელშიც ზედმიწევნით კარგი ცოდნა აქვს მრჩეველს. აღნიშნული საკითხები საერთო ან პირადულია ჯგუფის წევრებისათვის; ამ საკითხების გარშემო საუბარი, ბუნებრივია, სხვადასხვა ემოციებს იწვევს, რომელიც საფუძვლად ედება დამოკიდებულების განვითარებას თუ შეცვლას. ჯგუფის წევრებსა და მრჩეველს შორის ურთიერთკავშირი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

ჯგუფური მრჩეველობა ანუ ჯგუფებისათვის კონსულტაციების მიცემა ძირითადად გამოიყენება ჯგუფებში პრობლემური სიტუაციების განხილვა-ანალიზის დროს, ვერბალურ დონეზე ჯგუფის წევრების მართებულ გადაწყვეტამდე მიყვანის მიზნით.

§6. როლუბის სიტუაციური გათვალისწინება, სოციოდრამა

მშობელთა ჯგუფებთან მუშაობის ბოლო ეტაპი ითვალისწინებდა სიტუაციების გათვალისწინებას, სადაც სხვადასხვა როლის გათვალისწინება მშობელს საშუალებას აძლევდა მისაღებ ქცევაში გავარჯიშებულიყო. ცნობილია, რომ ამა თუ იმ ქცევაში ვარჯიში საფუძველს წარმოადგენს შესატყვისი ჩვევის ჩამოყალიბებისათვის, ასე მაგალითად, როდესაც ავტორიტარისტ მშობელს ვათამაშებდით და შესაბამისად ვავარჯიშებდით კიდევ სხვადასხვა სიტუაციაში დემოკრატი მშობლის როლს, ასეთი მშობელი თანდათანობით ეჩვეოდა დემოკრატი მშობლისთვის დამახასიათებელ ქცევას და არჩევდა ურთიერთობის ისეთ ფორმას, რომელიც მოუწესრიგებდა შვილთან კონფლიქტურ დამოკიდებულებას.

მშობლებთან მუშაობის ამავე ეტაპზე ვატარებდით სოციოდრამას - რომელიც ითვალისწინებდა მშობლებს გარედან შეხედდათ საკუთარი ქცევებისათვის: მათთვის გვეჩვენებინა მათივე მოყოლილ კონკრეტულ სიტუაციაში თუ როგორ იქცეოდნენ ისინი, როგორ ლანძღავდნენ და შეურაცხყოფას აყენებდნენ შვილებს; ყველაფერ ამას უყურებდნენ საკუთარი თვალით, ოღონდ მათივე როლში გამოგვყავდა ჯგუფის სხვა წევრები. რის შედეგადაც ჯგუფის ის წევრი, რომლის როლის გათვალისწინებაც ხდებოდა, კრიტიკული თვალით უყურებდა გარედან მის მიერ დაშვებულ შეცდომებს, თვითონვე აღიარებდა თავის შეცდომებს და აშკარად ცდილობდა შეეცვალა თავისი დამოკიდებულება შვილისადმი.

სოციოდრამის მამამთავარი თ. მორენი, სოციოდრამას სიღრმისეული ზემოქმედების მეთოდს უწოდებდა. მისი აზრით, სოციოდრამას ორი ძირი აქვს: სოციო - რომელიც აღნიშნავდა სხვა ადამიანს და დრამა - მოქმედებს. ე. ი. სოციოდრამა ნიშნავდა სხვა ადამიანის სასარგებლოდ მოქმედებას. მისი აზრით, სოციოდრამის კონცეფცია არის ის, რომ ადამიანი თამაშობს ვიღაცის როლს. ამავე დროს, თითოეულ როლს აქვს ორი მხარე - პირადი და კოლექტიური. სოციოდრამატული როლებისათვის დამახასიათებელია კოლექტიური იდეები და გამოცდილება, ხოლო ფსიქოდრამატული როლებისათვის დამახასიათებელია ინდივიდუალური იდეები და გამოცდილებანი.

კარსონი (1966 წ.) ასე განმარტავს სოციოდრამას: სოციოდრამას უწოდებენ ისეთ პროცედურას, როცა ჯგუფში არსებულ პრობლემას ჯგუფის ყველა წევრისათვის ერთნაირი მნიშვნელობა აქვს, ე. ი. როცა ჯგუფის ყველა წევრს ერთიდაიგივე პრობლემა აწუხებს, ხოლო, ფსიქოდრამასთან საქმე გვაქვს მაშინ, როცა ჯგუფის თითოეული წევრი თამაშობს საკუთარ პრობლემას; იგი წარსულ, ახლანდელ და მომავალ სიტუაციაში საკუთარი როლის თამაშია. ამდენად, ფსიქოდრამა თერაპიის შედარებით პირადი ფორმაა, ვიდრე სოციოდრამა.

ბრუნელის აზრით, კონფლიქტური ოჯახის სიტუაციებში როლების გათვალისწინება, ძალიან დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობის ტექნიკაა.

სპეციალური ლიტერატურის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ კონფლიქტებს ძირითადად ასოციალური ტენდენციების მქონე ძნელი ბავშვები (95%) ქმნიან ოჯახში, ისინი აქტიურ წინააღმდეგობას ავლენენ ყოველგვარი აღმზრდელობითი ზემოქმედებისადმი, რაც იწვევს რთულ კონფლიქტურ სიტუაციებს აღმზრდელებსა და აღსაზრდელებს შორის.

ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის ფუძემდებელმა დ. უზნაძემ აღმზრდელსა და აღსაზრდელს შორის კონფლიქტების წარმოშობის წყაროს - "აღზრდას ძირითადი ტრაგედია" უწოდა.³² ამ ტრაგედიის მიზეზს დ. უზნაძე აღმზრდელისა და აღსაზრდელის მისწრაფებათა განსვლაში ხედავდა: მშობელი ბავშვის ამჟამინდელ ქცევის მოტივებს განსაზღვრავს ბავშვის შორეული მიზნებიდან გამომდინარე, ხოლო ბავშვი თავის კეთილდღეობას საკუთარი აქტუალური მოთხოვნილებების პოზიციიდან უყურებს და ამიტომ დღევანდელი დღით ცხოვრობს, ამდენად იგი აქტუალურ მოთხოვნილებებს ემსახურება და სხვებისგანაც მათ სამსახურს მოითხოვს. ამიტომ უწოდა დ. უზნაძემ მოზარდს თავისი ინტერესების "შეცელი დარაჯი".

ოჯახში კარგად დაყენებულმა აღმზრდელობითმა ატმოსფერომ - მშობლების შეილებათან სიახლოვემ, მეგობრულმა დამოკიდებულებამ, ურთიერთთანამშრომლობამ, ბავშვების პიროვნებისადმი პატივისცემამ, ასაკობრივი თავისებურებებით გამოწვეული აქტუალური მოთხოვნილებები ისე უნდა არეგულიროს, რომ აღსაზრდელი ასეთ კატეგორიულ პროტესტს არ აცხადებდეს უფროსების მოთხოვნებზე და არ მიყავდეს ისინი მათთვის არასასურველ კონფლიქტურ სიტუაციამდე.

სამწუხაროდ, ყველა მშობელი ვერ ახერხებს ამას სხვადასხვა მიზეზების გამო: ელემენტარული პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური ცოდნის უქონლობის ან ჩვეულ დამოკიდებულებას შვილთან მიმართებაში ველარ ცვლიან და ა. შ.

თუმცა არის კატეგორია მშობლებისა, რომლებსაც პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური განათლებაც აქვთ, ისიც იციან რთულ სიტუაციაში როგორ უნდა მოიქცნენ, მაგრამ სინამდვილეში ასე არ იქცევიან. მიუხედავად იმისა, რომ პრობლემური სიტუაციების განხილვა-ანალიზის დროს ისინი პრობლემის მართებულ გადაწყვეტამდე მიდიოდნენ, მაინც ვერ ახერხებდნენ შვილებთან არსებული დამოკიდებულების შეცვლას და კრიტიკულ სიტუაციაში ისევ ძველებურად იქცევიან. ისინი აღნიშნავენ, რომ მიუხედავად ხევრი მცდელობისა, მაინც არაფერი გამოგვდისო.

აღნიშნული გარემოების გამო, გადაწყვეიტთ ისინი აქტიურად ჩაგვერთო სიტუაციების გათამაშებაში. როლების სიტუაციური გათამაშება მშობელს ქცევაში ვარჯიშის შესაძლებლობას აძლევს. გარდა ამისა, ჯგუფის წევრები, რომელთა წინაშე ხდება გათამაშება, მაგალითს ღებულობენ იმისა, თუ როგორ მოიქცნენ ამა თუ იმ სიტუაციაში.

³² დ. უზნაძე "აღზრდის ძირითადი ტრაგედია".

როლების სიტუაციური გათამაშება მიმდინარეობდა ორ სერიად: I სერია ითვალისწინებდა საერთო პრობლემების მქონე მშობელთა ჯგუფებში სოციოდრამის შეტანას, ხოლო II სერია ითვალისწინებდა პედაგოგიურ თამაშებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სოციოდრამა გამოიყენება საერთო პრობლემების მქონე ჯგუფებში იმისათვის, რათა თითოეულმა ჯგუფის წევრმა "გარედან" შეხედოს საკუთარ ქცევებსა თუ მეტყველების კულტურას შეილებთან მიმართებაში. როდესაც მშობელი - ჯგუფის წევრი "გარედან" უსმენს და უყურებს საკუთარ როლს - თურმე როგორ ელამარაკებოდა და ექცოდა თავის შვილს კრიტიკულ სიტუაციაში, თვითონვე რეგვენია თავისი საქციელის, ეწყება სინდისის ქენჯნა, თავმოყვარეობა ჯგუფის წევრების წინაშე და ჯგუფი იმდენად ძლიერ ზემოქმედებას ახდენს მასზე, რომ იგი საბოლოოდ გადაწყვეტს მიიღოს კონსულტანტის რჩევა, არ აჩქარდეს კრიტიკულ სიტუაციაში და პედაგოგიურად მისაღებ ქცევაში დაიწყოს ვარჯიში. როლების სიტუაციური გათამაშება საერთო პრობლემების მქონე მშობელთა ჯგუფებში შემდეგნაირად ხდებოდა: გამოიკვეთა რა ჯგუფის თითოეული წევრისთვის საერთო პრობლემა - სიგარეტის მოწვევა გარდამავალ ასაკში, ჯგუფის წევრები დავალების სახით იღებდნენ ავტორიტარისტ მშობელთან გათამაშებინათ ლიბერალი მშობლის როლი და პირიქით, ლიბერალს ავტორიტარისტის როლი.

როლების სიტუაციური გათამაშების I სერია ორ ეტაპად მიმდინარეობდა:

1 ეტაპი - მშობელი უყვებოდა ჯგუფს როგორი რეაქცია ჰქონდა, როცა პირველად გაიგო, რომ მისი შვილი სიგარეტს ეწეოდა. ამ გზით კიდევ ერთხელ გამოიკვეთა ჯგუფში ავტორიტარი, დემოკრატი და ლიბერალი მშობლები, გარდა ამისა, ჯგუფის თითოეული წევრი ისმენდა და ეცნობოდა სხვა მშობლების დამოკიდებულების ფორმებს შეილებსადმი.

თითოეული ჯგუფის წევრი ჯგუფში ყვებოდა საკუთარი გამოცდილებიდან, ასე მაგალითად:

ავტორიტარი დედა - როგორ ბედავ, შე ლაწირაკო, სიგარეტის მოწვევას, რა დროს შენი სიგარეტია? (გაარტყა).

ბიჭი - შეურაცხყოფილი ხმისამოულებლად დედას ხელებს უჭერს, ეწინააღმდეგება.

დედა - ვის უბედავ შენ ხელების გაკავევას, შე თავხედო, შენ. ის არ გეყოფა ამ პატარამ სიგარეტის წევით შეურაცხყოფა რომ მომაყენე, ახლა ხელებსაც მიჭერ? (კიდევ გაარტყამს).

ბიჭი - სახლიდან გარბის.

დემეტრე ბერიძე - ამას რას მოვესწარით, შვილო, ნუთუ ეს ყველაფერი მართალია და საკუთარი თავი ისე გაიმეტე, რომ შენს ჩამოუყალიბებელ ორგანიზმს ნიკოტინით წამლა?

ბიჭი - ხმას არ იღებს.

დედა - ჩვენ შენს იმედად ვიყავით, შენ კი შენს თავს არ უფრთხილდები და ჩვენ რაღა იმედი უნდა გვქონდეს შენი.

ბიჭი - (თავს ჩალუნავს) მეტს აღარ ვიზამ...

ლიბერალი დედა - არა გრცხვენია, გავიგე, სიგარეტის წვეა დაგიწყია. რა დროს შენი სიგარეტია.

ბიჭი - სიგარეტი არა...

დედა - აბა, მომატყუეს?

ბიჭი - მოგატყუეს, აბა, რა.

დედა - ნეტავი მართლა ასე იყოს.

ბიჭი - დიახ, ასეა.

ამრიგად, I ეტაპზე ჩვენი მიზანი იყო მშობლებს - ჯგუფის წევრებს ერთმანეთისთვის მოესმინათ ჯგუფში არსებულ საერთო პრობლემების ირგვლივ გამოთქმული მსჯელობისათვის, ენახათ მათ მიერ გამოვლენილი თავდაპირველი რეაქციები, ხოლო შემდეგ ჯგუფთან ერთად ხდებოდა მათივე მოყოლილი სიტუაციების განხილვა. ვმსჯელობდით მათ მიერ დამუშავებულ შეცდომებზე, როგორ მოიქცნენ და როგორ უნდა მოეცულიყვნენ, რამდენად ადექვატური ხერხებით გადაწყვიტეს მათ პრობლემა, ვუცნობიერებდით, თუ როგორ უშლიდა ხელს პედაგოგიურად მართებული ხერხების გამოყენებას ის თავდაპირველი ემოციები, რომელიც არასასიამოვნო ფაქტის გაგებაში გამოიწვია მასში, მათ მიერ გამოყენებული ხერხები რამდენად შეესატყვისებოდა დასახულ მიზნებსა და ამოცანებს და ა. შ.

ჯგუფის წევრები ეცნობოდნენ რა თითოეულის თავდაპირველ რეაქციებს, რომელიც მათ გამოამჟღავნეს ამ პრობლემასთან დაკავშირებით, საკუთარი რეაქციების შედარებით სხვების დამოკიდებულების ფორმებთან, ირჩევდნენ პრობლემის გადაწყვეტის საუკეთესო ვარიანტს და ცდილობდნენ თვითონაც სხვა დროს შეილებთან ასე მოეცულიყვნენ.

II ეტაპზე პედაგოგიურად მიუღებელი ქცევის გათამაშება ხდებოდა: ზემოთ აღწერილ სიტუაციებში ავტორიტარისტი მშობელი თამაშობდა ლიბერალი მშობლის როლს, ლიბერალი კი ავტორიტარისტი მშობლის როლს, რის შედეგადაც თითოეული მათგანი "გარედან" კიდევ უფრო თვალნათლივ ხედავდა საკუთარ ნაკლს და საბოლოოდ ღებულობდა გადაწყვეტილებას თავისი შეცდომების გამოსწორების მიზნით პედაგოგიურად მისაღებ ქცევაში გავარჯიშებულიყო.

ის, ვისთვისაც უჩვეულო იყო ასეთი ქცევა, თავს დამაბულად, შებოჭილად გრძნობდა, მას რამოდენიმეჯერ უნდა გაეთამაშა ერთი და იგივე როლი, ვიდრე საკმაოდ თავისუფლად არ იგრძნობდა თავს და არ დაძლევდა ფსიქოლოგიურ ბარიერს.

როლების სიტუაციური გათამაშების შემდეგი სერია ითვალისწინებდა პედაგოგიურ თამაშებს, რომელიც პედაგოგიურად მისაღებ ქცევაში ვარჯიშის ფუნქციას ასრულებდა.

მშობელთა ჯგუფის წევრები ღებულობდნენ რა გადაწყვეტილებას შვილებთან დამოკიდებულებაში შეცდომის გამოსწორების მიზნით პედაგოგიურად მისაღებ ქცევაში გავარჯიშებულიყვნენ. ვიწყებდით მათ ჩარევას ისეთ სიტუაციებში, რომელიც ჩვენ მიერ შერჩეული, პედაგოგიურად მისაღები ხერხების გამოყენებით მთავრდებოდა. პრობლემურ სიტუაციებში პედაგოგიურად მისაღები ქცევის ნიმუშის მიცემით მშობელს გავარჯიშებდით აღნიშნულ ქცევაში (პედაგოგიურად მისაღებ ქცევაში ვარჯიში).

ასოციალური ტენდენციების მქონე მოზარდთა მეორე ჯგუფების მშობელთა ჯგუფებთან სულ გათამაშდა 12 სიტუაცია.

მშობელთა აღნიშნულ ჯგუფებთან ჩვენ მიერ ჩატარებული მუშაობის შედეგებს ოჯახის წევრები და თვითონ ჯგუფის წევრები ასე აფასებენ:

- "ოჯახის წევრები ამჩნევენ ჩემში ცვლილებას, მეუბნებიან: აღარ ყვირიხარ, აღარ ჩხუბობ, ამ ბოლო დროს ძალიან თბილი გახდი".
- "ვგრძნობ როგორ შევიცვალე, თითქოს სხვა ადამიანი გავხდი. სხვანაირად ვუყურებ არა მარტო შვილთან, არამედ მეუღლესთან ურთიერთობასაც".
- "წინათ, როგორც კი შვილები გამაბრაზებდნენ, ჩხუბს ვიწყებდი, ახლა უკვე სულ იმაზე ვფიქრობ: ვიყვირო თუ არა, ვთქვა თუ არა. ვზომავე და ვწონი სათქმელს, საქციელს, ამასობაში სიხრაზეც გამივლის და უფრო გონიერულად ვმოქმედებ".
- "ჩემს თავს სულ ვაკონტროლებ რას ვამბობ, როგორ ვიქცევი. რა შედეგს გამოიღებს ჩემი ესა თუ ის საქციელი, ამ სიბერის ჟამს თვითაღზრდაზე ვმუშაობ".
- "იმპერიული ატმოსფერო თითქოს თავისთავად შეიცვალა თანამშრომლობითი კლიმატით, ურთიერთობით, შვილებიც აქამდე თუ ჯიბრში მიდგნენ, ახლა სხვა თვალთ მიყურებენ, უფრო მეტად მიწევენ ანგარიშს".

როგორც ცნობილია, რთული ტენდენციების მქონე მოზარდთა მშობლების ავტორიტეტი დაბალია; ძალზე დაბალია აგრეთვე მათი ზოგადი განათლება და კულტურული დონე, ამიტომ, ცხადია, მათი პედაგოგიური უსუსურობა, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ისინი გამოვრიცხვით ჩვენს მოკავშირეთა სიიდან. თუ ასეთი მშობლების თავმოყვარეობას შევლახავთ მათდამი აშკარა უპატივცემულო დამოკიდებულებით, ამით კიდევ უფრო შევეწყობთ ხელს მათ უარყოფით გავლენას ბავშვებზე: გულმოსული მშობლები შეგნებულად განაწყობენ თავიანთ შვილებს პედაგოგებისა და საზოგადოების წინა-

აღმდეგ. "რთულ" ოჯახებთან მუშაობის შედეგიანობის თვალსაზრისით საჭიროა მათ ოჯახში მოიძებნოს სულ პატარა, უმნიშვნელო დადებითი შტრიხი, რომელიც შემდგომში გამოყენებული იქნება მათთან მუშაობის დროს.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მეგობრულ, ჰუმანურ პრინციპებზე აგებულ ოჯახებში, სადაც მშობლები ზრუნავენ არა მხოლოდ ოჯახის მატერიალურ უზრუნველყოფაზე, არამედ ბავშვების სულიერ განვითარებაზეც, თითქმის მთლიანად გამორიცხულია მათში ასოციალური შეხედულებების, მით უმეტეს ასოციალური ქცევების ჩამოყალიბების შესაძლებლობა.

ასოციალური ტენდენციების მქონე მოზარდთა ოჯახებიდან პროფილაქტიკური მუშაობის მიზნით ჩვენ დავიცავით შემდეგი პირობები:

1. სისტემატიურობა - გამოვდივართ რა იქიდან, რომ ერთჯერად ზემოქმედებას არ შეუძლია გამოიღოს სასურველი შედეგი. აღმზრდელობითი ზემოქმედება უნდა იყოს ხანგრძლივი და ტარდებოდეს წინასწარ განსაზღვრული გეგმის საფუძველზე.
2. თანმიმდევრობა და თანდათანობითობა საოჯახო აღზრდაში არსებული უარყოფითი ფაქტორების დაძლევის საქმეში.
3. ტაქტიკა და ზომიერების დაცვა მოზარდის მშობლებთან ურთიერთობისას.
4. აღმზრდელობითი ზემოქმედების კონტინუიტეტის და მათთან ერთიანი მოთხოვნის განხორციელების მიზნით ყოველდღიური პრაქტიკული კავშირის ორგანიზაცია მშობლებთან, პედაგოგებთან და საზოგადოებასთან.

ამრიგად, საოჯახო აღზრდაში არსებული ნაკლოვანებების ნეიტრალიზაციისა და დაძლევის გარეშე, მშობლების პროფილაქტიკურ მუშაობაში ჩართვისა და მოზიდვის გარეშე, მოზარდებთან აღმზრდელობით-პროფილაქტიკურ მუშაობას გაცილებით ნაკლები შედეგი ექნება.

ჯგუფური მუშაობის (თერაპიის) ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს ოჯახთან მუშაობა, რამეთუ ოჯახი, როგორც ჯგუფი ისე განიხილება. ამ მეთოდის სათავეები ლონდონში იწყება. 1951 წელს ტაისტოკის კლინიკაში დოქტორი ჯონ ბოულობი პრობლემურ და მძელ ბავშვებზე ექსპერიმენტს ატარებდა მთელ ოჯახზე თერაპიის მეშვეობით. იგი კონტაქტს ამყარებდა მთელ ოჯახთან, რათა აღმოეჩინა ბავშვის პრობლემურობის მიზეზი და მკურნალობდა ბავშვს ყოველ სხდომაზე მთელი ოჯახის თანდასწრებით.

1955 წელი ეს მეთოდი დახვეწა და ჩამოაყალიბა ჯონ ელდერჰინ ბელმა, რომელსაც მან "ოჯახის ჯგუფური თერაპია" უწოდა. შემდგომში ბევრი მკვლევარი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებელია ოჯახის ყველა წევრთან მუშაობა, თუმცა ოჯახთან მუშაობას ყველა სხვადასხვანაირად განსაზღვრავს.

ზოგიერთი ავტორი, მაგალითად, ნატან აკერმანი და ადელაიდ ჯონსონი ოჯახს განიხილავენ, ძირითადად, როგორც კონტექსტს, სადაც ვითარდებიან და მოქმედებენ

პიროვნებები, რომელთაც უტარდებათ მკურნალობა ერთდროულად, მაგრამ ამავე დროს ინდივიდუალური თერაპია უტარდება თითოეულს სხვადასხვა თერაპევტის მიერ.

სხვებმა - კონ კლაუზენი, მარიან იაროუ, სტეფან ფლეკი, თეოდორ ლიდეზი, ლიმან ფინი, რობერტ სიარზი, ალბერტ ბანდურა - შეისწავლეს ინდივიდთა ჯგუფები, მაგალითად, დედები, მამები, ცოლები, შვილები, ე. ი. ოჯახის წევრები და მათი ოჯახურ ურთიერთობებზე დაწერილი ბარათების საფუძველზე შეიმუშავეს თეორიები მათ ოჯახურ ცხოვრებაზე.

მიურეი ბაუენი და ქრისტინა მიდელფორტი განიხილავენ ოჯახს, როგორც საზოგადოებაში არსებულ ჯგუფს და თავიანთ დაკვირვებებს აწარმოებენ პიროვნულ-ორიენტაციის პერსპექტივიდან, მაგრამ ხანდახან ძირეულ სოციოლოგიურ ან ოჯახის ჯგუფურ დეფინიციებსაც ეყრდნობიან.

ჯონ ბოულბის მიერ წამოყენებულ - ოჯახს ჯგუფურ თერაპიაში განსაკუთრებით დიდ წარმატებას მიაღწია ვარჯინია სატირმა, რომელმაც სრულყო ეს მეთოდი, გაამდიდრა ტექნიკური ხერხებითა და საშუალებებით. დიდძალი პრაქტიკული მასალის ანალიზის საფუძველზე მან შექმნა ოჯახებთან მუშაობის სისტემა, რომელიც აისახა მის შრომებში და ფართო აღიარება ჰპოვა.

ათეული წლების წინ ლენინგრადის ბებტერევის სახელობის ფსიქონევროლოგიის ინსტიტუტში, შემუშავდა ფსიქოთერაპიული მეთოდი - ოჯახური ფსიქოთერაპია, სადაც მკურნალობა უტარდებოდათ ფსიქონევროლოგიური გადახრების მქონე ბავშვების ოჯახებს. მათი მიზანი იყო ოჯახის ფსიქოლოგიური კლიმატის გაჯანსაღება, შიდაოჯახური კონტაქტების დამყარება, სხვა სიტყვებით ისეთი ოჯახური გარემოს შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს მაქსიმალურად დაზიანებული ნერვული სისტემის მქონე ადამიანების მკურნალობას.

მთელი რიგი ავტორებისა იკვლევდნენ ოჯახურ პრობლემებს და მათი გადაჭრის გზებს (სტოლინი, ტ. მისინა, სმებოვი და სხვ.), არის პრაქტიკული გამოცდილებაც.

დღეისათვის მთელ რიგ ქვეყნებში უკვე საკმაოდ ფეხმოკიდებულია და ფუნქციონირებს მშობელთა დასახმარებლად "ოჯახური სამსახური". ისინი არსებობენ სხვადასხვა სახელწოდებით: "მშობელთა საკონსულტაციო პუნქტი", "ოჯახური დახმარების ცენტრი" და ა. შ. მაგრამ ოჯახების პედაგოგიური სამსახური მაინც ნაკლებადაა შექმნილი დღემდე. თუმცა ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიკის მეცნიერებათა სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, მშობელთა პედაგოგიზაციის კაბინეტში მშობლებთან მუშაობის სხვა ფორმებთან ერთად წარმატებით გამოიყენებოდა ოჯახის ჯგუფთან პედაგოგიური მუშაობა.

"ოჯახის ჯგუფური თერაპია", ეს არის ცდა მოვახდინოთ ქცევებისა და ურთიერთობების შეცვლა ოჯახის შიგნით მათი შეხვედრების (სესიების) მეშვეობით, რომლებსაც ესწრება ოჯახის ყველა წევრი და კონსულტანტი, უმეტეს შემთხვევაში, ამ სახის სესიები ტარდება ძირითადად "რთული" ბავშვების პრობლემების წინა პლანზე წამოწე-

ვით, მაგრამ დასაწყისში თერაპიის მიზანი უფრო ოჯახისაკენ არის მიმართული, ვიდრე ბავშვებისაკენ. კონსულტანტის ძირითადი ამოცანაა ოჯახის, როგორც ჯგუფის ფუნქციონირებისა და სტრუქტურის მოდიფიკაციის სრულყოფა. საგარაუდოა, რომ შედეგობრივი ცვლილებები გავლენას მოახდენს ოჯახის თითოეულ წევრზე. აი, სწორედ ეს განასხვავებს ამ მეთოდს ინდივიდუალური კორექციისაგან. ოჯახი, ეს არის ერთიანი, მთლიანი ორგანიზმი, რომელიც მკურნალობას საჭიროებს. ამ მეთოდში ოჯახი არ განიხილება, როგორც ოჯახური პრობლემა და არა როგორც ბავშვის. ოჯახისადმი განსაკუთრებული მნიშვნელობის მინიჭება მდგომარეობს იმაში, რომ პრობლემა, რომლითაც ოჯახი მოდის საკონსულტაციოდ (ჩვეულებრივ ეს არის სირთულეები დაკავშირებული რომელიმე ბავშვთან) უნდა აიხსნას არა რთულ ბავშვთან დაკავშირებული სიმპტომებით, არამედ ოჯახში დარღვეულ ურთიერთობებთან დაკავშირებული სიმპტომებით. აქ ჰიპოთეზა - სადაც არის რთული ბავშვი, იქ არის რთული ოჯახიც. ამას მივყავართ იმ დასკვნამდე, რომ ოჯახის თითოეული წევრი ხელს უწყობს მასში წარმოქმნილ პრობლემებს. თავიდან შესაძლოა მშობლები სცოდავდნენ, მაგრამ ახლა იმის განსაზღვრას, - მშობელია კარგი და ბავშვი ცუდი თუ პირიქით, ანდა წარმოქმნილ რთულ სიტუაციაში ვის უნდა დავაკისროთ მეტი პასუხისმგებლობა - არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა, ვინაიდან ბავშვიც და მშობელიც ოჯახის (შედეგა) პროდუქტია. ამ შემთხვევაში სიმპტომი განიხილება, როგორც ოჯახში ურთიერთობათა დარღვევის შედეგი, უფრო ზუსტად, შიდა ოჯახური კომუნიკაციის დამლა და არა როგორც შიდაფსიქიკური კონფლიქტების პროდუქტი. ამ თვალსაზრისით ოჯახის წევრთა შორის არსებული კონფლიქტები არის დარღვევათა სახოლო შედეგი და არა მათი გამომწვევი მიზეზი.

პრაქტიკულად ამ ცვლილებათა გავლენა აზროვნებამდე შესაძლებელია ილუსტრირებულ იქნას მრჩეველის მიდგომაში, როდესაც მშობლები ჩივილს იწყებენ ბავშვის ქცევის შესახებ. მრჩეველს ექმნება აზრი, რომ უნდა არსებობდეს "კარგი" მიზეზები იმის ასახსნელად, თუ რატომ აკეთებს ბავშვი იმას, რასაც აკეთებს, სწორედ ამ მიზეზების გაგება არის ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი ოჯახის დასახმარებლად (რათა დაეხმარო ოჯახს უკეთ ფუნქციონირებაში). ბავშვის საქციელი, რომელიც ალიზიანებს მშობელს და მიუღებელია მისგან, შეიძლება მისაღები იქნას უფროსისაგან ან იმ ბავშვისაგან, რომლისგანაც პრობლემურ ქცევას მოჰყოლია. ბავშვს ყოველთვის არ შეუძლია სიტყვიერად გადმოგცეს მიზეზები, რომელთა გამოც ის ისე იქცევა, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში იგი ახერხებს შეგვატყობინოს ოჯახის ის სპეციფიკური ფაქტორები, რომლებიც მის ასეთ (ამგვარ) ქცევას იწვევს. ზოგჯერ ბავშვს არ ესმის მშობლის განრისხების მიზეზი და იწყებს თავისი ქცევის მართლებას (დაცვას). ხშირად ასეთი თავდაცვები სამართლიანია მისთვის, რადგანაც ბავშვმა იცის, რომ იგი ისევე მოქმედებს, როგორც მისი თანატოლები. ხანდახან მშობელს გამოჰყავს ბავშვი ძნელად აღსაზრდელის როლში, მაშინ, როდესაც ოჯახის სხვა წევრები ზედმიწევნით "კარგები", "იდეალურები", "პაწაწინა საყვარლები", "ადვილად გასაზრდელები" არიან.

თერაპევტის დანიშნულებას წარმოადგენს ოჯახის შიგნით მდგომარეობის გაუმჯობესება. ეს ორმაგი პროცესია, რომელიც მოიცავს, პირველ რიგში, ოჯახის წევრების თავიანთი გრძნობების გამოხატვის თავშეკავებისაგან განთავისუფლებას და, აგრეთვე, გამოხატვის ახალი ფორმების განვითარებას ინტერპერსონალური კომუნიკაციის აზრთა შესაქმნელად. ეს მოდელის ერთი მხარეა, მეორე კი, იმაში მდგომარეობს, რომ შექმნა თავისუფალი მოქმედების ისეთი მოდელი, როდესაც ეს აქტიური მოქმედება მუდმივად იქნება შენარჩუნებული. ეს უკანასკნელი კი დაეხმარება ოჯახს დასახული მიზნების განხორციელებაში, შეცვლის ურთიერთობებს ოჯახის შიგნით.

იმის ახსნამ, თუ რატომ უწევს წინააღმდეგობას მოზარდი მშობელს თერაპევტის ჩარევის შემდეგ, შეიძლება იმ ფაქტზე შეგვაჩეროს, რომ ოჯახთან ჯგუფური მუშაობის დროს მოზარდს შესაძლებლობა აქვს ისწავლოს, თუ როგორ გამოხატოს თავისი საწინააღმდეგო გრძნობები და თან აკონტროლოს ისინი. ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აღსაზრდელების ეს წინააღმდეგობანი გამოიყენება ოჯახთან მუშაობის დროს. მკურნალობა ვითარდება კომუნიკაციების უფრო მეტად სრულყოფის მიმართულებით ოჯახის შიგნით არსებულ გამოცდილებათა ფარგლებში. ამასთან, კომუნიკაციათა სახეების, მათი მოდიფიკაციებისა და ახალ სახეთა განვითარება გაზრდილ შესაძლებლობას იძლევა შიდა ოჯახური კომუნიკაციების სამართავად. კომუნიკაციათა ნიმუშების რიცხვის გაზრდა, საფუძვლიანი ცოდნის დაგროვება, გარეგნულად შესატყვისი მოდელების აშერჩევა, აი, რას გულისხმობს ოჯახთან მუშაობის პირველი ეტაპი.

შემდგომი მიზანი თერაპიისა მდგომარეობს იმაში, რომ ვაიძულოთ ოჯახი კარგად გაითავისოს როლები, რომელსაც ცალკეული წევრი თამაშობს ერთერთის მიმართ. ქცევის ბევრი ფორმა გამომდინარეობს ოჯახის ყველა წევრისათვის დამახასიათებელი როლიდან. ეს ფორმები ხშირად სასურველია ოჯახისა და მისი თითოეული წევრისათვის, რომელთაც უნდა ჰქონდეთ როლების გაგრძელების ან უკუგდების უფლება. არჩევანი უნდა გაკეთდეს როგორც მთლიანი ოჯახის, ასევე ცალკეული წევრების მიერაც, რომლებიც ითვისებენ როლებს. ოჯახურ როლთა ყველაზე შესაფერისი კომპლექსის გასავითარებლად საჭიროა ოჯახი შეგნებულად მიუდგეს იმ ურთიერთობებს, რომლებიც წევრებს ერთმანეთთან აკავშირებს, როდესაც ამ ურთიერთობათა გამოკვლევის საკმარისი რაოდენობა გროვდება, შესაძლებელი ხდება იმ შედეგების განსაზღვრა, რომლებმაც ცვლილებები მოახდინეს ოჯახსა და მის წევრებზე. ამ შედეგების განსაზღვრა შესაძლებლობას იძლევა უფრო მეტ დათმობაზე წავიდეს პიროვნება, რაც გამოიხატება ოჯახში მის ნორმალურ მოქმედებაში. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სტერეოტიპული განზოგადება ერთმანეთის მიმართ ძალდაუტანებელია. ეს ცვლილებები გამოიხატება არა მარტო სიტყვიერ მიმართებაში, არამედ მთლიანად ურთიერთდამოკიდებულებაში.

მესამე მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ ვაჩვენოთ ოჯახს ნამდვილი ერთიანობა და ურთიერთდამოკიდებულება ყოველ მათგანშია. ოჯახის შიგნით დამაკავშირებელი ძალა, როგორც ჩანს, ბუნებრივად იქმნება, ამიტომ ოჯახმა უნდა განიხილოს მათი ბედი

ოჯახურ სესიებზე. მიუხედავად ამ კავშირების უსიტყვო აღიარებისა, დასახმარებლად მოსულმა ოჯახის წევრებმა იციან, რომ ისინი დანაწევრებულნი არიან, მათ შორის დაძაბული სიტუაციაა, ერთმანეთის მიმართ მტრული განწყობილება სუფევს, ასევე აშკარაა მათი სიმპტომატური გამოხატულებაც. სესიების კურსის ჩატარების დროს კიდევ ერთხელ მტკიცდება ოჯახის მნიშვნელობა თითოეული მისი წევრისათვის, სადაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ოჯახის წევრებს შორის არსებულ პოზიტიურ კავშირებს უაწყოფითი ემოციების გამოხატვის გარეშე, რომელიც მომეტებული შფოთვას, გაბრაზებასა და სიმპტომების ინტენსიურობას იწვევს.

§7. თერაპიების როლი

თერაპევტის როლი და დანიშნულება არასაკმარისად არის გაშუქებული სპეციალურ ლიტერატურაში. მრჩეველის მუშაობა მოწმდება იმ შედეგებით (წარმატებებით), რომელსაც აღწევს ოჯახი გარკვეული კურსის ჩატარების შემდეგ, მაგრამ რა საშუალებებით, ხერხებით ახდენს ამ ცვლილებებს კონსულტანტი, ამას კარგი დამუშავება სჭირდება. შევეცდებით რამდენადმე დავახასიათოთ იგი, გავხსნათ მისი როლი ოჯახებთან მუშაობაში.

მრჩეველი განაგებს ოჯახებთან შეხვედრების ფორმას, მათ სიხშირეს, გარემოცვას, ჯგუფის კომპოზიციას. თავდაპირველად იგი განსაზღვრავს გარემოცვას, ოჯახს, სკამებსა და მაგიდას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია კამათის ატმოსფეროს შექმნისათვის, შეუფერებელი გარემო იწვევს სპონტანურობას, მაგრამ, აგრეთვე, ტრევიდულობას. მეტისმეტად მკაცრი გარემო ამცირებს ურთიერთმოქმედების უნარს.

მაგიდა საშუალო ზომის უნდა იყოს, რომ განსაზღვრულ მანძილზე აყენებდეს მონაწილეებს, მაგრამ, ამავე დროს, კომუნიკაციის დამყარების შესაძლებლობას იძლეოდეს. სკამების რიცხვი დამსწრეთა რაოდენობას ერთით უნდა სჭარბობდეს, რათა ოჯახის წევრებს საშუალება მიეცეთ დასხდნენ იქ, სადაც უნდათ, აგრეთვე, ადგილი შეიცვალონ სხდომის დროს, თუ ამის სურვილი გაუჩნდებათ. ასეთი ფაქტი არსებით (მნიშვნელოვან) ინფორმაციას იძლევა ოჯახის შესახებ. მრჩეველი განსაზღვრავს იმასაც, თუ როგორ დაკომპლექტდება ჯგუფი, რომელიც დაესწრება კონსულტაციებს. ეს ადვილი საქმეა, თუ ოჯახი შედგება მშობლებისა და შვილებისაგან და სხვა ნათესავი, ან გარეშე პირი არ ცხოვრობს იმ სახლში. მაგრამ, როდესაც ოჯახურ ურთიერთობაში შედის: პატარა ბავშვი, ბებია, ბაბუა, დეიდა, ბიძა ან სხვა პირი - კონსულტანტი შეისწავლის მათ როლს, დანიშნულებას ოჯახში და საჭიროების მიხედვით გადაწყვეტს, შეიყვანოს ისინი თუ არა საკონსულტაციო ჯგუფში.

კურსის დაწყებისათვის ჯგუფის ფორმირება უკვე დამთავრებული უნდა იყოს, თუმცა შესაძლებელია ერთ-ერთ ეტაპზე საჭირო შეიქმნას რომელიმე წევრის დამატება ან გამოკლება. მაგ.: თუ თერაპიის შემდგომი წინსვლა შეუძლებელი იქნება იმ ახალი

წევრის გარეშე, ან კიდევ თუ რომელიმე წევრი იძულებული შეიქნება გადაუდებელი მიზეზების გამო მიატოვოს კურსი. ეს მეტად სათუთი საქმეა, რადგანაც ამ პროცესმა შეიძლება დიდი ხნით მოშალოს მთელი მუშაობა. ჯგუფის შენარჩუნება მნიშვნელოვანია ოჯახებთან მუშაობაში წარმატების მისაღწევად.

მეორე ძირითად როლს, რომელსაც თერაპევტი ასრულებს არის საკუთარი მონაწილეობის დაგეგმვა და ოჯახისათვის ორიენტაციის მიცემა. თერაპევტი ჯგუფში მთავარ ფუნქციებს ასრულებს. კერძოდ, იგი ქმნის პირობებს, მართავს სიტუაციას ისე, რომ გაადვილოს კომუნიკაცია; ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რაც ითქმება სიტყვიერად და არასიტყვიერად, როგორ ისმენენ, გეზულობენ და პასუხობენ ჯგუფის წევრები, როდესაც მათ შორის კომუნიკაცია წყდება, იგი ცდილობს ოჯახთან ერთად დაადგინოს ამის მიზეზი.

თერაპევტი ცდილობს გააქტიუროს ჯგუფის ის წევრი, რომელსაც უჭირს მონაწილეობის მიღება კომუნიკაციის საფუძველზე. იგი ცდილობს გამოიწვიოს სალაპარაკოდ პასიური მონაწილე რაიმე რეპლიკით, ზოგჯერ მისი გახრახულებითაც კი, მრჩეველი ეხმარება ჯგუფის წევრებს გაიხსნან და თავისუფლად გამოხატონ თავიანთი აზრები, გრძნობები, დამოკიდებულებები, დაინახონ თავისი და სხვისი წვლილი ოჯახური კონფლიქტების წარმოქმნაში.

მრჩეველი ამა თუ იმ პრობლემის გადაწყვეტაში და ოჯახის გადაწყვეტილების მიღებაში ერთი შეხედვით წამყვან როლს არ უნდა ასრულებდეს. სინამდვილეში მან უნდა მართოს ეს პროცესი, მაგრამ მშობლებს საკუთარი არჩევანის გრძნობა განაცდევინოს. ფაქტობრივად, იგი აგრძნობინებს, რომ ოჯახურ ცხოვრებაზე კონტროლი მათი საკუთარი (კერძო) საქმეა.

თერაპევტი, როგორც უკვე ავლინშნეთ, საშუალებას აძლევს მონაწილეებს გამოხატონ ეს ემოციები (ეს განსაკუთრებით ეხება მტრულ გრძნობებს, რომლებსაც გზა უნდა მიეცეს), გამოთქვან აზრები, რომლებიც ადრე არ ითქმებოდა ოჯახში. აგრეთვე, სიყვარულის, მფარველობის, წუხილის, შიშის, იმედის გამომჟღავნების საშუალება უნდა მიეცეთ, რათა კომუნიკაციური შეზღუდვებისაგან განთავისუფლდნენ ოჯახის წევრები. ეს ეხმარება ნათქვამის ინტერპრეტაციას, რათა დამყარდეს ურთიერთკავშირები და ურთიერთგაგება ჯგუფის წევრებს შორის. ინტერპრეტაციის მიზანი არის ოჯახური ჯგუფის შექმნა და მიმართულია მათ სიძნელეთა გადასაწყვეტად. მრჩეველის მხარდაჭერას უნდა გრძნობდნენ ინდივიდები (მთელი ჯგუფის კონტექსტში), რაც ეფექტური კომუნიკაციის დამყარების საშუალებას იძლევა. მხარდაჭერა არის კონსულტანტის ჯგუფთან დაკავშირების ცენტრალური ასპექტი. მშობლებთან იგი ამტკიცებს, რომ დაეხმარება მათ, მთელ ოჯახს, ხოლო ბავშვებთან, პირველი შეხვედრისთანავე, მხარს უჭერს მათ პოზიციას მათი პრობლემების წინა პლანზე წამოწევაში. მრჩეველი ისეთ შემთხვევებს ქმნის, როგორსაც ადგილი არა ჰქონია, რათა ინდივიდმა ილაპარაკოს,

პასუხი გასცეს ბრალდებას ფაქტებით, წარმოადგინოს საკუთარი გამოცდილების ინტერპრეტაცია, ნათელი მოჰქონოს გაუგებრობას და საერთოდ ჩაერთოს კამათში.

კონსულტანტი ეხმარება ინდივიდს თავისი აზრები, სურვილები გადაწყვეტილებები და გრძნობები ვერბალურად გამოხატოს. ეს შეიძლება გააკეთოს ჯგუფის წევრის ნათქვამის პერიფრაზირებით, შესაძლებელია ინდივიდის ან ჯგუფის ყურადღება მიაპყროს რომელიმე ტესტს, სხეულის მდგომარეობას ან სხვა არავერბალურ გამოხატულებას. კონსულტანტს შეუძლია დაეხმაროს მონაწილეს, თავისი არავერბალური გამოხატულება სიტყვიერად ჩამოაყალიბოს მისი ქცევის ინტერპრეტაციის გზით. ამაში განსაკუთრებული დახმარება ესაჭიროება ბავშვს, რათა გაუქრეს შიში ნათქვამის შედეგებზე და თავისუფლად გამოხატოს თავისი აზრი, შეხედულება ამა თუ იმ საკითხზე.

მრჩეველი ცდილობს არ მოხდეს ვერბალური შეფერხებები, შეაჩეროს აქტიური მონაწილე, ალაპარაკოს პასიური და ხაზი გაუსვას იმ გარემოებას, რომ ყველას უნდა ჰქონდეს საუბრის თანაბარი უფლება, შესაძლებლობა. საერთოდ, მრჩეველის ინტერპრეტაცია არის იმ ურთიერთქმედებათა კომენტარი, რომელთაც ადგილი აქვს სესიებზე. ამას იმიტომ აკეთებს, რომ ასახოს რეალური სურათი ოჯახში არა კრიტიკის, არამედ მსჯელობის სახით. ფაქტობრივად, ის ეუბნება ოჯახს (აცნობს), თუ როგორ ესახება მას მათი მდგომარეობა, რას და როგორ აკეთებენ ისინი და სხვ.

თერაპევტი გამოყოფს გამოუცნობ კავშირებს, შემთხვევებს, ქცევებსა და გამოცდილებას შორის. ასეთი კავშირები შეიძლება გამოჩნდეს მოულოდნელ თანამიმდევრობაში - კავშირი შეიძლება შემჩნეულ იქნას ოჯახის წევრთა ურთიერთქცევაში, - როლი შეესატყვისება როლს, გრძნობა - გრძნობას, კონცეფცია - კონცეფციას. ურთიერთკავშირები შეიძლება კალხალური იყოს და შესაძლოა განვავითაროთ თეორიები ოჯახში მიზეზ-შედეგობრივ მოქმედებათა ურთიერთობის შესახებ, რაც თანამიმდევრულ კავშირთა სპეციალურ შემთხვევებს წარმოადგენს.

ამ ინტერპრეტაციის განსაკუთრებულ ფუნქციას წარმოადგენს დაუნახავი, გაუგონარი კავშირების შეგნება, რითაც ოჯახს ებღევა ისეთი ინფორმაცია, რომელიც თავისი მოქმედების საფუძველი იქნება. ინტერპრეტაციით მრჩეველი სხვა მეთოდებს აცნობს, რითაც ოჯახს ემატება ცოდნა და მამასადამე, მოქმედების დიაპაზონი. დამაკავშირებელ ინტერპრეტაციას სთავაზობენ ოჯახს, როცა მისმა წევრებმა ვერ შეიგნეს (გააცნობიერეს) არსებული კავშირები.

ოჯახთან მუშაობაში თერაპევტი იყენებს აღდგენით ინტერპრეტაციას - იხსენებს ოჯახის ისტორიას, მისი წევრების დამოკიდებულებას, მოქმედების გზებს. აღდგენილი წარსული წარმოადგენს აწმყოს კონტექსტს. ისტორიულ ინტერპრეტაციას შეუძლია წარმოშვას ახალი ფაქტები, მოგონებები და აზრები ოჯახის შესახებ. აღდგენითი ინტერპრეტაცია თერაპიულად საჭირო არის აწმყოსა და მომავალში რეკომენდაციების მისაცემად, კერძოდ, როგორ იმოქმედონ შემდგომში. ამგვარად, ამ ტექნიკის გამოყენებისა და შეფასების კრიტერიუმები უკავშირდება მოქმედების უახლეს და პოტენციურ მიზნებს.

სესიების დროს მრჩეველი კომენტარს უკეთებს მსგავს ან საწინააღმდეგო დამოკიდებულებებს და ქვეყნებს, რომლებიც სხვა ოჯახებში შეინიშნება. ამ მეთოდს იყენებენ დაბრკოლებათა დასაძლევად, ჯგუფის წევრების ასალაპარაკებლად და სხვ. მაგ.: "ბევრი ბავშვი (ბიჭი, გოგო), რომელსაც მე ადრე ვიცნობდი თქვენსავით იქცეოდა", - ამ სიტყვებით შეიძლება შეიქმნას საფუძველი ბავშვის დისკუსიაში ჩასართავად. ამით აგრძნობინებთ მას, რომ გესმით მისი, მხარს უჭერთ და საუბრის უფლებას აძლევთ. სხვა სიტყვებით შესაძლებელია ინდივიდისათვის დანაშაულის გრძნობის მოხსნა და მხარდაჭერა, რათა თავისუფლად და ემოციურად ილაპარაკოს.

§8. ოჯახთან ჩაბარებული მუშაობის აღწერა (სესიების განმეორების ნიშნით)

მოგვყავს ოჯახთან მუშაობის, სესიების განვითარების ნიმუში. ოჯახთან ტარდება კვირაში ერთხელ. პირველი სესია ტარდება მშობლებთან, ბავშვები ესწრებიან ყველა მომდევნო შეხვედრას.

ვფიქრობთ, ოჯახთან მუშაობა რამდენიმე სტადიად ვითარდება:

1. პირველი ეტაპი იწყება ორიენტაციის ფაზით. ტარდება ორი საორიენტაციო ინტერვიუ. ერთი - მარტო მშობლებთან, მეორე - მთელი ოჯახის თანდასწრებით.
2. მუშაობა გრძელდება ფაზაში, რომელიც მხოლოდ ბავშვს ეხება. ამ დროს ბავშვი ოჯახური ჯგუფის ცენტრშია დაყენებული და ეძლევა შესაძლებლობა გამოამყდონოს თავისი უკმაყოფილება და წამოაყენოს თავისი წინადადება ოჯახური ცხოვრების მისთვის სასურველ ცვლილებათა შესახებ.
3. შემდეგ წამოიჭრება მშობლისა და ბავშვის ურთიერთობის საკითხი. ეს ფაზა ხასიათდება მშობლებისა და ბავშვის ურთიერთდამოკიდებულების გაღრმავებით, განსაკუთრებით, როცა მრავალი უსიტყვო ემოცია დაკავშირებულია იმ გზასთან, რომლითაც ბავშვი იღებს გამოცდილებას მშობლებისაგან და პირიქით.
4. ყურადღების ცენტრი გადაინაცვლებს დედ-მამის ურთიერთობაზე. ბავშვების თანდასწრებით მშობლები იწყებენ საკუთარი ემოციებისა და პრობლემების განხილვას.
5. როგორც კი მშობლები მიუახლოვდებიან თავიანთი სირთულეების გადაწყვეტას, სიმძიმის ცენტრი გადაინაცვლებს ბავშვებზე (თუ ოჯახში არის კიდევ სხვა ბავშვი). ეს არის სტადია, როცა ოჯახში ბავშვების ურთიერთდამოკიდებულება ხდება კვლევის საგანი.
6. დასასრულ. ჩვენ განვიხილავთ იმას, რასაც ვუწოდებთ ოჯახზე კონცენტრირების ფაზას. ამ დასკვნით სტადიაზე აშკარადება ოჯახური ფუნქციონირების ორი ფორმა. ოჯახური აქტივობა, რომელშიც ყველა წევრი მონაწილეობს იმ როლების შესაბამისად, რომლებიც შეთანხმებულია და საერთო აზრით

დადასტურებული; ოჯახი ეხმარება ყოველ მის წევრს იმ აქტიურ მოქმედებაში, რომელსაც ის ოჯახისაგან დამოუკიდებელ სფეროებში ეწევა. მაგ.: სამსახური, სკოლა და სხვ.

ზემოთჩამოთვლილი მიმდევრობა არ უნდა მივიღოთ ისე მკაცრად დადგენილი, რომ მან ხელი შეგვიშალოს უშუალო მდგომარეობასთან ადაპტაციაში, რაც ხელს შეუწყობს წარმატებებს ოჯახებთან მუშაობაში.

პირველი შეხვედრა გვეხმარება მივიღოთ ცნობები განსახილველი პრობლემის შესახებ, მშობლებს კი, ჩვენთან კონტაქტის დამყარებაში. კურსის დაწყებამდე ოჯახის წევრებს ცალ-ცალკე, ინდივიდუალურად არ ვხვდებით, რადგანაც, ეს ხელს შეუშლის იმ განსხვავებული ურთიერთობების შექმნას, რომელიც საჭიროა ოჯახის ჯგუფთან მუშაობაში. მეორეს მხრივ, ბავშვის მშობლებთან პირველი შეხვედრა საშუალებას გვაძლევს ბავშვის არყოფნაში მიღებული ინფორმაცია შევადაროთ იმას, რაც ბავშვის თანდასწრებით ითქმება. მაგ.: 11 წლის გოგონას ზედმიწევნით გამოწრთობილი ხასიათი, პრობლემა გამხდარიყო მისი მშობლებისათვის, რომლებიც გულწრფელად ლაპარაკობდნენ თავიანთ გულისტკივილზე პირველი შეხვედრის დროს, ბავშვის თანდასწრებით კი კრინტსაც არ ძრავენ. ზოგი მოსაზრება, რომელიც ოჯახურ სესიებზე არ განიხილება, შეიძლება განხილულ იქნას სახლში. სხვა შენიშვნები შესაძლებელია ბავშვისაგან საიდუმლოდ დარჩეს. იგი მხოლოდ ბავშვებს ეცოდინებათ. ეს შენიშვნები ბავშვამდე შეიძლება დავიყვანოთ მზარავებრბალური გზით. მათ, ბავშვის რაიმე წინააღმდეგობის მიმართ ჩვენი დამოკიდებულება შესაძლებელია ხმამაღლა მსჯელობის საგნად არასოდეს იქცეს, თუმცა, ბავშვმა იცის მშობლების განსხვავებული დამოკიდებულება ამ წინააღმდეგობათა მიმართ. იგი ამას მშობლების ჟესტიკულაციით, სიტუაციის ემოციური შინაარსით ან დედ-მამის საქციელის გაანალიზების შედეგად ხვდება. ჩვენი ცოდნა ოჯახში არსებულ ურთიერთობათა დონეების შესახებ ერთობ შეზღუდულია, მაგრამ რადგანაც ოჯახური თერაპია ურთიერთობათა თერაპიასაც გულისხმობს, ამდენად ღირებულია ოჯახური ცხოვრების ამ ასპექტზე ყურადღების გამახვილება. კონტრასტი პირველსა და მომდევნო შეხვედრებს შორის ნათელს ჰყენს ოჯახურ კომუნიკაციებს. ზოგჯერ ინფორმაცია, რომელსაც მშობელი გვაწვდის პირველ შეხვედრაზე, განსაზღვრავს შემდგომ მეთოდს.

ერთ-ერთ ოჯახთან მუშაობის მაგალითზე დეტალურად განვიხილავთ ამ სტადიებს.

ოჯახი, რომელიც მოვიდა რჩევისთვის, შედგებოდა მამის, დედის, 13 წლის ზიჰის და 8 წლის გოგონასაგან. პრობლემა გახლდათ მათი გოგონა თამრიკო, რომელსაც დედა ახასიათებდა როგორც უპასუხისმგებლოს, გულმაღიწყს, გაუგონარს, დაუდევარსა და ხმაურიანს. მას მონოპოლია ჰქონდა მოპოვებული მაგიდასთან, მუდამ მოუსვენრობდა, მხოლოდ მოცემული მომენტით იყო დაინტერესებული, ჩადენილი დანაშაული გულთან ახლოს არასოდეს მიჰქონდა. სათამაშოებს, თავის ნივთებს ტოვებდა ყველგან, კარ-

გავდა მათ, პრეტენზიული იყო ჭამის დროს, ჭირვეულობდა, ახასიათებდა ახირება, არაფრად მიაჩნდა უფროსის ნათქვამი. ერთი სიტყვით, მეტად მომაბეზრებელი რამ გახლდათ.

მშობლებთან ინტერვიუს აღებისას აღსანიშნავია ის, რომ ამას ყველაფერს დედა ამბობდა. იგი ლაპარაკობდა დამატულად და თანაც ცდილობდა დაეფარა თავისი აგრესია ქალიშვილის მიმართ. იგი აღფრთოვანებით საუბრობდა თავის უფროს ვაჟზე - გიაზე, რომელსაც ყოველწამს ადარებდა თამრიკოს. მამა უფრო კეთილგანწყობილი იყო ქალიშვილის მიმართ, სურდა შეემსუბუქებინა დედის მხრიდან თამრიკოზე დაწოლა.

რაც შეეხება გიას, იგი კარგად სწავლობდა და ყოველთვის საუკეთესოთა შორის იყო, მაგრამ როგორც გამოირკვა ბუნებით პედანტი იყო. მან პირველივე შეხვედრაზე დაიჩივლა, როცა ჩვენ მარტონი ვრჩებით, მე ვავალზე თამრიკოს ამა თუ იმ საქმეს, მაგრამ ის არც ფიქრობს რაიმეს შესრულებას. მას არ სურს მალაიროს მე, როგორც პიროვნება, რომელსაც მეტი გამოცდილება აქვს, ვიდრე მას. იგი ყოველთვის მეწინააღმდეგება. ამის გამო მშობლებს არ უყვართ ჩვენი მარტო დატოვება.

► "მშობლები მე იმიტომ მექცევიან კარგად, რომ მე ვარ კარგი, როგორც კი ისეთი არ ვიქნები, როგორც მათ სურთ, ისინი ჩემზე გაბრაზდებიან".

დღემ კიდევ ბევრი უარყოფითი მხარე გაგვაცნო თამრიკოსი. მაგ.: "სახლში წასვლის მაგივრად, მას შეუძლია ცეკვაზე, ამხანაგებთან ან კიდევ სხვაგან წავიდეს, იგი ენად გაკრეფილია, უნდა თავისი აზრი ყოველთვის გამოთქვას, არ შესწევს უნარი ყურადღება რაიმე ერთზე შეაჩეროს. ერთ დღეს სურს იყოს მომღერალი, მეორე დღეს მოცეკვავე, ან მსახიობი. ყოველთვის სურს იყოს ვარსკვლავი, რომელსაც ყველა შენიშნავს. უნდა იყოს ყურადღების ცენტრში. მას არ შეუძლია მეგობრობა, ვერც თამაშს ახერხებს. საჭმელს არ ეკარება, რაც არ უნდა დაუდგა წინ. იგი ვერ იტანს მისი პიროვნების იგნორირებას, საუბარში მის ჩაურევლობას. თამრიკოს შეუძლია გითხრას რამე დაუნდობლად, გააკეთოს დაუფიქრებელი შენიშვნები. ის არის უაზრო, უგულო ბავშვი".

მამამ იმედი გამოთქვა, რომ მუშაობა, რომელიც უნდა ჩატარდეს მასთან, დაეხმარება თამრიკოს გამოსწორებაში, თან სიცილით დასძინა: "მოგვებმარეთ ლაგამი ამოვდოთ მას, თორემ სულ დაიბნევა".

პირველი შეხვედრის მეორე ნაწილი ძირითადად მშობლებისათვის მომავალი მუშაობის გაცნობას, გამოსაყენებელი მეთოდების ახსნას გულისხმობს. ასე მაგალითად:

თერაპეუტი - ჩვენ ვმუშაობთ ოჯახებთან, სადაც ერთი წევრი (ძირითადად ბავშვი) ვერ ეწყობა კარგად სხვა წევრებს, უფრო სწორად მშობლები უჩივიან მას. ოჯახის ყველა წევრი იხილავს მას, რაც უსიამოვნოს ხდის ბავშვისათვის ოჯახში ყოფნას. ეს მომავალ შეხვედრაზე. შემდგომ კიდევ სხვა პრობლემებს განვიხილავთ. დასაწყისისათვის კარგი იქნებოდა მათ ოჯახში არსებული სიმძნელების გარკვევაში დაეხმარებოდით.

დედა - დიახ, ჩვენ მზადა ვართ.

თერაპევტი - თამრიკომ შეიძლება გვითხრას ცოტა რამ მისი ასეთი ქცევის მიზეზებზე. შესაძლოა, არც კი უფიქრია ამაზე, შეიძლება ნაფიქრალი ხმამალა არ ითქვას. ამ სირთულეების დასაძლევად დაგვირდება მუშაობა, მაგრამ თავდაპირველად მიიღო ილაპარაკოს იმაზე, თუ რა მოსწონს ოჯახში. ამ საუბარს უსათუოდ გიაც უნდა დაესწროს, რათა მან ოჯახის სრულფასოვან წევრად იგრძნოს თავი და მოგვეხმაროს სიტუაციის გაანალიზებაში.

ვნახოთ რას გვეტყვის თამრიკო, თუ კი იგი სხვა მოზარდებს ჰგავს, იმათ, ვინც მე ანალოგიურ სიტუაციაში მიიწვევს, იგი ჩვილის დაიწყებს ოჯახში დამკვიდრებულ წესებზე, ჩვეულებებზე და სხვ.

დედა - დიახ, სწორედ ასეა.

თერაპევტი - ტელევიზორი ხომ გაქვთ?

დედა - დიახ.

თერაპევტი - ტელევიზორი ბევრ ოჯახს უქმნის სიძნელეს. მე დარწმუნებული ვარ, თამრიკო დაიწუნუნებს ისეთ რამეებზე, როგორიცაა ძილის დროს, ტელევიზორის ყურება და სხვ.

დედა - საკმელზე.

თერაპევტი - ვერ გეტყვით, რა იქნება, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, ბავშვი დაიჩივლებს და უსათუოდ ბევრ რამეზე. ბავშვებს უნდა ვაგრძნობინოთ, რომ მათი მოსაზრება ამა თუ იმ საკითხზე სერიოზული განხილვის საგანი გახდება.

მამა - კარგით.

თერაპევტი - თუ გვიანდა წამდვილად გავერკვეთ, თუ რა აწუხებს თამრიკოს, მის ნათქვამს სერიოზულად უნდა მივუდგეთ, რათა, მან იგრძნოს, რომ მის გაგებას ზოლომდე ვცდილობთ. ამაში მას დაარწმუნებს ოჯახურ ცხოვრებაში, მისივე შენიშვნების მიხედვით, სათანადო ცვლილებების შეტანა. ამიტომ პირველ ხანებში მივცეთ მას საშუალება თავისუფლად ილაპარაკოს თავის პრობლემებზე, მას შემდეგაც რაც მისთვის სასიკეთო ცვლილებები მოხდება ოჯახში. შეიძლება თავი ყველაფერზე ვერ დაუქნიოთ, მაგალითად, ისეთ რამეზე, როგორიცაა: შუალამდე არ დაძინება. ეს მის ჯანმრთელობას ავნებს და არც არის მოზანშეწონილი, მაგრამ, ერთი საათით გვიან დაძინების ნება დავტოვოთ.

დედა - კი, მაგრამ...

თერაპევტი - მიუხედავად ყველაფრისა, შესაძლებელი ცვლილებების განხორციელება უკონფლიქტოდ კარგ შედეგს გამოიღებს. არ უნდა დავავიწყდეს, რომ გიასაც უნდა გაეწიოს ანგარიში. რასაკვირველია, ჩვენ გვესმის, რომ თამრიკოს ზოგიერთი მოთხოვნის შესრულება თქვენთვის არ არის მაინცდამაინც სასიამოვნო, მაგრამ ეს მხოლოდ დროებით, ეს იმისათვის ხდება, რომ ბავშვს ვაჩვენოთ, რომ ჩვენ სიტყვის პატრონი ვართ, ვაკეთებთ იმას, რასაც ვამბობთ. თუ გავითვალისწინებთ ბავშვების მოთხოვნებს

და შესაბამის ცვლილებებს მოვახდენთ ახლო მომავალში თამრიკო იტყვის, - "ყველაფერი რიგზეა". ყველაფერი რიგზე კი ვერ იქნება, მაგრამ...

დედა - სწორედაც, რომ არ იქნება რიგზე.

თერაპევტი - თამრიკოს მართლაც ეგონება, რომ ყველაფერი კარგად არის, რამეთუ, მისთვის სასიკეთო ცვლილებები მოხდა. ეს თქვენ, მშობლებს გეცოდინებათ, რომ საქმე სულაც არ არის კარგად. როცა დადგება ის მომენტი, როცა თამრიკო იტყვის, რომ საქმე მართლაც ჩინებულად მიდის, თქვენთვის სწორედ მაშინ გახდება საინტერესო.

მამა - რასაკვირველია.

თერაპევტი - დასაწყისისათვის არ გამოდგება ყველა თქვენი პრობლემის განხილვა. ეს შემდეგისათვის გადავდოთ. ჯერ გავიგოთ, რა აწუხებს თამრიკოს. როდესაც თქვენ მისი თანდასწრებით წამოაყენებთ პრეტენზიებს მის მიმართ, მაშინ შევითვალთ, რა აწუხებს მას, რატომ იტყვია იმდაგვარად მსჯელობას დაახლოებით ასეთი ხასიათი ექნება, თამრიკო და გაა გვეტყვიან, მათი აზრით, თუ რა პრობლემებს აქვს ადგილი ოჯახში. თუ შესაძლებელია ამ პრობლემების მოგვარება მათ სასარგებლოდ, ხომ კარგი. ისინი იტყვიან, რომ კარგად გრძნობენ თავს. აი, სწორედ მაშინ გამოჩნდება, თუ რა აწუხებს თამრიკოს. წინასწარ ძნელია იმის თქმა, რამდენ ხანს გაგრძელდება ეს პროცესი, მაგრამ თავიდან, როცა ყველანი ამუშავებებით აუცილებელია ზავშეშების მოსმენა.

დედა - რა გაეწყობა.

თერაპევტი - მე გარეშე პირი ვარ და თქვენს მაგივრად გადაწყვეტილებებს არ მივიღებ, რადგან ოჯახი თქვენია და თქვენ უნდა მართოთ იქ მიმდინარე პროცესები. მე უფრო მომრიგებელი მოსამართლის როლში ვიქნები და შევეცდები გიასა და თამრიკოს მათ პრობლემებზე ვესაუბრო. მე ვილაპარაკებ არა როგორც ზავშეშზე, რომლებიც პრობლემას წარმოადგენენ, არამედ იმაზე, რომ თვით ოჯახი, ოჯახში აღზრდა არის აქტიური განხილვის საგანი.

დედა - გასაგებია.

თერაპევტი - შეიძლება თამრიკოს მიერ წარმოთქმული ზოგი რამ თქვენთვის უსიამოვნო მოსასმენი იქნეს. გვქონია შემთხვევები, როცა მოზარდები მშობლებზე ცუდ რაღაცებს ამბობდნენ. ისეთ რამებს, რაც აქამდე ხმამაღლა არასოდეს უთქვამთ. ასე რომ, გქონდეთ იმის მოლოდინი თამრიკოს ნათქვამმა შესაძლოა გული გატკინოთ.

დედა - ამის მოლოდინი სულ მაქვს.

თერაპევტი - გიასაც, ამ წესიერ და კარგი ზნის ბიჭსაც შეიძლება ისეთი რამ ჰქონდეს გულში, რაზეც ჩვენ წარმოდგენა არა გვაქვს.

დედა - შესაძლებელია, მაგრამ გიას არა მგონია.

თერაპევტი - ძალიან მიმიუა, როცა შვილი თქვენი მისამართით, ისიც სხვისი თანდასწრებით, უხეშ რამეს გეტყვის. ბევრჯერ ჩვენი გრძნობები შეილახება, მაგრამ უნდა ავიტანოთ, რადგან ეს ზავშეშის სიძნელეთა მიზეზის ძიების ნაწილია.

მამა - ყველაფერი გასაგებია.

§9. „ბავშვში კონცენტრირების ზარა“

განმარტება თერაპიული კურსის შესახებ შეიცავს შედარებით შესაფერისი ორიენტაციის ელემენტებს, რომელიც ყოველთვის ერთი და იმავე ენით არ გადმოიღება. ხშირად შეკითხვებზე პასუხის გაცემას უფრო ემსგავსება, ვიდრე ოფიციალურ განცხადებას. მაგრამ რანაირი ფორმითაც არ უნდა იყოს მეთოდი მოცემული, ის ყოველთვის შეიცავს შემდეგ პუნქტებს:

1. თერაპიის კურსი მთელ ოჯახთან უნდა ჩატარდეს.
2. თერაპევტი გარეშე პირად უნდა დარჩეს, ისეთი ტერმინები, როგორიცაა "მომრიგებელ-მოსამართლე" ან "არბიტრი" ზუსტად შეუფერება მას, რამეთუ: თამაშსაც არბიტრს ამ უკანასკნელის ანალოგიური ფუნქცია აქვს დაკისრებული.
3. თერაპევტის ერთ-ერთი მთავარი მოვალეობაა ყველას მიაწოდოს საკუთარი აზრის გამოთქმის უფლება, რაც განსაკუთრებით ბავშვებს დაეხმარება თავიანთი შეხედულების გულწფლად გადმოცემაში.
4. ბავშვები, განსაკუთრებით დასაწყისში, ცვლილებების შეტანას მოითხოვენ თავიანთ ერთფეროვან და მომახეზრებელ ცხოვრებაში. ამ ცვლილებების მოხდენა მშობლებზეა დამოკიდებული. დასაწყისში თერაპიული პროცესის წარმატება ამ შესაძლებელი ცვლილებების განხორციელებაზე იქნება დამოკიდებული.
5. ბავშვებმა შესაძლოა საყვედური თქვან ან გაბრაზება გამოხატონ, რაც მშობელს გულს ატკენს, მაგრამ, უნდა მოვითმინოთ მანამდე, სანამ უფრო დადებითი გრძნობები არ მოეპოვება ბავშვს.
6. შემდგომში მშობლებს საშუალება ექნებათ გამოხატონ თავიანთი სურვილები და მოთხოვნები. დასაწყისისათვის კი სჯობს ასპარეზი ბავშვებს დაუთმონ.
7. თერაპიის უპირველეს მიზანი ოჯახის წევრთა შორის ურთიერთგაგების დამყარებაა.

ოჯახთან მეორე შეხვედრაზე თერაპიის მნიშვნელოვანი აღრეული ფაზა მოქმედებაში მოდის. ამ პერიოდს შეიძლება ბავშვზე კონცენტრირების ფაზა ეწოდოს. რადგანაც ჩვენი უპირველესი ამოცანაა ჩვენი და ბავშვის (ბავშვების) ურთიერთობის კონცენტრირება მოვახდინოთ.

მშობელთა საორიენტაციო ნათქვამში ბევრი რამ განმეორდა ბავშვების თანდასწრებით მეორე სესიაზე. ჩვენ ამ შეხვედრაზე ძირითად ყურადღებას ვუთმობდით, ისევე როგორც პირველ შეხვედრაზე, მშობლებს.

პირველ რიგში საჭიროა ბავშვებს თერაპიის მიზნისა და მეთოდების შესახებ ვესაუბროთ. მათ იციან ამის შესახებ, რომ მშობლები უკვე შეგვხვდნენ ჩვენ და გვითხრეს იმის შესახებ, რომ ოჯახში არ არის ყველაფერი რიგზე. ყოველკვირეული შეხვედრები საშუალებას მისცემს ოჯახის თითოეულ წევრს ერთმანეთში იკამათონ, იმსჯელონ

იმის შესახებ, თუ რატომ არ ჰგავს მათი ოჯახი "ნამდვილ ოჯახს". ამასთან, მათ შეუძლიათ თავიანთი წინადადებების წამოყენება მდგომარეობის გამოსწორების თაობაზე.

მეორეც, ბავშვმა უნდა იგრძნოს, რომ იგი მშობლებთან ერთად თანასწორი უფლებებით სარგებლობს. ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ჩვენთვის ცნობილია ის გარემოება, რომ ოჯახური ცხოვრების წესის დაგეგმვაში ბავშვები თითქმის არ ღებულობენ მონაწილეობას. თერაპიული სიტუაცია კი ბავშვებს მეტ უფლებებს ანიჭებს, კერძოდ კი, საკუთარი აზრის თავისუფლად გამოთქმის შესაძლებლობას. ამ დროს ბავშვებს იმის გარანტია ეძლევათ, რომ მშობლები ყურადღებით მოუსმენენ და არ დასჯიან გულახდილი საუბრისთვის.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ბავშვების ნდობის მოპოვებას. ბავშვებისათვის არ არის საკმარისი თავისი იდეის განვითარების შესაძლებლობაში დარწმუნება. მათ სჭირდებათ იმის ცოდნა, რომ მშობლები შეცვლიან ხევრ რამეს ოჯახში.

წარმოვადგენთ მეორე შეხვედრის ჩანაწერს.

...

მენაჰეტი - მე ახლა გაგაცნობთ ჩვენი აქ წევრების მიზეზს. პირველ ყოვლისა კი, უნდა მოგახსენოთ, რომ გასულ კვირას მე ვესაუბრე თქვენს მშობლებს, რომელთაგან შევითქვე, რომ ოჯახი არ არის ბედნიერი, დაასახელეს ამის მიზეზები. რა თქმა უნდა, თქვენს ოჯახს ბევრი კარგი რამ გააჩნია, მაგრამ, ზოგი რამ მისთვის მართლაც პრობლემას წარმოადგენს. ჩვენ აქ სწორედ იმისათვის შევიკრიბეთ, რომ მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად პერსპექტივები დავსახოთ. მე ბევრი გოგო და ბიჭი ვიცი, რომელთა ოჯახებში ღედა, ასევე, მამაც, ბევრს ლაპარაკობს, მაგრამ მაინც ვერ ახერხებს ყველაფერი იმის თქმას, რაც მათ აწუხებთ. მსგავსი სიტუაცია ბევრ ოჯახშია. ხშირად ბავშვებს ეჩვენებათ, რომ ოჯახში მათთვის არავის ცხელა, არავის ესმის მათი და სხვ. როგორც ხედავთ, ჩვენ ოჯახის შესახებ გვსურს საუბარი და გვინდა გავიგოთ თქვენი აზრი, როგორ ფიქრობთ, ოჯახში შექმნილ ატმოსფეროს შეცვლას.

გასულ კვირას თქვენს მშობლებთან საუბარში შევიტყვეთ, რომ ოჯახის კეთილდღეობისათვის ისინი მზად არიან დათმობაზე წავიდნენ და თქვენ მიერ წამოყენებული ცვლილებები ოჯახში განახორციელონ. მათ პირობა დადეს, რომ იმდენ ცვლილებას მოახდენენ, რამდენსაც თქვენ ჩათვლით საჭიროდ. ვიმედოვნებთ, ეს გონივრული მოთხოვნები იქნება. ამრიგად, ჩვენ ვაპირებთ შევიკრიბოთ ერთად ოთხშაბათობით 6-დან 7 სთ-მდე, რამდენიმე კვირის განმავლობაში. ჩვენ ვისაუბრებთ ოჯახზე და ვნახავთ, თუ რის გაკეთება ძალგვიძს, ოჯახური ატმოსფეროს გააჯანსაღებისათვის.

მე, მოზრდილი ადამიანი, მთლიანად თქვენს მხარეზე ვარ, მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ თქვენი დახმარება მსურს. მინდა გავიგო თქვენი შეხედულება ოჯახზე და იმაზე, თუ როგორ წარმოგიდგენიათ მოვლენების განვითარება. არ ვიცი ვის სურს ლაპარაკის დაწყება, მაგრამ, ვფიქრობ, კარგი იქნება შევითყოთ გიასა და თამარიკოსაგან,

როგორ წარმოუდგენიათ უკეთესი ოჯახი. იქნებ, თქვენც იმ ახალგაზრდების რიცხვს მიეკუთვნებით, რომელთა აზრებიც არასოდეს გამზდარა სათანადო განხილვის საგანი.

მოულოდნელად მალე მოხერხდა ზავშვების იმ კონდიციამდე მიყვანა, როდესაც ისინი საუბარს იწყებენ. ეს ყოველთვის ასე არ ხდება. მაგალითად, ერთხელ, 12 წლის მიშკო ოთახის კუთხეში, მშობლებისა და თერაპევტისაგან მოშორებით დაჯდა. ჩვენი საუბრის დროს ნელ-ნელა მოგვმორდა და მშობლების საწინააღმდეგო მხარეს მოექცა. როცა დამთავრდა საორიენტაციო ინტერვიუ (შეხვედრა), მიშკო წამოხტა შეძახილით: "მალთან კარგი, ახლა კი ვიომებთ! მაგრამ საბოლოოდ ვიღაც გაიმარჯვებს და მშვიდობა დამყარდება".

ჩვენს მიერ ზემოთნახსენებ ოჯახთან ასეთ სპონტანურობას ადგილი არ ჰქონდა. ჩვენი საბოლოო სიტყვის შემდეგ ყველანი დუმდნენ, ყოყმანობდნენ. მივმართეთ თამრიკოს:

თერაპევტი - აბა, თამრიკო რას იტყვი?

დედა - არ მესმის, რატომ მაიცნდამაინც პირველი სიტყვა თამრიკოს!

თერაპევტი - ჩვენ ხომ შევთანხმდით, რომ ყველანი თანასწორუფლებიანები ვართ! თამრიკომ ამ დროს ცხვირსახოცი ამოიღო და ტუჩები მოიწმინდა რამდენჯერმე. ეს მან მოგვიანებითაც რამდენჯერმე გაიმეორა, როცა დედა მის გაკრიტიკებას შეუდგა.

თერაპევტმა ისევ თამრიკოს მიმართა.

თამრიკო - მირჩევნია გიამ დაიწყო.

ჯდა - (ბურღღუნით) ვერ ვბედავ დაწყებას.

ასეთი გაუცხოება ჩვენთვის ნაცნობი იყო, ამდენად, არ ავაჩქარეთ ისინი, დაველოდეთ, ხელსაყრელ მომენტს, ცოტათი წავაქეზეთ კიდეც და ისინი ალაპარაკდნენ.

ჯდა - რა იქნება ერთმანეთის უკეთ გაგებას შევეცადოთ, ჩვენ ხომ ერთმანეთის არ გვესმის. ერთმანეთს რომ ვუგებდეთ, ბედნიერები ვიქნებოდით.

მალე თამრიკო ალაპარაკდა. მან უკმაყოფილება გამოთქვა იმის თაობაზე, რომ მისი ძმა მუდამ უფროსობდა მასთან. ოჯახშიც იგი მეტი პრივილეგიებით სარგებლობდა.

ჯდა - მშობლები იმითომ მეტყვეიან კარგად, რომ კარგად ვიქცევი.

ამ იდეის განსამტკიცებლად დედამ დასძინა: გია, შენ ერთი რამ გაღელვებს. ეს ძილის დროს შეცვლას ეხება, არა?

მომდევნო კვირას მას მართლაც გადაუწიეს ძილის დრო, მაგრამ ამ ფაქტს მისთვის სიხარული არ მიუნიჭებია, რადგანაც ზავში გამომიხეხას ვერ ასწრებდა.

ჩვეულებრივ, ამ ფაზაში თერაპევტი ზავშვების ყურადღების მიქცევას გარკვეულ პრობლემებზე ცდილობს. განსაკუთრებით დასაწყისში, როდესაც ოჯახის უმცროსი წევრების დახმარება საჭირო მათ ასალაპარაკებლად. ოჯახის კრიტიკულ სიტუაციებზე საუბარში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რას ფიქრობს ზავში ამის შესახებ.

მაგალითად, თამრიკომ თქვა: ვფიქრობ, სულ არ უნდა მამოწმებდნენ რას ვაკეთებ და როგორ. თვითონ თუ არ მოეწონათ, მაწყვეტინებენ რაიმეს კეთებას. ჩემი აზრით კი, სწორედ საჭირო საქმეს ვაკეთებ.

თერაპევტი - თამრიკო, ხომ ვერ დაგვისახელებ ისეთ სიტუაციას, როდესაც შენ შენი მიზეზები გქონდა, ისინი კი ვერ მიგიხედნენ ამას.

პასუხი ტიპიური გახლდათ. თამრიკომ გვიამბო იმის შესახებ, თუ რგოორ გააწყვეტინა დედამ საუბარი, როდესაც ის მადლობას უხდოდა დეიდას იმ სუნამოს მორთმევისათვის, რომელიც მან პირსაბანთან წახა. ტიპიური ამ პასუხში გახლდათ ის, რომ ბავშვის მიერ მოყვანილ ეპიზოდში ოჯახის წევრი არ მონაწილეობდა. ზოგჯერ ბავშვები ასახელებენ მასწავლებელს, მეზობელს, ნათესავს. თავს არიდებენ ოჯახის წევრის ხსენებას.

ცოტა ხნის შემდეგ საუბარი ისევ ოჯახისაკენ წარმართეთ.

თერაპევტი - თამრიკო, რას ფიქრობ დედის, მამის და გიას შესახებ? ისინი ყოველთვის დადებითად უყურებენ იმას, რაც შენი აზრით მოსაწონია? როგორც მოსალოდნელი იყო თამრიკომ საუბარი გიას შესახებ გააგრძელა, მაგრამ შემდეგ, როცა ბავშვმა იგრძნო მხარდაჭერა, თქვა იმ შეურაცხყოფის შესახებ, რომელსაც დღენიადაგ აყენებდა დედა, განსაკუთრებით კი ჭამის დროს.

ამ კონკრეტულ ილუსტრაციაზე იმიტომ ვჩერდებით უფრო მეტ ხანს, ვიდრე შედარებით უფრო ჩვეულებრივ პრობლემებზე, რომ წარმართოთ კამათი კონკრეტული ნაზიჯის გადასადგმელად, ვაჩვენოთ, როგორ დავეხმაროთ ოჯახს, მისი წევრები არ ჩავარდნენ მსგავს სიტუაციებში. მივაღწიეთ სასურველ მდგომარეობას, რომელსაც ბავშვი მტკივნეულად განიცდის. რამ უნდა ააცილოს მოზარდს მსგავსი არასასურველი სიტუაცია? თავიდან ოჯახს, როგორც მთელს, უფრო ადვილად შესწევს უნარი განიხილოს შექმნილი სიტუაცია და მისი გაუმჯობესების გზები. უმეტეს შემთხვევაში, მეორე სესიის დამთავრებისათვის ბავშვებს ოჯახში არსებული თითქმის ყველა სპეციფიკური სიტუაცია აქვთ დამუშავებული. ამ სახის დისკუსიას თერაპევტი რაც შეიძლება სწრაფად ავითარებს.

თერაპევტი - როგორ ფიქრობ, თამრიკო, ოჯახში შენ ყველაზე უარეს მდგომარეობაში ხარ?

თამრიკო - დიახ, ეს ალბათ, იმიტომ ხდება, რომ ოჯახში ყველაზე პატარა ვარ. ყველა მე მაძლევს შენიშვნას, ყველა მე მასწავლის, როგორ მოვიქცე. იმის მაგივრად, რომ სხვებს უთხრან რამე.

თერაპევტი - ასეთი რამ ჩვეულებრივ ემართება ოჯახის ყველა უმცროს წევრს. სხვა დანარჩენში, ოჯახში უფროსები არიან. ყველა ჰკუთას ასწავლის, უმცროსის მოსმენა კი არავის სურს.

თამრიკომ ერთი ამბავი გაიხსენა, როდესაც დედამ იმ გოგონას მხარე დაიჭირა, რომლისგანაც მან ფანქარი ითხოვა. წაკინკლავება მოუვიდათ ფანქრის დაბრუნების გამო. ამხანაგი იძახდა არ დაგიბრუნებო. თამრიკო მშობლებისაგან თანადგომას ელოდა,

დედა კი მას გაუწყრა და ფანქრის დაბრუნება მოსთხოვა. მან ხაზი გაუსვა იმას, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა ამას დედა-შვილის ურთიერთობაში და რა აქტუალური იყო მისთვის ყოველივე ის, რაც მოხდა სკოლაში.

თერაპევტი - თამრიკო, ჩვენ სიტუაციას სკოლაში ვერ შევცვლით, ჩვენ მისი შეცვლა ოჯახში გვევალება. ყოველივე იმიდან, რაც შენ გვიამბე, ოჯახს ეხება ის მომენტი, როდესაც დედამ, ნაცვლად იმისა, რომ შენ დაგდგომოდა გვერდში, გოგონას დაუჭირა მხარი.

თამრიკო - დიახ, მას ხომ თვალზე არასოდეს მოუკრავს იმ გოგონასათვის.

გიაც მშობელთა და ბავშვთა ურთიერთობას შეეხო. მაგალითისათვის მანაც ოჯახის გარეთ მომხდარი ანალოგიური სიტუაციის განხილვა დაიწყო. იგი უფრო სხვა ადამიანებს ეხებოდა, ვიდრე ოჯახის წევრებს. ამდენად, პრობლემის გადაჭრა ოჯახის შიგნით ვერ ხერხდებოდა. შემდეგ საუბარი "ბილის დროს", "ჯიბის ფულსა" და უშუალოდ მშობელთა და ბავშვთა ურთიერთობას დაუბრუნდა.

თავისი აზრით, გამოხედვით, კომენტარით თერაპევტი ბავშვებისაკენ არის მიმართული, მშობლები მთლიანად იგნორირებული არ არიან, მაგრამ მათ, ამ ეტაპზე, უფრო მოსმენა ევალებათ, ვიდრე საუბარი. მაგალითად, მშობელმა, შეიძლება შვილის საუბარში გამოწვევა სცადოს შემდეგი სიტყვებით: "არ შეგეზინდეს, შვილო, ლაპარაკის, ჩვენ სიამოვნებით მოგისმენთ, იცოდე, ყოველივე აქ თქმულს არავითარი გამოძახილი არ ექნება".

იმისათვის, რომ ბავშვებმა თავი შეზღუდულად არ იგრძნონ, თერაპევტი ვალდებულია თავიდან აიცილოს მშობელთა გამოსვლები, ისეთი კარგად თქმული კი, როგორიც ზემოთ იქნა მოყვანილი. თერაპევტს შეუძლია შემდეგი სიტყვებით გაამხნევოს ბავშვები: "თუ თამრიკო და გია გვანან მათ თანატოლებს, რომლებთანაც კი ოდესმე მიმუშავია, ისინი უსათუოდ გამოთქვამენ თავიანთ აზრს ოჯახში მოსახდენ სასურველ ცვლილებათა შესახებ".

ამ ფრაზაში მშობლების მიერ ბავშვების ყოველგვარ კრიტიკას, ასევე, იმ მაგალითების მოყვანას, სადაც მათი აზრით, ბავშვები სცოდავენ, თერაპევტი იგნორირებას უკეთებს. თუკი მშობელი მაინც დაჟინებით მოითხოვს მის მოსმენას, თერაპევტი უმაღლეს ბავშვის მხარეს დაიჭერს, როცა ეს უკანასკნელი საუბარს განაგრძობს. აუცილებელია მშობლებს დაესვას ასეთი სახის შეკითხვა: "ადრე თუ გისაუბრიათ ბავშვთან ამის შესახებ?"

როდესაც მშობლები უფრო ვრცლად ყვებიან იმის შესახებ, თუ რის გადმოცემა უნდოდა ბავშვს, მაშინ, ისინი მხარდაჭერას იმსახურებენ. თუკი თერაპევტი ბავშვის რეაქტივიდან გამომდინარე შეამჩნევს, რომ მშობლები თავიანთ სასარგებლოდ ყვებიან რაიმეს, ან ისე ვერ წარმართავენ საუბარს, როგორც ეს შვილებს სურდათ, იგი მიმართავს ბავშვს შეკითხვით: "შენ ამის თქმა გინდოდა?" "შენ ამას გულისხმობდი?"

მშობლებმა მხარი უნდა დაუჭირონ ბავშვების მიერ წამოყენებულ ცვლილებებს. შეიძლება შევასენოთ მათ, რომ პირველ შეხვედრაზე ისინი დაგვეთანხმნენ ამაზე, ამასთან, დავარწმუნოთ, დავამედოთ მშობლები, რომ ცვლილებების განხორციელება უთუოდ შედეგს გამოიღებს. ხშირად ვიყენებთ ფორმულას: "რასაკვირველია, თქვენ უნდა გადაწყვიტოთ, მაგრამ, ჩვენ დავგეხმარება ის გარემოება, რომ თქვენ, თქვენთვის სასარგებლოდ განახორციელოთ ამ ცვლილებას". ამით მშობლის ავტორიტეტს ვუსვამთ ხაზს და თვალსაჩინოს ვხდით მათ დამოკიდებულებას თერაპიის პროგრესის მიმართ.

§10. „მშობლისა და ბავშვის ურთიერთობის ფაზა“

ბავშვზე კონცენტრირების ფაზის დასასრული თავად ბავშვებით გამოიხატება. პირველი ნიშანი იმაში მდგომარეობს, რომ ბავშვთა მოთხოვნები შესაძლებელ ცვლილებებზე წყდება. მაგალითად, მეოთხე შეხვედრაზე გიამ განაცხადა: „მე ვეღარაფერს ცუდს ვერ ვხედავ. აღარც პრეტენზია მაქვს რამის, მე ბედნიერი ვარ“. თავის მხრივ, თამრიკომ თქვა: „მე მგონია, როგორც ახლა ვართ, ასე საკმაოდ ბედნიერად ვგრძნობ თავს, არა მგონია იმაზე მეტი ცვლილების მოხდენა იყოს საჭირო, რაც უკვე განხორციელდა“.

როდესაც ბავშვები აღარ მოითხოვენ ცვლილებებს ოჯახის შემდგომ ცხოვრებაში, ისინი მზადყოფნას გამოხატავენ მშობლების მიმართ მტრული დამოკიდებულების გამოქვადებაში, რაც ისევე შეიძლება დაწყებულ იქნას მშობლის მიერ, როგორც ბავშვის მიერ. სწორედ აქ იცვლება თერაპიის ხასიათი ისე, რომ აშკარად შეგვიძლია დავინახოთ ახალი ფაზის აღმოცენება, რომელსაც ჩვენ მშობელ-ბავშვის ურთიერთობას ვუწოდებთ.

ის პერიოდი, როცა ბავშვების სურვილის გათვალისწინებით მშობლები ბავშვზე კონცენტრირების ფაზაში ერევიან, შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც "მშობელ-ბავშვის ურთიერთობის" გარკვეული შემადგენელი ნაწილი. მალე ნათელი ხდება, რომ ბავშვების მიერ წამოყენებული მოთხოვნები ოჯახის ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს არ თამაშობს, იმისდა მიუხედავად, აქვთ თუ არა მათ იმ მომენტში რაიმე მნიშვნელობა ბავშვისათვის. ხშირად, მხოლოდ მათი რიგიანი მოსმენაა ის, რასაც ბავშვი მოითხოვს. ეს ყოველთვის არ მიუთითებს იმაზე, რომ ბავშვები დაქინებით მოითხოვენ მსმენელთათვის აზრის შეცვლას. ამრიგად, მშობელ-შვილთა ურთიერთობის ფაზა შეგვიძლია ერთგვარ დათმობის ფაზად მივიჩნიოთ, რაც იმით ბოლოვდება, რომ ბავშვები აღარ აგრძელებენ თავიანთი მოთხოვნების წამოყენებას. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ასეთი მოთხოვნების შეწყვეტა ბავშვების ურთიერთობის უფრო სპონტანური ფორმებისათვის მზადყოფნას მოასწავებს.

ჩვენ მიერ განხილულ ოჯახში მშობელ-ბავშვის ურთიერთობის ფაზა თამრიკომ დაიწყო. მეოთხე შეხვედრის დასაწყისში მან თქვა: "ვფიქრობ, რომ ჩვენს აქ მოსვლას აზრი აღარ აქვს. ჩვენ უკვე ბედნიერები ვართ. შესაძლებელიც აღარაფერია იმის მეტი,

რაც უკვე გავაკეთეთ. ახლა, მე ბევრად უკეთ ვგრძნობ თავს, ვიდრე უწინ. ვცდილობ არ გაგზავნიდე სახლშიც და გარეთ, თავს მშვენიერად ვგრძნობ, როცა არ მაღიზიანებენ”.

თერაპევტი - სახლში ხდება ისეთი რამეები, რაც განრისხებს?

თამარიკო - ზოგჯერ საამისო მიზეზი არც მაქვს, მაგრამ, მაინც უცხად ვგრძნობდები.

თერაპევტი - რაღაც მიზეზი მაინც უნდა არსებობდეს, ხომ ასეა?

დედა - ეს ხდება მაშინ, როდესაც, მაგალითად, მე დაჟინებით მოვითხოვ ჩაიცვას პალტო გარეთ გასვლის წინ. ეს მას აგიჟებს.

თამარიკო - მე მინდა ვატარო მსუბუქი პალტო, მომცენ ამის უფლება.

დედა - თამარიკოს არასოდეს არ უნდა იმის ჩაგმა, რასაც მე ვურჩევ, თანაც არ უყვარს სასტიკად, როცა ვუჯავრდები.

ამ სტადიაზე თერაპიის მიზანია ორივე მხარეს - მშობლებსა და შვილებს, მივეცეთ აზრის ექვივალენტურად გამოხატვის საშუალება. შეუფერებელი საქციელის უკან ხომ დგას მისი გამომწვევი მიზეზები, რომლებიც გასათვალისწინებელია. თუ შევძლებთ მათ გაგებას, ქცევის შეფასებაც შეიცვლება. არაადექვატური ქცევის გამომწვევები მიზეზები, ძირითადად, ოჯახის შიგნით არსებული ურთიერთობებია, თუმცა ზოგჯერ ასეთ ქცევას ოჯახის გარეთ არსებული ფაქტორებიც განაპირობებენ, რომლებიც თავის მხრივ მაინც შიდაოჯახურ ურთიერთობებზე მოქმედებენ. ოჯახური თერაპიის მიზანაც ოჯახში დარღვეული ურთიერთობების აღდგენაა. თერაპიულ სესიებზე მშობელთა მტრული გამოხატომები ბავშვების რწმენის შესარყევად დროულად უნდა შევაკავოთ. მათ არ უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა ძირი გამოუთხარონ იმ ნდობას, რომელიც ბავშვმა მოიპოვა წინა ფაზაზე. მაშინ, როდესაც მან თავისი თვალსაზრისი გამოხატა და არც დაისაჯა ამის გამო. ასეთი ბალანსის დაცვით თერაპევტი ეხმარება ოჯახს ურთიერთობის ახალი პერსპექტივების დასახვაში.

ჩვენს შემთხვევაში დედა ძალიან მკაცრად გამოხატავდა საყვედურს თამარიკოს მიმართ. გასაკვირი არ ყოფილა ის გარემოება, რომ დისკუსიის გარკვეულ მომენტში თამარიკოს მისი გაგრძელება აშინებდა.

თამარიკო - მე ხელების და ფეხების ქნევა მინდოდა.

თერაპევტი - შენ ფიქრობ, რომ სწორედ დედაშენი წარმოშობს შენში ასეთ გრძნობებს?

თამარიკო - დიახ. ხანდახან იგი ისე აელვებს თავის მრისხანე თვალებს, რომ შიში მიპყრობს.

თერაპევტი - ნუთუ ეს მართლა ასეა, რას გულისხმობს ამაში?

თამარიკო - მეშინია კიდევ რამის გაკეთების, არა თქმის.

თერაპევტი - შენ გეშინია, რომ დედა...

თამარიკო - (იციინის) სჯობს დედამ თქვას ამის შესახებ.

დედა - შენ უნდა შეგაშინოს კაცმა.

თერაპევტი - რისი გეშინია, რა შეიძლება რომ მოხდეს?

თამარიკო - ამის ახსნა მე არ შემიძლია.

დედა - შეგიძლია, რა თქმა უნდა, შეგიძლია.

ამ დროისათვის ბალანსმა დედისაკენ გადაიხარა. ჩვენ სიტუაციით გამოწვეული თამარიკოს შიშის გაქარვებას შევეუდეთ, და საშუალება მივეცით გოგონას თავისი შიში დაესაბუთებინა. შემდგომი ორი წუთი კი სხვადასხვა სახის შენიშვნებს მოვანდომეთ. ეს გოგონას შიშის გრძნობას უმსუბუქებდა. პირველად ჩვენ შევეცადეთ შიშის გარკვევას, თუ რის თქმა უჭირდა ყველაზე მეტად ბავშვს.

თერაპევტი - შენ რა გგონია, დედა ხელით შეგებება?

თამარიკო - იგი საშინელ დღეში ჩავარდება, მე სასტიკად დავისჯები, მირჩევნია არ ჩავიგდო თავი ამ ხიფათში, რადგან, როცა საყვედურს ვიმსახურებ, ის მეტისმეტად სასტიკი ხდება.

მისმა ყოყმანმა მიგვითითა იმაზე, რომ საჭირო იყო მისი შემდგომი დახმარება აზრების თავისუფლად გამოხატვაში. ამიტომ ჩვენ კიდევ მივუთითეთ დედა-შვილს მათი უფლებების იდენტურობაზე.

თერაპევტი - ჩემი დაკვირვებით ორივე დედა-შვილი ერთნაირად იქცევიო.

თამარიკო - რას გულისხმობთ?

თერაპევტი - შენც და დედაშენიც კარგავთ წონასწორობას.

თამარიკო - ნამდვილად (იგინის), იგი ყოველთვის პირველი.

თერაპევტი - ეს მიუთითებს იმაზე, რომ თქვენ შორის ბევრი უკმაყოფილებაა.

თამარიკო - ჩემთვის ეს ძნელი ასატანია. ერთი უნდა ნახოთ, როგორ მიყურებს ხოლმე, ერთი ასეთი შემთხვევა საკმარისია, რომ ყველაფერი თავიდან ჩამადენინოს.

თერაპევტი - მე არ მიკვირს თქვენს შორის არსებული წინააღმდეგობები, ბევრ ოჯახში გოგონები დედასთან უფრო ნაკლებ კონტაქტს ამყარებენ, ვიდრე მამებთან. თამარიკომ მკვირცხლად აიტაცა ეს წინადადება.

თამარიკო - დედა, მე რაღაც მოვიფიქრე.

თერაპევტი - არ განაგრძობ თამარიკო? შენ რომ რაღაცის თქმას აპირებდი?

თამარიკო - მე მინდოდა მეთქვა, რომ მამა... დედა უფრო აგრესიულია, მამა კი ძალიან, ძალიან ტაქტიკური. მამა უფრო ხშირად კარგ ხასიათზეა, იშვიათად არის გაბრაზებული. მე სრულუბრითაც არ მოვითხოვ მშობლებისაგან განებივრებას, მაგრამ, ვისურვებ, რომ უხეშები არ იყვნენ. ჩვენ კარგი მშობლები გვყავს, მაგრამ დროდადრო მაინც იგრძნობა დედის უხეშობა.

უკანასკნელი რამდენიმე წუთის განმავლობაში დედის რისხვამ მოიმატა, მან დაიწყო მტკიცებანი თავის დასაცავად. თერაპევტმა იგრძნო ეს და საშუალება მისცა გამოეხატა თავისი გრძნობები. საუბრის შემდგომმა განვითარებამ დაგვარწმუნა, რომ მსგელობაში შეცდომა იქნა დაშვებული. დედამ ისარგებლა ხელსაყრელი შემთხვევით და თამარიკო საყვედურებით აავსო.

დედა - წინააღმდეგობის გაწევისთანავე თამრიკო ღიზიანდება, საშინელ სახეს იღებს. ეს მე მაგიყებს, მაგრამ, სულაც არ ვშმაგდები ისე, როგორც ამას თამრიკო წარმო-სახავს. არა მგონია, თამრიკოს ჩემი ეშინოდეს. რა თქმა უნდა, ყოველივე ეს არ ხდება უმიზეზოდ, მაგრამ, არც ისეთი საშინელი ვარ, როგორადაც თამრიკო ხატავს.

სიტუაცია დაიძაბა. თამრიკომ ცხვირსახოცის წვალუბა და ფანჯარაში ყურება დაიწყო, როდესაც დედამისის ნათქვამზე კომენტარის გაკეთება ვთხოვეთ, მან გვიპასუხა:

თამრიკო - მე არაფერი მაქვს სათქმელი.

დედა - თავი დაანებე ცხვირსახოცს და ყურადღებით იყავი.

თამრიკო - დედის ნათქვამზე არავითარი პასუხი არ გამაჩნია.

თერაპევტი - შენ ხომ იცი, რომ ამ გარემოებას აქვს ერთი დადებითი მხარე. შეიძლება ეს სასაცილოდაც კი მოგეჩვენოს, მაგრამ, შენ ლაპარაკობ დედის ზომიერების გრძნობის დაკარგვაზე და, აქედან გამომდინარე, შენს ქცევაზე. ვფიქრობ, შენ ცდილობ მიზაძო დედამენს, ქალიშვილი მართლაც, უნდა ცდილობდეს დედას დაემსგავსოს, უზუბუნესა კარგ ქცევაში. ხშირად დედებს არ მოსწონთ საკუთარი ქცევა და როდესაც ქალიშვილში თავის ამ ნაკლს ხედავენ, ეს მათ აზრაზებს.

დედა - მე სავსებით გეთანხმებით.

თამრიკო - არა მგონია, რომ შენს დამსგავსებას ცდილობდე. მე ისე ვიქცევი, როგორც მინდა, სულაც არ ვზაძაძ დედას. იქნებ ეს ზოგიერთ საქმეში მართლაც მჟღავნდება, მაგრამ, ეს ჩემდა უნებურად ხდება.

თამრიკოს დედასთან იდენტურობის შესახებ კიდევ ერთი განმარტება დაეხმარა გოგონას საუბრის გაგრძელებაში.

თერაპევტი - თამრიკო, შენ, შენი მიზეზები გააჩნია დედის არგუმენტების საწინააღმდეგოდ. ჩვენ უნდა შევეცადოთ გავიგოთ, თუ რა იწვევს შენს აღშფოთებას.

თამრიკო - ალბათ, ყველაფერი ჩემი ბრალია, შეიძლება არის რაღაც ეშმაკური მიზეზი იმისა, რომ ყველა გავაბრაზო. მაგრამ ისე, რომ ამას არ მოჰყვება მათი ჩემზე გაბრაზება. ამრიგად, მომექცნენ ისე, როგორც მე მსურს.

თერაპევტი - შენ გინდა თქვა, რომ ეს არის ერთადერთი გზა იმისათვის, რომ მიიღო ის, რაც გსურს.

თამრიკო - ეს, ალბათ, ჩემი განებიერებაა, მაგრამ, ასე მინდა, რომ იყოს. როდესაც რაღაც არ გამოდის ჩემებურად, მე ყველაფერს თავიდან ვიმეორებ. თუმცა, ყოველივე ამის შემდეგ თავს სულელად ვგრძნობ. მიუხედავად ამისა, მაინც იგივეს ვიმეორებ. ჩემს თავს ვეუბნები, რა სულელი ვარ, ეს ხომ არაფრით არ უნდა ჩამეძინა, მაგრამ ანალოგიურ შემთხვევაში იგივეს ვაკეთებ.

თერაპევტი - ვერ გამიგია, უმიზეზოდ რატომ უნდა გაბრაზდე დედამენზე. რაღაც მიზეზი იმალება იმის მიღმა. შესაძლებელია, შენ გაბრაზებას დედის მიერ წარმოთქმული ერთადერთი სიტყვა - არა.

თამარიკო - დიას, ასეა. ჩემში ზევრი წყენა დაგროვილი, კარგად არც კი მაქვს შეგნებული, რა შეიძლება იყოს ეს. სწორედ ამას აქვს კავშირი დედის მიერ წარმოთქმულ არაზე გაზრახვასთან.

ჩვენ დავინახეთ მშობელ-ბავშვის ურთიერთობის ჩვეულებრივი ფორმა. გამოვააშ-კარავეთ მათი კონფლიქტების მიზეზები და თამარიკოს მიერ დედის მიმართ გამოხატული უარყოფითი ემოციების გზით მოვიყვანეთ იგი დამნაშავეობის გრძნობამდე, რამაც აღზარდა მასში თვითგანაცხება.

თამარიკო - ყოველთვის მექეჩნიდა სინდისი ჩემი ტყუილების გამო და ამიტომაც დიდი ხანა დამბიმებული სინდისით დავდივარ.

თამარიკოს აღსარებამ "დამბიმებული სინდისის" შესახებ დედას თბილი გრძნობები აღუძრა. ახლა იგი თამარიკოს სასარგებლოდ საუბრობდა. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ როდესაც თამარიკო შეწყვიტა დედის მისამართით რისხვის გამოხატვა და თვით-განჩინებას მიმართა, მან დედის მხრიდან მფარველობა დაიმსახურა.

თამარიკოს ოჯახის შემთხვევაში მშობელ-ბავშვთა ურთიერთობის ფაზა გაგრძელდა 5 ინტერვიუს (შეხვედრის) განმავლობაში, რომელიც დაიწყო დედის მიერ თამარიკოს კრიტიკით იმის თაობაზე, რომ ბავშვი პრობლემებს უქმნიდა ყოველდღე ჭამის დროს.

დედა - საოცარი ბავშვია, ის, რაც საყვარელი საჭმელია მისთვის დღეს, ხვალ შეიძლება დასანახად ვერ იტანდეს. მას მუდამ ყურადღების ცენტრში ყოფნა სურს. თუკი სხვა ვერაფრით ახერხებს ამას, იგი საჭმელზე უარს აცხადებს. ჩვენ გვქონდა რამდენჯერმე არასასიამოვნო სცენა ამის გამო, მაგრამ მასზე არაფერმა იმოქმედა. ჩვენ ვუთხარით მას, რომ იგი ყოველთვის გვიმწარებს სადილს...

მთელი შეხვედრის მანძილზე დედა ავითარებდა ამ თემას, გულმოდგინედ ამუშავებდა დეტალებს, იმეორებდა სხვადასხვა სახით, გამოხატავდა აღშფოთებას. ყველაფერი ეს ნაცნობი იყო თამარიკოსათვის. მან შეტევისაგან თავის დასაცავად მრავალ ხერხს მიმართა. ზოგჯერ ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა, იფიქრებდით უდარდელად გრძნობს თავსო, ათვალერებდა ოთახს, ფანჯარაში იყურებოდა, დისკუსიის მიმართ მინიმალურ ინტერესს იჩენდა, თუმცა, მისი პასუხები ყოველთვის არსებითი იყო. ზოგჯერ ავიწყდებოდა, რის თქმას აპირებდა, დროდადრო ხითხითებდა, რაც მალიან აღიზიანებდა დედას.

საკითხი შეიძლება ასე დაისვას, რატომ იყო ყოველთვის ეს პრობლემა (სადილობის) წინ წამოწეული დედის, მამის და გიას მიერ. გიასა და მამის სიჩუმე მთელი ინტერვიუს განმავლობაში, დედის მიერ წარმოთქმულ მოსაზრებას ადასტურებდა. თათბირში მონაწილეობის მათი ხერხი ნიშნავდა მათ მიერ დედის დაცვას და თამარიკოს გაკიცხვას.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია მან, რომ თამარიკო სადილის დროს თავისი საქციელის ახსნის მაგივრად საუბარი გიას ხმაურის შესახებ ჩივილზე გადაჰქონდა. ამაზე დედა პროტესტს აცხადებდა.

დედა - მე მსურს ვიცოდე საუზმის დროს მის მიერ ატეხილი ალიაქოთის გამომწვევი მიზეზები. გიას ხმაური, რომელიც მას საოცრად აღიზიანებს, უმნიშვნელოა იმასთან, რაც მაგიდასთან ხდება.

თერაპევტი - რაღაც კავშირი უნდა არსებობდეს გიასა და თამრიკოს ქცევას შორის.

დედა - აქ გია არაფერ შუაშია.

თერაპევტი - კავშირი უთუოდ არის, იმიტომ, რომ როგორც კი თამრიკოს ვთხოვთ მისი ქცევის მიზეზების ახსნას, იგი გაიზე მიუთითებს.

თამრიკოს მიმართ დასმულ რამდენიმე კითხვის საშუალებით ჩვენ შევიტყვეთ, რომ ოჯახურ პრობლემებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა და-ძმას შორის არსებული ბუღლი.

თერაპევტი - (დედას) თქვენ სულ იმეორებთ იმას, რომ ვერ იტანთ სადილის დროს უსაქციელობას, აყალ-მაყალს და მთელი აქცენტი გადაგაქვთ თამრიკოს ქცევაზე. რატომ არ გინდათ გაიგოთ, რომ არსებობს მისი ქცევის გამომწვევები მიზეზები, რომლებიც აპირობებენ თამრიკოს ქცევას. სწორედ იმ მიზეზებს უნდა მოველოს, რომ ბოლო მოეღოს უსიამოვნებას მაგიდასთან, რომელიც ამდენ ხანს გრძელდება.

ამ მომენტიდან მაშა ჩაერთო საუბარში, საიდანაც იწყება მშობლებს შორის არსებულ ურთიერთობათა ანალიზი.

§11. „მშობელთა ურთიერთდამოკიდებულების ზაგა“

მშობელ-ბავშვთა ურთიერთობის შეგამება დაგვანახა, თუ როგორ წაგვიძღვა ბავშვზე კონცენტრირების ფაზა მშობელსა და შვილს შორის არსებული ემოციური და სიტყვიერი ურთიერთობების შესწავლისაკენ. სხვა ოჯახურ ჯგუფებში მშობელ-ბავშვთა ურთიერთობა შესაძლებელია გამომჟღავნდეს ბავშვების ორივე მშობელთან მიმართებაში. ამ დროს თერაპევტი ცდილობს მოახდინოს ბავშვისა და მშობლების გამოხატვის უნარის ბალანსირება, რომელიც უნდა იქნას გაგებული არა მარტო საუბართან მიმართებაში, არამედ ემოციური თვალსაზრისითაც. თერაპევტი იმისათვისაც იღვწის, რომ მშობელ-შვილის ურთიერთობათა ასპექტების განხილვით შექმნილი რთული მდგომარეობა შეამსუბუქოს. გაამუქოს ის წინააღმდეგობები, რომლებიც შესაძლოა კომუნიკაციების შეზღუდვებს იწყებენ. ეს გვეხმარება ~~თავისი სხვადასხვა წევრებს შორის არსებულ ბუნებრივ ურთიერთობათა ანალიზში~~. ყურადღებას მივაპყრობთ იმ ფაქტორთა დასაბუთებას, რომლებიც საფუძვლად უდევს გარკვეულ ქცევას და, რაც მთავარია, ვაკეთებთ ინტერპრეტაციებს, რომელიც კომუნიკაციებს აიოლებს და გვეხმარება მშობელ-შვილთა ურთიერთობაში ტაქტიანად შესაღწევად. თერაპიული კურსის განვითარებასთან ერთად მსჯელობის ცენტრში გადადის დედ-მამის დამოკიდებულების ანალიზი, რომელიც სხვადასხვა გზით ხორციელდება. მშობელთა ურთიერთდამოკიდებულება არის ფაქტორი, რომელიც ქმნის ბავშვის უწყესრიგობის სიმპტომებს. ეს არ ნიშნავს, რომ

ყოველთვის არის სიძნელეები მშობელთა შორის, არც იმას, რომ მათი პრობლემები იწვევს ბავშვის უწესრიგობას. ოჯახურმა თერაპიამ დაასაბუთა, რომ ოჯახის ყველა წევრის ურთიერთდამოკიდებულება დედ-მამისა, მშობელ-ბავშვებისა და ბავშვთა დამოკიდებულება ერთმანეთისადმი, არის ნიმუში ბავშვის ქცევისათვის. ოჯახურ ურთიერთობებზეა აშენებული ბავშვის ქცევა. მსგელობა იმის შესახებ, რომ მშობელთა ურთიერთდამოკიდებულება კარგია თუ ცუდი, არ ადვილებს თერაპიას. მაგ.: ზოგჯერ მშობელთა კარგი ურთიერთობა იწვევს ბავშვის უწესრიგო რეაქციებს. ასეთი მშობლები ხშირად ამბობენ "არ ვიცი, რატომ არის ასეთი ჩემი შვილი, ჩემი ყოველთვის კარგად ვეპყრობით ერთმანეთს". სწორედ მშობელთა ასეთი ხმაშეწყობილი დამოკიდებულება ბავშვის მიმართ იწვევს მის ოპოზიციას. ასეთი ბავშვები ამბობენ ხოლმე: "ჩემი მშობლები ყოველთვის კვდნენ უკანვე ერთმანეთს და არ შედიან ჩემს მდგომარეობაში".

როცა მშობლებს კონფლიქტები აქვთ ერთმანეთში, ისინი ჩვეულებრივ ამტკიცებენ, რომ ეს უთანხმოებანი ბავშვების პრობლემებიდან გამომდინარეობს, ამდენად, ოჯახური თერაპიის დროს, მშობელთა სიძნელეების ოჯახზე გავლენა შეისწავლება. ჩვენს მიერ შესწავლილ ოჯახში დედ-მამის ურთიერთობის საკითხი გახსნა მამამ მე-6 შეხვედრის დროს, როდესაც უპასუხა თერაპევტის შეკითხვას.

თერაპევტი - რატომ მიეცით საშუალება სადილთან დაკავშირებული სიძნელეები ამდენ ხანს გაგრძელებულიყო?

მამა - სადილის დროს ყოველთვის კონფლიქტს იწვევდა. ერთადერთი კონფლიქტი, რომელიც მე და ჩემს მეუღლეს შორის არის, იგი ზედმეტად აჰმევს ბავშვებს. მე კი ვთვლი, რომ ეს სწორი არ არის. მაგრამ, არ ვერეოდი დედა-შვილის ურთიერთობაში.

უპასუხა რა თერაპევტის შენიშვნას, რომ სადილის დრო იყო კონფლიქტის დრო, არა მარტო დედა-შვილს შორის, არამედ მშობლებს შორისაც, მამამ აღწერა თავისი როლი ამ ტრიადაში, - თვითონ, - მისი მეუღლე - თამარიკო.

თერაპევტი - თქვენ აღნიშნეთ, რომ თქვენი მეუღლისაგან განსხვავებული აზრი გაქვთ სადილის საკითხში. ამას თუ გრძნობდა თამარიკო?

მამა - არ ვამეღვანებდი ხოლმე, მაგრამ, ვფიქრობ, რომ ჩემგან მხარდაჭერას მოელოდა.

თერაპევტი - თქვენ გრძნობთ, რომ თამარიკო ცდილობდა თქვენი კეთილგანწყობის დამსახურებას?

მამა - დიახ, ბევრჯერ სცადა ეს. ზოგჯერ მკლავზე ხელს მომკიდებდა, ხან სახეში მიფურებდა, რათა ჩემი მზერა დაეკირა, მაგრამ, რასაკვირველია, მიზანს ვერ მიაღწია.

თერაპევტი - ვერ მიაღწია, მაგრამ, იმედი არ დაუკარგავს, რომ მიაღწევს.

დედა შეუწუხებელი ტონით ერევა საუბარში.

დედა - ჩვენი კანონია, რომ ერთმანეთს მხარს ვუჭერთ. ბავშვების წინაშე ყოველთვის შეთანხმებულები ვართ და რაშიც ერთმანეთს არ ვეთანხმებით, ვკამათობთ ბავშვების დაუსწრებლად.

ამ შენიშვნის შემდეგ გააგრძელეს თამრიკოსა და მისი მშობლების ურთიერთობის განხილვა, მაგრამ, მამა უბრუნდებოდა მის დამოკიდებულებას ცოლის მიმართ. აღნიშნავდა, რომ ზოგიერთი სიძნელე ოჯახში წარმოიშვა მისი ცოლის მუშაობის გამო. უკმაყოფილება გამოთქვა მეუღლის ღამით მორიგეობაზე. ამას მოჰყვა დედის თავის მართლება.

მამა - ერთი კვირა დღე გვაქვს, როდესაც შეგვიძლია ვიცხოვროთ ისე, როგორც ოჯახს შეეფერება და ამ დღესაც ან მორიგე ან სტუმრები მოდიან ჩვენთან.

ამ ნათქვამზე ბავშვები გააღვიძნა, ისინი მამის წინააღმდეგ გამოვიდნენ და თქვეს, რომ ის ძალიან ცოტა დროს ატარებდა მათთან, ყოველთვის დასაქმებული იყო თავის სამსახურით. ამან მამა დააყენა დაცვის პოზიციაზე, მალე დედამ საუბარი თამრიკოს ტყუილებზე გადაიტანა. დედა მოითხოვდა თამრიკოს ყოველთვის სიმართლე ეთქვა (მე პირველი დღეებიდანვე ვაჩვენდი მათ სიმართლის თქმას). ამავე დროს, საჭირო იყო თამრიკოსათვის ზოგიერთი რამის დამალვა, რადგან იგი უადგილო ადგილას იტყოდა. ამის საილუსტრაციოდ დედამ შემდეგი ამბავი მოგიყვა:

დედა - ჩემი მეუღლე ვერ იტანს ნიორს, მაგრამ, რადგანაც ბავშვებს უყვართ, ამიტომ, სადილში ცოტა ნიორი ჩავმატე. როდესაც მამა სახლში მოვიდა, თამრიკო შეხვდა მას ასეთი სიტყვებით: ვერ იგრძენი ნივრის სუნი?

თერაპევტი - მე ვფიქრობ, ამან კონფლიქტი წარმოშვა? თამრიკომ ეს საიდუმლო გახსნა, თითქოს უნდოდა თქვენს შორის უსიამოვნება ჩამოედგო.

ამ დროს დედა ეტყობოდა, რომ თავს დამანაშავედ გრძნობდა ქმრის წინაშე. ამგვარად, ინტერვიუ, რომელიც დაიწყო მამის გაბრაზებით, დამთავრდა ერთმანეთის მიმართ თანაგრძნობით.

მშობელთა შორის არსებულ სიძნელეთა განსჯის შედეგად დიდი ცვლილება მოხდა ოჯახში. მე-7 შეხვედრამდე მშობლებმა აღნიშნეს, რომ თამრიკო სადილის დროს სიძნელეებს არ ქმნიდა. ზრძოლა თამრიკოსა და გიას შორის შეწყდა. კვირას მთელი ოჯახი ქალაქგარეთ იყო სასეირნოდ და კარგი განწყობილება დამყარდა. ისე ნათლად ჩანდა საბოლოო ეტაპის დამახასიათებელი ნიშნები, რომ თითქოს აღარ იყო საჭირო როლების გათამაშება და სხვა მეთოდები. მაგრამ, დავინახეთ, რომ ყველა ნეგატიური გრძნობა დამალული იყო და მხოლოდ დადებითი გრძნობები წამოწყულიყო. დედამის ურთიერთდამოკიდებულების მწვერვალი მიღწეულ იქნა მე-8 შეხვედრის დროს. ძალიან დაჰიმნული ინტერვიუს დასაწყისი. არავინ არ ლაპარაკობდა. ბოლოს სიჩუმე დედამ დაარღვია.

დედა - უნდა ვთქვა, რომ ძალიან ცუდი ამბები მოხდა გასულ კვირას სადილის დროს. მე ვერავითარ უკეთესობას ვერ ვხედავ.

ამასთან, დედამ აღნიშნა, რომ უკონფლიქტო დღეები მეტია, ვიდრე კონფლიქტური. ეს მას თავისდაუნებურად წამოსცდა. ძირითადად, მას ყურადღების გამახვილება უნდოდა იმ დღეებზე, როცა სიძნელეები ჰქონდათ.

დედა - მე არ შემიძლია იმის ატანა, რასაც თამრიკო აკეთებს სუფრაზე.

თერაპევტი – შეიძლება თქვენ გრძნობთ, რომ არაფრის გაკეთება არ შეგიძლიათ.

დედა – მართლაც ასე ვგრძნობ. ეს ისე დიდი ხანია გრძელდება, რომ ვერაფერი აიბულებს მას წესიერად ისადილოს. აქედან იწყება ჩვენი კონფლიქტების სერიალი.

სპეციფიკური უთანხმოებიდან კამათი გადადიოდა უფრო ზოგად ქცევებზე.

დედა – ოჯახში თითქმის ყველაფერზე მე ვაგებ პასუხს. ჩემს მეუღლეს არაფერი არ ეხება და არ აწუხებს. მან რომ მტკიცედ უთრხას თამრიკოს, ის წესიერად მოიქცევა.

მამა – ამ სცენების მიზეზი ის არის, რომ ჩემს მეუღლეს არ შეუძლია არ მიაქციოს ყურადღება ასეთ რამეებს. მე რომ დავიწყო ყვირილი და დავამალო, ეს ძალიან ცუდი იქნება.

თერაპევტი – როგორ ჩანს, ამ სიმწელის გადაწყვეტა თქვენ სხვადასხვანაირად გესახებათ. ამჟამა მთელი პრობლემა.

მე-9-ე შეხვედრაზე პრობლემის გადაწყვეტის გზა აღმოჩნდა. ეს შეხვედრა მამამ დაიწყო.

მამა – მე ვმართავ სადილოს და ამიტომ თამრიკომ პატარა ულუფებს იღებს. ეს თითქოს უფრო აწყობს მას.

დედა – მე, ფაქტობრივად, აღარ ვერევი თამრიკოს საქმეში. შემდეგ ჩემმა მეუღლემ გადაწყვიტა ასე გაგრძელებს ორ კვირას და თუ ეს მოხსნის ჩვენს პრობლემას, მაშინ ყველანი თანახმა ვიქნებით, რომ ასე გაგრძელდეს. თუმცა ჩემთვის არ არის ადვილი იქ ჯდომა და ყურება იმისა, თუ როგორ მიდის საქმე.

მამა – ჩვენ უფრო კარგად გვესმის ეს პრობლემა ახლა.

დედა – მე და ჩემს ქმარს ამას წინათ საუბარი გვქონდა და მივედით იმ დასკვნამდე, რომ სჯობს დავთმოთ რაღაცეები, ოღონდ მშვიდობა იყოს ოჯახში. მაგრამ ჩვენ ამის ჩვევა არა გვაქვს. ბევრჯერ გვილაპარაკია ამის შესახებ, მაგრამ არაფერი გამოგვივიდა. ახლა კი გამოგვიდის.

...მე ვფიქრობ, ჩვენ რომ უფრო ბავშვებით დავინტერესებულიყავით, ვიდრე ჩვენს შორის მშვიდობის შენარჩუნებით, საქმე სხვანაირად იქნებოდა დღეს.

ამ ეტაპზე საჭირო იყო თერაპევტის აქტიური ჩარევა თერაპიულ პროცესში, რათა ორივე მშობელი მთლიანად დაეცლილიყო ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრებისაგან, გაერკვია მშობლების მოქმედების, გრძნობის, ქცევის შესაძლო მიზეზები. გაეკეთებინათ მათი ანალიზი და ყოველზე ეს გაეცნობიერებინათ მშობლებისათვის. ზოგჯერ ეს იწვევდა მშობელთა ბავშვობის გამოცდილებათა შესწავლას. მშობელთა თვითშეფასების განვითარებას ხელს უწყობს სხვადასხვა ინტერპრეტაცია, ოჯახის სხვა წევრების აზრის გამოთქმა იმის შესახებ, თუ რატომ მოქმედებს მშობელი ამგვარად. ეს ხელსაყრელია დედ-მამის ფაზის ბოლო ნაწილში, როცა მტრული დამოკიდებულება მშობლებს შორის ნაწილობრივ ქრება და იქმნება როლების სტერეოტიპების გადასინჯვის ატმოსფერო.

ამ დროს მოვხდინეთ ზემოაღნიშნულ ოჯახთან როლების გათამაშება, რომლის დროსაც მაგიდასთან დედას ვათამაშებდით თამრიკოს როლს, გიას მამის და ა. შ.

როლების გაცვლა დაეხმარა მათ ერთმანეთის უკეთ გაგებაში, თავისი თავის გვერდიდან დანახვაში. ამასთან, თამაშები ქვევავში ვარჯიშის როლსაც ასრულებდნენ.

მართალია, ამ ოჯახთან პედაგოგიური თამაშები ჩვენ ბოლო ეტაპზე შევიტანეთ, მაგრამ სხვა ოჯახებთან შესაძლებელია მათი თერაპიის კურსის დასაწყისში, ან შუაში გამოყენება. ეს დამოკიდებულია ოჯახზე, თერაპევტზე და იმაზე, თუ როდის, რა მეთოდი იქნება უფრო ეფექტური თერაპიული პროცესის წინსვლისათვის.

საბოლოოდ ფაზა ჩვეულებრივ შემდეგი ნიშნებით ხასიათდება:

1. ქრება ბევრი ადრე ნახსენები სიმპტომი, თუმცა ყველა არა, მაგრამ რაკი ზოგიერთი მათგანი სხვანაირად იქნება გაგებული მშობლების მიერ, მათ, ამდენად, დაკარგეს თავიანთი შემაწუხებელი ეფექტი.
2. გაჩნდა სიცილი შეხვედრების დროს. ხშირად ეს სიცილი გამოწვეულია იქიდან, რომ მშობლები ან ბავშვები თავიანთ თავზე იცინიან. ეს ხდება როლების თამაშის დროს, ან მაშინ, როდესაც ოჯახის რომელიმე წევრი დაიჭერს თავს იმ საქციელში ან ნათქვამში, რომელიც უკვე იყო მსჯელობის საგანი.
3. ისეთი შემთხვევების აღნიშვნა, რომელთაც ადგილი ჰქონდა კვირის განმავლობაში, როცა მთელი ოჯახი ერთად მუშაობდა რომელიმე პრობლემის გადაწყვეტაზე, ან სიამოვნებით ასრულებდა რაიმე საერთო საქმეს.
4. ბავშვის სურვილის გაჩენა ოჯახისათვის საჭირო საქმიანობაში მონაწილეობის მისაღებად.
5. სპონტანური გამოხატვა იმისა, რომ ოჯახში ცხოვრება კარგად მიდის და აღარ არის შემდგომი შეხვედრების საჭიროება. ისინი ამბობენ: "ეფიქრობთ, თქვენს გარეშე შეგვიძლია უკვე თავის გაართმევა".

ამის შემდეგ ჩვენ კიდევ ვიწვევს ოჯახს ერთ-ორ შეხვედრაზე, რათა გაირკვეს ზოგიერთი სხვა სიმძნელე, რომლის შესახებ მსჯელობას არ სჭირდება თერაპიული ჩარევა. თერაპევტი ამ დროს თავის საბოლოო დავალებას ასრულებს. ის ცდილობს ორი ბირითადი მიზანი განახორციელოს. ერთი, გაიმეოროს ის, რაც ჩატარდა, თერაპიის ზოგიერთი დამახასიათებელი მომენტების შეჯამება, მეორე, გადაწყვიტოს მომავალი ნაბიჯები ოჯახთან ერთად. საჭიროა გადაიხედოს ყველაფერი ის, რაც თერაპიის დროს გაკეთდა, ოჯახი უნდა დარწმუნდეს, რომ მას შეუძლია ახლა თავისი საკუთარი პრობლემების გადაწყვეტა თერაპევტის გარეშე.

ამგვარად, ბაზი ესმევა თერაპიული მეთოდის ზოგიერთ ასპექტს, რომლის პასუხისმგებლობა თვით ოჯახმა აიღო. ზოგჯერ იმის აღნიშვნით, თუ რა სიმძნელები გადალახა მან. ზემოთ განხილული ოჯახის მაგალითზე ეს საკითხი მაშამ შემოიტანე შემდეგი კომენტარით:

მამა - ჩვენ სულ ამაზე ვლაპარაკობთ, მაგრამ, ვერაფერს კონკრეტულს ვერ აღვნიშნავთ, მაგრამ, მაინც დიდი განსხვავებაა ჩვენს მდგომარეობასა და იმას შორის, თუ

როგორ მიდის საქმე. მე მიწადა ვთქვა, რომ დიდი ცვლილება მოხდა ჩვენს ცხოვრებაში. თერაპეუტი ამას ჩაეჭიდა, რათა მხარი დაეჭირა ოჯახის დამოუკიდებლობისათვის.

თერაპეუტი - ეს მე მაძლევს იმედს, რომ თქვენ შეგიძლიათ დამოუკიდებლად იმოქმედოთ, რადგან ეს მე არ გამოიკეთებია.

დედა - ახლა ვხედავთ ამას.

თერაპეუტი - მე სპეციალურად ვარიდებდი თავს რაიმე შეკარნახა თქვენთვის. არჩევანი თქვენ თვითონ უნდა გაგეკეთებინათ.

მამა - მე ვხედავდი ამას.

თერაპეუტი - და ეს თქვენ მიხედვით, ხედავთ. თქვენ ამის შესახებ გისაუბრიათ, როგორც ჩანს. გიფიქრიათ იმაზე, თუ როგორ გამოიყენოთ დასკვნები, რომლებიც გაგიკეთებიათ თქვენს გულში და გონებაში, ის ცვლილებები, რომლებსაც აქ ადგილი ჰქონდა, არის ცვლილება რაც ოჯახმა გამოიბუშავე.

დედა - მაგრამ ვფიქრობთ, რომ თქვენს გარეშე ამას ვერ მიაღწევდით.

თერაპეუტი - რა თქმა უნდა, უკეთესია გარეშე პირმა დაგაწყებინოთ ფიქრი ოჯახურ პირობებზე.

დედა - ნამდვილად, არ მოხდებოდა ის, რომ ჩვენ ჩვენი დავემჯდარიყავით თითო საათით ყოველ კვირაში და გულახდილად გველაპარაკა და გვეცადა ჩვენი საქციელის ანალიზი გაგვეკეთებინა. რასაკვირველია, თქვენ შემელით დაგესვათ ჩვენთვის კითხვები, რომლებმაც ჩვენს ფიქრებს სხვადასხვა მიმართულება მისცა, ალბათ, ისეთ რამეებზე ჩავფიქრდით, რომლებზედაც არასდროს ადრე არცერთს არ გვიფიქრია.

ამან გამოიწვია მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რა უნდა გააკეთოს ოჯახმა მას შემდეგ, რაც თერაპიული ფაზა დამთავრდება. ყველაზე გავრცელებული პროცედურა არის სიმბოლური განხილვის გაგრძელება მთელ ოჯახთან ერთად. თერაპევტმა უთხრა მამას და მთელ ოჯახს.

თერაპეუტი - ძნელია ამის დამოუკიდებლად გაკეთება, მაგრამ ხომ შესაძლებელია, ამისათვის აუცილებელი არ არის მრგვალ მაგიდასთან ჯდომა. მაგრამ, სასურველია, რადგან მაგიდა კონტროლის მაგივრობას გვიწევს. მე ვიცი ოჯახები, ვისთანაც მე მიმუშავებ, ატარებენ ასეთ სესიებს, როცა ასეთი რამ ხდება, რომლის შესახებაც მთელი ოჯახის თანდასწრებით უნდა მოხდეს მსჯელობა.

ოჯახები სხვადასხვა მიზეზის გამო მოდიან მშობელთა პედაგოგიზაციის კაბინეტში დასახმარებლად (სხვისი რჩევით, მითითებით, თავიანთი წება-სურვილით), მაგრამ როგორც არ უნდა იყოს მიზეზი - ზოგიერთი ფაქტორი საერთო აქვთ, კერძოდ:

- ველარ წარმოუდგენიათ იმოქმედონ ისე, როგორც აქამდე მოქმედებდნენ;
- მათთვის უცხოა მრჩეველი ან პირიქით, ისინი უცხო არიან მისთვის;
- მრჩეველისაგან ელიან იმას, რასაც მანამდე სხვებისაგან ვერ ღებულობდნენ.

ამას ყველაფერს ემატება ის, რომ თერაპევტისაგან სასწაულოშემდეგ რეცეპტს ელიან. თერაპიული პროცესი, რომელიც შესაძლებელს ხდის შეცვალოს ადამიანები, ოჯახი - მოიცავს შემდეგ საფეხურებს:

➤ ნდობის მოპოვება;

➤ შეგნებულობის განვითარება - ეს ნიშნავს იცოდე მეტი იმის შესახებ, რასაც აკეთებ, რაშიც უნდა რწმუნდებოდე პრაქტიკულად - შენი გამოცდილებით. მაგ.; საკუთარი თავის გვერდიდან დანახვა, როცა მის როლს სხვა წევრი თამაშობს, ან ახალი გამოცდილებით, რომელსაც სთავაზობს თერაპიული სიტუაცია.

ახალი შეგნებულობის განვითარების საფუძველზე ხდება ახალი გაგების გამოშვება. შემდგომ საფეხურზე ამ ახალი გაგების საფუძველზე კეთდება არჩევანი გადაწყვეტილების მიღების დროს. ამ სტადიაზე ახალი ქცევის გამოყენების შესაძლებლობა იქმნება.

ამრიგად, ნდობის მოპოვება, შეგნებულობის განვითარება, ახალი გაგება და მისი გამოყენება, ათვისებულის პრაქტიკა და გამოცდილება - ეს არის წინსვლის ტიპიური საფეხურები. ეს ყველაფერი ნდობას, რწმენას ემყარება. მხოლოდ ნდობის ატმოსფეროში, პიროვნების ღრმა რწმენით შეიძლება თამაში გახადო შემოქმედებად, რომელიც დაეხმარება ადამიანებს დაინახონ, თუ რა ხდება მათ ურთიერთქმედებაში როლების თამაშისა და კომუნიკაციური სავარჯიშოების შესრულების დროს. ყოველი მეთოდი - ეს იქნება დიადიკური ან ტრადიკური თამაში, როლების თამაში, სავარჯიშოები თუ სხვა - ემყარება ნდობას (რწმენას).

ოჯახთან მუშაობაში აუცილებელია მონაწილეებს გაუჩნდეთ საკუთარი ღირსების გრძნობა და მიენიჭოთ დისკუსირების თავისუფლება. ეს არის საფუძველი, რომელიც ადამიანებს "ზრდის" შესაძლებლობას აძლევს.

§12. „როლური თამაშის“ გამოყენება (ერთ-ერთ ოჯახთან მუშაობის მაგალითში)

ყოველი საექსპერიმენტო სიტუაცია, როლის თამაში ჯგუფის წევრს აძლევს გარკვეულ გამოცდილებას.

როლის თამაშისათვის საჭიროა გამოხატოთ ის, რაც იცით, ვიღაცის შესახებ. თქვენ იცით, დაახლოებით, რას გრძნობს სხვა ამა თუ იმ სიტუაციაში, რადგანაც თქვენ იცით, რას იგრძნობთ თქვენ თვითონ. შესაძლოა, თქვენ ყველა საქციელი არ ჩაგიდენიათ. მაგალითად, არავინ მოგიკლავთ, არ გიქურდიან, არავინ მოგიტყულებიათ, მაგრამ, თქვენ იცით, რას ნიშნავს იყო შეშინებული, ნაწყენი, გზურდეს ვინმესი და ა. შ. თქვენ იცით, როგორი შეიძლება იყოს ადამიანის გრძნობა მაშინაც, როცა თქვენ ეს არ გამოგდით. ასე რომ, თქვენ უნდა ითამაშოთ, იმოქმედოთ თქვენი ქცევისაგან (იმ ქცევისაგან, რასაც თქვენ შეეჩვიეთ) განსხვავებულად, რაც მოგეხმარებათ ამ ქცევის შეთვისებაში.

როლის თამაშს აქვს ორი მნიშვნელოვანი ასპექტი. თამაშის დროს ადამიანი მეტ ცოდნას ამჟღავნებს იმ როლზე, რომელსაც იგი იღებს. მაგ.: თუ ვთხოვთ მამაშვილს, რომელთა შორის მოხდა კონფლიქტი, შეცვალონ როლები და ერთმანეთის გრძნობები გამოხატონ, შედეგები მართლაც სასურველი გვექნება. როლების თამაში შესაძლებლობას გვაძლევს გავხედოთ სხვანაირები.

ოჯახთან მუშაობის დროს ვიყენებთ როლების თამაშის ორ ფორმას - ფსიქოლოგიურს და როლების გაცვლას. როლის თამაშის ყველა ფორმა შესაძლებელს ხდის ადამიანმა გრძნობათა თავისი საკუთარი გამოცდილება გამოიყენოს, რათა გაიგოს სხვისი გრძნობები. მაგალითად, ახლა რომ დედათქვენის როლი ითამაშოთ, იმ როლში უფრო მეტს ჩააქსოვთ, ვიდრე, ამას იზამდით, სანამ მასზე, როგორც პიროვნებაზე იფიქრებდით.

მოვიტანთ ერთ ოჯახთან მუშაობის მაგალითს, სადაც სხვა მეთოდებთან ერთად, როლების თამაშსაც ვიყენებდით.

აი, მოვიდა მთელი ოჯახი პირველ სესიაზე. შევიპატიყეთ ოთახში და ვთხოვეთ დამსხდარიყვნენ მაგიდის გარშემო. ზეზიამ პირველმა დაიკავა ცენტრალური ადგილი მაგიდასთან, დედა დაჯდა ერთ კუთხეში, მამა - მეორე კუთხეში, 14 წლის მარინა დემონსტრაციულად გვერდულად იკალათებს, ზაბუა კი დარჩენილ სკამს ოდნავ გასწევს კედლისკენ და იქ იკავებს ადგილს. ეს უკვე ბევრზე მეტყველებს: როგორც ჩანს, ზეზია - ოჯახის ლიდერია, მშობლებს შორის არ არის თბილი ერთობლიობა, ზაბუა ყველაზე რბილი პიროვნებაა ოჯახში, მაგრამ მასზე განსაკუთრებულ მზრუნველობას არავინ იჩენს.

საუბრის დროსაც მეღვინდება, რომ ეს არ არის ერთიანი, მეგობრული ოჯახური კოლექტივი. საუბრობენ კი აი, რაზე... რატომ გახდა მარინა ასეთი ნერვიული, გაუწონასწორებელი, გაღიზიანებული, უბეში, რატომ ტირის ხშირად, ცუდად სძინავს და უჩივის თავის ტკივილებს.

საუბარს იწყებს ენერგიული ზეზია, დედა ეკამათება, რაც შეეხება მამას, იგი არც ერთს ეთანხმება და არც მეორეს. ერთმანეთს საყვედურობენ, ადანაშაულებენ, არ იშურებენ ეპითეტებს, ეძებენ დამნაშავეს და იგრძნობა, რომ ასეთი სცენები ხშირად მეორდება ოჯახში. მარინასთვის ისინი უკვე მოზერებულაა, ამიტომაც, უყურებს მათ ასე დამცინავად, აგდებულად.

ჩვენ ჯერ საშუალებას ვაძლევთ ყველამ გამოთქვას თავისი აზრი, ხელს ვუწყობთ თითოეული წევრის მთლიანად გახსნას, ვებმარებით აგრეთვე სიტუაციების ანალიზში. ვცდილობთ გავაგებინოთ, რომ ოჯახურ კონფლიქტებში არასოდეს არ არის დამნაშავე მხოლოდ ერთი, ამას ქმნიან ყველანი ერთად. საჭიროა გამოვარკვიოთ, თუ რა შეუძლია გააკეთოს თითოეულმა იმისათვის, რომ აღდგეს ურთიერთობები და ყველამ შევხა იგრძნოს. ერთმანეთისადმი მტრული დამოკიდებულება, უთანხმოებანი, კონფლიქტები

უარყოფითად მოქმედებს თითოეულის ნერვულ სისტემაზე, ჯანმრთელობაზე, ხასიათზე, ბავშვის პიროვნების ფორმირებაზე და სხვ.

ვთხოვეთ ბებიას გამოთქვას პრეტენზიები შვილიშვილის მიმართ, მარინა კი, თავის მხრივ, განმარტებას მისცემს თავის საქციელს.

ბებია - რატომ შემაქციე ზურგი და გაიჯახუნე კარები, როცა მე გელაპარაკებოდი? ბოლომდე არც კი დამამთავრებინე.

მარინა - იმიტომ, რომ იმ დროს, ძალიან მტკიოდა თავი და ბებიას სიტყვები ჩაქუჩივით მირტყამდა თავში. მაშინვე, რომ არ გავცლოდი იჯარობას, რაღაც საშინელებას ვეტყოდი ბებიას.

ბებია - სპეციალურად გატეხე ჩემი საყვარელი ფინჯანი.

მარინა - სულაც არა, შემთხვევით. მე თვითონ ძალიან შეეწუხდი, ზოდინის მოხდაც მინდოდა, მაგრამ ვიფიქრე, ბებია მაინც არ დამიჯერებს-თქო და თავი დავანებე.

► ამაში კი შეცდით, - განუშარტეთ ჩვენ, - ნურასოდეს მოგერიდებათ აღიაროთ თქვენი შეცდომა, გამოხატოთ კეთილი გრძნობები, აზრები. როდესაც ჩვენს უკმაყოფილებას, საყვედურს გამოვთქვამთ მაშინათვე, ხოლო კეთილგანწყობას, ალერსს, სინაზეს ვფარავთ, ჩვენ ხომ უარესები ვზანგართ, ვიდრე სინამდვილეში ვართ. თქვენ ხომ ყველაზე ახლობელი ადამიანები ხართ და უცქველად გიყვართ ერთმანეთი. მითუმეტეს მეტი სითბო უნდა აჩვენოთ ერთმანეთს.

ამ სიტყვებზე დედას რაღაც ახსენდება და ილიმება, მამა - თავს აქნევს...

შემდგომ სესიებზე ხდება როლების გაცვლა - გათამაშება, რამაც ცოტად თუ ბევრად უნდა ასწავლოს ჯგუფის წევრებს ერთმანეთის მდგომარეობაში შესვლა, სიტუაციის სხვების თვალთ დანახვა და სხვ. სიკეთის საწყისი, ურთიერთგაგების არსი ხომ სწორედ ამაშია.

მარინას და სხვა წევრებს ევალეზათ სხვადასხვა, ამ ოჯახისათვის ტიპიურ, სიტუაციებში ერთმანეთის როლების თამაში - დედას - შვილის, შვილს - ბებიის, მამას - ბაბუის და ა. შ. ყოველ ახალ გათამაშებაში ოჯახის წევრები ცდილობდნენ ჩასწვდნენ (შეისისხლობოცნენ) ახლობელი ადამიანის სახე, განიმსჭვალონ მისი ფიქრებით, გრძნობებით.

ასე თანდათანობით იცვლება მათი ქცევა, დამოკიდებულება ერთმანეთის მიმართ. ყოველ შემდგომ სესიაზე მარინა უფრო გულისხმიერი, ნაკლებად აგრესიული, მშვიდი ხდება, ბებიაც ნაკლებად უჩივის მას და, საერთოდ, ოჯახის წევრებს შორის დამატულობა ნელდება (ქრება), კეთილგანწყობა ისადგურებს.

...

როლების თამაში - ეს არის ურთიერთობის გარკვევის, კონფლიქტების წყაროს მოსპობის, ურთიერთგაგების დამყარების ერთგვარი მეთოდი, რომელიც გარკვეულწილად არიდებს ოჯახის წევრებს კონფლიქტს და საშუალებას აძლევს მათ მოიფიქრონ,

როგორ მოიქცენენ ამა თუ იმ სიტუაციაში. ამავე დროს, როლების თამაში ქცევაში ვარჯიზის ფუნქციასაც ასრულებს.

თამაშდება, აგრეთვე, შესაძლო და სასურველი სიუჟეტებიც. მაგ.; "შვილმა ორიანი მიიღო", "სახლში გვიან დაბრუნდა", "საყვედური", "საუბარი მნიშვნელოვან თემაზე", "ურთიერთობის გარკვევა" და სხვ.

ერთმანეთით უცმაყოფილების და გაღიზიანების ხარისხი იმდენად მაღალია ზოგიერთ ოჯახში, რომ წარმოსახვითი სიუჟეტიც კი იწვევს მძაფრ ემოციებს. მაშინ, ჩვენ ვთხოვთ მონაწილეებს გადავიდნენ პანტონიმაზე. ამგვარად, ხდება "უსიტყვო დიალოგის" სწავლება, რომელიც ასე საჭიროა, ხანდახან, ყველაზე ახლობელი ადამიანების ურთიერთობაშიც კი.

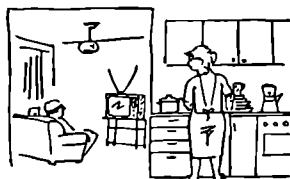
კურსის დამთავრების შემდეგ ბევრი ოჯახი არ წყვეტდა ჩვენთან კავშირს, დრო და დრო ზოგიერთი მათგანი ინდივიდუალური კონსულტაციის, რჩევის მისაღებად, ან უბრალოდ აზრთა გაზიარების მიზნით.

მეოცეალო აირიფი სწორი გზა! (რთული აღმგრაქალუბითი იმბაყსიყაბს სიქლი)

აქ არის მოტანილი მშობლების დასახმარებლად რთული აღზმრდელობითი სიტუაციების ციკლი. მსგავსი სიტუაციები ხშირად მეორდება ყოველდღიურ ცხოვრებაში. მათი გადაწყვეტის სწორ და არასწორ გზას სხვა გარემოებასთან ერთად შეუძლია მნიშვნელოვანი როლის შესრულება ბავშვის პიროვნების ჩამოყალიბების საქმეში. ამ სიტუაციების განხილვის, მასზე მსჯელობის პროცესში (მით უმეტეს, როდესაც მასალა ილუსტრირებულია სათანადო ნახატებით) მშობელი უფრო ადვილად და ღრმად ერკვევა ბავშვის ქცევის მიზეზებში, მოტივებში და ზემოქმედების მოსალოდნელ შედეგებში.

სიტუაცია №1 – რთვარ ავარიდოთ თავი გაცხარებას

სამზარეულოში დასარეები ჭურჭლის გროვასთან მდგარი დიასახლისი აღშვითებული იცქირება მეორე ოთახში ტელევიზორის წინ მოკალათებული ქმარ-შვილისაკენ, რომლებიც საინტერესო გადაცემას უყურებენ დიასახლისი თავისთვის ამბობს: „უსინდისოები! ივაბშ-მეს თუ არა, ტელევიზორს მიუსხდნენ... ბრაზი მაბრჯობს... აბა, თუ მოვლენ და ხელს შემაშველებენ... კჳ“.

ეს „მონოლოგი“ თვითდამშვიდების კარგი საშუალებაა. როცა ბრაზს ვგრძნობთ, ჩვენს რისხვას გამოსავალი უნდა მივცეთ, მაგრამ მხოლოდ ჩვენს გულში ან ხმამაღლა,

თუკი ვერავინ მოგვისმენს. ჭურჭლის დარეხვა მაშინ, როცა ოჯახის წევრები ტელევიზორს უცქერენ, ალბათ ისევ დიასახლისის მოუწევს, მაგრამ ასეთი მონოლოგის შემდეგ ადამიანი ემოციურად განიზუბება და გაქრება ის მიზეზი, რომელსაც შედეგად ნერვების მოშლა და უსარგებლო კამათი მოყვებოდა.

სიტუაცია №2 – როგორ მოეუწოდოთ შვილებს წესრიგისაკენ?

პატარა ბიჭუნა ფუნჯით ხელში კატასთან და ფინიასთან ერთად კედელთან დგას და ზედ ყვავილებს, ბავშვებს, მზეს და სხვა საგნებს ბატავს. ოთახში შემოსული დედა შვილს მშვიდად მიმართავს: „ასე ხომ მთელი კედელი დათბერი. მოდი, ფურცლებს მოგეცე და მათზე დახატე. ახლა კი ჩვარს მოვიტან და კედელი ერთად გავწმინდოთ.“

მშობელს შეეძლო ბავშვს გაეკავრებოდა, დაეტყუა, მაგრამ დედა სხვაგვარად მოიქცა. მან შვილს წესრიგისაკენ მოუწოდა და თან დახმარებაზე ნებაყოფლობით დაიყოლია. ასეთი მიდგომა ბავშვთა ქცევის მოწესრიგების სწორი გზაა. ყოველი პატარა სიამოვნებით გამოეხმაურება ასეთ მიმართვას. რამდენად განსხვავებულია იგი ჩვეულებრივი მომართვისაგან: „ეს რა გაგიკეთებია, ყველაფერს მამას ვეტყვი, როცა სახლში დაბრუნდება. შენ დღეს მაგრად მოგხვდება.“ ასეთი ნეგატიური მიდგომა კი ბავშვს არჩევანის საშუალებას არ აძლევს და არც არაფერს ასწავლის.

სიტუაცია №3 – როგორ შევხვდეთ ბავშვის წარუმატებლობას სკოლაში

საწერ მაგიდასთან ბეჯდარი მამა გაზეთებს კითხულობს. მის წინ ბიჭუნა დგას და ეუბნება: „გეომეტრიაში სუსტი ვარ, რა ვქნა, ვერ ვსწავლობ!“ მამა პასუხობს: „გეომეტრიის სწავლა ადვილი არ არის იგი რთული ბენიერებაა. ზოგი საკითხი ძელი გასაგებია, მაგრამ მე ბეჯერა, რომ შენ მას დაძლეე!“

გიორგის გეომეტრიაში დაბალი ნიშნები აქვს. მამას შეეძლო დაეწყო ჭკუის სწავლება: „აი, უკეთ რომ გესწავლა, კარგი შედეგები გექნებოდა. ..“ მაგრამ, მან იცის, რომ ასეთ შენიშვნებს შეუძლიათ უარყოფითად იმოქმედონ გიორგის თავმოყვარეობაზე, საკუთარი შესაძლებლობების რწმენაზე.

ამიტომ მამა ზვილს არწმუნებს, რომ მას ზიჰის სუერა. იგი დარწმუნებულია, რომ გიორგი მომავალში უკეთესად ისწავლის. არავითარი ბრალდება, გაკიცხვა ან კრიტიკა. ასეთი მიდგომა ქმნის ურთიერთობის ისეთ ატმოსფეროს, რომელიც დაეხმარება გიორგის გაამართლოს მამის ნდობა და რწმენა.

სიტუაცია №4 – „ქრთამი“

ოთახში, თავის მაგიდასთან მჯდარ ზიჰუნას წიგნი გადაუშლია, მაგრამ აშკარად ეტყობა, რომ მეცადინეობა ეზარება. ზიჰუნას მამა დადგომა თავს ლაშაყით ხელში, რომელზეც ნამცხვრები აწვეია და ისეთი სახით, თითქოს მის ცდუნებას აპირებს, ეუბნება: „თუ გაკეთილის ისწავლი, მაშინ გაქმევ“. საშარეულოს კარში მდგომი დედა ელოდება, დათანხმდება თუ არა ზვილი „ქრთამს“

ბავშვების საჩუქრებით მოსყიდვის ცდა ზედმეტი და უსარგებლოა. იგი აქეზებს მათ შესარულონ რაიმე დავალება მოკლე დროის განმავლობაში და თავი აარიდონ ხანგრძლივ საქმიანობას, ამიტომ ასეთი მიდგომა ძალისხმევის სტიმულად ვერ გამოდგება. ქრთამის გამოშხატველ ფრაზაში „თუ შენ ასე მოიქცევი, მაშინ“... ის აზრია ჩადებული, რომ ჩვენ არ მოველით ბავშვისაგან გარკვეულ ქცევას ხანგრძლივი დროის განმავლობაში. იგი მოიქცევა ისე, როგორც ჩვენ გვსურს მხოლოდ მანამდე, ვიდრე ნამცხვარს ჭამს. ამის შემდეგ კვლავ ქცევის ძველ მოდელებს დაუბრუნდება.

სიტუაცია №5 – შეპირება

ოთახში მდგარ პატარა გოგონასკენ დედა დახრილა და შთაგონებული სახით ეუბნება: „პირობა მომეცი“. გოგონა პასუხობს: „პირობას გაძლევ დედიკო“

ბავშვთან ურთიერთობა ნდობაზე დამყარებული უნდა იყოს. ბავშვისაგან პირობის მოთხოვნა არასწორია. ეს იმას ნიშნავს, რომ ისინი შესაფერისად მოიქცევიან მხოლოდ მას შემდეგ, როცა პირობას მოგვცემენ. ფაქტიურად, ჩვენ ბავშვებს ვაქეზებთ შეუფერებლად მოიქცნენ, თუკი მათ პირობა არ მოუციათ. პირობის ჩამორთმევა, ისევე როგორც „მოსყიდვა“, ბავშვებთან ურთიერთობის არასწორი გზაა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა რაიმე საქმე ან ქცევა ხანგრძლივ ძალისხმევას მოითხოვს.

სიტუაცია №6 – ფიზიკური დასჯა

განრისხებულ მამას მარჯალაზდილი ბიჭუნა მუხლზე გადაუწვევია და წკპლავს ოთახის კუთხეში მიყუებული ფინა და კატა თვალზე გაფართოებული შესცქერიან ამ საშინელ სცენას.

ფიზიკური დასჯა აღზრდის არასასურველი ფორმაა. მითუმეტეს, თუკი გავითვალისწინებთ იმას, თუ რას ასწავლის იგი ბავშვს. ის კი ასწავლის: როცა გაბრაზებული ხარ, დაარტყი. საჭირო არ არის ფიქრი იმის შესახებ, სწორია თუ არა ასეთი ქცევა.

ცემე, იმის მაგივრად, რომ მონახო საკუთარი გრძნობების დაძლევის სწორი გზა. ასეთი მოქმედება წიშნავს საკუთარი სისუსტის გამოვლენას. მას უმეტესად მიმართავენ მაშინ, როცა მშობელი გადაღლილია და ბავშვთან ურთიერთობაში სხვა საშუალებების მონახვის თავი აღარა აქვს. უმრავლეს შემთხვევაში ცემას ცუდის მეტი არაფერი მოაქვს.

სიტუაცია №7 – სარკაზმი

დღიონგშემოყრილი მამა ბიჭუნას წინ დგას და ეუბნება: „ძალიან მიკვირს თავი რომ ჯერ კიდევ გაბია! სწორედ საკვირველია, რა აჩერებს და არ ჩამოვარდება? ყველაფერი დაგავიწყდა? ერთ მშვენიერ დღეს გამოვლიძებაც დაგავიწყდება“. იქვე სავარძელში ბეჯდარი დედა მშვიდად ისმენს შვილის დაცინვას.

სარკაზმი ბავშვებს უფრო მეტად აღაშფოთებს, ვიდრე საყვედური. მათი ქცევა შეუსაბამო ხდება. ისინი მთელ თავიანთ ენერგიას სამაგიეროს გადახდას ანდომებენ. მათი ფანტაზია დიდი ხნით იქნება დაკავებული შურისძიების სურათებით. სარკაზმი ამცირებს ბავშვს, როგორც სხვების, ასევე საკუთარ თავალში.

სიტუაცია №8 – კრიტიკა ცნებების გარეშე: როგორ მივაღწიოთ ამას

გაოგნებული პატარა გოგონას წინ მამამისი დგას და კატეგორიული ტონით ეუბნება: „შტერი ხარ!“

თქვენ შეგიძლიათ მაგიდას ან სკამს დაგრეხილი, სულელური ან მახინჯი უწოდოთ და ამით არაფერი შეიცვლება. თუ იგივეს რომელიმე ბავშვს ეტყვით, ამით თქვენ მას გააზრებით და თქვენს წინააღმდეგ აიძუდებრებთ. ყველაზე უწყინარი ბავშვიც კი დაიწყებს შურისძიების გეგმაზე ფიქრს.

თუკი მშობელი ან მასწავლებელი ბავშვს ჩასჩიინებს, რომ ის გონებაჩლუნგია, დროთა განმავლობაში ბავშვი ამ შეფასებას გაითავისებს. ის იფიქრებს, რომ ნამდვილად გონებასუსტია და სწავლის სურვილიც გაუქრება. ასეთი ბავშვი თავს არიდებს ყოველგვარ პაექრობას და შეჯიბრს მოსალოდნელი დაცინვის ან გაკივლის შიშით.

სიტუაცია №9 – შეეიბრება ყვირილში

დედა-შვილის ფეხებთან იატაკზე თეფშის ნამსხვრე-ები ყრია. დედისა და შვილის პოზა, მიმოკები აგრესიულობას გამოატყვევს. დედა უყვირის: „ხელში ცხელი ტაფა ხომ არ გიჭირავს! ყველაფერს ამტყრევ, რასაც ხელში აიღებ! დაუდევარი ხარ!“

შვილი უბეზოდ პასუხობს: „დაუდევარი შენც ხარ! გახსოვს როგორ გაგივარდა მამიკოს ტრანზისტორი!“ შეშინებული ფინია და კატა კედლის კუთხიდან უცქერიან დედა-შვილის ჩხუბს.

ამ ამბავს ცუდი გაგრძელება აქვს – მეტი ყვირილი, მეტი შუღლი და გაუგებრობა მოყვება. დედა-შვილისთვის მთელი დღე წახდენილია, და ეს მაშინ, როცა ბავშვს ბრალი არ მიუძღვის. მას თეფში ხელიდან შემთხვევით გაუვარდა.

კინკლაობა და უთანხმოება მშობლებსა და შვილებს შორის, ჩვეულებრივ, გარკვეული თანმიმდევრობით მიმდინარეობს. ბუნებრივია, დასაწყისში ბავშვი ბევრ რამეს არასწორად აკეთებს. მშობელი რეაგირებს უბეზოდ, მკვეთრი შენიშვნებით, რასაც ბავშვი უბეზოდ პასუხობს. ამას მოსდევს ყვირილი და საშინელი სასჯელის მუქარა და ა.შ. ასე შეიძლება დიდ ხანს გაგრძელდეს. ეს ყველაფერი იმიტომ ხდება, რომ მშობელი

მოთმინებას კარგავს. მას ავიწყდება, რომ ზრახს და უსასრულო საყვედურებს ზიანის მეტი არაფერი მოაქვს.

სწორი გზა

დედას ჩაუბუზლავს და იატაკიდან თუფშის ნამსხერევეებს იღებს. იქვე ატუზულს დარცხვენოლი ბიჭი თავის მეგობრებთან ცუგოსთან და ფისუნასთან ერთად დედა მშვიდად ამბობს: „კარგი თუფში იყო, მაგრამ რას იზამ... ვიცი, შენ განგებ არ გაგიტუხავს, სრიალა იყო და ხელიდან გაგივარდა. მჯერა, რომ სხვა დროს უფრო ფრთხილად იქნები“.

დიახ, სიტყვებს დიდი ძალა აქვთ. მათ შეუძლიათ ადამიანები ერთმანეთს მტრად გადაკიდონ. მათვე შეუძლიათ შექმნან მშვიდი განწყობა, სასიამოვნო ურთიერთდამოკიდებულება, ბედნიერების გრძნობა. ეს მაგალითები გვიჩვენებს, თუ რა შესაძლებლობა აქვს ზავშვის შინაგანი მდგომარეობის გაგებისა და მიღების უნარს მშვიდი ოჯახური ატმოსფეროს შექმნაში.

რა თქმა უნდა, დედას შეეძლო დაეწყო საუბარი არასასიამოვნო შენიშვნით: „შენ ყოველთვის გივარდება ნივთები...“ და ზავშვიც (მოდით მას გიორგი დავარუჯათ) არ დარჩებოდა ვალში. სიტყვას სიტყვა მოყვებოდა და ორივეს მთელი დღე ჩაუმწარდებოდა.

არსებობს შემთხვევები, როცა ქადაგება საჭირო არაა. ჩვენ ზავშვს უნდა გავუფოთ. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ შესაბამისი მოპყრობის შემდეგ გიორგი ორჯერ უფრო ფრთხილი იქნება. ზავშვის მდგომარეობის წვდომა წინ უნდა უსწრებდეს ყოველგვარ აღმზრდელობით ზემოქმედებას. ამით გიორგის თავმოყვარეობა არ შეეღუბება. ეს კი ძალზე მნიშვნელოვანია.

სიტუაცია №10 – დაღვრილი რბე

არასწორი გზა

ოთახში იატაკზე ჭიქს აგდია და რძის გუბე დგას. აღშფოთებული დედა მთელი ხმით უცვირის იქვე ატუზულ გიორგის: „შე სულულო, შე არგასაზრდელო!“

სწორი გზა

ჩამუხლული დედა იატაკს ჩერით უბზოდ ასუფ-
თავებს იქვე მდგარი გიორგი დედას ზოდიშს უბდის:
„მაპტიე დედა!“

გიორგის რბე განგებ არ დაუღვრია. დედამ უყვირა.
ბიჭს შეცდომის გამოსწორება არც უფიქრია. მომავალში,
ჩვეული სიჯიუტის გამო მან შეიძლება რბე კვლავ და-
ვაროს. მაგრამ, როცა დედა არაფერს ამბობს და მშვიდად წმინდავს იატაკზე დაღვრილ
რბეს, გიორგი იწყებს ფიქრს. დედის საქციელი აიძულებს გააცნობიეროს, თუ რა
შეცდომა დაუშვა. სხვა დროს გიორგი უსათუოდ ეცდება ფრთხილად იყოს და არაფერი
დაღვაროს. ზოგ შემთხვევაში საყვედურებზე უფრო ეფექტურია არაფერი თქვა და
მოიქცე ისე, როგორც გიორგის დედა მოიქცა.

სიტუაცია №11 – შეთანხმება

არასწორი გზა

დედა თავის გოგონას გულმოდგინედ აცხევს ბეწვის
თბილ ქურუმზე გახვეული ბავშვი უსიამოდ შესცქერის
დედამისს.

ყოველ დღე ერთი და იგივე მეორდება. ნინო უარს ამბობს
ჩაიცვას ის, რის ჩაცმასაც დედამისი კატეგორიულად მოითხოვს.
დედა ფიქრობს, რომ ნინო ავად გახდება, თუკი თბილად არ ჩაიცვამს.

სწორი გზა

ახლა საჭირო აღარაა აუხსნა ნინოს ცხელა თუ ცივა. დედა-
შვილი ხომ შეთანხმდნენ: როდესაც ვერცხლისწყლის სვეტი ეცემა
გარკვეული ხაზის ქვევით, ნინომ უნდა ჩაიცვას თბილი
ტანსაცმელი. ნინომ გადაწყვეტილება თვითონ მიიღო და ამიტომ
მას სიამოვნებით ასრულებს. ადამიანებს არ უყვართ, როცა მათ
თავს რაიმეს ახვევენ. გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობა
კი სულ სხვა საქმეა.

არასწორი გზა

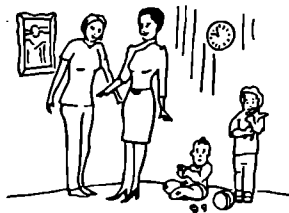
ორი ახალგაზრდა დედა ერთმანეთთან საუბრობს. იქვე მათი ბავშვები თამაშობენ. ერთი დედა ამბობს გულისტკივილით ეუბნება: „არ ვიცი რა ვქნა, ჩემი ბიჭი განვითარებაში ჩამორჩება! აო, შენი უკვე დამაჯბაჯებს, ჩემსას კი ჯერ ფეხიც არ აუდგამს... ძალიან განვიცდი. მგონი არანორმალური იზრდება...“

თავის შვილზე ბრმად შეყვარებული ზოგიერთი დედა ყოველთვის ცდილობს პირმშო სხვის შვილებს შეადაროს და ავადმყოფურად განიცდის შვილის „წარუმატებლობას“. მაგალითად, მისმა შვილმა თანატოლებზე ერთი თვით გვიან თუ აიდგა ფეხი, ან თუ კბილების ამოსვლამ დააგვიანა და სხვა. ასეთ შემთხვევებს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს და ეჩვენება, რომ მისი შვილი არანორმალური იზრდება.

სწორი გზა

ოთახში ორი ახალგაზრდა დედა ერთმანეთთან საუბრობს. იქვე მათი შვილები თამაშობენ. გიორგის დედა ამბობს: „მართალია, ჩემს გიორგის ჯერ ფეხი არ აუდგამს, მაგრამ საოცრად ცოცხალი და აქტიური ბავშვია. დარწმუნებული ვარ, რომ სულ მალე სიარულს დაიწყებს. ძალიან კმაყოფილი ვარ ჩემი ბიჭით“.

გიორგის დედა არ ცდებდა, როცა ამბობს, რომ მის პატარა ბიჭს, მართალია ჯერ ფეხი არ აუდგამს, მაგრამ ამას არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს, რადგან ბავშვები ერთმანეთისგან განსხვავებით, ზოგი ცოტა ადრე, ზოგი ცოტა გვიან იწყებენ სიარულს, მეტყველებას, არც კბილები ამოსდით ზუსტად განსაზღვრულ დროს, თუმცა ზედმიწევნით ზუსტად დრო არც არის დადგენილი. ასე, რომ სამიში არაფერია.

დიახ, ძვირფასო მშობლებო, გიყვარდეთ თქვენი შვილები ისეთი, როგორიც ისინი არიან და არა ისეთი, როგორიც თქვენ გსურთ, რომ იყვნენ. ნუ სწუხართ იმაზე, თუ რა შეუძლია ნუნუს ან ნანას შვილს და რა არ შეუძლია თქვენსას. ნურასოდეს შეადარებთ ბავშვებს. მათთვის ეს საზიანოა.

პრასწორი გზა

განრისებული დედა თმადუფარებულ და პირდაუბანელ გოგონას ეხუტება: „გრეგვენოდეს! ჩაიხედე სარკეში, რას გავბარ? კაბა რამდენიმე ადგილზე გამოგბევია და თანაც როგორი ჭუჭყიანია!“

სწორი გზა

აღტაცებული ოჯახის წევრები ნინოს შეჰბარიან: „ნინო, რა მსვენირი კაბა გაცვია, რა ლამაზად გამოიყურები, როგორ გიხდება!“

მთელი ოჯახია აღფრთოვანებულია ნინოს ახალი კაბით. ნინოს რეაქციაც შესაბამისია. ზევრი ადამიანის მსგავსად მას ქება მოსწონს, იგი ყოველ ღონეს იხმარს, რათა კაბა სუფთად, ფაქიზად შეინახოს, ყოველ საღამოს გაწმინდოს, ფრთხილად ჩამოკიდოს იგი. ზევრი რამ შეუძლია ქებას, როცა საქმე ზავშევებთან გვაქვს.

სიტუაცია №14 – როგორ იქცევით როცა ზავში ტყუილს ამბობს?

პრასწორი გზა

სავარძელში მჯდომი მამა მკაცრი გამომეტყველებით ელაპარაკება მის წინ ატუზულ ბიჭუნას: „მამა, იცოდა ისტორიაში გაკეთილი? ამჯერად ტყუილი აღარ გიშველის, ჩვენ ელაპარაკეთ შენს მასწავლებელს და მან გვითხრა, რომ გაკეთილი არ იყოდი!“

ზავშევებს მათ გამოსატყუად დასმული კითხვები ეჯავრებათ, ისინი იბულებულნი არიან აირჩიონ ან ტყუილის თქმა ან კიდევ დამცირებული პასუხი. ნუ მიცევთ ასეთი ხასიათის კითხვებს. ეცადეთ ელაპარაკოთ ფაქტებზე. აღნიშნეთ, რა გაკეთდა ან არ გაკეთდა.

სწორი გზა

სავარძელში ბეჭდომი მამა მის წინ მეტად ბიჭუნას მშვიდად საქმიანად ეუბნება: „მასწავლებელმა გვითხრა, რომ შენ გაკვეთილი არ იცოდი, ბუნებრივია ჩვენ შევწყუბდიო. მოდი ვიფიქროთ – რა ვიღონოთ“

სიტუაცია №15 – თანატოლებთან ურთიერთობის შესახებ

არასწორი გზა

მაგიდასთან მსხდარი დიასახლისები საუბრობენ ერთი მეორეს გულისტკივილით ეუბნება: „მე არ მომწონს, რომ ჩემი ვანო მეზობლის გიასთან თამაშობს. იგი ცუდ სიტყვებს ბმარობს და ვშიშობ ვანოც დაეჭვეს. ისინი ხომ განუყრელი მეგობრები არიან. ვანო ბევრჯერ ახერხებს სახლიდან გაპარვას და გიას ბედება, ამიტომ დასჯის მიზნით ვანოს საბაზანოში ვკეტავ და საათობით არ ველაპარაკები“.

დედამ გადაწყვიტა თავისი შვილი მეგობარს ჩამოაშოროს. ამ მიზნით, ბავშვს ებოში სათამაშოდ არ უშვებს, საბაზანოში ვკეტავს და არც ელაპარაკება. ეს სასტიკი სასჯელია. ბავშვობის ასაკში განცდილი შიში ღრმა კვალს ტოვებს ადამიანის ფსიქიკაში და ხშირად სხვადასხვა სახის ფობიების ჩამოყალიბების წინაპირობაა. გარდა ამისა, დედამ არ იცის, რომ ბავშვებისათვის აუცილებელია თანატოლებთან, მეგობრებთან ურთიერთობა. ამ ურთიერთობის გარეშე ფერხდება ბავშვის სოციალური მომწიფება.

სწორი გზა

ოთახში მიათამაშე ბიჭუნების შორიხლოს სავარძელში დიასახლისი მშვიდად ზის და ეტყობა, რომ ბიჭუნებს ცუდი ქვევის უფლებას არ მისცემს.

თუკი გია ხმარობს ცუდ სიტყვებს მიიწვიეთ იგი თქვენ სახლში და ნება მიეცით ითამაშოს თქვენ შვილთან თქვენი თანდასწრებით. ამ სიტუაციაში გია ვერ იხმარს ცუდ სიტყვებს. თქვენ ხო ვერ შეძლებთ ბავშვების სამუდამო დამორებას, ბოლოსდაბოლოს ისინი ხომ მეზობლები და მეგობრები არიან. ელაპარაკეთ გიას თავაზიანად, ის იბუღებული იქნება ასევე გიპასუბოთ. დაარწმუნეთ, რომ ცუდი სიტყვების ხმარება უზრდელობაა.

არასწორი გზა

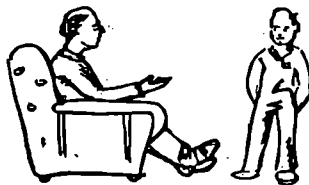
კარებთან მდგომი მამა შვილს ეუბნება: „შენ რადანაირად დაბნეული ხარ. ერთ დროს მოგწონდა შენი მეგობარი, ახლა აღარ მოგწონს, ნამდვილი ბოთე ხარ.“ მამის პოზა და მიმიკები იმას მოგვანიშნებს, რომ მას არა სეალოა და შვილს ნაჩსარვეად ზერელულ ელაპარაკება.

მამა შვილს დაბნეულს უწოდებს იმის გამო, რომ მას თავისი მეგობარი აღარ მოსწონს. მამა თავის საკმაოდ დაუსაბუთებელ მსჯელობას ამთავრებს ბიჭუნას შეურაცხყოფით: მას ბოთეს უწოდებს. ამ შემთხვევაში მშობელმა პატარა ბავშვი ვერ გაარკვია ადამიანურ ურთიერთობების სირთულეში და დაუშსახურებლად აწყენინა.

სწორი გზა

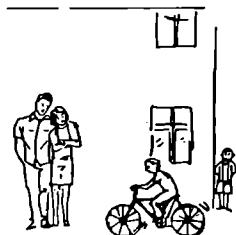
სავარბულოში მჯდომი მამა მის წინ მდგარ ბიჭუნას თანატოლივით ესაუბრება. იგი ამბობს: ზოგჯერ ჩვენ მოგვწონს ადამიანი, მაგრამ შემდეგ მასზე შებედულემა გვეცელება. ბშირად ამ ცვლოლებას რაღაც უზნიშენელო შემთხვევა იწვევს დაახლოებით ასეთი რამ მოხდა თქვენს ურთიერთობაშიც.

როცა ბავშვი თავის გრძნობებში და აზრებში ვერ გარკვეულა, მშობელი უნდა ესაუბროს კონკრეტულ ფაქტებზე. ბავშვი ასეთ ახსნა-განმარტებას საჭიროებს. იგი ეხმარება გაერკვეს საკუთარ განცდებში.

სიტუაცია №17 – ეკვიანობა ბავშვებს შორის

ეზოში მდგარი მშობლები სიამაყით უცქერიან ველოსიპედით მონავარდე უფროს ვაყიშვილს. იქვე საბლის კუთბესთან ატუზულა უმცროსი ძმა, რომელსაც საბზე ერთგვარი წენისა და შურის გრძნობა აღბეჭდია.

ბშირად ასაკითა და სქესით განსხვავება ბავშვთა შორის უთანბროების მიზეზია. როგორც წესი, უფროს ძმაზე ეკვიანო-

ბენ, რადგან იგი უფრო პრივილეგირებულია და შედარებით თავისუფალი. მშობლებმა არ უნდა დამალონ ის, რომ უფროს შვილს გარკვეულ პრივილეგიებს ანიჭებენ. ასეთ შემთხვევაში უმცროსებისათვის ეს ერთგვარი სტიმულია საკუთარი ზრდისათვის, რადგან სურთ მალე მიიღონ ის პრივილეგიები, რაც უფროს დასა თუ ძმას აქვს.

სიტუაცია №18 – რთვა ჩავშვი დაიხადე

აბაღმობილი თავის საწოლში წევს მის გარშემო აღტაცებული მშობლები, ბებია, ბაბუა, აბაღმობები შეკრებილან. იქვე ყველასგან მიტოვებული პატარა გია ატუზულა, სახეზე აშკარად ეტყობა როგორ ეჭვიანობს.

ცხადია, მშობლები ტყუიან და არა გია. თქვენ შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ, რას ნიშნავს მისთვის მოულოდნელად პატარა ძმის გამოჩენა. როცა გია ამჩნევს, რომ ყველას ყურადღება მის პატარა ძმაზეა მიპყრობილი, თავს ზედმეტად გრძნობს, თითქმის სადმე მიაგდეს უსარგებლო ნივთივით. ახლა გასაგებია გიას საქციელი. იგი იმიტო იქცევა ასე, რომ მას არაცნობიერად სურს სხვების ყურადღება მიიქციოს უჩვეულო ქცევებით.

სიტუაცია №19 – საჩუქრები

სავარძელში ბეჯდომ დედას თვალფერებლიანი გოგონა ეუბნება: „გურამს ყოველთვის აძლევთ საჩუქრებს, რატომ ხარო უფრო ყურადღებიანი მის მიმართ?“ დედა პასუხობს: „დაბადების დღეს შენც მიიღებ საჩუქრებს.“

ახლახან გურამის დაბადების დღე იყო და მას საჩუქრები მისცეს. მერი ეჭვიანობს. მას სურს დარწმუნდეს იმაში, რომ მშობლებს იგი უყვართ. დედა მიხვდება შვილის წუბილის ნამდვილ მიზეზს, მოეფერება გოგონას. მშობლის კამათი და მსჯელობა იმის შესახებ, რომ შვილები თანაბრად უყვარს და საჩუქრებსაც თანაბრად ანაწილებს, ამ შემთხვევაში უნაყოფო იქნებოდა. მერის მოცემულ სიტუაციაში გრძნობები ამოძრავებს, მასთან ვერავითარი მტკიცება ვერ გაჭრიდა, ამიტომ დედა არასწორად მოიქცეოდა, თუ დაიწყებდა საჩუქრების ჩამოთვლას, რომლებიც ოდესღაც მერისთვის და მისი ძმისთვის მიუცია.

საგარბელოში მჯდარი დედა აღელვებულ გოგონას ესაუბრებოდა: „იმიტომ ბრაზობ, რომ გია კინოში წავიყვანე.“ შენ ალბათ იფიქრე: „დედას გია უფრო უყვარს ვიდრე მე.“ დარწმუნებული ვარ ეს არის შენი გაბრაზების და უფუნებობის მიზეზი“. შეილი პასუხობს: „მართალი ბარ, დედიკო!“

აღელვებულ და ეჭვიან შვილთან ურთიერთობის ასეთი გზა გონივრულად უნდა ჩავთვალოთ. გოგონა ნაწყენია, ის ბრაზობს ძმაზე. დედა გონივრულად მოიქცა, საყვედურის სიტყვაც არ დასცდენია. მან მხოლოდ აღნიშნა, თუ რას გრძნობდა მისი ქალიშვილი და მოულოდნელი არასასიამოვნო კამათი დამთავრდა სიყვარულის გაზიარებით.

რჩევები მშობლებს

ჩვენი ნაშრომის ცალკეულ თავებსა თუ პარაგრაფებში, ვგდილობდით მშობლები-სათვის პრაქტიკული რჩევები მიგვეცა. მიუხედავად ამისა, წიგნის დასასრულს, მაინც საჭიროდ ვცანით კიდევ ერთხელ შეგვეკრიბა და თავი მოგვეყარა ამ ტიპის რჩევები-სათვის.

აღზრდის პრაქტიკაში არ არსებობს უნივერსალური მეთოდი, რეცეპტი, რომელიც ყოველ ოჯახსა და მშობელს ნებისმიერ ვითარებაში გამოადგება. მიუხედავად ამისა, მაინც შეიძლება აღზრდის ზოგიერთი ისეთი წესის ჩამოყალიბება, რომელიც მეცნიერუ-ლად დასაბუთებული და პრაქტიკით შემოწმებულია.

გახსოვდეთ! ბავშვს დანაშაულის ჩადენის შემდეგ ცოტა ხანს არაფერი უთხრათ, გაერკვიეთ მისი ქცევის მიზეზებში, მოტივში და მერე იმოქმედეთ, ნუ მიაწერთ იმას, რაც მას შეიძლება არც უფიქრია. პირველი გაცხარების გავლის შემდეგ საუბარი მართლაც აღმზრდელობითი იქნება. საჭიროა კარგად მოიფიქროთ სათქმელი, განსაზღვროთ მოსა-ლოდნელი შედეგი.

თავის შეკავებისათვის თითოეულმა მშობელმა საკუთარი ხერხი შეიძლება მოიგო-ნოს, მაგალითად: თუ ერთი ათამდე დაითვლის, მეორე საკუთარ თავს ჩასძახებს „მშვი-დადი!“, „არ აჩქარდი!“ და ა. შ. მთავარია საკუთარი თავის კონტროლის უნარი გამოიმუ-შაოთ. „განუწყვეტელი, მკაცრი თვითკონტროლი, თითოეული ნაბიჯის ობიექტური შეფასება, რომელიც მოითხოვს ნებისყოფის ყოველდღიურ სისტემურ ვარჯიშს.“

იცოდეთ! სერიოზული საუბრისათვის ადგილისა და დროის შერჩევა. ადამიანის სულში სათანადო კვალს არ სტოვებს გზადაგზა, კარის ზღრუბლთან მიცემული რჩევა-დარიგება.

ბავშვებთან ლაპარაკის დროს გქონდეთ **რჩევის კილო**, რაც შეიძლება მეტი თხოვნა და ნაკლები კატეგორიული მიმართვები, ბრძანებები (იშვიათი გამონაკლისის გარდა), მით უმეტეს მოზრდილი ასაკის ბავშვებთან, აგრძნობინეთ, რომ მხედველობაში იღებთ მათ მოსაზრებას. გამოიყენეთ გამოთქმები: „როგორ ფიქრობ?“, „არ გირჩევ?“, „რას იტყვი ამის თაობაზე?“, „დამაჯალე?“, „მაპატიე, რომ განწყვიტინებ სიტყვას“ და ა. შ.

საუბრის დროს პრობლემები ისე ჩამოაყალიბეთ, რომ ბავშვი ხედავდეს **სიმძლავრე-დან გამოსვლის არსებობას**.

საუბარი წარმართეთ ისე, რომ ბავშვმა იგრძნოს, თქვენ საჭმის კურსში ხართ და იცით ყველაფერი მომხდარი ამბის გარშემო.

ყურადღებით უსმინეთ ბავშვს, ეცადეთ გაიგოთ მისი თვალსაზრისი. ნუ ჩააცივდე-ბით მას, აუცილებლად თქვას, თუ რატომ ჩაიღინა ეს თუ ის საკციელი. ხშირად თვითო-ნაც არ იცის რატომ აკეთებს ამას. თუ ბავშვი გაჩუმებულია, ეს ნიშნავს, რომ იგი შეწუ-ხებულია ან არ გენდობათ, შესაძლოა ეშინია ან გაბოროტებულია და ა. შ. ეს ყოველთვის არ ნიშნავს იმას, რომ იგი წინააღმდეგობას გიწევთ ან არ აწუხებს მომხდარი ამბავი. თუ

იგი შემინებულია, მაშინ სჯობს პრობლემას ასეთი ტიპის კომენტარი გაუკეთდეს: „სხვებსაც შეხვედრია ასეთი უსიამოვნება, მოდი ვილაპარაკოთ ამაზე“. თუ მშობელი ხედავს, რომ შვილი განიცდის თავის დანაშაულს, მაშინ ეუბნება: „შენ გაწუხებს ეს ამბავი, არა?“

მიუხედავად ბავშვის გამოსწორებისაკენ გადამწყვეტი ნაბიჯი გადადგას მან უნდა იგრძნოს, რომ თქვენ გულწრფელად ხართ შეწუხებული მისი საქციელით, გინდათ მისი დახმარება, მაშინ იგი მოგენდობათ და ნამდვილად ეცდება შეასრულოს პირობა. მიეცით აღსაზრდელს შესაძლებლობა თვითონ შეგვეკითხოთ (მაგალითად, „კიდევ ხომ არ ვაკეთებ ისეთ რამეს, რაც შენ არ მიგაჩნია სწორად?“).

ერთი საუბარი პრობლემას ვერ მოხსნის. მთავარია ამ საუბრის შედეგად ბავშვმა მინაგანად მიიღოს ქვეყნის შეცვლის გადაწყვეტილება.

თუ საუბარი ჩატარდა გულწრფელ, ურთიერთგაგების ვითარებაში, თქვენც და ბავშვმაც იგრძენით სულიერი შეება, ბრახის განღლება, წუხილის შესუსტება, სავარაუდოა, რომ საუბარი შედეგიანი გამოვიდა.

გულახდილი, გულწრფელი საუბარი (მწვავე საკითხებზე მსჯელობის დროსაც), საქმის ვითარების მიხედვით, ფაქტობრივი და ემოციური მიმართვის აღძვრის ან დაძაბულობის შენელების მიზნით, იუმორის გამოყენება - ყველაფერი ეს ამაღლებს აღზრდის სიტყვიერი მეთოდების ეფექტურობას, მათ ეფექტურობას.

ყოველ მამასა და დედას სჭირდება პედაგოგიური ტაქტიკა. უნდა შეგვეძლოს ბავშვებთან ისე ლაპარაკი, რომ ჩვენმა სიტყვამ გული არ ატყინოს მას, არ შეურაცხყოს.

უბეში სიტყვა და გაუთავებელი ჩიჩინი ცუდი მეთოდია აღზრდისათვის.

გოეთუ წერდა: „თუ მოვესთ ისე მოვეპყრობით, როგორც იმსახურებენ ამით მათ უარესებს ვხდით. მაგრამ, თუ ისე მოვეცევი, თითქმის უკეთესები იყვნენ, ვიდრე სინამდვილეში არიან, მაშინ ვაიბულებთ უკეთესები გახდნენ“.

მშობლის კონტროლი და მეთვალყურეობა უნდა ხორციელდებოდეს განსაკუთრებული ტაქტიკით, რომ ბავშვს არ შეეღაბოს თავმოყვარეობა, არ ჩაუნერგოთ უნდობლობა.

ნუ შეცდებით ბავშვის დაშინებას მუქარით, ხელსაყრელ შემთხვევაში იგი გაიმეორებს აკრძალულს (არც ის არის გამორიცხული, რომ თქვენ ვერ შეასრულებთ მუქარას).

ბავშვმა სასჯელი არ უნდა აღიქვას მშობლის მხოლოდ ცუდი განწყობილების გამოვლენად, შურისძიებად, დაჟინებად: „შენსაც არ გაგატანინებ“. თუ ბავშვმა სასჯელი სამართლიანად არ მიიჩნია, დანაშაული და მისი შედეგები არ გააცნობიერა, ჩათვალეთ, რომ ტყუილად გაისარგეთ.

დასჯა აღსაზრდელობა უნდა იწვევდეს სიანაულის, სირცხვილის, უბერებულობას ჩადენილის გამო და სურვილს არ გაიმეოროს მსგავსი საქციელი. ამას კი მრავალი პირობის დაცვა სჭირდება: დასჯა სამართლიანი უნდა იყოს, ასაკისა და დანაშაულის ზომის შესატყვისი (ამაში დარწმუნებული უნდა იყოს არა მარტო მოზრდილი, არამედ ბავშვიც), დასჯას წინ უნდა უსწრებდეს ბავშვის სულიერი მდგომარეობის წვდომა, მისი ქცევის

მიზეზების, მოტივების გაგება; დასჯა არ უნდა იყოს შურაცხმყოფელი, როდესაც ვსჯით მაშინაც კი უნდა ვლონდებოდეს ბავშვის პიროვნებისადმი პატივისცემა, ბავშვი ამას უნდა გრძნობდეს მშობლის მიმართვის შინაარსით, ინტონაციით და მიმიკითაც. მოზარდილის საქციელში უნდა ჩანდეს პედაგოგიური ოპტიმიზმი (*ბავშვი უნდა გრძნობდეს რომ მისგან, მაინც დადგება კაცი*), მოზარდს უნდა სუეროდეს, რომ აღმზრდელისათვის დასჯა შურისძიების,ჯავრის ამოყრის, ცუდი განწყობილების მოხსნის საშუალება კი არ არის, არამედ მას ბავშვის ხედით დაინტერესება ამოძრავებს, დასჯის *ქმედითობა განპირობებულია იმითაც, თუ ვინ სჯის, რამდენად ავტორიტეტულია ბავშვისთვის ის პიროვნება*, ვისგანაც სასჯელს იღებს; *ნაკლებ ეფექტურია დასჯა, თუ იგი ხშირად მეორდება*, აგრეთვე მაშინ, როდესაც დასჯის გამოყენებაში იგნორირებულია ერთიანი კრიტერიუმი (ერთი და იგივე დანაშაულისათვის ხან სჯიან, ხან არა, ხან მეტად სჯიან, ხან ნაკლებად).

გახსოვდეთ! ფიზიკური დასჯა აგრესიული საიმტიაციო მოდელია ბავშვები ძალიან ადვილად ზამვენ სხვა პირის აგრესიულ მოქმედებებს და რამდენადაც დასჯა თავისთავად აგრესიის ფორმაა, უნდა ვიფიქროთ, რომ **დამსჯელი მშობლები ზრდიან აგრესიულ ბავშვებს**.

ერთი სიტყვით, ფიზიკური დასჯა ასწავლის ბავშვს მხოლოდ იმას, მომავალში თუ როგორ დასაჯოს მან სხვა.

განა ყოველთვისაა საჭირო დატუქსვა, შენიშვნის მიცემა დანაშაულის გამო? უკმაყოფილობის გამოხატვის სხვადასხვა ხერხი არსებობს და ბავშვები უკეთ აღიქვამენ იმას, რაშიც უფროსის კეთილგანწყობა იგრძნობა. *არსებობს ფსიქოლოგიური დასჯა*, როდესაც აჩვენებთ, რომ მან გული გატკინათ, დადარდიანებული ხართ მისი საქციელის გამო, უკმაყოფილო ხართ და არ გასურთ მასთან ლაპარაკი, ზოგჯერ საყვედურით შეხედვაც მმარა.

ბავშვს ძალაუვნებურად ვაჩვენებთ გაუგონრობას, როცა დაჯერებისათვის რამდენჯერმე ვუმეორებთ ერთსა და იმავეს. იგი გონივრულად უნდა დაისაჯოს დაუჯერებლობის პირველივე შემთხვევაში. *ასე მიეჩვევა ერთელ ნათქვამის შესმენას* ჩვენის მხრივ, პატარებს მაგალითი უნდა მიეცეთ - *პირველსავე მათ სიტყვას გამოვხმამართო*.

ჯიუტი ბავშვის მიმართ სიმტკიცესთან ერთად გულისხმიერებაა საჭირო, კვნიანმა დედამ თვალი უნდა დახუჭოს ხანდახან ბავშვის შედარებით უწყინარ, ჯიუტ გამობტომებზე. *დამე მცირე, რომ შეინარჩუნო მთავარი*.

ბავშვები სისტიმატურად უნდა აღზარდონ და არა შემთხვევიდან შემთხვევად, რაკი ბავშვს წაუყენეთ გარკვეული მოთხოვნები, სისტიმატურად დაიფავით ისინი.

აღმზრდელებს შორის ერთსულოვნება უნდა იგრძნობოდეს. არ შეიძლება ერთის მოთხოვნა მეორემ უარყოს, ერთმა დასაჯოს, მეორემ მოუფეროს.

ნუ ითხოვთ იმას, რასაც თქვენ თვითონ არ აკეთებთ და აკეთეთ ის, რასაც მისგან მოითხოვთ.

მშობლისათვის უმნიშვნელო არ უნდა იყოს, *თუ როგორ აფასებს მას საკუთარი შვილი ნუ გაგაზრდებთ შვილის სამართლიანი კრიტიკა*. ხშირად ვერ ვამჩნევთ ჩვენი ხასიათის, თუ საქციელის უარყოფით მხარეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ძალიან ჩვეულებრივია ჩვენთვის. როდესაც უფროსები ბავშვობას ვიგონებთ, ღიმილით ვიხსენებთ ჩვენს ისეთ საქციელს, რომელთა გამო ვკიცხავთ შვილებს.

გინდათ ავტორიტეტი გქონდეთ ბავშვებთან - იყავით სიტყვის პატრონი, - დაანახეთ ბავშვებს თქვენი საქციელით, რომ იმას ამზობთ, რასაც ფიქრობთ.

თუ გინდათ თქვენი შვილი იყოს კარგი აღზრდილი, **გამოიმუშავეთ თქვენში ზომიერება სიმკაცრესა და ალერსში**. იყავით თავშეკავებული შექებასა და გაკიცხვაში, განსაკუთრებით სხვათა თანდასწრებით. სიმკაცრე გამართლებულია, როცა მას ისტერიის არავითარი ნიშანი არ ახლავს.

პერიოდულად გადახედეთ აღზრდის მეთოდებს ხომ არ შეიძლება ერთი და იგივე მეთოდით იმოქმედოთ სხვადასხვა ასაკის ბავშვთან. განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია გარდამავალი ასაკი. შევიდა ბავშვი ამ ასაკში - ეს იმას ნიშნავს, რომ უკვე დადგა დრო, როცა მშობლებმა უარი უნდა თქვან ყოვლისშემძლე დამრიგებლისა და მეურვის როლზე და იკისრონ უფროსი ამხანაგის, მეგობრის როლი. **აი, მაშინ იქნება გზა ხსნილი ურთიერთგაგებისაკენ**

ბედნიერია ის მშობელი, ვინც კარგად იცნობს თავის შვილს, მის თავისებურებებს, ინტერესებს, მისწრაფებებს, რომ იცნობდეთ, რაც შეიძლება მეტი დრო დაუთმეთ ბავშვთან ურთიერთობას. ელაპარაკეთ თავისუფალ ყველა საკითხზე.

აღზრდა ვერ იქნება შედეგიანი, თუ არ იგი:

ბავშვის ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებანი, რა ცოდნით, ჩვევებით, თვისებებით და როგორი ბერებებით, მეთოდებით უნდა აღზარდო იგი.

მოზარდობის ასაკში ვლინდება ისეთი მოთხოვნილებებიც, როგორიცაა **ოპოზიცია, იმიტაცია, კომპენსაცია**.

ოპოზიციას მოზარდი სხვადასხვა სახით ავლენს: სახლიდან გაქცევა, გაკვეთილების გაცდენა, ქურდობა, თვითმკლულობის დემონსტრაციული მცდელობა, და სხვ. ყოველივე ამის მიზანი შეიძლება იყოს სიმწიფეებისაგან თავის დაღწევის ან ყურადღების საკუთარი პერსონისაკენ მიპყრობის სურვილი.

ბავშვები ყოველივე ამით მანიშნებენ მოზრდილებს, რომ მათ მოაკლდათ ყურადღება ან გაუჩნდათ რაღაც სიმწიფეები, რის შედეგადაც ისინი შეიძლება დამღუპველ გზაზე აღმოჩნდნენ.

იმიტაცია ვინმესადმი მიზანძვის სურვილით ვლინდება. იმიტაცია საშიშია მაშინ, როდესაც მისაბამ ნიშნულად მოზარდი **ასოციალურ „გმირს“ ირჩევს**.

კომპენსაციის სურვილი გამოიხატება იმით, რომ ბავშვი ცდილობს ერთ სფეროში სისუსტე შეავსოს, აანაზღაუროს სხვა, დარგში წარმატებით. მაგალითად სიმწიფეები

სწავლაში შეიძლება კომპენსირებულ იქნეს „გაბედულობა“ მოქმედებით, ჩხუბისთავობით. ასეთ ვითარებაში კომპენსაციის რეაქცია ქცევის დარღვევის სტიმულია.

გარდამავალი ასაკისათვის დამახასიათებელია ყველა ეს თავისებურება თავის თავში მოიცვას იმის შესაძლებლობას, რომ არახელსაყრელ პირობებში ბავშვთა სამართალდარღვევების სტიმულად იქცეს. მათ გათვალისწინებას ალზრდის პროცესში ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: იგი დაგეგმარება *მოზარდის ქცევის სწორ ინტერპრეტაციას* (მისი ქეშმარიტი მიზეზების, მოტივების დადგენაში) და *მოსალოდნელი გადახრების წინასწარ განჭვრეტასა და თავიდან აცილებას*.

დავამახსოვროთ! შევიდა ბავშვი ამ ასაკში-ეს იმას ნიშნავს, რომ უკვე დადგა დრო, როცა მშობელებმა უარი უნდა თქვან ყოვლისშემძლე დამრიგებლისა და მეურვის როლზე და იკისრონ უფროსი ამხანაგის, მეგობრის როლი. აი, მაშინ იქნება გზა ხსნილი ურთიერთგაგებისაკენ.

და ბოლოს!!!

ბავშვების აღსაზრდელად ცნობილია მრავალი რჩევა-დარიგება, დარჩა -

ყველაზე მარტივი - შევასრულოთ, მივყვეთ მათ, თავი არ ავარიდოთ!

ყველაზე რთული - ამ რჩევების ცხოვრებაში გატარება!

ვიმედოვნებთ, რომ თქვენ მშობლებო - დედებო და მამებო, ბებიებო და ბაბუებო, ბავშვის აღზრდაზე მზრუნველო ახლობლებო, თუ მოინდომებთ **ყველაფერს შესრულებით!**

ყველა ნაბიჯი ბავშვთან მიმართებაში ასე თუ ისე დაკავშირებულია მშობლიური სიყვარულის პრობლემასთან და თუ ვინმეს ეს წიგნი აიბულებს უკან მოიხედოს, ჩაუფიქრდეს თავის დამოკიდებულებას შვილთან, დაეხმაროს მას ცხოვრების ყველაზე რთულ პირობებში, ავტორი თავის ამოგანას ნაწილობრივ შესრულებულად ჩათვლის!

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. აფანასიევა თ., ოჯახი, თბ., 1988 (თარგმანი)
2. ალავიძე ო., გოგიჩაიშვილი ნ., ზაქარაძე თ., კრეატიული პედაგოგიკა, თბ., 2011.
3. ახალაია ბ., მშობელთან მუშაობის ინოვაციური ფორმები. ჟ. მასწავლებელი, №6, 2010.
4. ბუხუღეიშვილი ი., ბავშვის აღზრდა არასრულ (ერთ-ერთი მეუღლის მიერ მიტოვებულ ოჯახში), ჟ. "საზრისი" №24, თბ., 2008.
5. ბუხუღეიშვილი ი., ხორავა ი., დენსტიტუციონალიზაცია - ბავშვის დაბრუნება ბიოლოგიურ ოჯახში, ჟ. "საზრისი" №24, თბ., 2008.
6. ბუხუღეიშვილი ი., გაგნიძე მ., ოჯახის სტრუქტურულ-როლური ფუნქციონირება და მისი დარღვევები, ჟ. "საზრისი" №24, თბ., 2008.
7. ბუხუღეიშვილი ი., "ქუჩის ბავშვები", ჟ. "საზრისი" №18, თბ., 2005.
8. ბუხუღეიშვილი ი., ასოციალური ქცევის დეტერმინანტები მოზარდის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე, ჟ. "საზრისი" №24, თბ., 2008.
9. ბუიანოვი მ, ბავშვს მშობლიური სიყვარული სჭირდება, თბ., 1987.
10. გოროზია ვ., კუბლაშვილი თ., სოციალიზაციის პრობლემა პედაგოგიკაში, ჟ. „სკოლა და ცხოვრება“ თბ., 1980, გვ.24
11. გერიგი ზიმბარდო ფ., ფსიქოლოგია და ცხოვრება, თბ., 2009.
12. გურევიჩი კ., რა არის ფსიქოლოგიური დიაგნოსტიკა, მ., 1985 (თარგმანი).
13. დობრონრაჟოვი მ., ბავშვთა აღზრდა-განათლება საღმრთო წერილისა და წმინდა მამების გამოცდილების მიხედვით, თბ., 2001.
14. დოლონაძე მ., ქედიშვილი ლ., ოჯახი - პიროვნების ფორმირების ფაქტორი (შრომათა კრებული - პიროვნების ფორმირების პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური საკითხები), თბ., 1984.
15. დოლონაძე მ., მოზარდის ზნეობრივი აღზრდის ეფექტურობის პირობები (შრომათა კრებული - პიროვნების ფორმირების პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური საკითხები), თბ., 1984.
16. დოლონაძე მ., საღმრთო მუშაობა სკოლაში, თბ., 2000.
17. ირემაშვილი რ. „თქვენი გოგო ქალი ხდება, თქვენი ბიჭი კაცი ხდება“ (მშობლისათვის მოზარდთა სქესობრივი აღზრდის შესახებ), თბ., 2003.
18. დოლტოსი ფ., ცხოვრებისეული სირთულეები, თბ., 2005.
19. კახიანი ჯ., რჩევები მშობლებს, თბ., 2007.
20. კახურაშვილი ი., „მოსწავლეთა სოციალური ქცევები“, ჟ. მასწავლებელი №1, 2010.
21. კაპანაძე ნ., ბავშვის აღზრდის ქართული ხალხური ტრადიციები, თბ., 1994.
22. მერაბიშვილი გ., ფსიქოთერაპია, თბ., 1999.
23. ნარგიზაშვილი მ., პრაქტიკული ფსიქოლოგია, თბ., 2011 (1-2 ნაწ.).

24. უზნაძე დ., მშობელთა პედაგოგიური განათლების ორგანიზაცია ქ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, №7-8, თბ., 1940.
25. უზნაძე დ., მშობელთა პედაგოგიური კულტურის ამაღლებისათვის, პედაგოგიური თბზულებანი, თბ., 2005.
26. უზნაძე დ., ბავშვის ფსიქოლოგია (სასკოლო ასაკის ფსიქოლოგია), თბ., 2005.
27. უზნაძე დ., აღზრდის ტრაგედია, ტფ., 1912.
28. ქურხული ლ., ბავშვთა აგრესია, თბ., 2005.
29. ყოლბაია მ., ბავშვის ფსიქოლოგია, თბ., 1998.
30. ყოლბაია მ., სკოლის ფსიქოლოგია.
31. ჩხარტიშვილი შ., აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, თბ., 1974.
32. ჩესტერფილდი, წერილები ვაჟიშვილს, თბ., 1975.
33. ხარშილაძე მ., სოციალური ფსიქოლოგია, თბ., 2011.
34. რუხმანოვი ა., ნევროზების აცილება შეიძლება მ., 1980 (რუსულ ენაზე).
35. ფაინბერგი ს. გ., ბავშვებში ნევროზების აცილებ., მ., 1979 (რუსულ ენაზე).
36. Браун Н., Кристенсе д., Теория и практика семейной психотерапии, Питер "Санкт-Петербург", М., 2001.
37. Буянов М., Ребёнок из неблагополучной семьи, М., 1999.
38. Беринер Н., Ричардсон д., Агресия, Питер "Санкт-Петербург", М., 2000.
39. Вигодский Л., Диагностика развития и педагогическая клиника трудного детства, Собр. соч. Т.5. М., 1983.
40. Васидев В., Юридическая психология, Питер, 1997.
41. Краиг Г., Психология развития, Питер "Санкт-Петербург", М., 2000.
42. Dr. Tomas Gordon "Parent Effectiveness Training" Three Rivers Press, NY, 2000 (ინგლისურ ენაზე).
43. www.montessori-School.ru
44. Virginig Satir. www.Satirottawa.com

შესავალი	3
თავი I. ოჯახი, როგორც საზოგადოებრივი სოციალური, სტრუქტურული ერთეული და მისი როლი ბავშვის აღზრდაში	10
§1. ოჯახის წარმოშობის ისტორიის საკითხისათვის	10
§2. ოჯახის სტრუქტურულ-როლური ფუნქციონირება და მისი დარღვევები (ნორმები, სანქციები, კონვენციები, ნორმატიული, პათოლოგიური როლები)	18
§3. "ქუჩის ბავშვები"	22
§4. არაკეთილსამედო ოჯახები (მარტოხელა დედები, შერეული ოჯახები)	27
§5. დენსტიტუციონალიზაცია	33
§6. ასოციალური ქცევის დეტერმინანტები მოზარდის განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე	39
თავი II. მშობლებისა და შვილების ურთიერთობის პრობლემები (აშშ-ი "მშობელთა წყრთნის" პროგრამის "Parent Efectioness Traning" PET პრაქტიკული გამოცდილების ანალიზი)	44
§1. მშობელიც ჩვეულებრივი ადამიანია	44
§2. მშობლისათვის მისაღები და მიუღებელი "ქცევის ფანჯრის" გამყოფი ხაზი (მიღების, "აღიარების" კონცეფცია)	45
§3. აუცილებელი არ არის მშობლებმა „გაერთიანებული ფრონტი“ შექმნან	50
§4. ვის აქვს პრობლემა - მსოფლებს თუ შვილებს!	55
§5. მშობელს დახმარება და სწავლება ესაჭიროება (ოლდოს ჰაქსლის გამოცდილებიდან)	59
§6. ამონარიდი იმ მშობელთა მოსაზრებიდან, რომლებმაც გაიარეს PET-ის პროგრამაში "აქტიური მოსმენის" მეთოდით სწავლება	64
თავი III. ოჯახთან პედაგოგიური მუშაობის შინაარსი და თავისებურებები (ი. გოგებაშვილი სახელობის პედაგოგიკის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის "მშობელთა პედაგოგიზაციის" კაბინეტის პრაქტიკული მუშაობის გამოცდილებიდან)	69
ინდივიდუალური მუშაობა	
§1. მშობელთა კონსულტაცია	69
§2. ოჯახური აღზრდის შეცდომები	73
§3. კონსულტანტის რჩევები და "სამიოო დავალებები"	77

მშობლებთან ჯგუფური მუშაობა

(ოჯახებთან ჯგუფური მუშაობის სხვადასხვა თეორიებისა და პრაქტიკული მუშაობის ანალიზი)

§4. მცირე სოციალური ჯგუფის ცნება -----	81
§5. "ჯგუფური მრჩეველი" -----	92
§6. როლების სიტუაციური გათამაშება, სოციოდრამა -----	96
§7. თერაპევტის როლი -----	105
§8. ოჯახთან ჩატარებული მუშაობის აღწერა (სესიების განვითარების ნიმუში) -----	108
§9. "ბავშვზე კონცენტრირების ფაზა" -----	113
§10. "მშობელთა და ბავშვის ურთიერთობის ფაზა" -----	118
§11. "მშობელთა ურთიერთდამოკიდებულების ფაზა" -----	123
§12. "როლური თამაშის" გამოყენება (ერთ-ერთ ოჯახთან მუშაობის მაგალითზე) -----	129

მშობელო აირჩიე სწორი გზა! -----	132
---------------------------------	-----

რჩევები მშობლებს -----	145
------------------------	-----